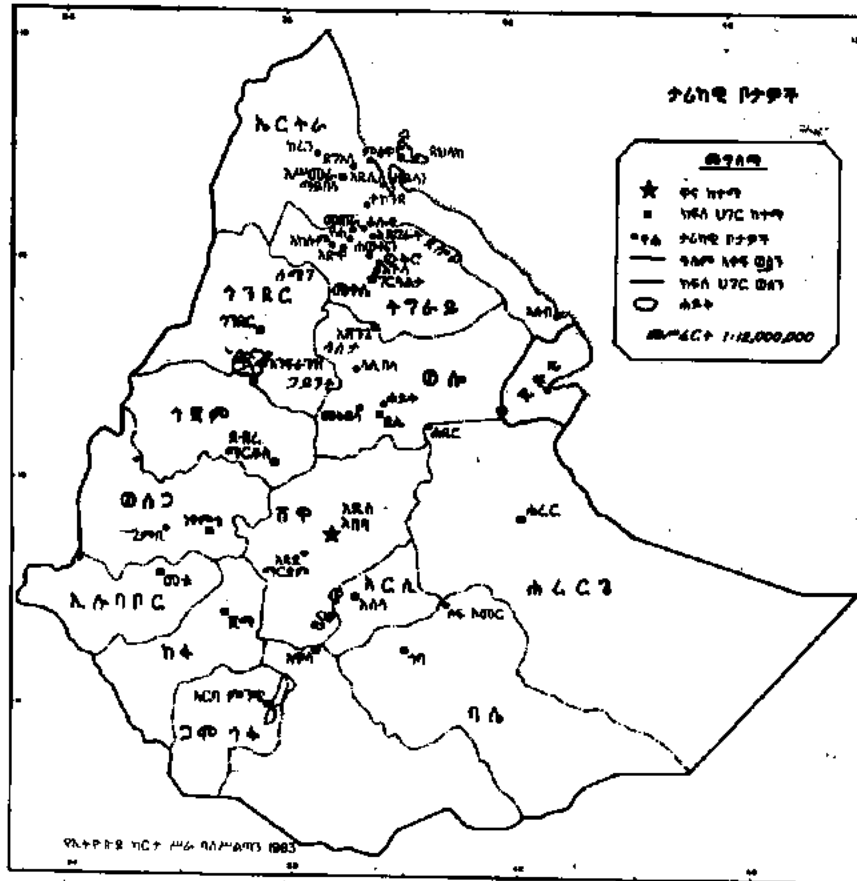

የኢትዮጵያ ሥልጣኔ

መታሰቢያ

ለቅዱስ ያሬድ

ከበላይ ግደይ

ከአዲስ አበባ መጋቢት 1983

በላይ ገደይ
BELAI GIDAY

ቲሌፎን
Tel. 164249
ፖ.ሣ.ቁ. 141
P.O.Box
አዲስ አበባ ኢትዮጵያ
Addis Ababa Ethiopia

መብቱ በሕግ የተጠበቀ ነው

All Rights Reserved

ማውጫ

መግቢያ	5
ንግሥት ማክዳ (ንግሥተ ሳባ)	7
የአክሱም መንግሥት	18
የአክሱም ከተማ ምስጢር	42
የአክሱም የመገበያያ ገንዘብ	75
የብራና ጽሑፍ በኢትዮጵያ	86
ከአለት ተራራ ተፈልፍለው የተሠሩ የውትር አብያተ ክርስቲያናት 92	
የክርስትና ሃይማኖት መግባት በኢትዮጵያ	111
ትዱስ ያሬድ	132
የእስልምና ሃይማኖት መነሣት	144
የአክሱም መንግሥት መዳከም	148
ቶዲት (ጉዲት)	151
የዛጉዌ ሥርወ—መንግሥት አነሣሥና አወዳደት	
የአክሱም መንግሥት እንደገና ሥልጣኑን መልሶ እንደጠበቀ	157
ኢትዮጵያዊው ፈላስፋ ዘርዓ ያዕቆብ	181
ከአክሱማውያን የተወረሰ ሥልጣኔ	188

ምስጋና

አለቃ ጽጌ ገብረ ኪዳን ጠቃሚ ሃሳቦችን በመሠንዘርና ታሪካዊ ሃቆችን በመንገር ከፍ ያለ አስተዋጽኦ በማድረጋቸው ፡

ኮ/ ቃለ ክርስቶስ አባይ ጠቃሚ ሃሳቦችን ፡ (አሴታያየት) በመስጠት ስለረዱኝ ፡

አቶ ገሠሠ አርአያ ጠቃሚ ሃሳቦችን በመስጠትና ጽሁፍን በማስተካከል ከፍተኛ አስተዋጽኦ በማድረጋቸው ፡

መምህር ይኩኖ አምላክ ረዳ ለመጽሐፉ ይዘት ማጠናከሪያ የሚያግዝ አንዳንድ ኃሳቦችን ስለሰጡኝ ፡

ይህን መጽሐፍ ሳዘጋጅ በመንፈስ ያበረታቱኝንና ያገዙኝ ሁሉ በማመስገን ውለታቸውን ምን ጊዜም የማልረሳ መሆኔን አረጋግጣለሁ ።

በላይ ግደይ

መ ግ ቢ ያ

ይህ መጽሐፍ ስለ አክሱማዊት ኢትዮጵያ ሥልጣኔ የተጻፈ ሲሆን ፡ በይዘታው ያካተታቸው ቁምነገሮችም በሚከተለው ተፈ ቁጥር የተዘረዘሩ ናቸው ።

1ኛ/ ስለ ሕዝቦቿ መሠረታዊ ለመጣጥ ፡

2ኛ/ ስለ የውቀር አብያተ ክርስቲያናት ፡

3ኛ/ ስለ ሥርወ መንግሥት ፡

4ኛ/ ስለ ዕደ ጥበባት ምሥረታ ፡

5ኛ/ ስለ አክሱም መንግሥት መዳከምና ከአክሱማውያን የተወረሰ ሥልጣኔና የቀሩትንም ንፁሳን ርእሶች የሚያካትት ሲሆን ፡ በመሠረቱ ግን “የኢትዮጵያ ሥልጣኔ እንደተ ነበር ?” ለሚለው ጥያቄ ባጭሩ መልስ ለመስጠት የተደረገ መክራ ነው ።

የዚህ ሥልጣኔ ፍሬ የሆኑትና እስከ አሁን 200 ያህሉ የሚታወቁት ከድንገይ ተወቅረውና ተፈልፋለው የተሠሩት መቀደሶችና አብያተ ክርስቲያናት ፡ እንዲሁም ገንዘቦችና ሐውልቶች የመሳሰሉት ለስደናቂ ሥፊዎች በዚህ መጽሐፍ አድማስ ክልል ውስጥ በመጠኑም ሲሆን ተተንትነዋል ። የአክሱም መንግሥት መዳከምና በመጨረሻም በዮዲት (ጉዲት) ወረራ ቀርሶች መመዝ በፈቸውም ተገልጸዋል ።

ምንም እንኳን ፡ ይህ መጽሐፍ በአንድ ወቅት ታላቅ የነበረውን የአክሱምን መንግሥት ታሪክ ከክርስቶስ ልደት በፊት ካለንድ ሺህ ዓመት ጀምሮ ለመገምገም ቢሞክርም ፡ ሁሉንም ነገር አካተ ይዟል ለማለት አያስደፍርም ። በርካታ የጥበብ ውጤቶች ስላላቸው ስለነዚህ ብልህ ሕዝቦች ለፊ ጽሑፍ ሊቀርብ ይገባ ነበር ። ነገር ግን ፡ የዚህ ለጭር ታሪክ ዓላማ ፡ የአንባቢውን ስሜት ቀስቀሶ ይበልጥ እንዲመራመሩና የኢትዮጵያን ታላቅ ሥልጣኔ በቅርበትና በርቀት እንዲመለከቱት ፡ በስፋትና በጥልቀት እንዲመረምሩት በመነሻነት እንዲያገለግል በማሰብ ነው ።

የብሔር ሕዝብ

ንግሥት ማክዳ (ንግሥተ ሳባ)

ከአክሱም ነገሥታት ሁሉ እጅግ የላቀች እንደ ነበረች በብዙ የታሪክ ጸሐፊዎች የሚነገርላት ንግሥተ ሳባ (1013 - 957 ዓ.ም.) ኢትዮጵያንና የመንን በአንድነት ትገዛ ነበር ። በንግሥተ ሳባ ዘመን የኢትዮጵያ ወሰን በሰሜን እስከ ላዕላይ ግብፅ ፣ በምዕራብ እስከ ኒያንዛ ባሕር ወይም ነጭ አባይ ፣ በምሥራቅ ባሕረ ኤርትራን ተሻግሮ እስከ የመን ዳርቻ ፣ በደቡብ እስከ ማዳጋስካር ነበር ። በቀድሞዎቻም ሆነ በአሁኑ ትውልድ በኢትዮጵያውያን አመለካከት የንግሥተ ሳባ ታሪክ በሀገራችን ታሪክ ውስጥ ከፍተኛ ሥፍራ ይዞ ይገኛል ። ከክርስቶስ ልደት በፊት ባሉት ክፍለ ዘመናት ከነበሩት ነገሥታት ውስጥም ዋነኛዋ እንደሆነች አድርገው ይቆጥሩዋታል ።

ከክርስቶስ ልደት አንድ ሺህ ዓመት ያህል ቀደም ብሎ ከነበሩ ገናና ነገሥታት የምትወለደው ንግሥት ማክዳ ፣ ንግሥተ ሳባ በሚል ስመ ንግሥት በአያቶቿ ዙፋን ተቀምጣ በአክሱም መናገሻዋ ኢትዮጵያንና የመንን ትገዛ ጀመር ። ሃምሳ ዕለተኛ የኢትዮጵያ ንግሥት በመሆን ከአባቷ ከተዋሲያ ዙፋን ከወረሰች በኋላ ፣ ጥምር ግዛቶቿን ለሠላሳ አንድ ዓመታት ያህል ገዝታለች ። ንግሥት ማክዳ በብሉይ ኪዳን 'ንግሥተ ሳባ' ተብሎ ከተጠቀሰው ስመ ንግሷ በቀር በሌሎችም ስሞች የታወቀች ናት ። በአዲስ ኪዳን ደግሞ 'ንግሥተ አዜብ' በመባል ትታወቃለች ፣ ትርጉሙም በግዕዝ የደቡብ ንግሥት ማለት ነው ። ይህም ስም ሊሰጣት የቻለው ከኢየሩሳሌም በስተደቡብ በሚገኙት ሀገሮች በኢትዮጵያና በየመን ላይ በመንገዷ ነበር ። በክብረ ነገሥት ማክዳ ተብላ ትጠራለች ። የዚህም ትርጉሙ 'የንጉሥ መመርኮዣ' ማለት ሲሆን ፣ ሥያሜው ከነገሥታት ዘር የተወለደች ሲሉ አባት እናትዋ ያወጡላት ቀዳማዊ ስሟ ነው ።

ንግሥተ ሳባ ታታሪ ንግሥት በመሆኗ የንግድ መስመሩ እስከ ምስር፣ ኢየሩሳሌምና ሀንድ የሚዘልቀውን የንግድ ድርጅቷ እንዲስፋፋና እንዲጠናከር አድርጋለች ። ከነዚህ ሀገሮች ብዙ ነጋዴዎች ወደ ኢትዮጵያ ይመላለሱ ስለነበር ከኢትዮጵያ የሚገኘውን ልዩ ልዩ ዕንቁና አልማዝ ፣

የጠስ አባይ ፍራቲ

እንዲሁም ወርቅና ዝባድ እየገዙ ወደ ሀገራቸው ይወስዱ ስለነበር የኢትዮጵያና የንግሥተ ሳባን ዝና በዓለም ሁሉ ላይ ሊያሳውቁ ቻሉ ። በተለይም ኢትዮጵያውያን ነጋዴዎች ዝባድ ፡ ዕጣን ፡ ወርቅ ፡ የዝሆን ፕሮስ ዕንቁ (ክቡር ድንጋይ) ምስጥና ቁንቁን የማይበላው ጥሩ እንጨት (ዞኢ) የመሳሰሉ ወደ ውጭ ሀገር እየወሰዱ ይሸጡ ነበር ። የንግድ እንቅስቃሴውንም የተመቻቸ ለማድረግ የሚረዱት ሰባ ሦስት መርከቦችና አምስት መቶ ሐያ የግመል ግትልትል ነበራት ። እነዚህ ማንጓዣዎችና የንግዱ እንቅስቃሴ ፡ ታማኝ ሚኒስትሯ እንደነበረ ቆሚነገርለት በብልሁና ዘዴኛው በታምሪን ቁጥጥር ሥር ነበሩ ።

በንግሥተ ሳባ ዘመነ መንግሥት የአበራኤል ንጉሥ ሰሎሞን የሕገ ኦሪትን ታቦት ማረፊያ የሚሆን መቅደስ ማሠራት ጀምሮ ነበር ። እሱም በተለያዩ ሀገሮች ለሚኖሩ ነጋዴዎች ለመቅደሱ ሥራ ሊጠቅም የሚችል ብርቅና ድንቅ ነገሮች ወደ ኢየሩሳሌም እንዲያመጡና ዋጋቸውንም በወርቅና በብር የሚከፍል መሆኑን የሚገልጽ አዋጅ በማስተላለፍ ቃል ገብቶላቸው ነበር ።

የንግሥተ ሳባ ታማኝ አማካሪና ነጋድራስ የሆነው ታምሪን በአፋጣኝ ጥሪውን ተቀብሎ ቀይ ወርቅ ፡ ዞኢ ፡ እና ሌሎችም የከበሩ ዕቃዎችን ይዞ ወደ ኢየሩሳሌም ተጓዘ ። እዚያም በደረሰ ጊዜ በንጉሥ ሰሎሞን ቤተ መንግሥት የተመለከተውን ገናናነትና ንጉሥ ሰሎሞን ራሱ በጥበቡ ያገኘውን መልካም ስምና ክብር ተመልክቶ እጅግ ተገረመ ። ይህንንም ያየውንና የሰማውን ድንቅ ነገር ሁሉ ወደ ሀገሩ በተመለሰ ጊዜ ለንግሥቷቷ ነገራት ። የንጉሡን ብልህነትና ጥበብ አደነቀላት ። የአስተዳደሩንም ቀልጣፋነትና ሌሎችንም በዚያ ያጋጠሙትን ጠቃሚ ነገሮች አጫወታት ።

ይህች የበለጠ ዕውቀት ለማግኘት የምትጣጣርና አርቆ አስተዋይ የሆነች ንግሥት ስለ ታላቁ ንጉሥ ስለ ሰሎሞን ዝናና ጥበብ በሰማች ጊዜ ከመስማት ይልቅ ማየትን መርጣ ወይም ማየት ማመን መሆኑን ተረድታ ሀገሩ ድረስ ሔዳ በዐይኗ ለማየት ወሰነች ። ስለዚህም የጉዞውን አስቸጋሪ ሁኔታዎች በመጋፈጥ አያሌ እጃቢዎቿን እስከትላ ወደ ኢየሩሳሌም በ980 ዓ.ዓ. ገደማ ተጓዘች ። የመንም ግዛቷ ነበርና ባሕረ ኤርትራን ተሻግራ የመን ሀገር ስትደርስ የሀገሩ ባላባቶች ብዙ ስንቅ በግመሎች ጭነው

ንጉሥ ሰሎሞን ንግሥተ ሳባን በኢየሩሳሌም በክብር እንደተቀበላት

ሲጠባበቁት አገኘች ። አብሯት ከሚጓዘው ሰባት መቶ ዘጠና ሰባት የግመል ግትልትል ሌላ ፡ የከበሩ ሰጦታዎች የተጫኑ ቁጥር ስፍር የሌላቸው ስናር አህዮችና በቅሎዎች ነበሩ ። ከረዥምና አድካሚ ጉዞ በኋላ ንግሥቷቷ ኢየሩሳሌም በደረሰች ጊዜ ንጉሥ ሰሎሞን ለክብሯ የሚገባውን የደመቀ አቀባበል አደረገላት ። በጊዜው ይደረግ በነበረው የሰጦታ ልውውጥ መሠረት እሷና ንጉሡ የመተያያ ሰጦታ ተለዋወጡ ።

ንጉሥ ሰሎሞን ንግሥተ ሳባን በኢየሩሳሌም በክብር እንደተቀበላት

“ለንጉሡም መቶ ሐያ ሚዛን መክሊት ወርቅ፣ እጅግ ብዙ ሽተና የከበረም ዕንቁ ሰጠችው። ንግሥተ ሳባ ለንጉሥ ሰሎሞን የሰጠችውን ያህል የሽቲ ብዛት ከዚያ በፊት መጥቶለት አያውቅም ነበር። እሱም በበኩሉ እጅግ በጣም ብዙ የሆነ ስጦታ አበረከተላት። ንጉሥ ሰሎሞንም ራሱ አስቦ ከሰጣት ሌላ እዚ የወደደችውንና የጠየቀችውን ሁሉ ሰጣት።

ከዚህ በኋላ፣ እዚያ በምትቆይበት ጊዜ የምታርፍበት ትልቅ ቤተ መንግሥት ተሰጣት። ንግሥቷቷና አጃቢዎቿ በኢየሱሳሌም በቆዩበት ወቅት ምንም ነገር እንዳይጓደልባቸውና ኑሮአቸውም የተመቸ እንዲሆን አስፈላጊ የሆነው ነገር ሁሉ እንደልብ ይቀርብላቸው ነበር።

ንግሥተ ሳባም እንዳሰበችው ሁሉ፣ በተለያዩ ጉዳዮች በተለይም ንግድን ለማስፋፋት ባተኮረው ላይ ከንጉሥ ሰሎሞን ጋር ሰፊ ጭውውት በማድረግ ሥራዎቿንም እያየች በአድናቆት ስትከታተል ቆየች። “ሰሎሞን እዚ የማታውቀውን ነገር የጠየቀችውን ሁሉ ተንትኖ ገለጸ ላት። በዚህም ጊዜ፣ ከንጉሡ የተሠወረና ፍቺውን ሳይነግራት የቀረ ነገር አልነበረም። * የአስትዳደርና የፍርድ ሥራውንም በመመልከት በርከት ያሸውን ትምህርት ለመቅሰም ቻለች። ንጉሥ ሰሎሞንም በውበቷና በብልህነቷ ስለ ተማረከ ይህችን የመሰለች ውበቷ የሚያስደንቅ ንግሥት ከምድር ዳርቻ ተነሥታ እኔ ዘንድ መጥታለች። “እግዚአብሔር ከርሷ ዘንድ ዘር ይሰጣች ይሆን?” ብሎ ተመኘ። ተመኝቶም አልቀረ። ይህን ፍላጎቱንም ለመፈጸም ትልቅ ግብዣ አዘጋጀና ንግሥቷቷን ጠራት። ቀኑም በመሸ ጊዜ ቅልጥ ካለው ድግሥ ሲበሉና የሚስማማቸውን ወይን ጠጅ ሲጠጡ ቆዩ።

በመጨረሻም፣ ንግሥት ማክዳ ወደ ማረፊያዋ ለመሔድ ስትነሣ ጊዜው የመሸ በመሆኑ በሱ ቤተ መንግሥት ሌሊቱን እንድታሳልፍ (እዚያ እንድታድር) ንጉሡ ጠየቃት። በመጀመሪያ በግድ ያለፈቃዱ በሷ ላይ ምንም እንደማያደርግ ቃል ካስገባችው በኋላ ግብዣውን ተቀበለች። ንጉሡም ያለችውን እንደሚፈጽም ከገለጸላት በኋላ እርሱም አጸፋውን ያለ ፈቃዱ ከቤተ መንግሥቱ ውስጥ ካለው ምንም ነገር እንዳትነካ

* ቅዱስ ሙጽሐፍ በሦስት በተለያዩ ስፍራዎች ዝነኛዋ ንግሥተ ሳባ ወደ ኢየሱሳሌም ያደረገችውን ጉዞ ይተርካል። ይኸውም በመጽሐፈ ነገሥት ቀዳማዊ 10:1 — 3:12ና መዋዕል ካልዕ 9:1 ግቴዎስ 12:42 ላይ ይገኛል።

ጠየቃት።

ከዚያም በቤተ መንግሥት መኝታ ክፍል በተዘጋጀላቸው አልጋ ትይዩ ለመተኛት ገቡ። እኩስ ሌሊት ላይ ንግሥቷቷ ከበላችው ጨውና ቅመም የበዛበት ምግብ የተነሣ ውሃ ጥም እቃጥሷት ከእንቅልፍ ነቃች። በመጨረሻም የውሃ ጥሙ እጅግ ስለበረታባት፣ ንጉሡ አስቀድሞ መኝታው አጠገብ ወደ አስቀመጠው ውሃ የያዘ ማብረጃ በቀስታ አመራች። ውሃ የያዘውን ዕቃ ገና ከማንሣቷ እንቅልፍ እንደ ወሰደው ለማስመሰል ለሽ ብሎ ተኝቶ የነበረው ንጉሥ ሰሎሞን ተነሥቶ እጇን አፈፍ አደረገና “መሐላውን አፈረሽ?” አላት።

እዚያም “ቃለ መሐላው ውሃን አይመለከትም፣ ውሃን በመጠጣት መሐላ ይፈርሳልን?” አለችው።

ንጉሡ ግን፣ “በምድር ከውሃ የበለጠ ምንም ነገር የለም” ሲል መለሰላት።

ንግሥቷቷም፣ እንደተረታች በማወቁ ከመሐላው ነፃ አደረገችው። ሆኖም በቅድሚያ ጥሟን እንድትረካ ጠየቀች። ከዚህ በኋላ ፈቃዱን ሲፈጽም ቻለ። ፀነሰችም።

ከንግሥቷቷም ጋር ተኝቶ ሳለ ንጉሥ ሰሎሞን ፀሐይ ከእስራኤል ምድር ላይ ዝቅ ብላ እስከ ኢትዮጵያ ድረስ ስታበራና ምድሩንም በብርሃኗ ስታንጸባርቀው በሕልሙ ተመለከተ። ነገር ግን፣ ይህችው ፀሐይ ወዲያው ወደ ኢትዮጵያ ተዛውራ ብርሃንዋን በድምቀት ስትሰጥና ላትመለስ በዚያው እንደቀረች እየ። በነቃም ጊዜ፣ ከንግሥተ ሳባ ልጅ እንደሚያገኝ ፀወቀ። ከሰድስት ወር ቆይታዋ በኋላ ንግሥተ ሳባ ወደ ሀገሯ ለመመለስ መነሣቷን ለንጉሥ ሰሎሞን አስታወቀችው። በሚሰናበታትም ጊዜ ንጉሥ ሰሎሞን የጣቱን የማጎተም ቀለበት አወለቀና “የምትወልጅው ልጅ ወንድ ከሆነ እንድትሰጡ አደራ” ብሎ ሰጣት።

ባሕረ ኤርትራን ተሻግራ ወደ ኢትዮጵያ በምትመለስበት ጊዜ ሐማሴን አውራጃ ላይ ስትደርስ በዛሬዋ አሥመራ ውስጥ በሚገኝ ማይበላ* በተባለ ወንዝ አጠገብ በመንገድ ላይ ወንድ ልጅ ወለደች። ስሙንም የንጉሥ ልጅ ስትል ኢብነ መለክ አለችው። ይህ መጠሪያው ግን፣ በዘመን

* በትግርኛ “ማይበላ” ግለት ሲባችን ውሃ እየጡ እሱ ግለት ነው። ንግሥቷቷ በምትተያዝች ጊዜ ውሃ በማስፈለጉ ይህ ትእዛዝ የተሰጠ ሲሆን፣ እስከ ዛሬም ወንዙ ማይበላ በመባል ይታወቃል። ሥፍራው የበታው ስምም ከዚያን ጊዜ ጀምሮ ማይበላ እየተባለ ይጠራል።

ብዛት እየተለወጠ የዛሬውን ምኒልክ የሚለውን ስም አስገኘ ። በሌላ በኩል ደግሞ ፣ ለዚሁ ሕፃን ኢብነ ሐኪም የሚል ስም ነበረው ። ትርጓሜውም የብልህ ወይም የጥበበኛ ልጅ ማለት ነው ።

ንግሥተ ሳባም ፣ ከአክሱም መናገሻዋ ስትደርስ የህገሩ መሳፍንት፣ መኳንንት ፣ አለቆች ወርቅና የከበሩ ስጦታዎችን በመያዝ የጋለ አቀባበል አደረጉላት ።

የአያሁድ እምነትን ይዛ የመጣችው ንግሥተ ሳባ ስትሆን ፣ ከዚያን ጊዜ ጀምሮም የእስራኤል ሃይማኖትና ሥርዓት በኢትዮጵያ ሊገባ እንደቻለ ክብረ ነገሥት ያረጋግጣል ።

ሕፃኑ ምኒልክም የአባቱን የሰሎሞንን መልክ ይዞ ገደገ ። ዕድሜውም ሐያ ሁለት ዓመት በሆነው ጊዜ አባቱ ማን እንደሆነ እንድትነግረው እናቱን ጠየቃት ። እሷም አባቱ የእስራኤል ንጉሥ የሆነው ሰሎሞን መሆኑን በነገረችው ጊዜ እዚያው ድረስ ሐያ ሊያየው በመወሰን የእናቱን ፈቃድ ጠየቀ ። ንግሥቷቷም በጥያቄው ስለ ተስማማችና ስለ ፈቀደችለት ለመሔድ ተነሣ ። ከምኒልክም ጋር አብረው የሚጓዙ በታምሪን የሚመሩ በርካታ ተከታዮች ነበሩ ። ንግሥቷቷም ታምሪን ልጇን ምኒልክን ከአባቱ እንዲያስተዋውቀው አደራ አለችው ። በመጨረሻም በተነሣበት ቀን ማክዳ ከሰሎሞን የተቀበለችውን የማኅተም ቀለበት ከአባቱ ጋራ መተዋ ወቂያ እንዲሆነው ለልጇ ሰጠችው ።

ምኒልክም የብሉን አቋርጦና ባሕሩን ሰንጥቆ በመጨረሻ ከነተከታዮቹ ጋዛ ከተባለው ሥፍራ ደረሰ ። የጋዛ ነዋሪዎችም ባዩት ጊዜ ልክ ሰሎሞንን ይመስል ስለነበረ ፣ ራሱ ሰሎሞን የመጣ ስለመሰላቸው እጅ እየነሡ ረዥም ዕድሜ ለንጉሡ ፤ “ንጉሥ ሆይ! ሰላም ላንተ ይሁን” ይሉ ጀመር ። ሌሎች በዚህ ሁኔታ የተደናገጡ ሰዎች ግን ፣ ንጉሡ ኢየሩሳሌም ውስጥ ቤተ መቅደሱን እያሠራ ነው ። ሌላ ሰሎሞን ከየት መጣ” በማለት ተናገሩ ። ከዚያም ሁኔታውን የሚያጣሩ መልእክተኞች ላኩና እነርሱም እየሩሳሌም ሲደርሱ በርግጥ ንጉሡን አገኙት ። ወዲያውም በመልኩ እርሱን የሚመስል እንግዳ ወደ ሀገራቸው መግባቱን አስታወቁት ። ንጉሡም ይህ ሰው ከየት እንደመጣ ጠየቃቸው ። መልእክተኞቹም በእንግዳው ግርግ ምገስ ስለተደናገጡ ፣ እሱን ሊያነጋግሩት ባለመድፈራቸው የጠየቁት እሸከሮቹን እንደሆነና ከነሱም ያገኙት መልስ ከኢትዮጵያ የመጣ መሆኑን ነው ።

ንጉሥ ሰሎሞንም ይህን በሰማ ጊዜ እጅግ ተደስተ ፤ ወጣቱን ሰው ወደ ኢየሩሳሌም እንዲያመጡት አዘዛቸው ። የወጣቱ መልክ ከርሱ ጋር እጅግ ተመሳሳይ በመሆኑ ንጉሡ ወዲያውኑ እንዳየው ከርሱ አብራክ የተገኘ መሆኑን ዐወቀ ። ስለዚህም ምኒልክ ለማንነቱ ማረጋገጫ እንዲሆን ቀለበቱን ባቀረበለት ጊዜ ሰሎሞን “የኔ ልጅ መሆንህን ለማወቅ ምልክት አያስፈልገኝም” ብሎ ቀለበቱን አስቀመጠና እቅፍ አድርጎ ሳመው ፣ መረቀውም ። ከዚያም ታምሪን ከንግሥት ማክዳ ያመጣውን መልእክት ለሰሎሞን ሰጠው ። ይህም የንጉሡን ደስታ እጥፍ ድርብ አደረገው ።

ምኒልክ በኢየሩሳሌም በነበረበት ጊዜ ፣ ሊቀ ካህናቱ ሳዶቅ ሕገ ኦሪትን ሲያስተምረው ከቆየ በኋላ ፣ በመጨረሻ ባረከው ። ንጉሥ ሰሎሞንም ልጁ እብነ ሐኪም በበለጠ አባቱንና አያቱን ዳዊትን ስለሚመስል ዳዊት የሚለውን ስም ሰጠው ። እንዲሁም ጥበቡንና ዕውቀቱን በማካፈል ለጋ አዕምሮውን እንዲዳብር አደረገው ። በዚህ ሁኔታ ሦስት ዓመት በኢየሩሳሌም የዕብራይስጥን ቋንቋና ሕገ ኦሪትን እየተማረ ከቆየ በኋላ ምኒልክ ወደ ሀገሩ ወደ ኢትዮጵያ ለመመለስ ቁርጥ ሐሳብ አድርጎ ለአባቱ ሐሳቡን ገለጸለት ። በተጨማሪም ጽላተ ሙሴን እንዲሰጠው ጠየቀ ። ሰሎሞን ጥያቄውን ቢቀበለውም እንኳ ፣ ልጁ ምኒልክ ከርሱ ዘንድ ስለሚለየው ቅሬታ ተሰማው ። የበኩር ልጁ እንደመሆኑም መጠን እርሱ ዘንድ እንዲቆይና ከርሱም በኋላ እስራኤልን እንዲገዛ ቢለምነውም ፣ እብነ መለክ ግን እንደሚመለስ ለናቱ ቃል ገብቶላት ስለነበረ ለመቆየት ፈቃደኛ ሳይሆን ቀረ ። ንጉሡ እብነ መለክን አጥብቆ የለመነበት ምክንያት ብዙ ሚስቶች ቢኖሩትም ቅሱ የነበረው ልጅ ሮብእም ሆኖ እርሱም ገና የሰባት ዓመት ሕፃን በመሆኑ ነበር ። ንጉሥ ሰሎሞን የጽላቱን ግልባጭ ተቀርጾ ለምኒልክ እንዲሰጠው ከመፍቀዱም ሌላ የሀገሩን የ12 ነገድ ከፍተኛ ሹማምንት ጠርቶ በመጡም ጊዜ የበኹር ልጁን ወደ ኢትዮጵያ እንደሚልክ ገልጾ ፣ እነርሱም እንዲሁ የመጀመሪያ ልጆቻቸውን አብረውት እንዲሔዱ እንዲያደርጉ ለሳሰባቸውና በተጨማሪም ከዐሥራ ሁለቱ ነገደ እስራኤል አንድ አንድ ሺህ ሰው ፣ እንዲሁም ከካህናትና ከመኳንንት የበኹር ልጆቻቸውን መርጠው ከምኒልክ ጋር እንዲሔዱ አዘዛቸው ። የተመረጡት ሰዎችም የሰሎሞንን ትእዛዝ ለመጋፋት ባይደፍሩም ከወገኖቻቸው ከእስራኤላውያን ተለይ

ቱው ወደ ኢትዮጵያ በሚመለሱት ጊዜ ይቅርና ጦርነት በሚያደርጉበት የጦር ሚዳ እንኳን ሳይቀር ጽላቷን ይዞ መዋጋት ጥብቅ (ጽኑ) ልማዳቸው ነበረ ። ስለዚህ ነው ጽላቷን ይዘው ወደ ኢትዮጵያ የመጡት ። ወደ ኢትዮጵያም ለመምጣት ከተመረጡት መካከል የሊቀ ካህናቱ የሳይቅ የበሽር ልጅ አዛርያስ ይገኝበት ነበር ።

አዛርያስም አባቱን ሳይቅን አብራቸው የምትመጣ ጽላትን እንዲሰጠው ቢጠይቀው ንጉሡ ሰሎሞን አስቀድሞ በፈቀደው መሠረት ለጽላቷማስቀመጫ (መክተፉ) የሚሆን የወርቅ ሳጥን መግዣ ብዙ ገንዘብ ሰጠው። አዛርያስም ወደ አንጥረኛ ሔደና ሣጥኑን እንዲሠራሹት አዘዘው። እንዲሠራሉት ያዘዘውም የወርቅ ሣጥን መጠን ከጽላተ መብቴ መጠን ጋር የተስተካከለ ነበር ። ሥራውም እንደ ተጠናቀቀ ጽላቱ ወደሚገኝበት ቤተ መቅደስ ሳጥኑን በምስጢር ይዞ ሔደና ከመቅደሱ በር ሲደርስ በተአምር በሩ ተከፈተለትና ገብቶ ከጽላቶቹ ውስጥ በእግዚአብሔር ትእዛዝ የእስራኤል ሕዝብ መሪና ታላቅ ነቢይ መብቴ ያሠራትን ዐሥርቱ ትእዛዝ የተጻፈበትን ጽላት በወርቅ ሳጥን አድርጎ ሠረገላ ላይ ጭና ይዞ ሔደ ።

ጽላቷን ይዞ የመሔድ ዝግጅት መፈጸሙን ለምኒልክ እንደ ተነገረው ከእስራኤል የመኳንንት ልጆችና የሊቀ ካህናቱ የሳይቅ ልጅ አዛርያስ እንዲሁም ከሌዋውያን ማለት ከካህናት ወገን በጠቅላላም ከያንዳንዱ ነገድ እንዳንድ ሺህ ሰው ተውጣጥተው ዐሥራ ሁለት ሺህ ያህል ሕዝብ ይዞ ጉዞውን ወደ ኢትዮጵያ ለመቀጠል ተነሣ ።

እየተጓዙም ምድረ ግብጽ ደረሱ ። ካህናቱም የጽላቷን መምጣት ለምኒልክ አልነገሩትም ነበር ይባላል ። ያልነገሩበትም ምክንያት የነገር ነው እንደሆነ በኛ አስተሳሰብ ሳይስማማ ቀርቶ መልሶ ለአባቱ ይሰጠው ይሆናል በማለት ነበር ። የሰባት ቀን መንገድ ከተጓዙ በኋላ ግን የምንነግርህ ነገር አለ ብለው የቆይታውን ፈቃድ ጠየቁት ። በፈቀደላቸውም ጊዜ “የምንነግርህ ታላቅ ጉዳይ ስላለን እንድትፈጽምልን ቃል ግባልን” አሉትና ምኒልክም መልካም ፈቃዱ ሆኖ ማለላቸው ።

እነሱም “እንግዲያውስ ያመጣናት ጽላት ዋናዋንና ነቢዩ መብቴ ያስቀረጻትን ነው ። አስቀድመን ያልነገርንህም ዋናው ምክንያት ሳትስማማ ቀርተህ ምናልባት አይሆንም የሚል መልስ ትሰጠን ይሆናል በማለት ፍሬቻ ነው።” ይህንም በሰማ ጊዜ ጽላቷ እርሷ መሆንዋን አይቶ ለማረጋገጥ ተነሣ ። ባያትም ጊዜ እሷ መሆንዋን በማመን እንደፈሩት

ሳይሆን እጅግ በጣም ደስ አለው ።
“ይህ በሰው ሐሳብ ሳይሆን በእግዚአብሔር ፈቃድ የተደረገ ነው” ብሎ እግዚአብሔርን በማመስገን ተናገረ ።

ከዚህም በኋላ ወደ ኢትዮጵያ ለመግባት ጉዞአቸውን ቀጠሉ ። በዚህ ጊዜ ኢየሩሳሌም ውስጥ የንጉሥ ሰሎሞን መንፈሱ እጅግ ታውኮ ነበር ። በመጨረሻም ከረዥም ጊዜ በፊት ከንግሥተ ሳባ ጋር ተኝቶ ሰላየው ሕልም ለሳይቅ አሟወተው ። ሳይቅም ንጉሡ ተናግሮ እንዳበቃ እግዚአብሔር ለሙሴ የሰጠው ትዕዛዛት የተጻፉበት ቅድስት ጽላት እንደ ተለየችው ዐወቀ ። ይህንንም አስደንጋጭ ዜና ለሰሎሞን አረዳው ። ከዚያም ሳይቅ ወደ መቅደሱ ለመግባት ሲጣደፍ ሄዶ የታቦቱን መጥፋት ፊያ ቢያነሣው እውነተኛዋ ጽላት እንደ ተወሰደች ለሰሎሞን ነገረው ። ከብዙ ዋይታና ልቅሶ በኋላ ሰሎሞንና ተከታዮቹ ምኒልክን ተከታትሎ በመድረስ ጽላቷን ለማስመለስ ወደ ግብጽ ገመገሡ ። ነገር ግን ምኒልክና ተከታዮቹ ከጥቂት ቀናት በፊት ቀድመዋቸው ስለተነሡ ሊያገኙቸው አልቻሉም ። በዚህም ምክንያት ንጉሡ ሰሎሞን እጅግ አዝናና ተከታዮቹ ወደ ኢየሩሳሌም በሚመለስበት ጊዜ በጉዞው ላይ መንፈስ ቅዱስ ጽላቷን የወሰደው የገዛ ልጁ ስለሆነ መጽሐት እንደማይገባው በመንገር አጽናናው። ንጉሡም መንፈሱን አረጋግቶ አብረውት የነበሩትን ሁሉ ስለጽላቷ መሔድ ምንም እንዳይናገሩ ይህን ከጣሱ ግን በሞት የሚቀጣቸው መሆኑን አስጠነቀቃቸው ።

ምኒልክም በሰላም ወደ ኢትዮጵያ በደረሰ ጊዜ እናቱ ንግሥተ ሳባና የሀገሩ ከፍተኛ መኳንንት በደመቀ ሁኔታ ተቀበሉት ። ንግሥተ ሳባም ልጇ ጽላተ መብቴን ይዞ በደሀና በመመለሱ እጅግ ደስ አላት ። በፈቃዱ ዙፋኗን ለቀቀችና ልጇን እብኑ መለክን አንግሣ አዋጅ አስነገረችለት ። ከጥቂት ዘመናት በስተቀር ለሦስት ሺህ ዓመታት ያለማዳረግ እስከ ቅርብ ጊዜ ድረስ በኢትዮጵያ የነገሡ ነገሥታት ከንጉሥ ሰሎሞንና ከንግሥተ ሳባ የተገኙ ነገሥታት ሥርወ መንግሥት በመሆን የመጀመሪያው መሥራች የሆነው ቀዳማዊ ምኒልክ ለሐያ አምስት ዓመታት (982 - 957 ዓ.ዓ) ከነገሡ በኋላ ፡ በተወለደ በ58 ዓመቱ ዐረፈና ከአክሱም ከተማ በስተምዕራብ በኩል በሚገኘው ቦታ በእናቱ መታብር አጠገብ ተቀበረ ። ከቀዳማዊ ምኒልክ ጀምሮ የንግሥተ ሳባና የንጉሥ ሰሎሞን የዘር ግንድ የሆኑ በኢጣልያ ከ200 በላይ የሚሆኑ ነገሥታት ኢትዮጵያን እንደገዙ

ይታመናል ።

ማክዳም ከዚህ ዓለም በሞት በተለየች ጊዜ ከፍ ብሎ በተጠቀሰው ሁኔታ በክብር ተቀበረች ። ይህም ሥፍራ ሳባ ቤተመንግሥት በመባል የሚታወቅ ነው ። ከአክሱም አንድ ኪሎ ሜትር ወጣ ብሎ ወደ ጉንደር በሚወስደው መንገድ በሚገኝ ሜዳ ላይ ብዙዎቹ እንደቆሙ የቀሩና ወዳድቀውና ተሰባብረው የሚታዩ በደንብ ያልተጠረፉ ሾጣጣ ሐውልቶችም አሉ ። በዚያው አቅራቢያ መሬት ላይ ወድቀው የሚታዩ በደንብ የተጠረፉ ጠፍጣፋ ድንጋዮችም አሉ ። የአካባቢው ኗሪ ሕዝብ በሰፊው በሚነገር አፈ ታሪክ መሠረት እነኝህ የድንጋይ ሐውልቶች የንግሥተ ሳባን መካነ መቃብር የሚያመለክቱ ናቸው ይባላል ። እስከዛሬ ይህ ሥፍራ በቁፋር ያልተመረመረ ሲሆን ተበታትነው የሚገኙት የተለያዩ ሐውልቶች ጥንታዊ የመቃብር ሥፍራ እንደሆነ የሚጠቁሙ ናቸው የሚል የጸና ግምት አለ ።

የኢየሩሳሌም ቤተመቅደስም ወራሪ በሆነው ንጉሥ ናቡከደነጾር ከመፍረሱ በፊት ቀዳማዊ ምኒልክ ከኢየሩሳሌም ያመጣት ታቦተ ጽዮን በኢትዮጵያ ከሚገኙ አብያተ ክርስቲያናት ቅድስተ ቅዱሳን በሆነችው ባክክሱም ጽዮን ቤተመቅደስ በጥንቃቄ ተጠብቃ ትገኛለች ። ይህም ከፍተኛ ክብር አክሱምን የሃይማኖት ፣ የመንግሥት ፣ የሕግና የሥርዓተ ማህበር ምንጭ ሲያደርጋት ፣ የጽዮን ማርያም ቤተክርስቲያን ደግሞ በዛሬው ጊዜ ኢትዮጵያ ውስጥ ለሚገኙት ከሐያ ሺህ በላይ ለሚሆኑ አብያተ ክርስቲያናት የቀዳሚነት እናትነትን ሥፍራ ይሰጣታል ። ‘ርዕሰ አድባራት ወገዳማት ዘኢትዮጵያ አክሱም ጽዮን ቤተክርስቲያን’ ተብላ የምትጠራውም ስለዚህ ነው ። ከዚህም ሌላ ከምኒልክ ጋር አብረው የመጡት እስራኤላውያን ከኢትዮጵያውያን ጋር በሃይማኖት ተዋህደውና በጋብቻም ተቀላቅለው በሰላም ይኖሩ ነበር ።

በተጨማሪም ቀደም ብሎ ማክዳም መጣችው አዲሱ የአራት እምነት መሠረት ሊይዝና በቀዳማዊ ምኒልክ ጊዜ ሊሰፋፋ ቻለ ። ይኸውም ሕፃናት በስምንተኛው ቀን መገረዝ ፣ ሰኮናቸው ያልተሠነጠቀና የማያመነ ሹኩ እንስሳትን አለመብላት ፣ ቅዳሜን ማክበር ፣ ይኸውም ቅዳሜን ማክበር ማለት በቅዳሜ ቀን እንጨት አለመስበር ፣ በቅዳሜ ቀን የተወቀጠ ቡና አፍልቶና ውሃም ከወንዝ ቀድቶ አለመጠጣት የመሳሰሉ ናቸው ። አሁን በየአብያተ ክርስቲያናቱ ያሉት ታቦታት እስከ ዛሬ ድረስ

የሃይማኖት ምልክት ሆነው ሊገኙ የቻሉት ከዚያን ጊዜ ጀምሮ በመጣው ሃይማኖታዊ ሥርዓት ነው ። ይህም የአራት እምነት ከክርስትና በፊት በኢትዮጵያ እንደገባና ተስፋፋ እንደነበረ ያለመጠራጠር ያስረዳናል ። የክርስትና ሃይማኖት ከገባና ከተስፋፋ ወዲህ ቢሆንም እንኳ እስካሁን ድረስ የተጠቀሱት እምነቶችና ልምዶች አብዛኛዎቹ ተጠብቀው ይገኛሉ ።

ንግሥተ ሳባ ኢየሩሳሌምን በጉበኝነት ወቅት በኢየሩሳሌም ከተማ ሰሎሞን እንደሰጣት በሚነገረው መሬት ላይ የኢትዮጵያ ገዳም ተሠርቶ ይገኛል ። ይኸውም ገዳም ያርሞ ሡልጣን ተብሎ ይጠራል ። ያርሞ ሡልጣንም ማለት የመንግሥት ገዳም ወይም ርስት ማለት ነው ። ያርሞ ሡልጣን የኢትዮጵያ የታሪክ ይዞታ ቦታ ብዙ ነበር ። ቢሆንም ሲጠፋም ሲለማም በዘመናት በነበሩ ኢትዮጵያውያን ብርታት ሲመለስ በትንሹም ቢሆን ከዚህ ትውልድ ደርሷል ።

ይህም በኢየሩሳሌም የኢትዮጵያ የታሪክ ይዞታ በሃይማኖት አንጻር ብቻ የሚታይ ሳይሆን ፣ የሀገር ጥንታዊ የታሪክ ቅርስ ወይም ርስት መሆኑን ማወቅ የሚገባ ነው ። ኢየሩሳሌም የክርስትና ሃይማኖት ማዕከል እንደመሆንዋም መጠን በዓለም ሕዝብ የምትገባች ቅድስት ሀገር ናት ። በዚህም ከተማ ከአፍሪካ ይዞታ ያላት ኢትዮጵያ ብቻ ስለሆነች ለኢትዮጵያውያን ሁሉ የመንፈስ ኩራት የሚሰጥ ነው ። በዚህም ምክንያት የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ከኢየሩሳሌም ጋር ያላትን የረዥም ጊዜ ግንኙነት በመቀጠል በዚያ ገዳም ጳጳስ ይሾማል ። ይህም ሳይቋረጥ እንደ ተጠበቀ እስካሁን ድረስ አለ ። ከጥንትም ጊዜ ጀምሮ ኢትዮጵያውያን ወደ ቅድስቲቷ ሀገር ለመሳለምና ለመጸለይ በየዓመቱ ይሔዳሉ ። በአሁኑ ጊዜም ወደ ኢየሩሳሌም ለሚሔዱ ምዕመናን በየዓመቱ ጉዞውን እያዘጋጀ የሚያከናውነው ድርጅት “የኢትዮጵያ ጸርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተክርስቲያን ምዕመናን መታሰቢያ ድርጅት ለኢየሩሳሌም” ይባላል ።

ነቢዩ አሞጽ “የእስራኤል ልጆች ሆይ ፣ ለእኔ እንደ ኢትዮጵያ ልጆች አይደላችሁምን? ይላል እግዚአብሔር” ባለ ጊዜ በኢትዮጵያና በእስራኤል መካከል ያለውን ግንኙነት ለመጥቀስ አስቦ እንደሆነ አያጠራጥርም ። አሞ ፡ 9 ፡ 7

የአክሱም መንግሥት

ከክርስቶስ ልደት በፊት በ484 — 539 ዓ.ዓ ውስጥ የነበረው ሐዘብተስ የተባለ ጽርዓዊ (ግሪካዊ) ታሪክ ዐዋቂው ስለ ኢትዮጵያ ሲጽፍ “በስተደቡብ ምዕራብ በኩል በጣም ራቅ ብሎ የሚገኝ ሀገር ኢትዮጵያ ነው ። በዚህም ሀገር ውስጥ በጣም ትልልቅ የሆኑ ዝሆኖች አሉበት ። ዞጲና ሁሉም ዓይነት ዛፎች በያለበት በቅለው ይገኛሉ ። ሰዎችም ከዓለም ሕዝብ ሁሉ ውበታቸው የበለጠና ዕድሜያቸውም ያረዘሙ ናቸው” ይላል። ቀጥሎም በሌላው ምዕራፍ ፡ “ኢትዮጵያውያን ኃያላን ፡ ከሰዎች ሁሉ በውበትና በቁመት የሚበልጡ እግዚአብሔርን-የሚያመልኩ ናቸው” ብሏል።

የኢትዮጵያ ታሪክ ገጾች የእርስ በርስና ከውጭ ወራሪ ጋር የተደረጉ በርካታ ጦርነቶች ትረካ ሠፍሮባቸው ይገኛል ። ከነኝህ ጦርነቶችና አሳዛኝ ሁኔታዎች መካከል ሐውልቶችን ፡ አብያተ ክርስቲያናትንና ውድ ህብቶችን፣ የብራና ጽሑፎችንና የሥነ ጽሑፍ ሥራዎችን በማጥፋት ረገድ ጉልተው የሚታዩ በዮዲትና በኋላም በግራኝ አሕመድ የተመራው የእስላሞችና የቱርኮች ወረራዎች ናቸው ። በዚህ የተነሣ እክል ቢፈጠርም በኢትዮጵያና በውጭ ሀገር በሚገኙ የጽሑፍ መረጃዎችና አፈታሪኮች እንዲሁም በቁፋሮ ከተገኙ እርግጠኛ ማስረጃዎች በመመርኮዝ ፡ የኢትዮጵያን የጥንት ታሪክ ለማወቅ ይቻላል ። ከነኝህም በጽሑፍ ከሠፈሩት ዋነኛ ዋቢ መረጃዎች መካከል ክብረ ነገሥት የተባለው መጽሐፍ ይገኛል።

ክብረ ነገሥት በግዕዝ ቋንቋ የተቀነባበረውና የተጻፈው በዐሥራ አራተኛው ክፍለ ዘመን በአጼ ዐምደ ጽዮን ዘመን መንግሥት ይኖር በነበረ ይስሐቅ በተባለ የአክሱም ንቡረዕድ ነው ። ንቡረዕድ ይስሐቅም ሥራውን ሲያቀናብር ራሱ ከጻፈው ሌላ በቃል ሲተላለፍ ከቆየው ታሪክም በመውሰድ ተጠቅሞበታል ። በመሆኑም የኢትዮጵያን ጥንታዊ ታሪክ በሚመለከት ለመጪው ትውልድ ከፍተኛ የሆነ የመረጃ ምንጭ ትቶልን አልፎል ።

ከክብረ ነገሥት እንደምንረዳው ፡ በኢትዮጵያ በመጀመሪያ የሠፈሩት ታሪኩን በመጽሐፍ ቅዱስ የምናገኘው የኖኅ ተወላጆች ናቸው ። የኖኅ ልጅ ካም ኩሽን ወለደ ፡ ኩሽም በተራው ለሀገሪቷ መጠሪያ ስሙን የሰጠውን ኢትዮጲስን (ሳባን) ወለደ ። ኢትዮጲስም የኢትዮጵያውያን አባት ነው ። ከክብረ ነገሥትም “ኩሽ ወልዱ ለኢትዮጲስ ዘውእቱ አባሆሙ ለሕዝብ ኢትዮጵያ” በአማርኛ ሲተረጎም ኩሽ ኢትዮጲስን ወለደ ፤ ይኸውም የኢትዮጵያ ሕዝብ አባታቸው ነው ሲል ይገኛል ። የኢትዮጲስ ልጅ አክሱማይ ሲሆን ቅድስቲቷን የአክሱምን ከተማ የቆረቆረ የአክሱሞች አባት እሱ እንደሆነ ይነገራል ። ሮም ፡ የሮማውያን ነገሥታት ግዛት መናገሻ ከተማ ለብዙ ጊዜ እንደነበረ ፡ እንዲሁም አክሱም የኢትዮጵያ ነገሥታት ግዛት መናገሻ ሆኖ ለብዙ ዘመናት ቆይቷል ። ለሮማውያን ንጉሠ ነገሥታዊ ግዛት መጠሪያ ሮም እንደሆነች ሁሉ እንዲሁም ለኢትዮጵያውያን የአክሱም ግዛት ሊባል ቻለ ።

ክብረ ነገሥትን ከመሰሉ የታሪክ መዘክሮች ሌላ የኢትዮጵያን ቀደምትነት ታሪክ የሚጠቅሱ ሌሎችም መረጃዎች አሉ ። ሙሴ ኢትዮጵያዊት ሴት እንዳገባ መጽሐፍ ቅዱስ ዘጉልቁ 12:1 ይነግረናል ። በዚሁ መጽሐፍ ላይ “የሁለተኛው ወንዝ ስም ግዮን ነው ። እርሱም የኢትዮጵያን ምድር ሁሉ ይከበዋል” የሚል ተጽፎ እናገኛለን ። (ዘፍጥረት 2 ፡ 13) ይህም ወንዝ አባይ ወይም ግዮን ሲሆን በአውሮፓውያን ዘንድ ናይል በመባል ይታወቃል ። ጥቁር አባይ (ብሉናይል) ከምንጩ ከግሽ አባይ ተነሥቶ በጣና ሐይቅ ላይ እየታዘለ አልፎ ሱዳንና ግብጽን እያቋረጠ መጨረሻም ወደ ሜዲቴራኒያን ባሕር ይፈላል ። ኑሮአቸው በየግመቱ ከኢትዮጵያ በሚፈሰው የውሃ ሙላት ላይ የተመሠረተ በመሆኑ ጥንታውያን ግብጾች ኢትዮጵያን “የእግዚአብሔር መኖሪያ” በማለት ይጠሯት የነበረው በእርግጥም ምድረ ግብፅ የአባይ በረከት ናት ። ... ምክንያቱም ያለአባይ የጥንቱ ሥልጣኔ ማዕከል መሆን ይቅርና መላ ሀገሪቷ ምድረ በዳሆና ትቀር ነበር ። ስለዚህም የግብፅ ሕይወት አባይ ነው ቢባል ማጋነን አይደለም ።

በርካታ ገናና ንጉሠ ነገሥቶችና ንግሥቶች ከጥንት ጀምሮ በአክሱም ግዛት ላይ እንደነገሡ ይታወቃል ። ከነኝህም በጣም ከታወቁ ንግሥታት መካከል ዝነኛና አስተዋይ የሆነች ንግሥተ ሳባ ትገኛለች ። እንዳንዶች እንደ ኢዛና የመሰሉ ሥራቸውን በድንጋይ ላይ ጽፈው

አኑረዋል ። ሌሎችም በርካታ ነገሥታት እንደ እንደቢስና አፈላስ የመሳሰሉት ስማቸው የተቀረጹባቸውን የወርቅና የብር ገንዘቦችን አሠርተዋል ።

የዛሬዋ ኢትዮጵያ ታሪክ እንጋፋውና ታላቁ የኢትዮጵያውያን ግዛትና የዚህችው ሀገር ሥልጣኔ በር ከፋች ከሆነው ከአክሱም ንጉሠ ነገሥት ግዛት ታሪክ በሰፊው እንደተጀመረ ማንም የሚጠራጠር የለም። የካም ሕዝቦች ከአስያ ወደ ኢትዮጵያ የሚያደርጉት ፍለሳ (ስደት) ከፍተኛ ደረጃ የደረሰው ከክርስቶስ ልደት በፊት 3000 ዓመት እንደሆነ በአብዛኛው ይታመናል። ሴማውያንም የመጡት ከ2000 ዓመታት በኋላ ሲሆን፣ ሁለቱም ዝርያዎች የገቡት በሰሜኑ ኢትዮጵያ ክፍል በሆነው በትግራይ (አሁን ትግራይና ኤርትራ) በኩል ነው። እነኚህ እንደ መጀመሪያ ሠፋሪዎች ወይም የሀገሩ ተወላጅ የሚቆጠሩት የካም ሕዝቦች በቀይ ባሕር ዳርቻ ከሚገኙት ሀገሮች ጋር የቆየ የንግድ ግንኙነት ነበራቸው። ኢትዮጵያና ደቡባዊ ዐረብ የሚለያዩት ሠላሳ ዚሎ ሜትር ስፋት ባለው መተላለፊያ በጠባብ የባብኤል መንደብ ስርጥ ነው። ይህም ስርጥ ታሪክ ገና ሀሁ ከሚልበት ጊዜ ጀምሮ በሁለቱ የቀይ ባሕር ጠረፍ ሀገሮች መካከል ሕዝቦችንም ሆነ ሽቀሮችን ለማሸጋገር አመቺ ሆኖ ሲያገለግል ቆይቷል።

ዶክተር ታደሰ ታምራት ቸርች ኤንድ ስቴት ኢን ኢትዮጵያ(ቤተክርስቲያንና መንግሥት በኢትዮጵያ) በተሰኘ መጽሐፋቸው እንዳሉት፡ “የሴማውያን ሰፋሪዎች ከቀይ ባሕር ማዶ ወደ ኢትዮጵያ መምጣት ከቀይ ባሕር ባሻገርና በኢትዮጵያ ወገን መካከል የነበረው የረዥም ጊዜ ግንኙነት የመጨረሻው ደረጃ ነበር” ሲሉ ጽፈዋል።

ከነገደ ዮቅጣን የሚወለዱት የሴም ዘሮች ወደ ኢትዮጵያ ቀይ ባሕር ጠረፍ የመጡበት ዋና ዓላማቸው ለመነገድ ነበር። በኋላ ግን እነኚህ የደቡብ ዐረብ ነጋዴዎች የአየር ንብረቱ ለጤና ተስማሚ በሆነው የኢትዮጵያ ደጋማ ክፍል ቋሚ መኖሪያቸውን መሠረቱ።

የአዱሲስ የባሕር ወደብ ለነኚህ ሕዝቦች ዋንኛ መግቢያ ሲሆን፣ ሳባውያን መጀመሪያ የሠፈሩባትና የንግድ መኖሪያ ካደረጉት ሥፍራዎችም አንዱ ነው። እነኚህ ከደቡባዊ ዐረብ የፈለሱ ሕዝቦች ቀደምት ነዋሪ ከሆኑት የካም ተወላጆች በይበልጥም ከአገሮች ጋር በጋብቻ ተሳስረውና በነሱም መካከል በሰሜን ኢትዮጵያ ደጋማ አካባቢ በተለይም በአሁኖቹ

ኤርትራና ትግራይ ክፍሎች ሠፈሩ። ከአዱሲስ ተነሥተው አንዱ ወደ ቆሎየ ከዚያም ተራራማውን ክፍል አዳርጦ ወደ አክሱም ሌላው ደግሞ ወደ ደቡባዊ ክፍል ወደ አጋሚ የሚያመሩት ሁለት የንግድ መስመሮች ከደቡባዊ ዐረብ ፈልሰው በአብዛኛው በትግራይ ደጋ ክፍል የሠፈሩት ሁለት ዋና ጉዳዮች ካረፉባቸው ሥፍራዎች ጋር ይገጣጠማሉ።

ከነዚህ ሁለቱ ነገዶች አንዱ ነገደ አግዓዝያን ተብሎ የሚጠራ ሲሆን፣ ይህም ጥንታዊው የኢትዮጵያ ቋንቋ የሆነው ግዕዝ ስሙን ያገኘበት ምንጭ ቃል ነው። ሌላው ደግሞ በኋላ ኢትዮጵያን ለመዋሪያ ሆኖ ለጥቂት ዘመን የዋለውን ሐበሻ (በፈረንጅ አቢሲኒያ) የሚለውን ያሰገኘ ነው። ይኸውም በሌላው አነጋገር የጥንቱ ነዋሪ የሆነው የካም ዘር በኋላ ከመጡት ከሴም ዘር ቀጥሎም ከነገደ እሥራኤል በመደባለቁ ሐበሻ (ድብልቅ) ተብሎ ተጠራ የሚሉ አሉ።

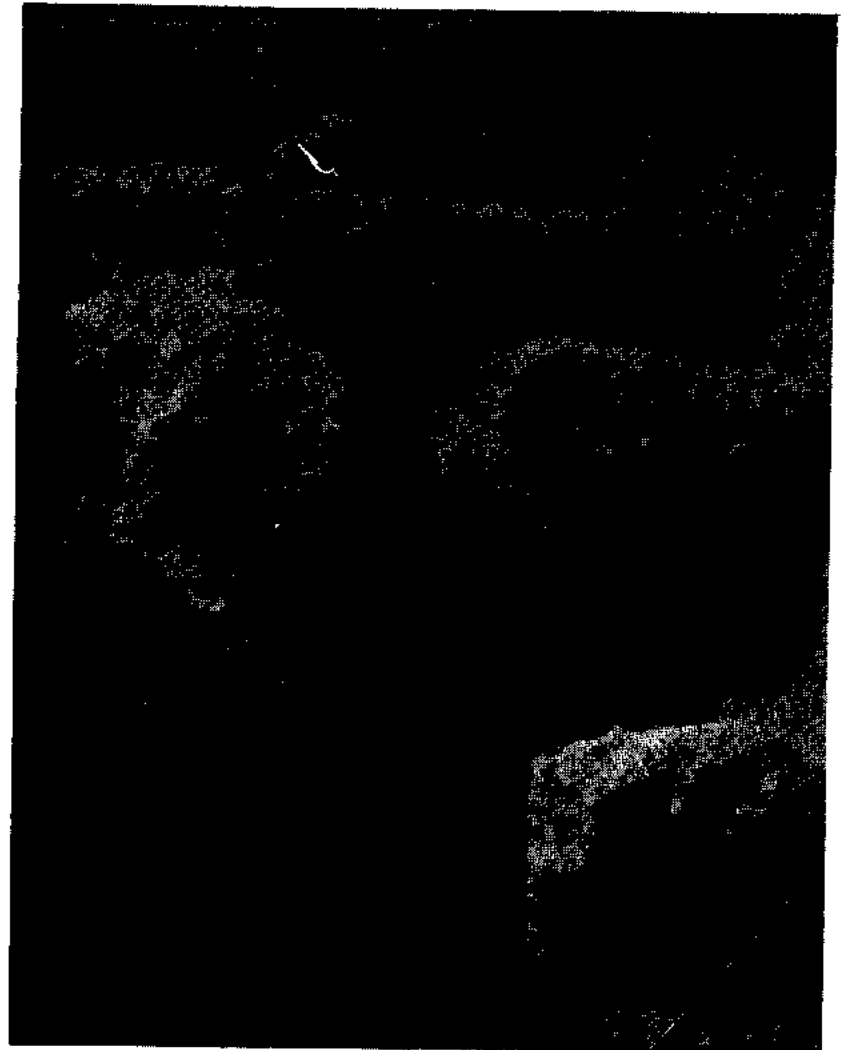
ሐበሻዎች መሐል ትግራይ ውስጥ የሐና አክሱም አጠገብ ሲሰፍሩ፣ አግዓዚያን ደግሞ ወደ ደቡብ ተጉዘው ከአካለ ጉዛደና አጋመ ዙሪያ መንደሮቻቸውን ቆረቆሩ። እነኚህ ሁለት ሳባውያን ሕዝቦች ሳቢያን የተባለና ፈደላቱ ከፈረቃውያን ፈደል ጋር የተዛመደ የራሳቸው የሆነ ቋንቋና አጻጻፍ ነበራቸው። ከዚያም በኋላ ኢትዮጵያውያን የሳባውያንን ፈደል ከራሳቸው ጋር አዋህደውና አሻሽለው አዲስ ቅርጽ ያለውን አክሱማዊ ፈደል ፈጠሩ። ይህም ፈደል ግዕዝ ወይም ኢትዮጲሳዊ በመባል ሲታወቅ፣ እንደ ሳባውያን ከቀኝ ወደ ግራ የሚጻፍና የሚነበብ ሳይሆን፣ የራሱ የሆነና የተለየ ከግራ ወደ ቀኝ የሚጻፍ የአጻጻፍ ዘዴ ነው። ከመላው የአፍሪካ አህጉር (ከዐረብ ሀገሮች በስተቀር) የተለየ የሥነጽሑፍ ተውፊት ለብዙ ሺህ ዓመታት ያላት ኢትዮጵያ ብቻ መሆኗ ራሱ የሥልጣኔ ግዙፍ ምስክር ነው።

ከዚህም የተነሣ የኩሽና የሳባ ዘሮች በመዋሐድ የተሻለ ሥልጣኔ ለማግባበረሰቡ አደረጃጀትና ለምሕንድስና አስተዋጽኦቸውን አበርክተዋል። ኤድዋርድ ኡለን ዶርፍ ‘ዘ ኢትዮጵያንስ’ (ኢትዮጵያውያን) በተባለው መጽሐፍ እንደ ተጠቀሰው “ኢትዮጵያውያን ከቀይ ባሕር ማዶ ካሉት ሕዝቦች በተጨማሪ ከግብጾች ጋር ግንኙነት ነበራቸው። እነኚህም ግንኙነቶች ፈላሲያኑ ከየመን ከመምጣታቸውና በኢትዮጵያ ደጋማ ክፍል ከመሥራራቸው አስቀድሞ የረዥም ዘመን ዕድሜ የነበራቸው ናቸው።”

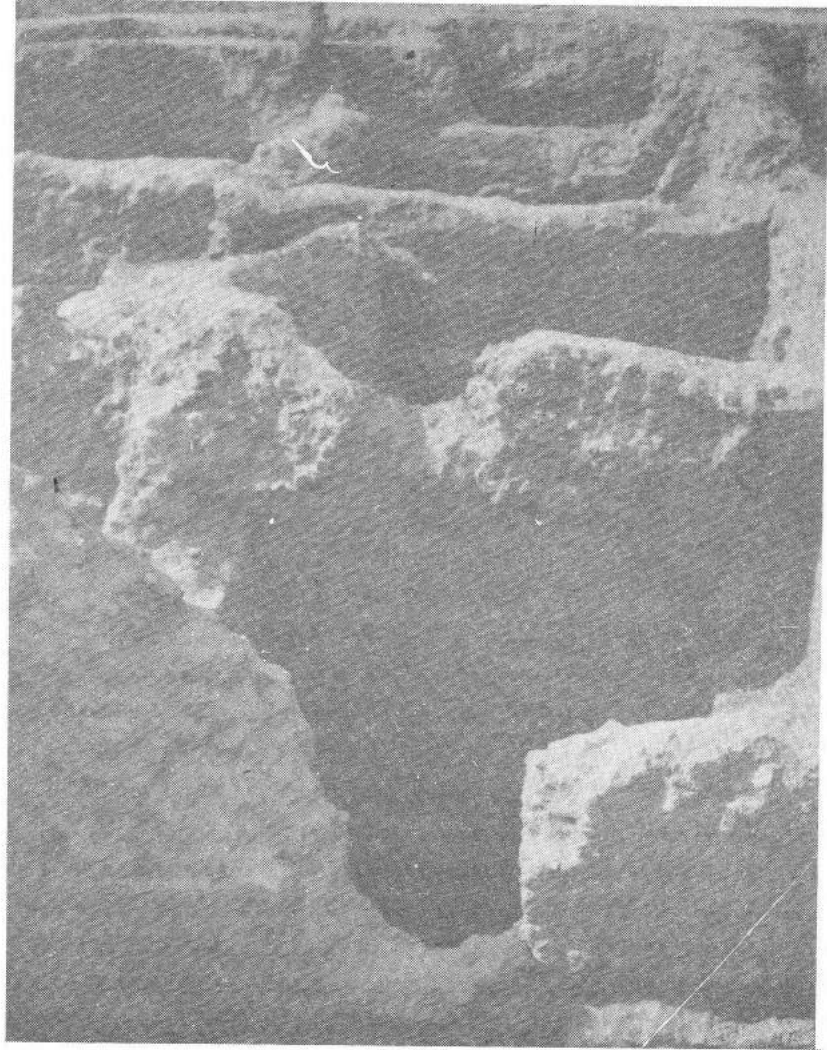
የነኝህ ሁለት ማኅበረሰቦች ስምምነት ኢትዮጵያዊ የሆነ ሥልጣኔ ሲፈጠር ቻለ = ቆይቶም እነኝህ የካምፕ የሴም ዘር ውጤት የሆኑ ሕዝቦች እንደ ቀይ ባሕር አካባቢ ፣ ከረን ፣ ሐማሴን ፣ ሠራዬ ፣ ሐውዜን ፣ አጽቢ ፣ ሰሐርት እና ኩሐ ወደ መሳሰሉት የኤርትራና የትግራይ ምዕራባዊና ደቡባዊ ክፍሎች ቀስ በቀስ ሠፈሩ ። ከዚህም በመነሣት በሌላው የኢትዮጵያ ክፍሎች በተለይም ወደ አካባቢው ምዕራብ ፣ ደቡብና ምሥራቅ በስፋት ሠፈሩ ። መናገሻቸውን በመጀመሪያ በየሐ ፣ ቀጥሎም በአክሱም ካደረጉ በኋላ በይበልጥ ወደ ደቡብ ኢትዮጵያ በመዝለቅ በዛሬው ጉንደር ፣ ወሎ ፣ ጉጃም ፣ ሸዋ ተብለው በሚጠሩትና በሌሎችም የኢትዮጵያ ክፍሎች ላይ የወታደር ሠፈሮችን አዳቋሙ ። በዚህም አኳኋን በሐረር ፣ በአርሲ ፣ በጅማና በወለጋ ተሰራጩ ። በየሠፈሩበትም ሁሉ ነዋሪዎች እየሆኑ እየተስፋፉ ሔዱ ። ከዚህም በኋላ ኢትዮጵያ የአካባቢውን የሰሜንና የደቡብ ጉረቤት ወሰንተኛ ሀገሮችን ከመያዝም ሌላ በምሥራቅም በኩል ከባሕር ማዶ ተሻግራ የመገን ትገዛ ነበር ።

ከብዙ ሺህ ዘመናት ጀምሮ ኢትዮጵያውያን ከኢትዮጵያ በስተሰሜን ከምትገኘው ግብጽ ጋር ግንኙነት ነበራቸው ። ጥንታውያን ግብጾችም አዱሊስ የአክሱም ንጉሠ ነገሥት ግዛት ዋነኛዋ የባሕር ወደብ እንደሆነች ያውቁ ነበር ። ከዚህች ወደብ የንግድ ዕቃዎች ወደ ሚዲቴራኔያን አካባቢ ሀገሮች ፣ መካከለኛው ምሥራቅ ፣ ሕንድ ፣ ሲሎንና ቻይና ሲልኩ ፣ ከነኝህም ሀገሮች የሚመጡ ሸቀጦች ይገቡባት ነበር ። ስለ አክሱም ከተጻፉት ሁሉ ጥንታዊ የሆነው በ60 ዓ/ም ግድም የተጻፈው ፔሪፕሊስ ላፍ ዘ ኤሪትራያን ሲ (የኤርትራ ባሕር ላይ ጉዞ) የተባለው መጽሐፍ ነው ። የዚህ መጽሐፍ ደራሲ (ምናልባትም በለግብጽና ግሪክ የዳበረ ዕውቀት የነበረው) ከቀይ ባሕርና ሕንድ ውቅያኖስ ዳርቻ የሚገኙትን ዋና ዋና ከተማዎች ከመጥቀሱም ሌላ ስለ ራሱ ጉዞና በወቅቱ ስለነበረው የንግድ ሁኔታም ጽፏል ። በዚህም ውስጥ የአዱሊስ ወደብ “መጠነኛ ሥፋት ያለው መንደር” ተብሎ ሲጠቀስ ፣ ጥንታዊት የኢትዮጵያ መናገሻ የሆነችው አክሱምም... “አክሱማውያን ለተባሉት ሕዝቦች ከተማ እንደሆነች” ጸሐፊው ያረጋግጣል ። ይኸው ደራሲ አዱሊስ ከባሕር ጥቂት ገባ ብላ እንደምትገኝና ከዚህም ተነሥቶ ወደ ዋናው የዝሆን ጥርስ ገበያ ወደ ሆነው ወደ ቆሎየ የሦስት ቀን መንገድ እንደሚፈጅ ይነግረናል ። በዚሁ ደራሲ አባባል በአዱሊስና አክሱም

መካከል የስምንት ቀን ርቀት ሲኖር ፣ ከአባይ ማዶ ካሉ ሥፍራዎች የሚመጣው የዝሆን ጥርስ ወደ ሳይኔየም (ስናር) ይወሰድና ከዚህም ወደ አዱሊስ ይሸጋገራል በማለት ያስረዳናል ።

አዱሊስ በቀፋር የተገኘ የመናሪያ ቤቶች

አዲስ በቁፋሮ የተገኘ የመኖሪያ ቤቶች

የአክሱም መንግሥት ግዛት ከዛሬዋ ሱዳኒን እስከ በርበራና ከዚያም በሻገር እንዲሁም ወርቅ እስከሚወጣበት እስከ ሳሱ ወደ ውስጥ ዘልቆ የተንሠራፋ አገር እንደነበር ይኸው ጸሐፊ ይናገራል ። ንግዱ ከሚጠጠርበት ከአዱሲስ ወደብ ወርቅ ፡ ጨው አብሲዲያን ፡ የዝሆን ጥርስ ፡ ዕጣን ፡ ከርቤ ቅመማቅመም ፡ የአውራሪስ ቀንድ ፡ የጥማሬ ቆዳ ፡ የኤሊ ድንጋይ ፡ በሕይወት ያሉ ዝንጀሮዎች ፡ ዝሆኖችና ባሮች ወደ ሕንድ ፡ ፋርስ አራቢያና የሮም ግዛት ይላኩ ነበር ። ወደ ሀገር ውስጥ ከሚገቡት ሸቀጦች መካከል ወይን ጠጅ ፡ የወይራ ህይት ከብርሃኑ ቀ የተሠራ ቁሳቁሶች ፡ ዋንጫዎች ፡ በየዓይነቱ ቀለም የተነከሩ ካባዎች ፡ የሐር ጨርቅ የቆዳ ኮቶችና መጥረቢያዎች ነበሩ ። ከፔሪፕሊስ እንደ ምንረዳው ፡ በጊዜው አክሱምን ይገዛ የነበረው ዘስካለስ የተባለው ንጉሥ ጨቅ ስለነበር በተቻለው መጠን የግል ህብት ለማክበት የሚጣጣር ቢሆንም ፡ በአስተዳደሩ ትክክለኛ ፡ የግሪክን ቋንቋ የተማረና ከፍተኛ ዕውቀት ያለው ንጉሥ ነበር ። ይኸው መጽሐፍ በዚያን ጊዜ የንግዱ ሁኔታ የተጠቀሰ እንደነበር ይገልጽና ፡ የባለብዙ ደርብ ፎቅ ሕንፃ ምስል የሆኑት አንዳንዶቹ ሐውልቶች የተሠሩትም ምናልባት በዚህ ጊዜ ሳይሆን እይቀርም ይላል ።

አክሱም በእስያና በአፍሪካ መካከል እንደ ድልድይ በማገልገል ከግብጽ ፡ ከግሪክ ከሮም ፡ ከሕንድ ፡ ከፋርስ (ኢራን) ና ከቻይና ጋር ለረዥም ዘመን የቆየ የንግድ ግንኙነት ነበራት ። የአክሱም ነጋዴዎችና መርከበኞች የብሉን አቋርጠው ባሕሩን ተሻግረው ይጓዙ ነበር ። ይህም ከልዩ ልዩ ሀገሮች የሚደረገው ግንኙነት በአክሱም ንግድና ሥልጣኔ ፡ መዘቃና ሌሎችም ሥነጥበቦች ላይ በጣም ጥልቅ ውጤት ነበረው ። ከነኚህ ሁሉ መግባባት ውስጥ ግን ፡ ፍጹም ኢትዮጵያዊ የሆነ የተዋሐደ የሥልጣኔ ውጤት ሊገኝ ቻለ ።

ከክርስቶስ ልደት በኋላ ፡ በሰድስተኛው ክፍለ ዘመን የግሪክና የግብፅ ነጋዴዎች ከአዱሲስ እንደለቀቁና የግሪክ ቋንቋም መናገሩ ቀርቶ እንደተረሳ ይታመናል ። ከቀይ ባሕር ዳርቻ የጠፋችው የጥንት የአክሱም ወደብ አዱሲስ ልትታወቅ የቻለችው በላዩ ላይ የነበረው ጽሑፍ ቅጅ ተደጋግሞ ሲጠቀስ የቆየው ያንድ ሐውልት መገኘት ነው ። ይኸው ጽሑፍ በግሪክ ቋንቋ የተጻፈ ስለነበረ የአክሱም ንጉሥ ቃላቱን ከሐውልቱ ላይ አስገልብጦ እንዲልክለት የአዱሲስን አገረ ገዥ አዘዘው ።

ለዚህም መረጃ የሆነው በ525 ዓ/ም የአዱሲስ ገዥ በዚያ ያልፍ የነበረውን አንድ ነጋዴ በግሪክኛ ቋንቋ ድንጋይ ላይ የተጻፈውን ጽሑፍ እንዲገለብጥ ለት መፈለጉ ነው ። ቆስማስ እንዲኮፕሌውስቲስ የተባለው ይህ ተጓዥ ነጋዴ በሁለት ኮፒ የገለበጠውን ጽሑፍ ተርጉሞ አንዱን ለንጉሡ እንዲላክለትና ሁለተኛውን ደግሞ “ክርስቲያንቶፕግራፊ” በተሰኘው መጽሐፍ እንደጻፈው ገልጸዋል ። ጽሑፉ ባለቤቱ በውል ያልታወቀው ይህ ሊቀዳ የበቃ የድንጋይ ላይ ጽሑፍ ክርስቶስ ልደት በፊት በአንደኛው ምዕተ ዓመት እስከ ክርስቶስ ልደት በኋላ አንደኛው ምዕተ ዓመት ድረስ ባለው ጊዜ መካከል እንደ ተጻፈ ይታመናል ። ስሙ ከድንጋዩ ሰሌዳ ላይ ተደምስሶ በመጥፋቱ ማን እንደሆነ ያልታወቀ ኢትዮጵያዊ ንጉሥ በግዛቱ በአዋሳኝ ባሉት ጉረቤት ሀገሮች ላይ ከባሕር ማዶም ተሻግሮ ያደረጋቸውን ዘመቻዎችን በዝርዝር የሚናገር ነው ። ይህ ጽሑፍ በጊዜው ስለነበሩ አክሱማውያን ብዙ ነገር ሲገልጽ በተጨማሪም የግዛታቸው ጠረፍ እስከ ግብጽ ፡ በምዕራብ እስከ ጋምቤላ ፡ በደቡብ ምዕራብ እስከ ሳሱ ሲደርስ በደቡብ ዓረብ ያሉ ግዛቶችንም ያካተተ እንደነበረ ይመስክራል ። ጽሑፉ እንደሚለው በዘመኑ ይገዛ የነበረው ንጉሥ በደንብ የተደራጀ የባሕር ጋይልና ጦር ሠራዊት ሲኖረው ትውልዱም ከኢትዮጵያ ነገሥታት ዘር ነበር ። ይህ ጽሑፍ የምስተኛው ክፍለ ዘመን ነው ተብሎም ይገመታል ። ለታሪክም ከፍተኛ ያለ ዋጋ ያለው ነው ። በቆስማስ አባባል ፡ ጽሑፉ የተገኘው ባንድ የከተማው መግቢያ “የአክሱም በር” ይባል በነበረው ሥፍራ በዕብን በረድ ከተሠራ አንድ ዙፋን አጠገብ ነበር ።

የአክሱም ግዛት በደቡብ ዐረብ ለማስፋፋት ወሳኝ ሚና የተጫወተው ቀዳሚ ንጉሠ ነገሥት ገደራት ነው ። ይህ መሆኑንም በደቡብ ዐረብ የተገኘ በሳባውያን ቋንቋ የተጻፈ ጽሑፍና እንዲሁም በግዕዝ የተጻፈና ኢትዮጵያ ውስጥ የተገኘ ሌላ መረጃ ያረጋግጣሉ ። ከክርስቶስ ልደት በኋላ በሁለተኛው ምዕተ ዓመት በንጉሥ ገደራት የሚመራ የኢትዮጵያ ሠራዊት በቀይ ባሕር ማዶ በመሻገር የቀድሞ ይዞታውን አስፋፍቷል ። ከዚህ በኋላ ፕይጉት የተባለውን ልጁን የገበሩትን ሀገሮች እንዲያስተዳድርና በዚያ የሚገኘውንም ሠራዊት እንዲመራ መሾሙን ይገልጻል ። የአክሱም ባሕር ጋይል በቀይ ባሕር የሚገኘውን የሮምን ግዛት የነበረውን በቁጥጥር ሥር አውሎ ሮማውያን ግብር እንዳያስገቡ ያገዳቸው በዚህ

ክፍለ ዘመን ውስጥ ነበር ።

ከክርስቶስ ልደት በኋላ በሦስተኛው ክፍለ ዘመን የኖረ ማኒ የተባለ የፋርስ ምሁር የአክሱምን መንግሥት በጊዜው ከነበሩት አራት ኃያላን መንግሥታት እንደ አንዱ በመቁጠር ከፋርስ ፣ ሮምና ቻይና ጉን አበልፎት እናያለን ። ይህ የአክሱም መንግሥት ከላይ ከተጠቀሱት በላይ ሌሎች በርካታ ዝነኛ ነገሥታት ነበሩት ። ከነኝህም ውስጥ እጅግ ገናናው ከ320 ዓ.ም. እስከ 360 ዓ.ም የገዛው ንጉሠ ነገሥት ኢዛና ነበር ። ኢዛና የበለጠ ዕውቅ ሊያደርጉት ከቻሉት መካከል የድንጋይ ላይ ጼቷፎችን በስተወልገና ከሀገር ውጭም መረጃዎች ሰላሱን ከሌሎቹ በተሻለ መንገድ ስለ ኢዛና ልናውቅ ችለናል ። ይህ ንጉሥ በዕውቀት እጅግ የበሰለ ሰው ነበር ። ዶክተር ሥርግው ኃብለ ሥላሴ “ኤንፒሮንት ኤንድ ሚዲኛል ኢትዮጵያን ሂስትሪ እኝቱ 1270” (ጥንታዊውና የመካከለኛው ዘመን የኢትዮጵያ ታሪክ እስከ 1270) በተባለው መጽሐፋቸው “የአክሱም ብልጽግናና ኃያልነት ከፍተኛ ደረጃው የታየው በኢዛና ዘመን ነው” ይላሉ ። ሳይዛናና ኤዲፋስ በተባሉ ሁለት ወንድሞቹ እየታገዘ አዳዲስ ሚዛቶችን እያስገበረ ያመጹትንም መልሶ በቁጥጥር ሥር ያውል ነበር ። የጦር ሠራዊቱም በሦስት የተከፈለ ነበር ። እነኝህም ወጣቶችን ያቀፈው ሙዛት የተባለ ከማንዶ መስል ጦር ፣ ዳኩወን የተባለ በዝሆኖች የሚገለገል ሠራዊት እንዲሁም የዛሬውን ሚካናይዝድ ጦር የሚመስልና ሓራ የተሰኘ የእግረኛ ኃይል ናቸው ።

ሌላው ኃያል ንጉሥ ደግሞ በዚሁ መጽሐፍ የተጠቀሰው ካሌብ ነው ። እነኝህ የኢትዮጵያ ነገሥታት በየመን ባላቸው ግዛትና ቀይ ባሕርን በመቆጣጠራቸው ውቅያኖሱን ተሻግረው ከምሥራቅ ዓለም ጋር የነበረው ንግድ ብቸኛ ተጠቃሚ ሊሆኑ ችለው ነበር ። ኢትዮጵያ ከ589 ዓ.ዓ. እስከ 220 ዓ.ዓ. በሥልጣን በቆየው በሐን ሥርወ መንግሥት ጊዜ እንኳን ከቻይና ጋር የንግድ ግንኙነት ነበራት ። የሁለቱም ሀገር መርከቦች ረዥሙን ጉዞ ለማጠናቀቅ ዐሥራ ሁለት ወር ያህል ይፈጅባቸው ነበር ። ኢትዮጵያ በቻይናውያን ዘንድ የምትታወቀው ሁዋንግቺ በመባል ነበር ። የታወቀው ጀርመኖዊ ምሁር ኤ ቨርማን እንዳረጋገጠው ፣ ይህም ሥያሜ የታወቀው ከአግኦክያን ሕዝቦች ስም ጋር ተነጻጸሪ ነው ።

ግሪኮች ከምሥራቁ ዓለም ጋር በነበረው የንግድ እንቅስቃሴ ላይ የነበራቸው የበላይነት እየተዳከመ ሲሔድ ወደ ሕንድ በመጓዝና ሽቀጦ

ችን ከዚያ እምጥተው በአዱሊስ ወደብ ለሚጠብቁት ግሪኮች የሚሸጡላቸው አክሱሞች ነበሩ ። በደብረዳም የተገኙት የተለያዩ የሕንድ ጎዥዎች ገንዘቦችም ይህን ያረጋግጣሉ ። እነኝህ ገንዘቦች ከክርስቶስ ልደት በኋላ የሦስተኛው ክፍለ ዘመን ናቸው ።

ከሮግውያን ጋር በነበራት የንግድ ልውውጥ አክሱም ለዚህች ሀገር የቅንጦት ዕቃዎች ታቀርብላት ነበር ። ወርቅ ፣ የዝሆን ጥርስና ቅመማቅመም የመሳሰሉት ናቸው ። የንግድ ዕቃዎቿ ጥራት እጅግ ከፍተኛ በመሆኑ አውግስጦስ ቄሳር በ29 ዓ.ዓ. ኢትዮጵያን ድል ለማድረግ ሠራዊት ልኮ ሳይሳካለት ቀርቷል ። እንደዚህም በንጉሠ ነገሥተ ኔሮ ዘመን (54—68 ዓ.ም) የአባይን ምንጭ ፋሊጋ በሚል ሽፋን ሰላዮች ወደ ኢትዮጵያ መጥተው ነበር ። ሆኖም ይህ የኔሮ እቅድ የሕልም እንጀራ ሆኖ ቀረ ። ገፍቶም መጥቶ ቢሆን ኖሮ በሽንፈት እንደሚመለስ ጥርጥር የለውም ።

አክሱማዊ ወደብ በቦንቸው አዳሊስ የተገኙ ፍርስራሾች

አክሱሞች በርካታ ታላላቅና አነስተኛ ከተሞች ቆርቁረው ነበር ። እስቲ አሁን የጥንቶቹ ኢትዮጵያውያን ወደነኝህ ከተሞቻቸው ይጓዙባቸው የነበሩባቸውን ጉዳዮች ተከትለን በመጓዝ የመንገዶቹን ሁኔታ እንመርምር ። በዚያን ዘመን መንገዶቹ አስቸጋሪ በመሆናቸው ከአዳሊስ ወደ ቆሎዬና አክሱም ለመድረስ ብዙ ቀናት ይፈጅ ነበር ። ዛሬ ግን የመኪና መንገድ ሰላለ ወደ ታሪካዊ ከተሞችና መንደሮች ለመድረስ

ቀላልና አመቺ ሆኗል ። ከአዱሲስ በስተሰሜን አምሳ ኪሎ ሜትር ርቀት ላይ የምትገኘው ምዕዋ ይህን ጥንታዊ ወደብ አዱሲስን ተክታለች ። በዚሁም መንገድ አሥመራ የቆሎየ (አሁን የቆሐይቶን) ቦታ ወስዳለች ። አክሱም ከአሥመራ በመኪና የአራት ሰዓት መንገድ ስትሆን ፣ በዛሬው ጊዜ የአክሱም አውራጃ ዋና ከተማ ሆና የምታገለግል አነስተኛ ከተማ ናት ። ሆኖም ግን ቅርሶዊ የሆኑት ሐውልቶች ፣ አብያተ ክርስቲያናትና ትውፊቶቹ ያለፈውን ገናኝነቷን ይመሰክራሉ ። በኢትዮጵያ ከሚገኙት ጥንታዊ ሥፍራዎች መካከል የከተማነቷ ውበት ጨርሶ ሳይጠፋ ተከብሮ ብርቅና ድንቅ ሆኖ በጥንታዊ ከተማነት ደረጃ ህልውናዋ በውል የተረጋገጠና በመጠኑም ቢሆን የዘመናዊ ከተማነት ጠባይ የተላበሰች አክሱም ብቻ ነች ።

አዱሲስ ከጥንት ጊዜ ጀምሮ የኢትዮጵያ ዋና የባሕር ወደብ ሆኖ ያገለግል እንደነበረ የታወቀ ነው ። ወደቡ በ2400 ዓ. ዓለም ግብጾች ቅመማቅመምን ሌሎችም ውድ ነገሮችን ለመፈለግ ከመጡበት ጊዜ ጀምሮ ሁሉ እንደ ነበር ይታወቃል ። በ1000 ዓ. ዓለም ከየመን የፈለሱ ሕዝቦች ወደ ኢትዮጵያ ገብተው ደጋማ ሥፍራዎች ላይ የሰፈሩት በዚሁ ወደብ በኩል ነው ። እንዲሁም በሚዲቴራኒያንና በምሥራቁ ዓለም መካከል ለሚካሄደው ንግድ ያገለግላል ከነበሩት በቀይ ባሕር ዳርቻ ከሚገኙ ወደቦች መካከል ዋናው አዱሲስ ነበር ። አዱሲስ ብዙ መርከቦችን የሚያስተናግድ ታላቅ አክሱማዊ ወደብ ነበር ። አዱሲስ እስከ ስምንተኛው ክፍለ ዘመን ከክርስቶስ ልደት በኋላ ሲያገለግል ቆይቷል ። ሆኖም የውጭ ጠላቶቹ ባደረጉት የበቀል ወረራ እንዲቃጠል ተደረገ ። ከዚያ ወዲህ ግን ሊያንሰራራ አልቻለም ።

በዛሬው ጊዜ 500 ሜትር ያህል ስፋት ባለው ሥፍራ የሚገኘው ፍርስራሹ በቁጥጥሮች ተሸፍኖ ይታያል ። እስከ ዛሬ ድረስ የሚገኙ የሸክላ ስብርባሪዎች ፣ የድንጋይ ክምሮችና ተጉራርደው የወደቁ ዓምዶች (ምሳሌዎች) ቦታው የጥንት ከተማ እንደነበረ ምስክሮች ናቸው ። አዱሲስን በቁፋሮ ለመመርመር የመጀመሪያውን ሙከራ ያደረገው በ1860 ዓ.ም አጼ ቴዎድሮስን ለመውጋት ከመጣው የእንግሊዝ ጦር አባል የሆነ መኰንን ሲሆን ፣ ጦሩ በዙላ ባሕር ሰላጤ ወርዶና በቦታው ሠፍሮ በነበረበት ጊዜ ነው ። መኰንን ለጊዜ ማሳለፊያ ባደረገው በዚህ ቁፋሮ ለጊዜውም ቢሆን ሥራ ፈትተው በነበሩ ወታደሮች አገልግሎት

በመጠቀም ያንዲት የቢዛንቲን የሕንፃ አሠራር እቅድ ያላት ቤተክርስቲያን መሠረት ተቀብሮ በነበረበት አፈር ሊወጣ ችሏል ። እንደገናም በ1899 ዓ.ም. ኢጣሊያዊው አርኪዎሎጂስት ፓሪቤኒ ባካሐደው ሰፊ የምርምር ሥራ በመፈጸም ከፍተኛ ግምት የሚሰጣቸው አንድ ትልቅ ሕንፃና የኅብረት መኖሪያ ቤቶች የሆነ የግድግዳ ግንቦችን ከተቀበሩበት ሊያወጣ ችሏል ። እብዛኛዎቹ ሕንፃዎች በየዓመቱ በክረምት ወራት ጉርፍ እያንዘ በሚያመጣቸው የአሸዋ ደለል ተሸፍነው ይገኛሉ ። ከዚህ ከጥንቱ መኖሪያ ባድማ አጠገብ በስተደቡብ ምዕራብ ቀጭን መንገድ ያለው የጥንት ሠፈር የነበረ አንድ ደልዳላ ቦታ ይታያል ። በዚያው ዓመት ሱንድስትሮም የተባለ የስዊድን ተወላጅ ሚሲዮናዊ ክፍርስራሹ በስተም ሥራቅ ባለው ቦታ ባለ ዓምዶች የነበረ ያንድ ሕንፃ ፍራሽ አግኝቷል ። ከዚያም በኋላ የሸክላ ቁሳቁሶች ፣ ገንዘቦችና የዝሆን ጥርስ ከዚሁ ሥፍራ ተገኝተዋል ።

የጠረፍ ከተማ የነበረችው የሳባ ፍርስራሽ እንደሆነች የሚነገርላትና ምናልባትም የመጀመሪያዎቹ ሳባውያን መንደራቸውን የመሠረቱ ባት ቦታ ከምዕዋ በስተሰሜን የምትገኝ የጥንት ታሪካዊ ሥፍራ ነች ። በስተደቡብ የምትገኘው አዱሲስ ዋናዋ የአክሱም የንግድ መኖሽሪያ ስለነበረች ፣ ሳባ በአነስተኛ ደረጃ ታገለግል የነበረች ወደብ ልትሆን ትችላለች ። የጥንቷ አዱሲስ ዛሬ የምትታወቀው ዙላ በመባል ነው ።

ተራራማውን ጉዳና ተከትሎ ከዛሬዋ መጠራ 12 ኪ.ሜ. በስተሰሜን እና 80 ኪ.ሜ ያህል ከአዱሲስ ርቆ በአክሱምና በአዱሲስ ወደብ መካከል የተቆረቆረች ከተማ ቆሎዩ (ቆሐይቶ) የተባለች ትገኝ ነበር ። ከአክሱሞች የፈጠራ ሥራዎች አንዱ በቆሎዩ ከአንድ ኮረብታ ግርጌ የተሠራው ግድብ ነው ። በግድቡ የተጠራቀመው ውኃ ለዕለትለት ፍጆታና ለመስኖ አግልግሎት የሚውል ነበር ። በጊዜው ቆሎዩ የአዱሲስ ነዋሪዎች ከሚያታጥለው ሙቀት ለመሸሽ የሚመጡባት መዝናኛ ሥፍራ ነበረች ። ወደ ጠረፍ የነበራትም ቅርበት ነጋዴዎች ወደቧ ዘልቀው ያለቀባቸውን ሸቀጥ መልሰው እንዲሰበሰቡ የምትጋብዝ ደማቅ የመገበያያ ሥፍራ ነበረች ። በቀይ ባሕር ዳርቻ የነበረው የአክሱም የንግድ እንቅስቃሴ ሲዳከምና በመጨረሻም አዱሲስ እንዳልነበረች ስትሆን ፣ የቆሎዩም ደብዛ አብሮ ጠፋ ። ቆሎዩ በነበረችበት ሥፍራ ዛሬ ለምልክት የቀረው ምናልባት ለሃይማኖታዊ ሥርዓት ማከናወኛ የተሠራና በእቅራቢያው

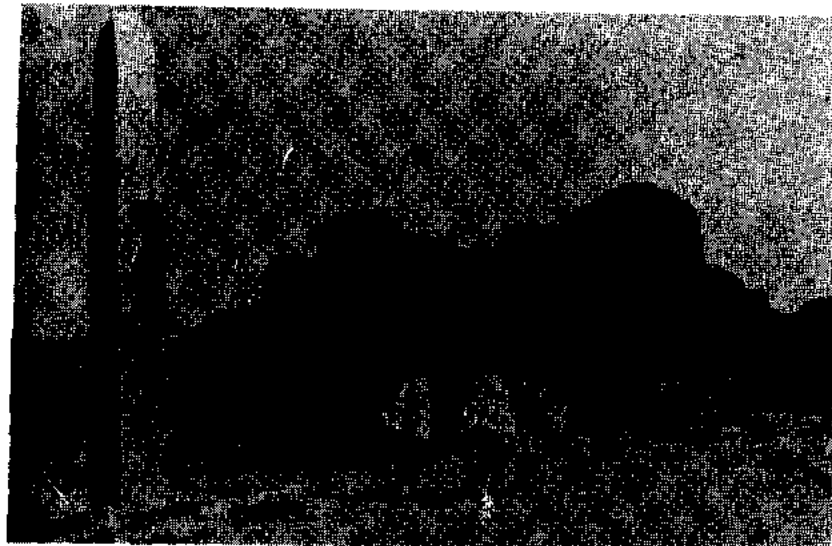
የሚገኝ መቅደስ ነው። ሌላው ቅርት ግድቡ ሲሆን ውኃው ወደሚገኝበት ሥፍራ ለመድረስ ከግድግዳው አልፎ አልፎ ወጣ ያሉ የድንጋይ ደረጃዎች አሉ።

እንደ ሌሎቹም ባይሆን በአንስተኛ ሁኔታ የአክሱምን ሥልጣኔ ገናናነት የምታንጸባርቅ ከተማ መጠራ ናት። የምትገኘውም አካለ ጉዛይ ውስጥ ወደ አዲግራት በሚወስደው መንገድ ከሰንዓፌ ከተማ አንድ ኪሎ ሜትር በስተምዕራብ ነው። በታው ደስ የሚልና መንፈስን የሚያድስ አየር በስሱ ሽው የሚልበት በመሆኑ ስሜትን ያረካል። ስለቦታው የሚነገር አፈታሪክ መኖሩ ሊዘነጋ እማይገባ ጉዳይ ነው። በአካባቢው ነዋሪዎች ለፍርስራሽ የተሰጠው የታወቀ ስም “ዛላ ካሌብ” (የንጉሥ ካሌብ የሕንጻዎች ፍርስራሽ) የሚል ነው። አንድ ጥንታዊ የብራና ጽሑፍ እንደሚተርከው፣ የከተማዋ ነዋሪዎች በአቅራቢያቸው በሚገኘው አምባ ላይ ይኖሩ የነበሩትን ባሕታውያን ያንገላቱ የነበሩትን የመጠራ ነዋሪዎች ለዚህ ድርጊታቸው የአክሱም ንጉሥ አጼ ካሌብ ሊቀጣቸው ስለፈለገ ከነሠራዊቱ ይዘምትባቸዋል። ሕዝቡም የንጉሡን ሠራዊት ሲመጣ ባየ ጊዜ እየሸሸ ስላስቸገረው ካሌብ ከምድር በታች መሸለኪያ እንዲቆፈር አዘዘ። ንጉሡም ከነሠራዊቱ በመሬት ውስጥ ለውስጥ መንገድ አውጥቶ

በቆለይቶ (ቁሉዩ) የተገኘው የሐውልት ፍራሽ

በመጠቀም መጠራ አጠገብ በድንገት ብቅ ብሎ እንኛ ባሕታውያኑን ያንገላቱ የነበሩትን ዐመፀኞችን ተበቀላቸው። እነዚያ አጼ ካሌብ የተበቀላቸው ዐመጻዎች “የበለው ከለው” ሕዝብ ወገን ናቸው ተብለው ይጠራሉ። የመሸላሸያውን መግቢያ አክሱም ላይ ሆኖ መውጫው ደግሞ አንድ መቶ ኪሜትር ያህል ርቆ መጠራ ላይ የሚገኘው ሲሆን፣ ወደ ዋሻው እንዲያስገባ እንዲያስወጣ የተቆፈረው ሥፍራ አሁንም በሁለቱ ከተሞች ይታያል። በአሁኑ ጊዜ ከአክሱም ወደ መጠራ በዋሻ ውስጥ ለውስጥ መዝለቅ ያስቸግር ይሆናል። ምክንያቱም ከዘመን ብዛት የተነሣ አፈሩ እየተደረመሰና በደለል እየተሞላ መተላለፊያው ስለተዘጋ ነው። ይሁን እንጂ፣ ይህ ድንቅ የዋሻ ሥራ ለታሪክ ተመራማሪዎች በጣም ጠቃሚ ለመሆኑ አያጠያይቅም።

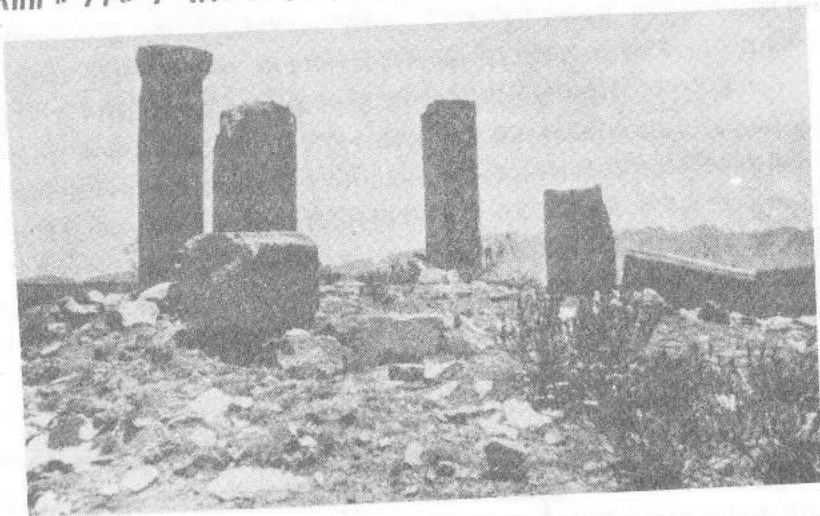

መጠራ (በንግረ) ቁም የሚገኘው ሐውልት

ከመጠራ አቅራቢያ ከመንገዱ ዳር ሜፍ ላይ የፀሐይና የጨረቃ ምስል ያለበትና ቁመቱ አምስት ሜትር የሆነ ሐውልት ቁም ይገኛል። በሰው ቁመት ልክ ከፍ ብሎ በጥንተ ኢትዮጵያውኛ (በግዕዝ) ቋንቋ የተቀረጸበት አራት መስመሮች ጽሑፍ በሐውልቱ ላይ ይገኛል። ይህ ሐውልት የተሠራው በ3ኛው ክፍለ ዘመን ከክርስቶስ ልደት በኋላ ነው ተብሎ ይገመታል። በቅርቡ የኢትዮጵያ አርኪዎሎጂ ተቋም ከዚህ

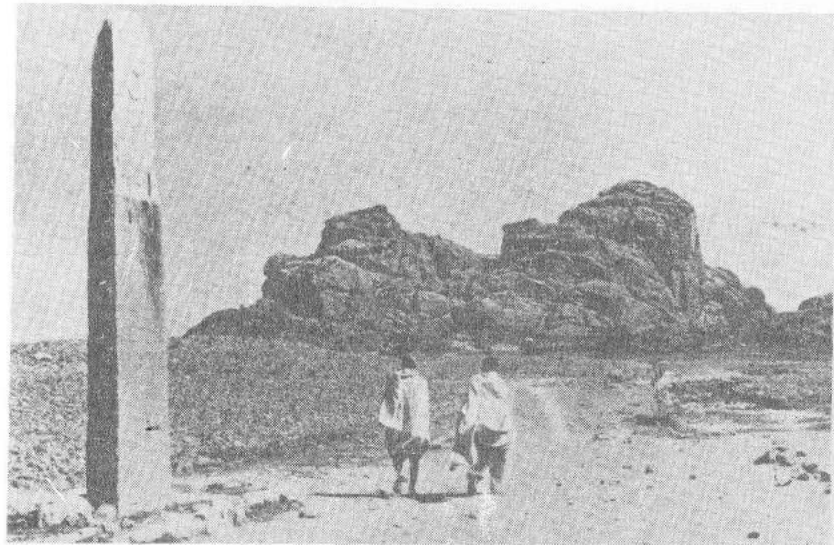
የሚገኝ መቅደስ ነው። ሌላው ቅርት ግድቡ ሲሆን ውኃው ወደሚገኝበት ሥፍራ ለመድረስ ከግድግዳው አልፎ አልፎ ወጣ ያሉ የድንጋይ ደረጃዎች አሉ።

እንደ ሌሎቹም ባይሆን በአነስተኛ ሁኔታ የአክሱምን ሥልጣኔ ገናናነት የምታንጸባርቅ ከተማ መጠራ ናት። የምትገኘውም አካለ ጉዛይ ውስጥ ወደ አዲግራት በሚወስደው መንገድ ከሰንዓፌ ከተማ አንድ ኪሎ ሜትር በስተምዕራብ ነው። ቦታው ደስ የሚልና መንፈስን የሚያድስ አየር በስሱ ሽው የሚልበት በመሆኑ ስሜትን ያረካል። ስለቦታው የሚነገር አፈታሪክ መኖሩ ሊዘነጋ እማይገባ ጉዳይ ነው። በአካባቢው ነዋሪዎች ለፍርስራሽ የተሰጠው የታወቀ ስም “ዛላ ካሌብ” (የንጉሥ ካሌብ የሕንፃዎች ፍርስራሽ) የሚል ነው። አንድ ጥንታዊ የብራና ጽሑፍ ካሌብ የሕንፃዎች ፍርስራሽ) የሚል ነው። አንድ ጥንታዊ የብራና ጽሑፍ እንደሚተርከው፡ የከተማዋ ነዋሪዎች በአቅራቢያቸው በሚገኘው አምባ ላይ ይኖሩ የነበሩትን ባሕታውያን ያንገላቱ የነበሩትን የመጠራ ነዋሪዎች ለዚህ ድርጊታቸው የአክሱም ንጉሥ አጼ ካሌብ ሊቀጣቸው ስለፈለገ ከነሠራዊቱ ይዘምትባቸዋል። ሕዝቡም የንጉሡን ሠራዊት ሲመጣ ባዩ ጊዜ እየሸሸ ስላስቸገረው ካሌብ ከምድር በታች መሸለኪያ እንዲቆረረር አዘዘ። ንጉሡም ከነሠራዊቱ በመሬት ውስጥ ለውስጥ መንገድ አውጥቶ

በቆሐይቶ (ቁሉየ) የተገኘው የሐውልት ፍራሽ

በመጠቀም መጠራ አጠገብ በድንገት ብቅ ብሎ እነኛ ባሕታውያኑን ያንገላቱ የነበሩትን ዐመፀኞችን ተበቀላቸው። እነዚያ አጼ ካሌብ የተበቀላቸው ዐመፀኞች “የበለው ከለው” ሕዝብ ወገን ናቸው ተብለው ይጠራሉ። የመሸለኪያውን መግቢያ አክሱም ላይ ሆኖ መውጫው ደግሞ አንድ መቶ ኪ.ሜትር ያህል ርቆ መጠራ ላይ የሚገኘው ሲሆን፡ ወደ ዋሻው እንዲያስገባ እንዲያስወጣ የተቆረረው ሥፍራ አሁንም በሁለቱ ከተሞች ይታያል። በአሁኑ ጊዜ ከአክሱም ወደ መጠራ በዋሻ ውስጥ ለውስጥ መዝለቅ ያስቸግር ይሆናል። ምክንያቱም ከዘመን ብዛት የተነሣ አፈሩ እየተደረመሰና በደለል እየተሞላ መተላለፊያው ስለተዘጋ ነው። ይሁን እንጂ፡ ይህ ድንቅ የዋሻ ሥራ ለታሪክ ተመራማሪዎች በጣም ጠቃሚ ለመሆኑ አያጠያይቅም።

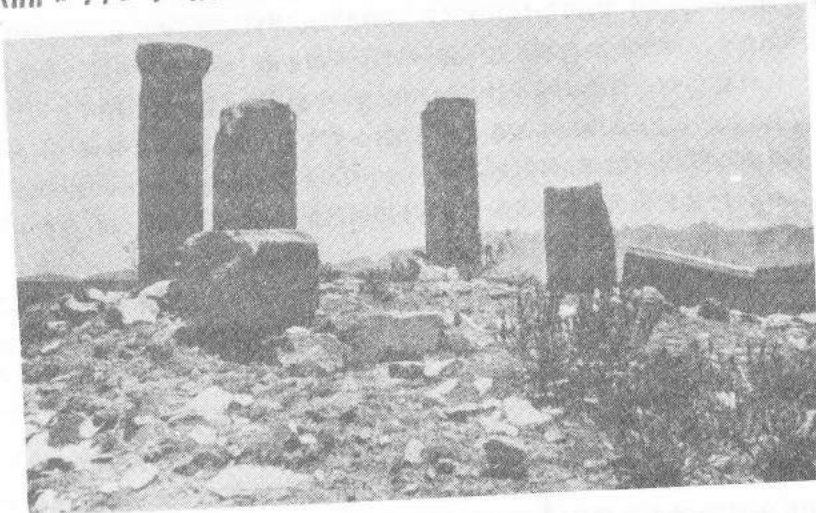

መጠራ (ሰንዓፌ) ቁም የሚገኘው ሐውልት

ከመጠራ አቅራቢያ ከመንገዱ ዳር ጫፍ ላይ የፀሐይና የጨረቃ ምስል ያለበትና ቁመቱ እምስት ሜትር የሆነ ሐውልት ቁም ይገኛል። በሰው ቁመት ልክ ከፍ ብሎ በጥንተ ኢትዮጵያውኛ (በግዕዝ) ቋንቋ የተቀረጸበት አራት መስመሮች ጽሑፍ በሐውልቱ ላይ ይገኛል። ይህ ሐውልት የተሠራው በ3ኛው ክፍለ ዘመን ከክርስቶስ ልደት በኋላ ነው ተብሎ ይገመታል። በቅርቡ የኢትዮጵያ አርኪዎሎጂ ተቋም ከዚህ

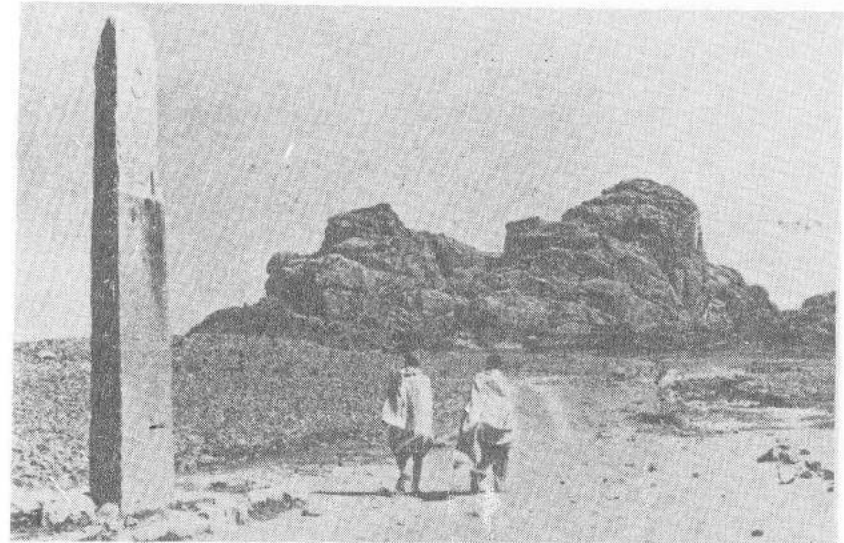
የሚገኝ መቅደስ ነው። ሌላው ቅርት ግድቡ ሲሆን ውኃው ወደሚገኝበት ሥፍራ ለመድረስ ከግድግዳው አልፎ አልፎ ወጣ ያሉ የድንጋይ ደረጃዎች አሉ።

እንደ ሌሎቹም ባይሆን በአነስተኛ ሁኔታ የአክሱምን ሥልጣኔ ገናናነት የምታንጸባርቅ ከተማ መጠራ ናት። የምትገኘውም አካለ ጉዛይ ውስጥ ወደ አዲግራት በሚወስደው መንገድ ከሰንዓፌ ከተማ አንድ ኪሎ ሜትር በስተምዕራብ ነው። ቦታው ደስ የሚልና መንፈስን የሚያድስ አየር በስሱ ሽው የሚልበት በመሆኑ ስሜትን ያረካል። ስለቦታው የሚነገር አፈታሪክ መኖሩ ሊዘነጋ እማይገባ ጉዳይ ነው። በአካባቢው ነዋሪዎች ለፍርስራሽ የተሰጠው የታወቀ ስም “ዛላ ካሌብ” (የንጉሥ ካሌብ የሕንፃዎች ፍርስራሽ) የሚል ነው። አንድ ጥንታዊ የብራና ጽሑፍ እንደሚተርከው፡ የከተማዋ ነዋሪዎች በአቅራቢያቸው በሚገኘው አምባ ላይ ይኖሩ የነበሩትን ባሕታውያን ያንገላቱ የነበሩትን የመጠራ ነዋሪዎች ለዚህ ድርጊታቸው የአክሱም ንጉሥ አጼ ካሌብ ሊቀጣቸው ስለፈለገ ከነሠራዊቱ ይዘምትባቸዋል። ሕዝቡም የንጉሡን ሠራዊት ሲመጣ ባየ ጊዜ እየሸሸ ስላስቸገረው ካሌብ ከምድር በታች መሸለኪያ እንዲቆፈር አዘዘ። ንጉሡም ከነሠራዊቱ በመሬት ውስጥ ለውስጥ መንገድ አውጥቶ

በቆሐይቶ (ቁሎየ) የተገኘው የሐውልት ፍራሽ

በመጠቀም መጠራ አጠገብ በድንገት ብቅ ብሎ እነኛ ባሕታውያኑን ያንገላቱ የነበሩትን ዐመፀኞችን ተበቀላቸው። እነዚያ አጼ ካሌብ የተበቀላቸው ዐመጸኞች “የበለው ከለው” ሕዝብ ወገን ናቸው ተብለው ይጠራሉ። የመሸሎኪያውን መግቢያ አክሱም ላይ ሆኖ መውጫው ደግሞ አንድ መቶ ኪ.ሜትር ያህል ርቆ መጠራ ላይ የሚገኘው ሲሆን፡ ወደ ዋሻው እንዲያስገባ እንዲያስወጣ የተቆፈረው ሥፍራ አሁንም በሁለቱ ከተሞች ይታያል። በአሁኑ ጊዜ ከአክሱም ወደ መጠራ በዋሻ ውስጥ ለውስጥ መዝለቅ ያስቸግር ይሆናል። ምክንያቱም ከዘመን ብዛት የተነሣ አፈሩ እየተደረመሰና በደለል እየተሞላ መተላለፊያው ስለተዘጋ ነው። ይሁን እንጂ፡ ይህ ድንቅ የዋሻ ሥራ ለታሪክ ተመራማሪዎች በጣም ጠቃሚ ለመሆኑ አያጠያይቅም።

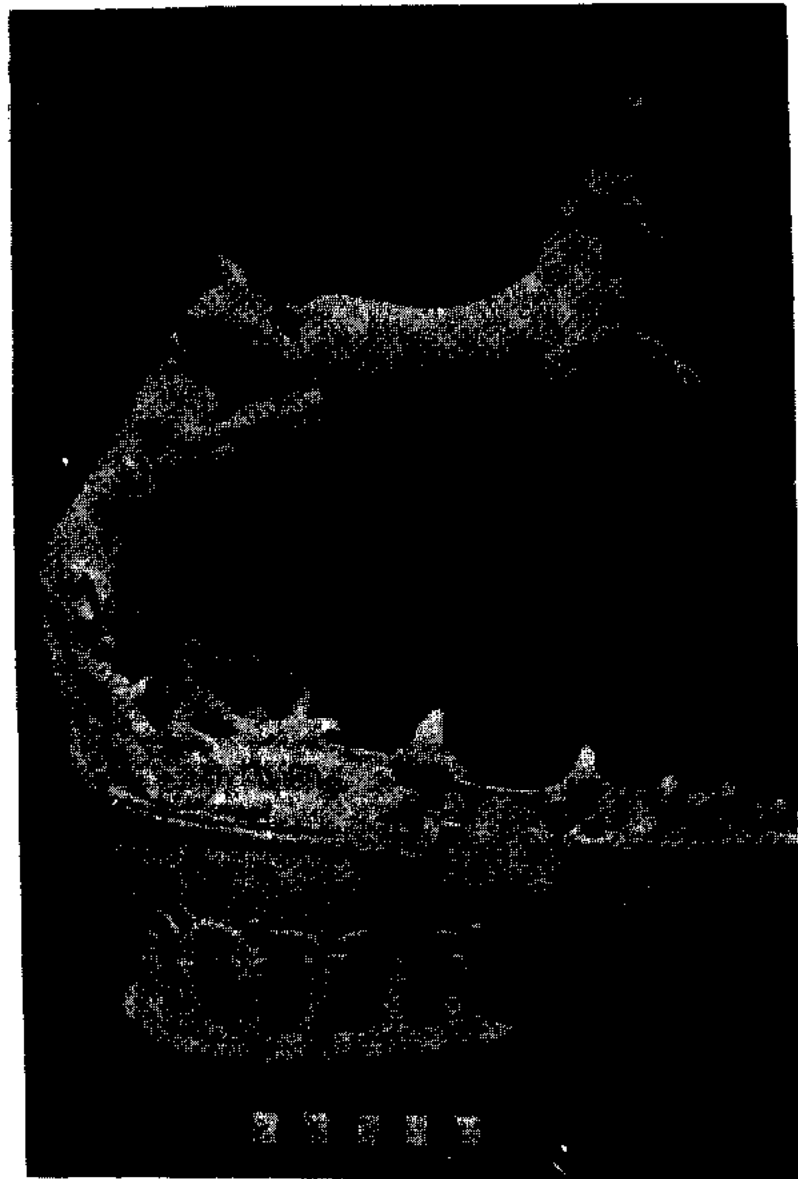
መጠራ (ሰንዓፌ) ቁጥ የሚገኘው ሐውልት

ከመጠራ አቅራቢያ ከመንገዱ ዳር ጫፍ ላይ የፀሐይና የጨረቃ ምስል ያለበትና ቁመቱ አምስት ሜትር የሆነ ሐውልት ቁጥ ይገኛል። በሰው ቁመት ልክ ከፍ ብሎ በጥንተ ኢትዮጵያውኛ (በግዕዝ) ቋንቋ የተቀረጸበት አራት መስመሮች ጽሑፍ በሐውልቱ ላይ ይገኛል። ይህ ሐውልት የተሠራው በ3ኛው ክፍለ ዘመን ከክርስቶስ ልደት በኋላ ነው ተብሎ ይገመታል። በቅርቡ የኢትዮጵያ ኦርኪዎሎጂ ተቋም ከዚህ

ሐውልት በስተምራብ አራት የቤተ ግንብ ፍርስራሾችን በቀፋሮ አግኝቷል ። እነኚህ ወጣ ገባ ያሉ ደረጃዎች ያሏቸው ግድግዳዎች የአክሱም ሥነ ሕንፃ ጥበብ ዓይነተኛ እስረጂ ናቸው ። በዚያ ቦታ ላይ ወደ ታች አምስት ሜትር ጥልቀት እንዲቆፈር በመደረጉ ከአክሱም ዘመን በፊት የነበረውን ሥልጣኔ ቅርት ሊያስገኝ ችሏል ። በሌላ አነጋገር አክሱሞች ከተማቸውን የገነቡት ቀደም ሲል በጠፋ ከተማ መሠረት ላይ መሆኑ ነው ። እ.ኤ.አ. በግንቦት 1963 ዓ.ም. ሁለት ሐውልቶች ተገኝተዋል ። አንደኛው ክርስትና በአክሱም ከሰፈነ በኋላ ፤ ሁለተኛው ደግሞ ከዚያ ቀድሞ የተሠራ ነው ። የክርስቲያኖች መቅደስ በነበረው በዚህ ሥፍራ አንድ የነሐስ ማሰሮ ሲገኝ ፤ በውስጡም የተለያዩ ግሩም የሆኑ የወርቅ ቁሳቁሶች ነበሩ ። ከነዚህ መካከል ሁለት የወርቅ መስቀሎች አብረው የተገኙ ሲሆን ፤ አንደኛው በጊዜው በከበሩ ድንጋዮች የተጌጠ ነበር ። አሁን ግን በላዩ ላይ ምንም ዓይነት ነገር የለም ። ይህ ከወርቅ በተሠሩ ቁሳቁሶች የተሞላ ማሰሮ በውስጡ በምስተኛውና በአራተኛው ዘመን ነግሠው የነበሩ የሮማ ነገሥታት ያስቆረጹዋቸው ዐሥራ አራት የወርቅ ገንዘቦችም አብረው ተገኝተዋል ። እነዚህ የሮማውያን ገንዘቦች ባለጀሮዎች ስለሆኑ ለማንጠልጠል ወይም በአንገት አጥልቆ ለማስጌጫ የተመቹ ናቸው ። በአሁኑ ጊዜ በአዲስ አበባ የአርኪዎሎጂ ሙዚየም ለትርዒት ቀርበው ይገኛሉ ።

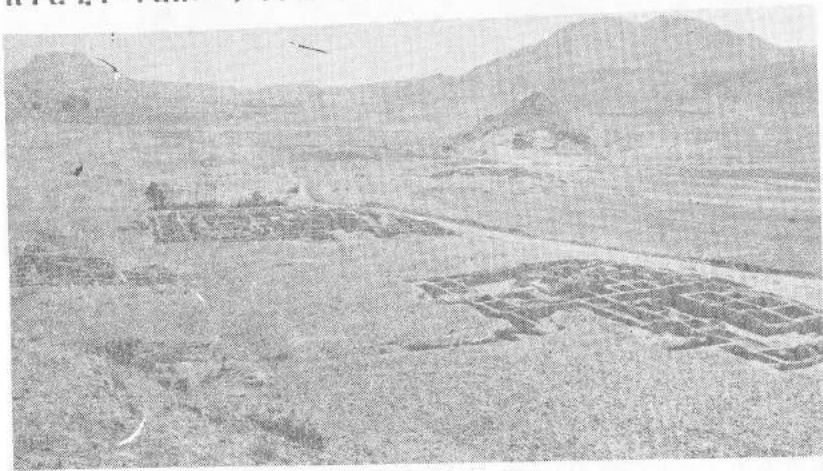

በቀፋሮ መጠራ የተገኙ የ500 የመኖሪያ ቤቶች ፍራሽ

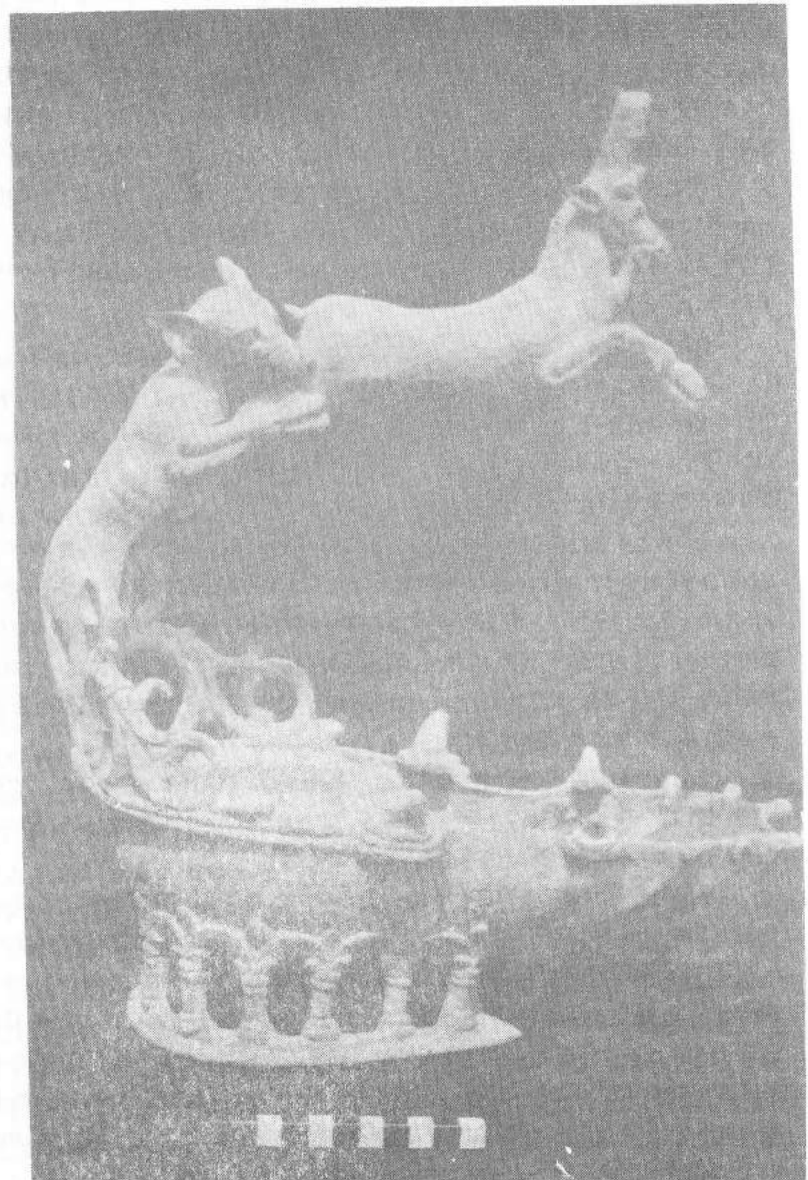

ከነሐስ የተሠራ ዘበይት የሚሠራ መብራት (መጠራ)

ሐውልት በስተምዕራብ አራት የቤተ ግንብ ፍርስራሾችን በቁፋሮ አግኝቷል ። እነኝህ ወጣ ገባ ያሉ ደረጃዎች ያሏቸው ግድግዳዎች የአክሱም ሥነ ሕንፃ ጥበብ ዓይነተኛ አስረጂ ናቸው ። በዚያ ቦታ ላይ ወደ ታች አምስት ሜትር ጥልቀት እንዲቆፈር በመደረጉ ከአክሱም ዘመን በፊት የነበረውን ሥልጣኔ ቅሪት ሊያስገኝ ችሏል ። በሌላ አነጋገር አክሱሞች ከተማቸውን የገነቡት ቀደም ሲል በጠፋ ከተማ መሠረት ላይ መሆኑ ነው ። እ.ኤ.አ. በግንቦት 1963 ዓ.ም. ሁለት ሐውልቶች ተገኝተዋል ። አንደኛው ክርስትና በአክሱም ከሰፈነ በኋላ ፤ ሁለተኛው ደግሞ ከዚያ ቀድሞ የተሠራ ነው ። የክርስቲያኖች መቅደስ በነበረው በዚህ ሥፍራ አንድ የነሐስ ማሰሮ ሲገኝ ፣ በውስጡም የተለያዩ ግሩም የሆኑ የወርቅ ቁሳቁሶች ነበሩ ። ከነዚህ መካከል ሁለት የወርቅ መስቀሎች አብረው የተገኙ ሲሆን ፣ አንደኛው በጊዜው በከበሩ ድንጋዮች የተጌጠ ነበር ። አሁን ግን በላዩ ላይ ምንም ዓይነት ነገር የለም ። ይህ ከወርቅ በተሠሩ ቁሳቁሶች የተሞላ ማሰሮ በውስጡ በሦስተኛውና በአራተኛው ዘመን ነግሠው የነበሩ የሮማ ነገሥታት ያስቀረጹዋቸው ዐሥራ አራት የወርቅ ገንዘቦችም አብረው ተገኝተዋል ። እነዚህ የሮማውያን ገንዘቦች ባለጀሮዎች ስለሆኑ ለማንጠልጠል ወይም በአንገት አጥልቆ ለማስጌጫ የተመቹ ናቸው ። በአሁኑ ጊዜ በአዲስ አበባ የአርኪዎሎጂ ሙዚየም ለትርዒት ቀርበው ይገኛሉ ።

በቁፋሮ መጠራ የተገኙ የ500 የመኖሪያ ቤቶች ፍራሽ

ከነሐስ የተሠራ በዘይት የሚሠራ መብራት (መጠራ)

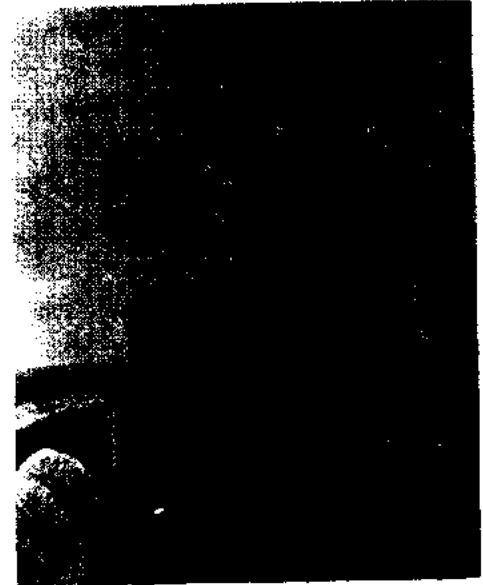
ፍርስራሾች በተገኙበት ሰሜን ምዕራብ በጥንት ዘመን የመኖሪያ ክፍሎች የነበሩ በቁፋሮ ወጥተዋል ። ከአዱሊስ እንደ ተገኘው ቤተቼ ተጠጋግተው የተሠሩ በመሆናቸውና ቀጫጭን የመገናኛ መንገዶች ስላሉዋቸው የተራ ሕዝብ መኖሪያ መሆናቸው ይታወቃል ። በእነዚህ ቤቶች ለዕለት ኑሮ ጠቃሚ የሆኑ ቁሳቁሶች ተገኝተዋል ። ከእነዚህ ውስጥ ሞላላ ቅርጽ ያለው ከአፈር የተሠራ ምድጃ ብዙ የሸክላ ዕቃዎች ፣ ዘለግ ያሉ ሾጣጣ ወፍጮዎች ለብርኩታ ማብሰያ ያገለግሉ የነበሩትን ልዩ ልዩ የድንጋይ ዓይነቶችና በመጨረሻም የአክሱም ነገሥታት ገንዘቦች መኖራቸውን ለመጥቀስ ይቻላል ።

በከፍተኛ የኢትዮጵያ ደጋ የሚገኙ የጥንት ዘመን ባዶማዎች ሁሉ ከአዱሊስ ጋር ተመሳሳይነት አላቸው ። ከነዚህ ውስጥ ተገንዳና ጉሉ ማክዳ የመሳሰሉት መጥቀስ ይቻላል ። ይህ ሁሉ ሥፍራ ለታሪክ አመጣጥ እድገትና መስፋፋት ምርመራ በጣም ጠቃሚ መሆኑን ያስረዳል ። ይኸውም ተቀብሮ የነበረ ከተማ ፍራሽ መገኘት የኢትዮጵያ የሥልጣኔ እድገት ደረጃ በደረጃ መጠናት እንዳለበት ይጠቁማል ። በመሆኑም የአክሱም ከተማ ሥልጣኔ መጨረሻ ደረጃ የደረሰበት እንጂ ፣ የኢትዮጵያ ሥልጣኔ እድገት መነሻ አለመሆኑን መገንዘብ ያስፈልጋል ። በአክሱም ዘመን መንግሥት ከአዱሊስ እስከ አክሱም ሰፍኖ የነበረው ሥልጣኔ የባህል ግንኙነት እንደነበረው በሰፊው ማሰረጃ ለማግኘት የተቻለው ከመጠራት ውጪት ነው ።

አካለ ጉዳይ ውስጥ ሰንኦፊ አጠገብ ከስክፊ በተባለ ሥፍራ የአካባቢው ሕዝቦች በንጉሥ ይገዙ እንደነበረ የሚገልጽ ጽሑፍ የሠፈረ በት ሾጣጣ ሐውልት ተገኝቷል ።

አክሱሞች ከመሠረቷቸው ከተሞች አንዱ በአጋመ አውራጃ የሚገኘው ጉሉማክዳ ነበር ። ከሊቃውንት አፍና ከክብረ ነገሥት እንደምንረዳው ጉሉማክዳ የንግሥተ ሳባ ግምጃ ቤት ፣ የፈረሶች መስክ የነበረና ልጁ እብነሐኪምን ያነገሠችበት ሰፊ ሜዳ የነበረ ነው ። በዚህ ቦታ በተደረገ ቁፋሮ ሰባውያን ገና መጀመሪያ ወደ ኢትዮጵያ በመጡበት ጊዜ የተሠሩ የታላላቅ ሕንፃ ፍርስራሾችና እንደ ሸክላዎች ፣ ሐውልቶች ጌጣጌጦችና የተጓጉ ምሰሶዎች የመሳሰሉት በርካታ የኪነ ጥበብ ውጤቶች ተገኝተዋል ።

የጥንት ዘመን የሆኑ ሌሎችም ታሪካዊ ሥራዎች በትግራይ ምሥራ

በአጽቢ ደራ የተገኘው የአንዳት ኢትዮጵያዊት ንግሥት ሐውልት

ቃዊ ክፍል አዋሌ ጨው ለማምጣት ዋነኛ መናኸሪያ ፣ ማረፊያና መሸጋገሪያ በነበረችው በአጽቢ ከተማና እንዲሁም በአጉላዕ ተገኝተዋል ። በአጽቢ ደራም አንድ ገበሬ ሲያርስ ከድንጋይ የተቀረጸ የሰው ምስል የአንድ ንጉሥ ሐውልትና ሌሎችም ከፍተኛ ታሪካዊ ጠቀሜታ ያላቸውን ነገሮች ከመሬት ሊያወጣ ችሏል ። ሐውልቱ ብርቅ በመሆኑ አዲስ አበባ ውስጥ በብሔራዊ ሙዚየም ተቀምጦ ይገኛል ። በአጉላዕም የአንድ ትልቅ ጥንታዊ መቅደስ ፍራሽ ተገኝቷል ።

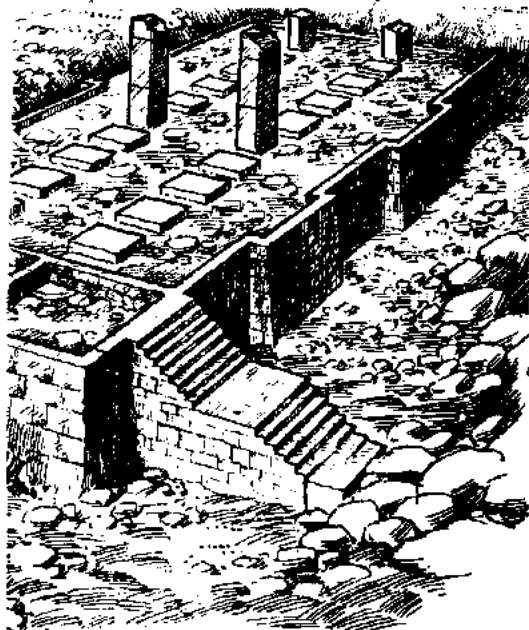
በዓድዋ አውራጃ በሚገኝ የሐ በተባለ ሥፍራ በአንድ ኮረብታ ላይ የሕንፃው አሠራር ግሩም የሆነ ቀደምትነት ያለው የሕንፃ ፍራሽ አለ ። የሚገኘውም በሰሜን ትግራይ ተራራማ ክፍል ሲሆን ፣ ይህ የጥንት ሕንፃ ፍራሽ ከዓድዋ ወደ አዲግራት አውራ ጉዳና መንገድ ላይ 22 ኪ.ሜ ያህል ርቀት ላይ ከተጓዙ በኋላ ከዋናው ጉዳና (በግራ በኩል) ወደ ሰሜን በሚገነጠለው መጋቢ መንገድ ላይ ሦስት ኪሎ ሜትር ያህል በሚያስኬድ ርቀት ላይ ነው ። የኩሽ ልጆች ሳባ ኖባ ከአክሱም ከተማ እየተመላለሱ የሐ ላይ ቤተ መንግሥትና ለእግዚአብሔር መሥዋዕት የሚያቀርቡበት

በአጽቢ ደራ የተገኘው የአንዲት ኢትዮጵያዊት ንግሥት ሐውልት

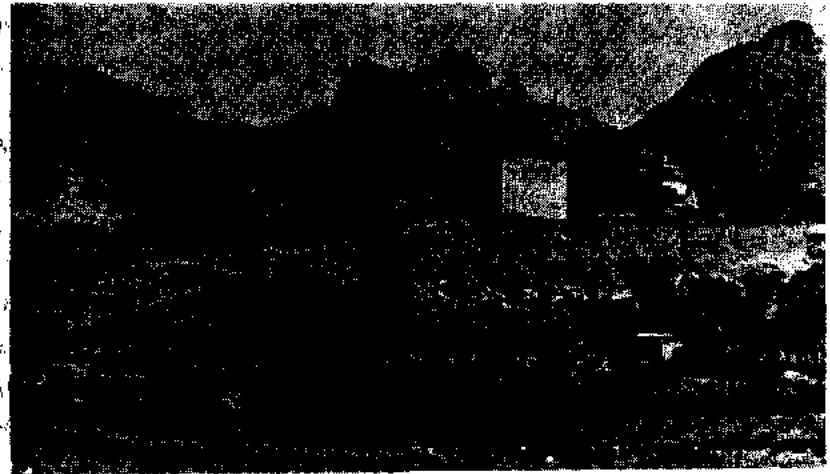
አልፎ አልፎ በወርቅ የተለበጠ መቅደስ አሠራር የሚመስል እስከ ዛሬ ለአንዲት ሆኖ ይታያል ። በተጨማሪም አጼ ንብረ መስቀል በዚህችው ታሪካዊ ከተማ ቤተ ክርስቲያን አሠርተው ታቦተ ማርያም የገባችበት መሆኑ ግልጽ ነው ። ከክርስቶስ ልደት በፊት በገኘው ክፍለ ዘመን ተሠርቶ የነበረ የአንድ መቅደስ ቅሬት ወደ ቤተ ክርስቲያንነት ከተለወጠ ቆይቷል ። በጥንት ጊዜ ተቀርፀው የተሠሩ የዋልያ ምስሎች በዚህ በስተጓላ ወደ ቤተክርስቲያንነት በተለወጠው የመቅደስ ሕንፃ ገጽ ላይ አብረው ተገንብተው ይታያሉ ።

የሐ በውስጡ በተገኘ የድንጋይ ጽሑፍ የተነሣው ዝነኛ ናት ። በመጀመሪያ ቁፋሮው የተካሄደው በ1919 በኢትዮ ሊትማንና በሁለተኛ በ1947 ዓ.ም. ነው ። በሦስተኛ ደግሞ በፍራንሲስ አንፍሬይና ባልደረቦቹ እ.ኤ.አ. 1960 ዓ.ም. ነው ። ዐሥራ ሰባት መካነ መቃብሮች ፣ በሚያስደንቅ ፕብብ የተሠሩ ነሐስ ቁሳቁሶችና እንዲሁም ስለ አክሱሞች የሸክላ ሥራ አዲስ መረጃ ያስገኙ ሌሎች የእጅ ሥራ ውጤቶች

የአገላለጽ ቤተ መቅደስ ፍሬሽ

ተገኝተዋል ፤ ይኸው አርኪዎሎጂስት እ.ኤ.አ. በ1973 ዓ.ም. በኢትዮጵያ የአርኪዎሎጂ ተቋም ሥር በአደረገው ቁፋሮ በእሳት እንደወደመ የሚያስታውቅ ከአክሱሞች ቀጥሎ የተገነባ ሕንፃ ቅሬት ሊያገኝ ችሏል ። በኩረብታው ላይ አንድ የጥንት ቤተክርስቲያንና የሕንፃ ፍሬሽ ይገኛል ። ይህን ገናናነትና ታዋቂነት ያስገኘለት ዋናው ምክንያት ከአክሱም ዘመን መንግሥት በፊት ለምኩራብ (ቤተመቅደስ) ተሠርቶ የነበረ አንድ ሕንፃ በመገኘቱ ነው ። ይህ ሕንፃ በኢትዮጵያ ከሚገኙት ሕንፃዎች ውስጥ ሁሉ

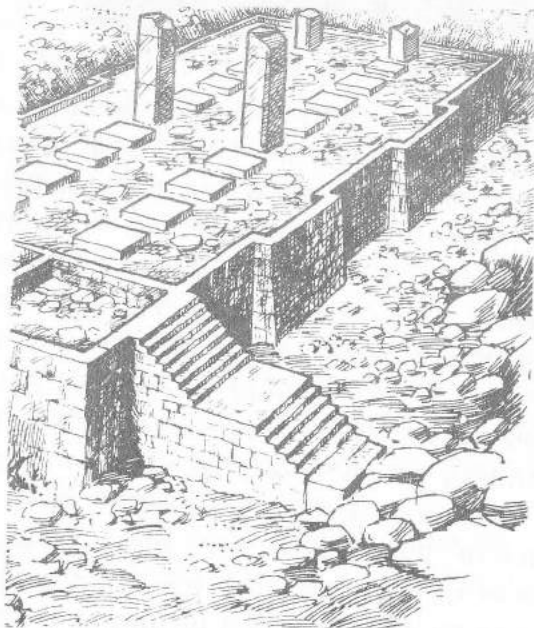
ጥንታዊ የየሐ ሕንፃ

በጥንታዊነቱ የታወቀ ነው ። በደንብ የተጠረቡት እብነ በረድ በሚመስሉ ደንጊያዎች ፣ ያለ ሲሚንቶና ያለ ኖራ በጠንካራ ጭቃ የተገነባው የዚህ ሕንፃ ፍርስራሽ ምን ያህል አስገራሚ መሆኑን ዐሥራ ሁለት ሚትር ከፍታ ያለውና እስከ አሁንም ምንም ሳይበላሽ ዝናብ ሰይጠርገው የቆየውና ቁሞ የሚታየው ግንብ ይመስክራል ። የዚህ የጥንት ቤተ መቅደስ አሠራር የረቀቀ ዕውቀት ድንቅ በመሆኑ በጥንታዊት ኢትዮጵያ ከነበሩት ሁሉ እጅግ ዋነኛ ሥፍራ እንደነበረ ይጠቁማል ። ከዚህ አጠገብ የሚገኘው ቤተ ክርስቲያን ከጠዘኙ ቅዱሳን በአንዱ በአባ አፍጼ ተቆርቋሮ በዚያ ከኖሩበት ከ6ኛው ክፍለ ዘመን ዳግመኛ የሐ የተቀደሰ መካን ሆኗል ።

የመጀመሪያው ቤተክርስቲያን በ10ኛው ክፍለ ዘመን በዮዲት

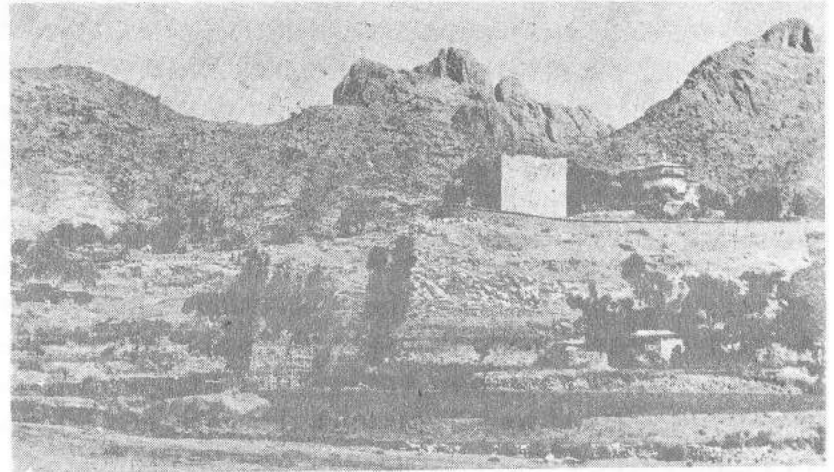
አልፎ አልፎ በወርቅ የተለበጠ መቅደስ አሠራር የሚመስል እስከ ዛሬ ለአንቲካ ሆኖ ይታያል ። በተጨማሪም አጼ ገብረ መስቀል በዚህችው ታሪካዊ ከተማ ቤተ ክርስቲያን አሠርተው ታቦተ ማርያም የገባችበት መሆኑ ግልጽ ነው ። ከክርስቶስ ልደት በፊት በ7ኛው ክፍለ ዘመን ተሠርቶ የነበረ የአንድ መቅደስ ቅርፅ ወደ ቤተ ክርስቲያንነት ከተለወጠ ቆይቷል ። በጥንት ጊዜ ተቀርፀው የተሠሩ የዋልያ ምስሎች በዚህ በስተኋላ ወደ ቤተክርስቲያንነት በተለወጠው የመቅደስ ሕንፃ ላይ አብረው ተገንብተው ይታያሉ ።

የሐ በውስጡ በተገኘ የድንጋይ ጽሑፍ የተነሳም ዝነኛ ናት ። በመጀመሪያ ቁፋሮው የተካሄደው በ1919 በኢትዮ ሊትማንና በሁለተኛ በ1947 ዓ.ም. ነው ። በሦስተኛ ደግሞ በፍራንሲስ አንፍሬይና ባልደረቦቹ እ.ኤ.አ. 1960 ዓ.ም. ነው ። ዐሥራ ሰባት መካነ መቃብሮች ፣ በሚያስደንቅ ጥበብ የተሠሩ ነሐስ ቁሳቁሶችና እንዲሁም ስለ አክሱሞች የሸክላ ሥራ አዲስ መረጃ ያስገኙ ሌሎች የእጅ ሥራ ውጤቶች

የአጉላፅ ቤተ መቅደስ ፍራሽ

ተገኝተዋል ፤ ይኸው አርኪዎሎጂስት እ.ኤ.አ. በ1973 ዓ.ም. በኢትዮጵያ የአርኪዎሎጂ ተቋም ሥር በአደረገው ቁፋሮ በእሳት እንደወደመ የሚያስታውቅ ከአክሱሞች ቀጥሎ የተገነባ ሕንፃ ቅርፅ ሊያገኝ ችሏል ። በከፋብነት ላይ አንድ የጥንት ቤተክርስቲያንና የሕንፃ ፍራሽ ይገኛል ። ይህን ገናናነትና ታዋቂነት ያስገኛለት ዋናው ምክንያት ከአክሱም ዘመነ መንግሥት በፊት ለምኩራብ (ቤተመቅደስ) ተሠርቶ የነበረ አንድ ሕንፃ በመገኘቱ ነው ። ይህ ሕንፃ በኢትዮጵያ ከሚገኙት ሕንፃዎች ውስጥ ሁሉ

ጥንታዊ የየሐ ሕንፃ

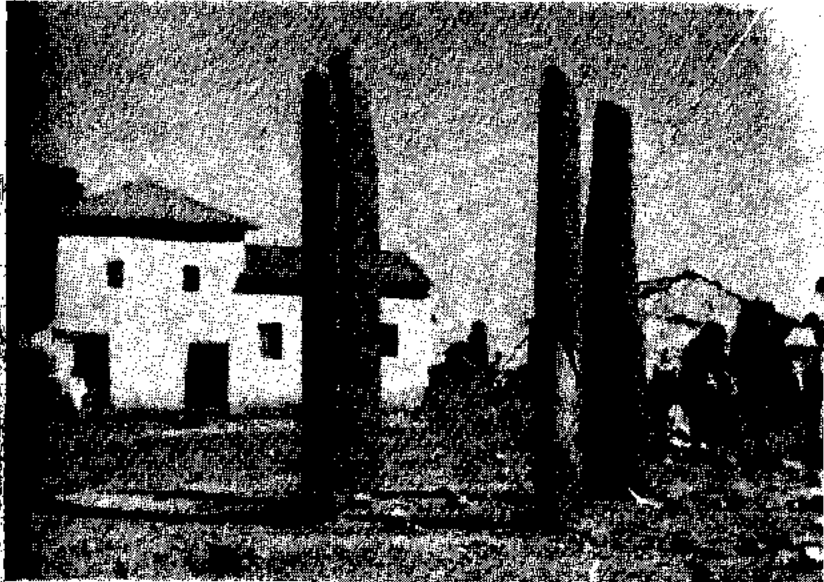
በጥንታዊነቱ የታወቀ ነው ። በደንብ የተጠረቡት እብን በረድ በሚመስሉ ደንጊያዎች ፣ ያለ ሲሚንቶና ያለ ኖራ በጠንካራ ጭቃ የተገነባው የዚህ ሕንፃ ፍርስራሽ ምን ያህል አስገራሚ መሆኑን ዐሥራ ሁለት ሜትር ከፍታ ያለውና እስከ አሁንም ምንም ሳይበላሽ ዝናብ ሰይጠርገው የቆየውና ቁጥ የሚታየው ግንብ ይመሰክራል ። የዚህ የጥንት ቤተ መቅደስ አሠራር የረቀቀ ዕውቀት ድንቅ በመሆኑ በጥንታዊት ኢትዮጵያ ከነበሩት ሁሉ እጅግ ዋነኛ ሥፍራ እንደነበረ ይጠቁማል ። ከዚህ አጠገብ የሚገኘው ቤተ ክርስቲያን ከጠዘኙ ቅዱሳን በአንዱ በእባ አፍጼ ተቆርቁሮ በዚያ ከኖሩበት ከ6ኛው ክፍለ ዘመን ዳግመኛ የሐ የተቀደሰ መካን ሆኗል ።

የመጀመሪያው ቤተክርስቲያን በ10ኛው ክፍለ ዘመን በዮዲት

በመደምሰሱ ይኸኛው የበፊቶቹን በደንብ የተጠረቡ ድንጋዮች በመጠቀም እንደገና የተሠራ ነው። ባለአራት ማዕዘን ሆነው ለዝብውና ተስተካክለው የተጠረቡ ስለሆኑ ያለ ሲሚንቶና ያለ ኖራ የተገነቡ ናቸው። ግንቡም ከክርስቶስ ልደት በፊት ከገኛው ክፍለ ዘመን አንሥቶ ዘመናት አልፈው ዘመናት ሲተኩ ሳይናወፅ እስከ ዛሬ ቆሞ ይታያል።

ከቤተክርስቲያኑ ደቡብ ምሥራቅ 100 ሜትር ያህል ርቀት ላይ በቁፋሮ በወጡ መካነ መቃብሮች ውስጥ ስለ ጥንቶቹ ነዋሪዎች የቀን ተቀን ኑሮ ይበልጥ ለመረዳት ያስቻሉ 300 ያህል የእጅ ሥራ ውጤቶችና የቤት ውስጥ ቁሳቁሶች ተገኝተዋል። እነኚህ ከመቃብሩ የተገኙ የሙታን ንብረቶች ዛሬ በአዲስ አበባ ብሔራዊ ሙዚየም ይገኛሉ። በእነዚህም ውስጥ የጥንታዊ ኢትዮጵያ ሥልጣኔ ምን እንደሆነና ምን ደረጃ እንደረሰ ማስረጃ ሊሆኑ የሚችሉትን ዕቃዎች መርጦ ፡ ለምሳሌ የሸክላ ሥራዎች እንሥራ ፡ ገንቦ ፡ የግንብ ድንጋዮች ፡ ዋንጫ ፍንጃ ዝርግ ሣህን ከነሐስ የተሠሩ ሁለት ማሠሮዎች ጠገራ ፡ ማጭድ ፡ መሮ ፡ የሚዛን ሣህን ሲሆኑ እፈር የበላቸው ከመሆናቸው በቀር ከብረት የተሠሩ የጦር መሣሪያዎች (ጫቤና ጉራዴ) ተገኝተዋል። እንደዚሁም ከበሃ ድንጋይ የተሠሩ መቀመጫዎች ሁለት የወርቅ ቀለበቶች ፡ ያንገት ድረዎች ነበሩ። አንዳንድ ጥቃቅን የሆኑ የነሐስ ዕቃዎችም የተለየ አስተያየት የሚሰጣቸው ናቸው። እነዚህ ዕቃዎች በእንደዚህ ያለ ጥበብ መሠራታቸው የጥንት ሰዎች በብረት ሥራ ምን ያህል የተራቀቁ እንደነበሩ ያስረዳል። ዕቃዎቹም ከአክሱም ዘመን መንግሥት በፊት ስለነበረው የኢትዮጵያ ሥልጣኔ ጠባይና እድገት የተረጋገጠ ማብራሪያ ሰጥተዋል።

ሌላው ታሪካዊ ከተማ ሐውዜን ሲሆን ፡ ይኸውም በባዜን ንጉሥ የተቆረቆረና ቤተ መንግሥቱ የነበረ ሲሆን ፡ በኢትዮጵያ ውስጥ ካሉት ጥንታዊ ከተሞች አንዱ ነው። በዚህ ከተማ ውስጥ ከአራት እስከ አምስት ሜትር ከፍታ ያላቸው አራት ሾጣጣ ሐውልቶች አሉ። እነኚህም ከሐውዜን ከተማ ምዕራባዊ ክፍል ተነቅለው ወደ መሐል ከተማ የመጡት በኢጣሊያ ፋሺስቶች ነው። ጣሊያኖቹ ወደዚህ ከተማ ያመጡዋቸው ወደ ሮማ ሊወስዷቸው በማሰብ ሲሆን ፡ በሁለተኛው የዓለም ጦርነት ውስጥ በመግባታቸው የተነሣ ተጣድፈው ሲሔዱ ባሉበት ትተዋቸው ሔደዋል። ኢትዮጵያ ከጥንት ጀምሮ በነጻነቷ የኖረች ሀገር ስትሆን ከ1928 እስከ 1933 ዓ.ም. ብቻ ዋና ዋና ከተሞችንና

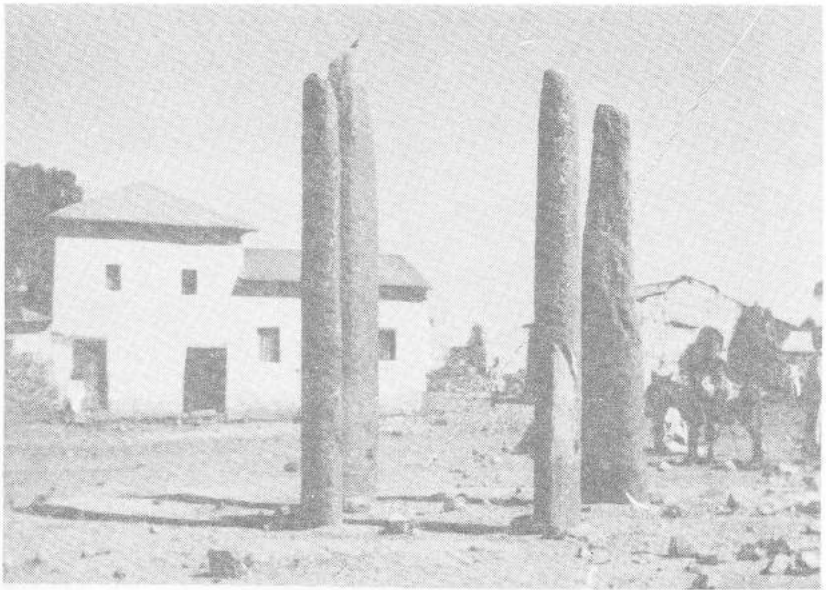

በሐውዜን የሚገኙ ሐውልቶች

አንዳንድ ክፍለ ሀገርን በመያዝ ለእምስት ዓመት ያህል በፋሽስት ኢጣሊያ ተይዛ ነበር። በኢትዮጵያ ውስጥ የመጀመሪያው ከድንጋይ የተፈለፈለ መቅደስ የሚገኘው እዚሁ ሐውዜን ከተማ ውስጥ ነው።

በሐውዜን ስሜን ምዕራብ ጥቂት ወጣብሎ እንዛ ማርያም ይገኛል። በዚህም ሥፍራ ላይ 3.60 ሜትር ርዝመትና 1.50 ሜትር ስፋት ያለውና በአንድ የረጋብ ዘመን ለሐዝቡ ዳቦና ወይን ጠጅ በነጻ ያደለ ንጉሥ የሚያምግስ የግዕዝ ጽሑፍ የሰፈረበት ሾጣጣ ሐውልት ይገኛል። በዚሁ አካባቢ ከሐውዜን በስተምዕራብ ማርያም አጉዛ በተባለ ቀበሌ ገና በቁፋሮ ያልተመረመሩ ታሪካዊ ቅርሶች አሉ። እንደ ሐውዜን እካባቢ የመሳሰሉ በሌሎችም የኢትዮጵያ ክፍሎች ገና መቆፈርና መመርመር ያለባቸው በርካታ ታሪካዊ ሥፍራዎች እንዳሉ አያጠራጥርም።

በእርግጥ የአሠራራቸው ጥበብ እንደ አክሱም ሐውልቶች ባይሆንም ፡ በተለያዩ ጥንታዊያን ሥፍራዎች በደቡብ ሸዋ በጢያ (ሶዶ) እና በአካባቢው በሲዳሞና በባሌ በሌሎችም ሥፍራዎች ግማሾቹ ተተክለው ግማሾቹም ወድቀው በርካታ የድንጋይ ሐውልቶች ይገኛሉ። እነዚህም

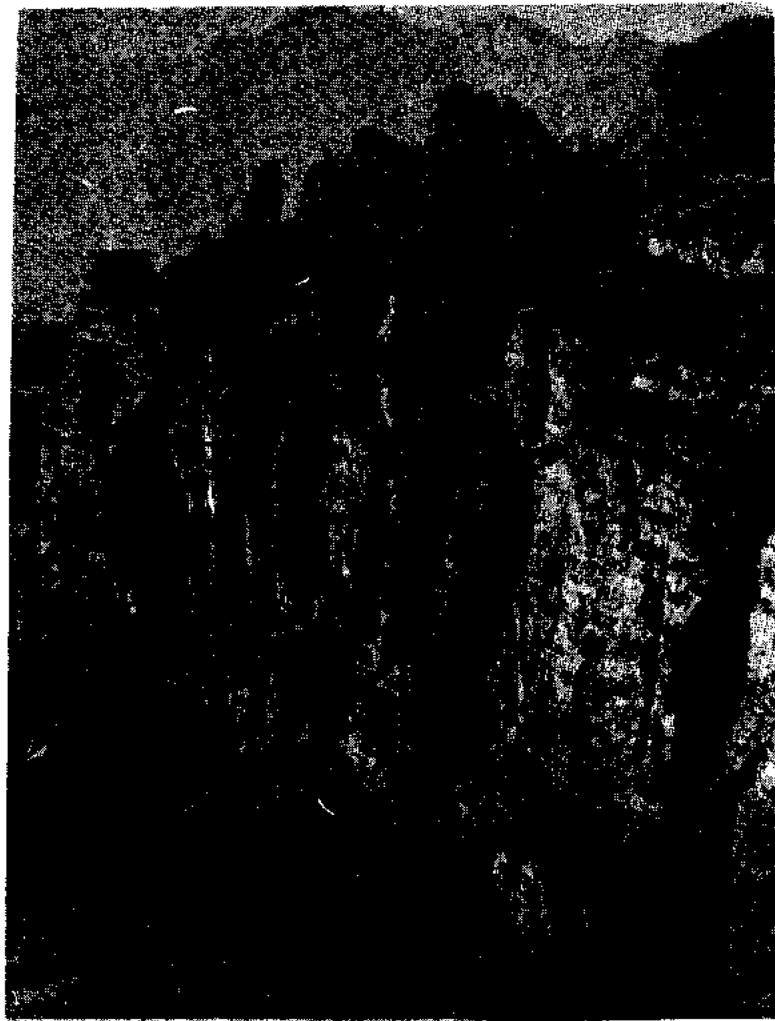

በሐውዜን የሚገኙ ሐውልቶች

አንዳንድ ክፍለ ሀገርን በመያዝ ለአምስት ዓመት ያህል በፋሽስት ኢጣሊያ ተይዞ ነበር ። በኢትዮጵያ ውስጥ የመጀመሪያው ከድንጋይ የተፈለፈለ መቅደስ የሚገኘው እዚህ ሐውዜን ከተማ ወስጥ ነው ።

በሐውዜን ሰሜን ምዕራብ ጥቂት ወጣብሎ አንዛ ማርያም ይገኛል ። በዚህም ሥፍራ ላይ 3.60 ሜትር ርዝመትና 1.50 ሜትር ስፋት ያለውና በአንድ የረኃብ ዘመን ለሕዝቡ ዳቦና ወይን ጠጅ በነጻ ያደለ ንጉሥ የሚያምግስ የግዕዝ ጽሑፍ የሰፈረበት ሾጣጣ ሐውልት ይገኛል ። በዚህ አካባቢ ከሐውዜን በስተምዕራብ ማርያም አገዛ በተባለ ቀበሌ ገና በቁፋሮ ያልተመረመሩ ታሪካዊ ቅርሶች አሉ ። እንደ ሐውዜን አካባቢ የመሳሰሉ በሌሎችም የኢትዮጵያ ክፍሎች ገና መቆፈርና መመርመር ያለባቸው በርካታ ታሪካዊ ሥፍራዎች እንዳሉ አያጠራጥርም ።

በእርግጥ የአሠራራቸው ጥበብ እንደ አክሱም ሐውልቶች ባይሆኑም ፡ በተለያዩ ጥንታዊያን ሥፍራዎች በደቡብ ሸዋ በጢያ (ሶዶ) እና በአካባቢው በሲዳሞና በባሌ በሌሎችም ሥፍራዎች ግማሾቹ ተተክለው ግማሾቹም ወድቀው በርካታ የድንጋይ ሐውልቶች ይገኛሉ ። እነዚህም

የገርዓልታ ተራራ፡ (ከገብተር መጽሐፍ)

በጥንት ጊዜ በየመካኒ መቃብሩ እንደ ሐውልት ቁመው እንደነበሩ ቢታመንበትም መቼና ለምን እንደተሠሩ ለማወቅ ስፊ ጥናት ማካሄድ እንደሚያስፈልግ የታወቀ ነው።

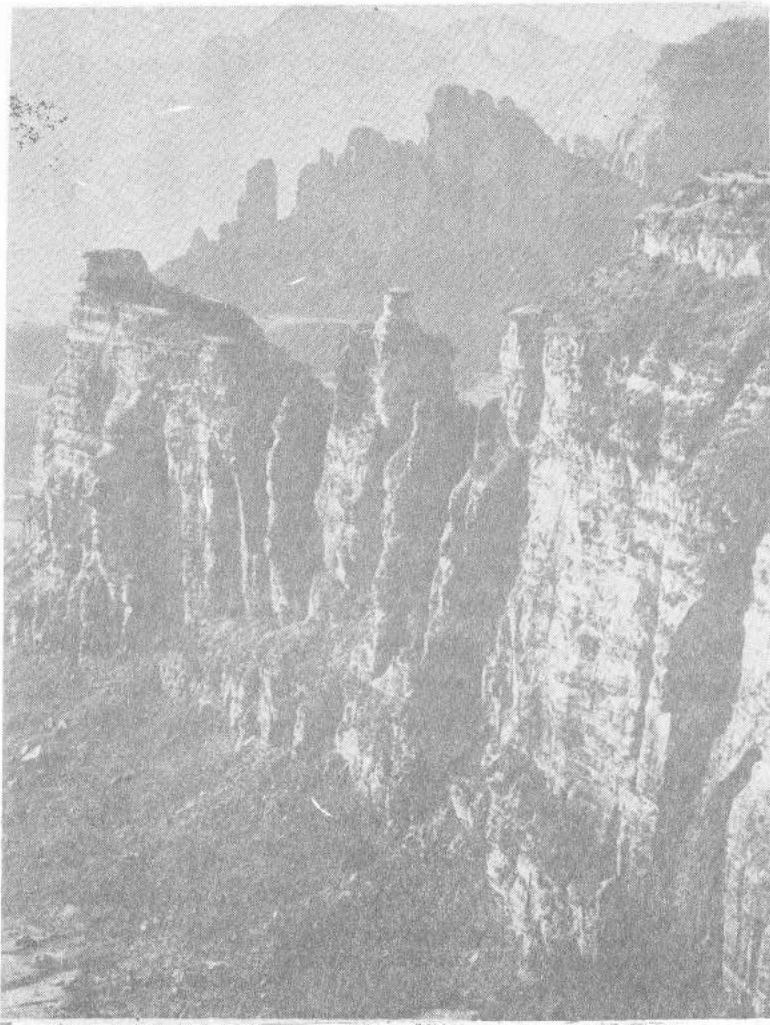
በደቡብ ኢትዮጵያ በማዕከላዊ ባሌ ከጉባ ከተማ በስተምሥራቅ

ተፈጥሮ የሰገሰፍው ቅርስ የሶፍ አማር ዋሻ (ባሌ)

160 ኪሎ ሜትር ርቀት ላይ ሶፍ አማር የሚባል የድንጋይ (ቋጥኝ) ዋሻ በውስጡ የዌይሽ ወንዝ የሚሔድበት ይገኛል። ዋሻውም ረጅምና ከፍታ ያለው ሲሆን፣ በውስጡ ብዛታቸው ሦስት ያህል የዋሻ አዳራሾች ይገኛሉ። ዋሻውንም ጠለቅ ብሎ ለማየት መብራት ያስፈልጋል። ትልቁ የዌይሽ ወንዝም በዚሁ ዋሻ ሲያልፍ ከዋሻው ውስጥ ካልገቡ በስተቀር ክውጭ ሆኖ አይታይም።

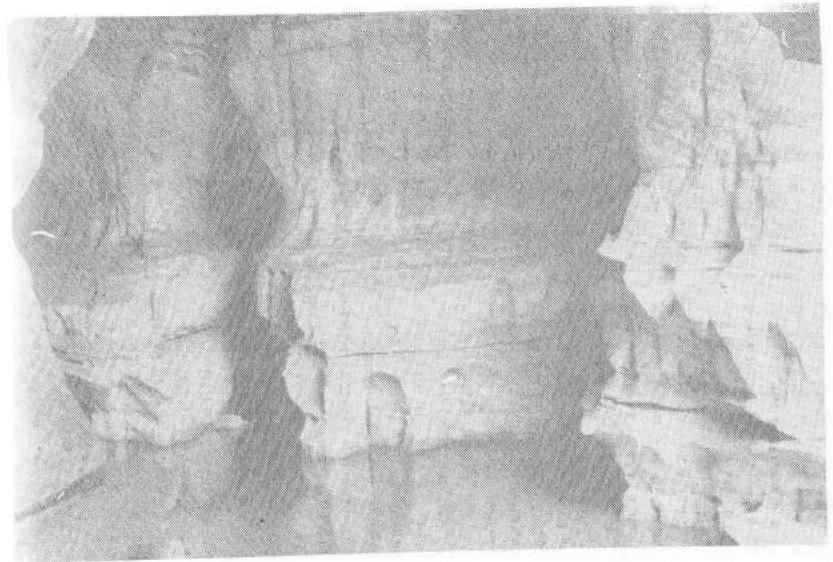
ወዳጆቹ የሆኑ ሚቹ ቀኛዝማች ሕይወት ጎዳናና አቶ ኪዳኔ መዓሾ የተባሉ አንድ በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የሶሻል ሳይንስ ኮሌጅ ዕውቅ መምህር “የኢትዮጵያ ያለፈ ታሪክ ከተቀበረበት ውስጥ ተቆፍሮ በሚወጣበት ጊዜ ከአክሱምና ከሮም የወጣው ቅርስ የትኛው ቀዳሚ መሆኑን ሊመሰክር ይችላል” በማለት ለተማሪዎች እንደ ነገራቸው አጫውተው ያል።

የገርዓልታ ተራራ : (ከገሰተር መጽሐፍ)

በጥንት ጊዜ በየመካኒ መቃብሩ እንደ ሐውልት ቁመው እንደነበሩ ቢታመንበትም መቼና ለምን እንደተሠሩ ለማወቅ ሰፊ ጥናት ማካሄድ እንደሚያስፈልግ የታወቀ ነው ።

በደቡብ ኢትዮጵያ በማዕከላዊ ባሌ ከጐባ ከተማ በስተምሥራቅ

ተፈጥሮ የለገሰችው ቅርስ የሶፍ አማር ዋሻ (ባሌ)

160 ኪሎ ሜትር ርቀት ላይ ሶፍ አማር የሚባል የድንጋይ (ቋጥኝ) ዋሻ በውስጡ የዌይቭ ወንዝ የሚሔድበት ይገኛል ። ዋሻውም ረጅምና ከፍታ ያለው ሲሆን ፡ በውስጡ ብዛታቸው ሦስት ያህል የዋሻ አዳራሾች ይገኛሉ። ዋሻውንም ጠለቅ ብሎ ለማየት መብራት ያስፈልጋል ። ትልቁ የዌይብ ወንዝም በዚህ ዋሻ ሲያልፍ ከዋሻው ውስጥ ካልገቡ በስተቀር ከውጭ ሆኖ አይታይም ።

ወዳጆቹ የሆኑ ሚቹ ቀኛዝማች ሕይወት ኅዳሩና አቶ ኪዳኔ መዓሾ የተባሉ አንድ በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የሶሻል ሳይንስ ኮሌጅ ዕውቅ መምህር “የኢትዮጵያ ያለፈ ታሪክ ከተቀበረበት ውስጥ ተቆፍሮ በሚወጣበት ጊዜ ከአክሱምና ከሮም የወጣው ቅርስ የትኛው ቀዳሚ መሆኑን ሊመሰክር ይችላል” በማለት ለተማሪዎች እንደ ነገራቸው አጫውተው ኛል።

የአክሱም ከተማ ምስጢር

የአክሱም ከተማ በሁለት ተራሮች ግርጌ በሚገኝ የተንጣለለና የተዋበ ሜዳ ላይ የተቆረቆረች ስትሆን ፡ በጥንት ዘመን የገናናው የአክሱም መንግሥት የሥልጣኔና የሃይማኖት ማዕከል ኾኖረች ። ይህች የኢትዮጵያ ሕዝብ ታሪክ መሠረት የሆነችው ገናና ከተማ ሃገራዊ የኢኮኖሚ እንቅስቃሴና የፖለቲካ መዘውር ለሚሸከረከርባቸው የኢትዮጵያ ዋና ከተማ ለሆነችው ለአዲስ አበባና ለሌሎችም በርካታ ከተሞች የስፋቱንና የውበቱን ሥፍራ ሊቃለች ። በታሪክ እምብርትነቷ ሠርክ የምትጠቀስ ትሁን እንጂ የኢኮኖሚ ሕይወቷም የተዳከመና አነስተኛ ከሆኑት የአውራጃ ከተሞች አንዷ ሆናለች ። ሆኖም የሥልጣኔና የሃይማኖት መሠረት በመሆኗ በአስደናቂነቷና በገናናነትዋ እስከ ዛሬ አልተረሳችም ። በታሪክም የሚወዳደራት አልተገኘም ። ከቀይ ባሕር ዳርቻ ሁለት መቶ ዘጠና አምስት ኪሎ ሜትር ያህል ርቀት ገባ ብላ የኢትዮጵያ ሥልጣኔ በተወለደባት በቀድሞዋ አክሱም ፍርስራሽ ላይ የዛሬዋ አክሱም ተመሥርታ ትገኛለች ። የአሁኖቹ ሠላሳ ሺህ የሚሆኑት ነዋሪዎችም በየፊናቸው ሲሠማሩ ከሚረግጡት አፈር በታች የተሰወረ የታሪክ ቅርስ መኖሩንና ያለፈ የኢትዮጵያውያን አኗኗርና ሥልጣኔ የሚያንጸባርቅ ፡ ለጥናትና ለምርምር የሚጋብዝ የታሪክ ምንጭ ከዘመን ብዛት በአፈር መሸፈኑንና ከመሬት በታች መታመቁን ያልተገነዘቡት ይመስላል ።

በዚያን ጊዜ እንደነበረው የግዛትዋ ስፋት ያህል ፡ ሕጽም ቢሆን በአንድ የኢትዮጵያ መንግሥት ሥር ውሎ አያውቅም ። ነገሥታቷ ለድሎቻቸው መታሰቢያ ሐውልቶችን አቁመዋል ፡ የንግድ ሥራ የተመቻቸ እንዲሆን አድርገዋል ። ገንዘቦችን አሠርተው አውጥተዋል ፡ የሥነ ጥበብና የኪነ ጥበብም አበረታችና ደጋፊ ነበሩ ። አክሱም የኢትዮጵያ ሥልጣኔ የፈለቀባት ሥፍራ ብቻ ሳትሆን የመጀመሪያዋም ጥንታዊት ቅድስት ከተማ ናት ። የንግሥተ ሳባ መናገሻ ከተማ የነበረች ከመሆኗም በላይ ፡ በኢትዮጵያውያን ዘንድ እንደ ሁለተኛ ኢየሩሳሌም

ተቆጠራለች ። የኢትዮጵያ ታሪክ የቃል ኪዳኗ ቅዱስ ታቦት የመጀመሪያው መቅደስ ከመፍረሱ በፊት ከኢየሩሳሌም ወደ ኢትዮጵያ እንደመጣች እርግጠኛ ሆኖ ይተርካል ። የአክሱም መንግሥት ካለፈ በኋላ እንኳ ደማቅ ሥርዓተ ንግሦች የሚካሄዱባትና የተለያዩ የነገሥታት ዘውዶች ፡ አክሊሎች ፡ ራስ ወርቆች (ጌራዎች) የማዕረግ ልብሶች ፡ ጌጣጌጦች ፡ እንዲሁም ሌሎች የከበሩ ዕቃዎች እስከ ዛሬ ተጠብቀው የሚኖሩባት የኢትዮጵያ መንፈሳዊ ማዕከል እንደሆነች ትገኛለች ።

በከፈለ የሚያሳይ የአክሱም ከተማ

የኢትዮጵያ ሥልጣኔ ምንጭ የሆነው ሰሜናዊው የኢትዮጵያ ክፍል ረዥምና እጅግ አስደናቂ ታሪክ አለው ። በዚህ ረገድ የነገሥታቱ መናገሻ የነበረችው አክሱም የተለየና ላቅ ያለ ሥፍራ ትይዛለች ። አክሱም የነገደ ኩሽ ዘሮች በኢትዮጵያ ኑሮ ከመሠረቱበት ጊዜ ጀምሮ የኢትዮጵያ ዋና መዲና ሆና የኖረች ናት ። በአክሱም ቤተመቅደስ በብሉይ ኪዳንና በሐዲስ ኪዳን ሥርዓተ ንግሥ ተፈጽሞላቸው የነገሡ ነገሥታት ብዙዎች ናቸው ። ኋላም የኢትዮጵያ መናገሻ ከተማ በአንዳንድ ምክንያት ከአንድ ሥፍራ ወደ ሌላ ሥፍራ እየተዘዋወረ የተቆረቆረ ቢሆንም እንኳ የአክሱም ከተማ ክብሯ ሳይደፈር ፡ ሥልጣኗ ሳይሻር ኖራለች ፤ ትኖራለችም ።

ሥዕላዊና ሌሎችም የጽሑፍ መረጃዎች እንደሚመሰክሩት ፡ ከነበራት ቀና እስተዳደርና ባህላዊ ሥርዓት የአገር ውስጥና የውጭ ንግድም ማዕከል ነበረች ። ከአዳዲስ የሚነሳው የንግድ መስመር ወደ መናገሻዋ ወደ አክሱም ከደረሰ በኋላ በምዕራብና በደቡብ ወደሚገኙ ዳር አገሮች ዘልቆ ይገባ ነበር ። ከንጉሠ ነገሥት ኢዛና የድንጋይ ጽሑፍ እንደምንረዳው ይህን የንግድ እንቅስቃሴ ለማወክ የተነሳ ሁሉ በብርቱ ይቀጣ ነበር ። ኢትዮጵያ ከግሪክና ከሮም አንዲሁም ከፋርስ ከሕንድና ከቻይና ጋር የነበራት የንግድ ግንኙነት ያለ እክል ይካሄድ የነበረው እነኚህ የቅጣት እርምጃዎች ፈጣንና የማያዳግሙ ስለ ነበሩ ነው ።

አክሱም ኢትዮጵያ

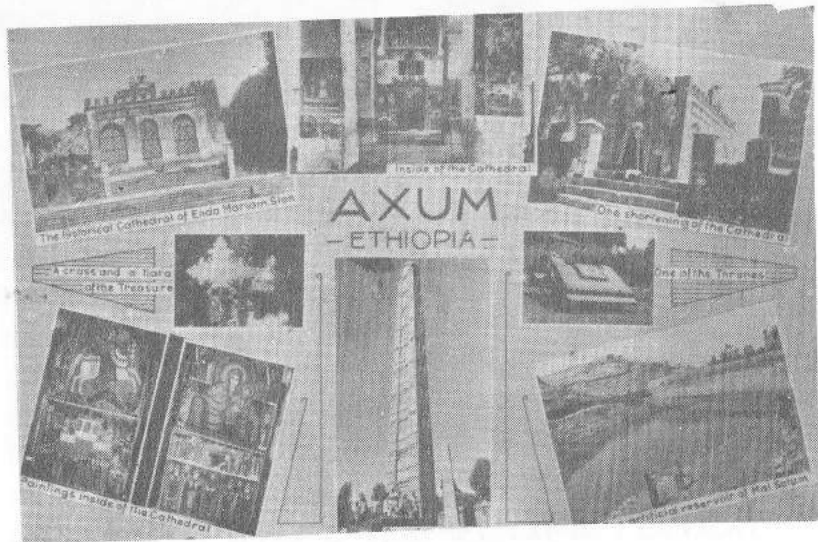
የአክሱም ከተማ በባለ ብዙ ደርብ ቤተመንግሥቶች ፡ ቤተ መቅደሶች ፡ አንድ ሥራ ወጥ እየሆኑ የተጠረቡ የድንጋይ ሐውልቶች በርካታ ቅርጻቅርጾችንና በተዋበ ሁኔታ በተጠረቡ ባለ ሁለት አውታር ምስሎች ያጌጠች ነበረች ። በውስጧም መዘምራን ፡ ሊቃውንት ዘማሪዎች (መዚቀኞች) ግንበኞች ፡ ሠራተኞች ፡ ወርቅና ብር አንጣሪዎች ጥበበኞችና ነጋዴዎች ይኖሩባት ነበር ።

በጥንተ ጊዜ የሐውልቶች አቀማመጥ ይህን ይመስል ነበር (ከአባጋስፓሪኒ መጽሐፍ)

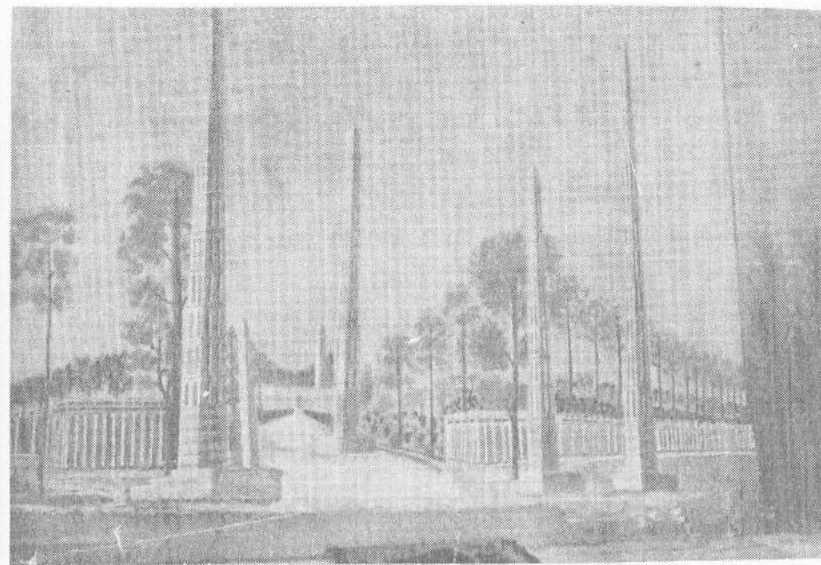
ብዛት ያላቸው አስገራሚ ሐውልቶች በአክሱም ይገኛሉ ። ከነኚህም መካከል በደንብ የሚታወቁት ቅሪቶች አሁንም ቆመው የሚገኙት ግዙፍ የድንጋይ ሐውልቶች ናቸው ። የአክሱም ሐውልቶች በኢትዮጵያ ነገሥታት አማካይነት በኢትዮጵያውያን ዐዋቂዎች ተፈልስፈው ጠንካራ በሆኑ ብረታ ብረትና ልዩ መሣሪያ እየተጠቀሙ 66 ትልልቅ ሐውልቶችና በርካታ መካከለኛ ሐውልቶችን ሠርተው በአክሱምና በዙሪያዋ አቁመው እንደነበር የአክሱም ታሪክ ይናገራል ። ሆኖም አሁን የሚታወቁት ስድስቱ ብቻ ናቸው ። የተቀሩት የተሰበሰቡ ስለመሆናቸው ቢያጠራጥርም ምናልባት ከመሬት በታች ተቀብረውና ምድር በከርሷ ደብቃቸው ሊሆን ይችላል ። እነዚህ ሐውልቶች ለረዥም ዘመን የከፍተኛ ትኩረት ማዕከልና የብዙ መላምቶችም ሆነው ቆይተዋል ። ጆን ጋንተር እንሳይድ አፍሪካ (በአፍሪካ ውስጥ) በተሰኘው መጽሐፉ አክሱምን “በዓለም ከሚገኙ የጥንት ቅርጾች ሁሉ አስገራሚና እጅግ ምስጢራዊ ፡ ምንጫቸው የማይታወቅ ፡ ከአንድ ወጥ ድንጋይ የተጠረቡና ከግብጾች ሐውልቶች እንኳ የሚረዝሙ ግዙፍ ሐውልቶች የሚገኙባት ሥፍራ ናት” በማለት

ሥዕላዊና ሌሎችም የጽሑፍ መረጃዎች እንደሚመሰክሩት ፡ ከነበራት ቀና አስተዳደርና ባህላዊ ሥርዓት የአገር ውስጥና የውጭ ንግድም ማዕከል ነበረች ። ከአዱሊስ የሚነሣው የንግድ መስመር ወደ መናገሻዋ ወደ አክሱም ከደረሰ በኋላ በምዕራብና በደቡብ ወደሚገኙ ዳር አገሮች ዘልቆ ይገባ ነበር ። ከንጉሠ ነገሥት ኢዛና የድንጋይ ጽሑፍ እንደምንረዳው ይህን የንግድ እንቅስቃሴ ለማወክ የተነሣ ሁሉ በብርቱ ይቀጣ ነበር ። ኢትዮጵያ ከግሪክና ከሮም እንዲሁም ከፋርስ ከሕንድና ከቻይና ጋር የነበራት የንግድ ግንኙነት ያለ እክል ይካሄድ የነበረው እነኚህ የቅጣት እርምጃዎች ፈጣንና የማያዳግሙ ስለ ነበሩ ነው ።

አክሱም ኢትዮጵያ

የአክሱም ከተማ በባለ ብዙ ደርብ ቤተመንግሥቶች ፡ ቤተ መቅደሶች ፡ አንድ ሥራ ወጥ እየሆኑ የተጠረቡ የድንጋይ ሐውልቶች በርካታ ቅርጽቅርጾችንና በተዋበ ሁኔታ በተጠረቡ ባለ ሁለት አውታር ምስሎች ያጌጠች ነበረች ። በውስጧም መዘምራን ፡ ሊቃውንት ዘማሪዎች (ሙዚቀኞች) ግንበኞች ፡ ሠራተኞች ፡ ወርቅና ብር አንጣሪዎች ጥበበኞችና ነጋዴዎች ይኖሩባት ነበር ።

በጥንተ ጊዜ የሐውልቶች አቀማመጥ ይህን ይመስል ነበር (ከአባጋስፕረኒ መጽሐፍ)

ብዛት ያላቸው አስገራሚ ሐውልቶች በአክሱም ይገኛሉ ። ከነኚህም መካከል በደንብ የሚታወቁት ቅሪቶች አሁንም ቆመው የሚገኙት ግዙፍ የድንጋይ ሐውልቶች ናቸው ። የአክሱም ሐውልቶች በኢትዮጵያ ነገሥታት አማካይነት በኢትዮጵያውያን ዐዋቂዎች ተፈልስፈው ጠንካራ በሆኑ ብረታ ብረትና ልዩ መሣሪያ እየተጠቀሙ 66 ትልልቅ ሐውልቶችና በርካታ መካከለኛ ሐውልቶችን ሠርተው በአክሱምና በዙሪያዋ አቁመው እንደነበር የአክሱም ታሪክ ይናገራል ። ሆኖም አሁን የሚታወቁት ስድስቱ ብቻ ናቸው ። የተቀሩት የተሰባበሩ ስለመሆናቸው ቢያጠራጥርም ምናልባት ከመሬት በታች ተቀብረውና ምድር በከርሷ ደብቃቸው ሊሆን ይችላል ። እነዚህ ሐውልቶች ለረዥም ዘመን የከፍተኛ ትኩረት ማዕከልና የብዙ መላምቶችም ሆነው ቆይተዋል ። ጀን ጋንተር ኢንሳይድ አፍሪካ (በአፍሪካ ውስጥ) በተሰኘው መጽሐፉ አክሱምን “በዓለም ከሚገኙ የጥንት ቅርጾች ሁሉ አስገራሚና እጅግ ምስጢራዊ ፡ ምንጫቸው የማይታወቅ ፡ ከአንድ ወጥ ድንጋይ የተጠረቡና ከግብጾች ሐውልቶች እንኳ የሚረዝሙ ግዙፍ ሐውልቶች የሚገኙባት ሥፍራ ናት” በማለት

ይገልጻል።

እነዚህን የተለያዩ ርዝመት ያላቸውን ሐውልቶች ከቋጥኝ ወይም ከአለት ፈልፍሎ ለማቆም የተጠቀሙበትን የምሕንድስና ጥበብ መገመቱ ራሱ በሐሳብ ያስጨንቃል። ይልቁንም አስገራሚ የሚሆነው ደግሞ ከሁለት ሺህ ዓመታት በፊት የተሠሩ መሆናቸው ነው። አብዛኞቹ ሐውልቶች ሙሉ ቁመታቸው በጥርብ ሥራ የተጌጡ ናቸው። አሠራራቸውም ልዩ ከመሆናቸው ሌላ እነሱን መሳይ ሐውልቶች በየትም ዓለም አይገኝም። የአጠራረባቸው ዘዴ፣ የተጓዙበትና የተተከሉበት ብልህነት አክሱሞች በቴክኖሎጂ የመጠቀሚያ እንደነበሩ ይመስክራሉ። ሐውልቶች ለኢትዮጵያውያን የሥልጣኔአቸው አሻራ ስለሆኑ ከፍተኛ ግምት የሚሰጣቸው ናቸው።

በገናናነቷ ዘመን የአክሱም ከተማ እጅግ የተዋበች እንደነበረች መገመት ይቻላል። በዚያን ጊዜም ወደላይ ተመዝዘውና ዙሪያ ገባውን አዘቅዝቀው የሚመለከቱት ከአንድ ድንጋይ ተፈልፍለው የተሠሩ ታላላቅና ረጃጅም ሐውልቶች በከተማዋ መካከል ተተክለው ይገኙ ነበር። በጥንቱ ጊዜ የአክሱምን ከተማ የክብርዋና የገናናነትዋ ምልክት በመሆን አድምቀዋት ኑረዋል። አንድ ኪሎ ሜትር ስፋት ባለው ሥፍራ ላይ ከ33 ሜትር በላይ ርዝመት ካለው ግዙፍ ሐውልት አንሥቶ በደንብ ያልተጠረቡና የጥቂት ሜትሮች ከፍታ እስካላቸው ሐውልቶች ድረስ በየቦታው ተበታትነው ይገኛሉ። ከነዚህም መካከል ጥቂቶች በደንብ የተጠረቡና በአማረ መልክ የተጌጡ ሲሆኑ፣ ሌሎች ግን ያልተጠረቡና ምንም ዓይነት ጌጥ የሌላቸው ናቸው።

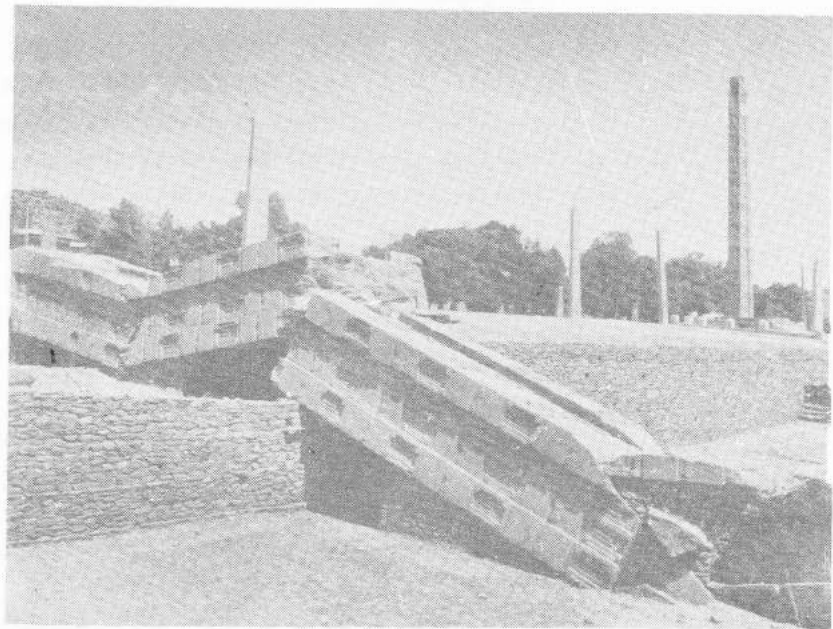
ስድስት ሐውልቶች የተለያዩ አሠራር ሲኖራቸው አንዳንዶቹም ግዙፍ ናቸው። ትልልቆቹ ከቀሩት የሚለዩት በላያቸው በተቀረጹት ሥዕሎች ነው። በአራቱም ወይም በሦስቱም ማዕዘኖች ብቻ የተቀረጹትና ልዩ የሚያደርጓቸው ቅርጾች ምናልባት በአውን ከነበሩ ባለብዙ ደርብ ቤቶች የተወሰዱ ሊሆኑ ይችላሉ። በዛሬ ጊዜም የብዙ ሀገር ጉብኝቶችን ዓይን በመሳብና በመማረክ ኢትዮጵያውያንን በጥንት አባቶቻቸው የረቀቀ ጥበብና ችሎታ እንዲኮሩ ያደረጋቸው ሐውልት ቆሞ ይገኛል። ከእነዚህ ቆመው ከሚገኙት ሐውልቶች መካከል ረዥሙና ግዙፍ የሆነው ከመሬት በታች ሦስት ሜትር ጥልቀት ያለው መሠረቱን ሳይጨምር 24 ሜትር (70 ሜግ) ከፍታ ያለው ነው። ከሥሩ 2.6 ሜትር በ1.8 ሜትር

ሥፋት ያለውና በሦስት ገጾቹም ባለዘጠኝ ደርብ ሕንፃ ምስል ተቀርጾበታል። በፊት ለፊቱም እራት መዳዘን ቀስተደመና (ጉበን) ያለው የበር ምስል ይታያል። ከሜቶ ላይ የሚገኘው ወደ ውስጥ ገባ ያለ ሥፍራ በላዩም ተጣብቀው የሚገኙት የብረት ቀለበቶች በአንድ ወቅት የጋሻና የጦር ቅርጽ ያለበት ጠፍጣፋ ብረት ተያይዞበት እንደ ነበርና የባንዲራ መስቀያ እንደነበረ ያመለክታል።

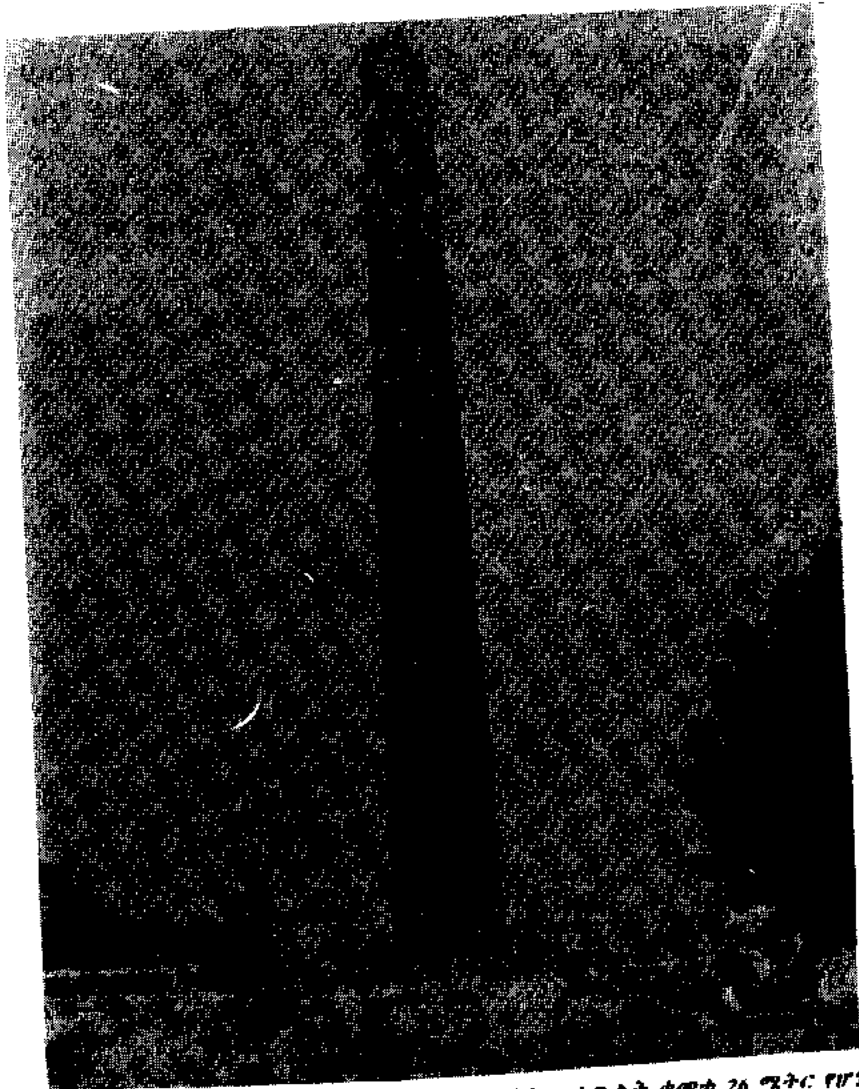

ወደቆ የሚገኘው ትልቁ ሐውልት ቆመቱ 33.50 ሜ. የሆነ

ከዚህኛው አቅራቢያ ትልቅ ሐውልት ወደቆ ይገኛል። ይህ ከሁሉም ግዙፍና ረዥም የሆነው ሐውልት እራት ቦታ ተሰብሮ የወደቀ ቢሆንም ባለበት ሁኔታ እንኳ የፈጠረውን ሥልጣኔ ገናናነት አሁንም የሚያንጸባርቅ ነው። ይህ ግዙፍ ሐውልት ከመሠረቱ 3.84 ሜትር በ2.54 ሜትር ስፋትና ጥልቀቱ 2.35 ያለው፣ በሚቆም ጊዜ 33.50 (110፣ ሜግ) ከፍታ የነበረው ሲሆን፣ የግብጾቹ ሐውልቶች በሱ ፊት ድንክዬዎች ለመሆናቸው እያጠያይቅም። ሐውልቱ በሥራ ሦስት ደርብ ዓይነት

ወደቅ የሚገኘው ትልቁ ሐውልት ቁመቱ 33.50 ሜ. የሆነ

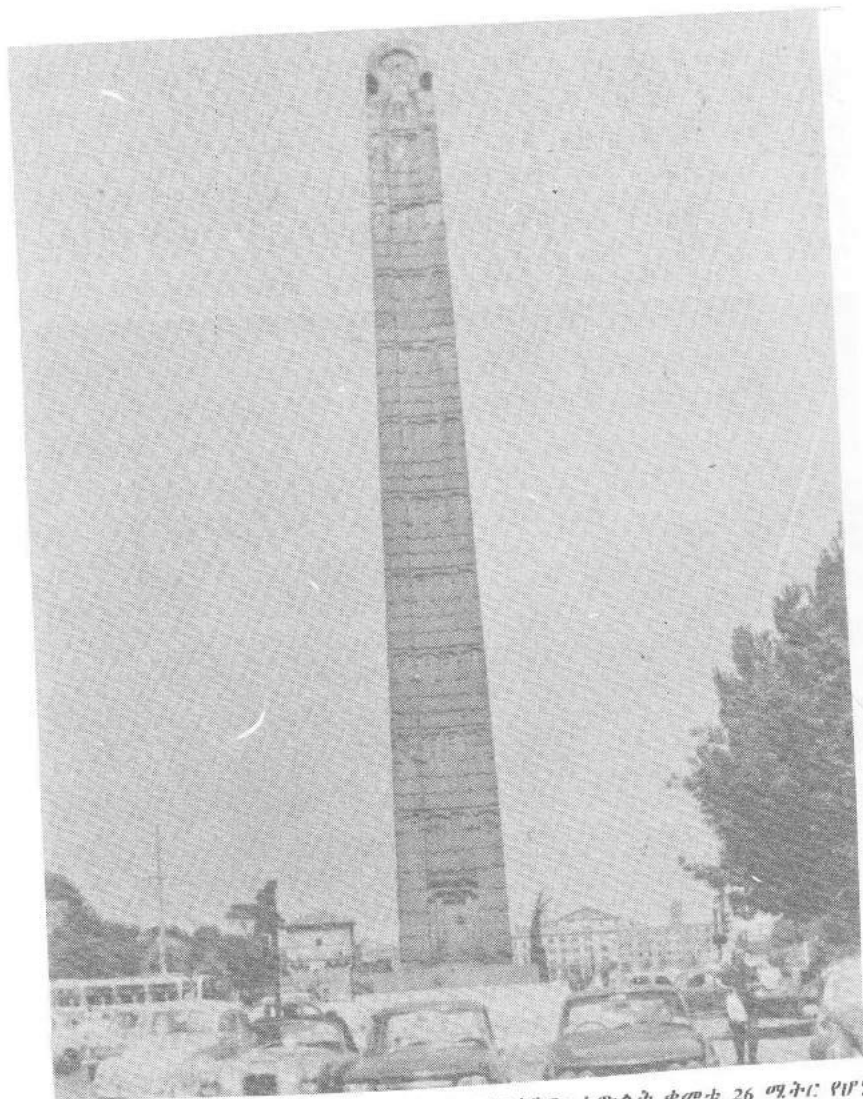
ፋሺስት ኢጣልያ ከፋፍሎ ከአክሱም ወደ ሮማ የወሰደው ሐውልት ቁመቱ 26 ሜትር የሆነ

ያለውን ሕንፃ የሚወክል መስሎ የተሠራ ወደ ላዲ በዐሥራ ሦስት ክፍሎች የተከፈለ ነው። በላዩ የተጠረቡ የፊትና የኋላ በሮች ሲኖሩት ክብደቱም ስድስት መቶ ቶን ያህል ነው። ይኸውም ትልቁ ሐውልት

በዓለም ከተደነቁትና በጊዜው ከነበሩት ሐውልቶች ይበልጥ ረጅሙ ነው። በአሠራሩም ተወዳዳሪ የሌለውና በጥንቱ ዓለም እንደሱ ዓይነት ያልተሠራ በኢትዮጵያ ብቻ የሚገኝ በመሆኑ ልንኮራበት ይገባል። የታላቁ የአክሱም ሐውልት አሠራሩም ከአስደናቂነቱ የተነሣ፣ በእግዚአብሔር ትእዛዝ መላእክት የሠሩት መስሎ ነው የሚታየው። ስመ ጥሩ የሆነችው ጥንታዊት የአክሱም ከተማ ፍርስራሿ ተቀብሮ ከሚገኝበት ቦታ የወደፊት ተመራማሪዎች ብዙ የታሪክ ዕድል ይጠብቃቸዋል።

ከላይ ከተጠቀሱት ሁለት ሐውልቶች መካከል 26 ሜትር ከፍታ ያለው ሌላ ሐውልት ይገኝ ነበር። በአራቱም ገጽታዎቹ የተጌጠና ወደ ውስጥ እየተፈለፈለ የተጠረበ ሲሆን፣ የባለ ዐሥር ደርብ ሕንፃ አምሳያ ነው። ነገር ግን ይህ ሐውልት እ.ኤ.አ. በ1937 ዓ.ም. በኢጣሊያ ፋሺስት ወደ ሮማ የተወሰደ ሲሆን፣ ሮማ ውስጥ በተባበሩት መንግሥታት የምግብና የእርሻ ድርጅት (ፋኦ) ፊት ለፊት ከኮንስታንቲን ቀስት አቅራቢያ ፒያሳዲ ፓርታ ካፔና በተባለው ሥፍራ ላይ ተተክሎ ይገኛል። በ1938 ዓ.ም. በኢትዮጵያና በኢጣሊያ መካከል በተደረገው የሰላም ስምምነት ከኢትዮጵያ የተወሰዱ የጥንታዊ ቅርሶች መመለስ እንዳለባቸው ይገልጻል። ነገር ግን እስካሁን ተግባራዊ አልሆነም።

ከስድስት ሐውልቶች መካከል ቀሪዎቹ ሦስት ሐውልቶች በመጀመሪያ ሐውልቶቹ አቅራቢያ በስተሰሜን ፈራርሰውና በከተማ ውስጥ በተለያዩ ቦታዎች ወዳድቀውና ተሰባብረው መሬት ላይ ተጋድመው ይገኛሉ። እነዚህ በከፍተኛ ጥንቃቄ የተጠረቡ ሐውልቶች ከእንጨት የተሠራን ሕንፃ ይመስላሉ። በሮች፣ መስኮቶችና ክፈፎች በግልጽ ይታይባቸዋል። እነዚህም እንደ ሌሎቹ ረዣዥም ሐውልቶች የባለብዙ ደርብ ሕንፃ አምሳያ የተሠሩ ናቸው። ምክንያቱም አሠራራቸው ከጥንታዊው የአክሱም ቤቶችና ቤተ መንግሥት ሥነ ሕንፃ ጋር ተመሳሳይነት አላቸው። ከበታቹ ከእንጨት የተሠራና በአራት ማዕዘን ጉበን የተከበበ የበር ምስል ከነመቀርቀሪያውና ከነቁልፉ ይገኛል። ከዚህ በላይ በመደዳ የተሠሩ ዝቅ ያሉ መስኮቶች ሲኖሩ፣ ከፍ ብሎም ትልልቅ መስኮቶች ተኮልኩለዋል። እነዚህም የሚለያዩት እያንዳንዱን ደርብ በሚሸከመው የእንጨት ምሰሶ ምስል የተሠሩ ዓምዶች ናቸው። በአንዳንዶቹ ሐውልቶች ሜፍ ላይ በላያቸው ላይ ሰንነቶች ያሉዋቸው ከፍት

ፋሺስት ኢጣልያ ከፋፍሎ ከእክሱም ወደ ሮማ የወሰደው ሐውልት ቀመቱ 26 ሜትር የሆነ

ክፍሎች መሰል ይገኙባቸዋል። ጽሑፍ የሠፈረባቸው የብረት ጌጦች ክብ በሆነው ጫፍ ፊትና ጀርባ ተገድገደው ነበር።

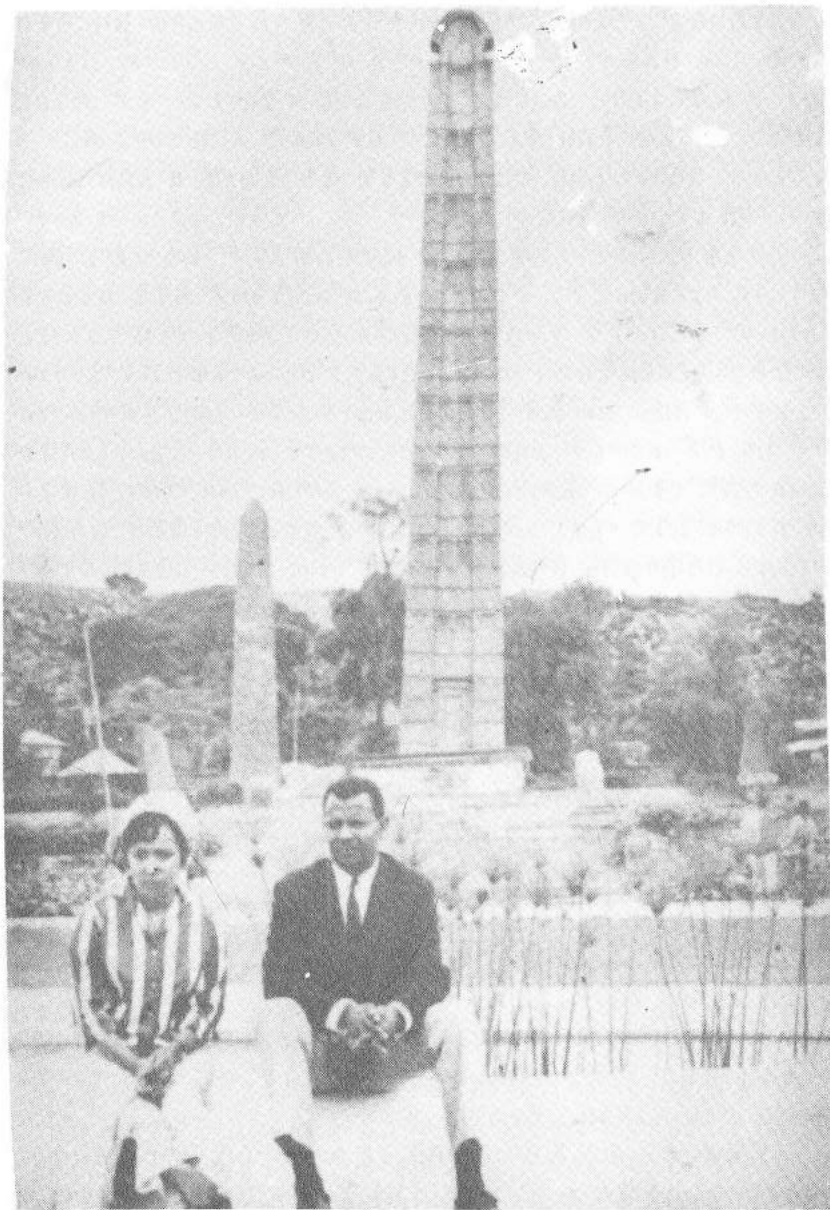
በሐውልቱ ሥር ትላልቅ ክፍሎች የሚገኙ እንደ መካነ መቃብር ያገለግሉ እንደነበር ያመለክታል። ሐውልቶቹ የተሠሩት ባካባቢው በብዛት ከሚገኘው ከገበድራ የድንጋይ ተራራ ተጠርበው በመንኮራኩር ተሰበው በዚያን ጊዜ በነበረ የቴክኒክ ዘዴ የቆሙ ይመስላል። በሐውልቶቹ ላይ በሮችና መስኮቶች ከነመቃናቸው እንዲሁም የርብራብ ግንዲላዎች እናት ተቀርጸው ስለሚታዩ ብዙ ደርቦች ያላቸው ከእንጨት የተሠሩ ሕንፃዎች የሚያመለክቱ መሆናቸው ግልጽ ነው። ነገር ግን ሐውልቶቹ የተሠሩበት ምክንያት ምን እንደሆነ የሚተርክ እንዳች ጽሑፍ እስካሁን አልተገኘም። የሐውልቶቹ አሠራር በጊዜው ከነበረው የእጅ ጥበብና ማሳበራዊ ተቋም ከፍተኛ ደረጃ ላይ የደረሰ መሆኑን ይመሰክራል። እነዚህ ታላላቅ ሐውልቶች የቆሙት እንደ መደብ ዓይነት በተሠሩ በአንድ ጉብታ ላይ ነው። በመላው ከተማ ውስጥ የአክሱምን ነገሥታት ዝናና ሀብት የሚመሰክሩ እጅግ ግዙፍና ድንቅ የሆኑ በዓለም ተመሳሳይ የሌላቸው ልዩ ልዩ ዓይነት ሐውልቶች ነበሩ።

“አንደር ኢትዮጵያን ስካይስ” (ከኢትዮጵያ ሰማይ በታች) የተሰኘውን መጽሐፍ ካዘጋጁት አንዱ የሆኑት ዕውቁ የኢትዮጵያ ታሪክ ተመራማሪ ፕሮፌሰር ሪቻርድ ፓንክረስት፡ ስለነዚህ ሐውልቶች ሲጽፉ፡ “...በአክሱም የሚገኙ ሐውልቶች በአንድነት ሲታዩ የዚህች ጥንታዊና ዕውቅ ከተማ እጅግ አስደናቂ ምልክቶች ናቸው” በማለት የተመራማሪ ምስክርነታቸውን ያረጋግጣሉ። የአክሱም ነገሥታት፡ መሐንዲሶችና ገንቢዎች ዘመናዊ ቴክኖሎጂና ዘመናዊ ጥበብ ባልነበረበት ጊዜ በአካባቢው ኮረብታዎች ከሚገኙት የጥቁር ድንጋይ አለቶች እንኝህን ግዙፍ አንድ ወጥ የሆኑ ሐውልቶች እንዴት ፈልፍለው ሊያወጡ ቻሉ? እንዴትስ በብዙ ቶኖች የሚቆጠር ክብደት ያላቸውን አለቶች ሊያንጉዙ ቻሉ? በመጨረሻም እንዴት አቅንተው ከምድር ላይ ሊተክሏቸው ቻሉ? ለነዚህ ጥያቄዎች በቀላሉ መልስ መስጠት ቀላል አይደለም። ስለዚህ “የዛሬው ጊዜ ጉብኝ አእምሮው ወደ አምልኮ ቫዕድ ዞሮ ስለ ምትሐትና ስለ አማልክት በምስጢራዊ ዘዴ በሰዎች ጉዳይ ጣልቃ ስለመግባታቸው ሊያስብ ይገደድ ይሆናል” ሲሉ ጽፈዋል።

የአክሱም ሥልጣኔና ኃይል ከፍተኛ ደረጃ ላይ የደረሰው ከክርስቶስ ልደት በኋላ በአራተኛው ምዕተ ዓመት መጀመሪያ በነገሠው በንጉሠ ነገሥት ኢዛና (320 - 360 ዓ.ም.) ጊዜ ነበር። የመንግሥቱም ድንበር በሰሜን ምሥራቅ እስከ ቀይ ባሕር፡ በምሥራቅ እስከ የመን ዳርቻ፡ እንዲሁም በሰሜን እስከ ኖቢያ (ሰሜናዊ ሱዳን) በደቡብ እስከ ሕንድ ውቅያኖስ የተስፋፋ ነበር።

ታላቁ የአክሱም ንጉሠ ነገሥት ኢዛና ከብሩንና ኃይሉን የሚገልጽ የድንጋይ ላይ ጽሑፎችን ትቶልን አልፏል። ከነኝህም አንዱ ከተለያዩ የአክሱም ፍርስራሾች የተለቀሙ ሐውልቶችና ዓምዶች በሚገኙበት በሦስት ማዕዘን የአትክልት መናፈሻ ሰሜን ምዕራብ ጫፍ ላይ የሚገኘው ዋንኛ የመታሰቢያ ሐውልት ነው። በዚህ ሥፍራ የቆመውና የተመራማሪዎች ከፍተኛ ጠቀሜታ ያለው የንጉሠ ነገሥት ኢዛና ጽሑፍ ያለበት በ340 ዓ.ም. የተሠራ ሐውልት ይገኛል። ቁመቱ 2.50 ሜትር ሲሆን፡ ሰፋቱ ደግሞ አንድ ሜትር ነው። የተጻፈውም በሦስት ቋንቋዎች ማለትም በግዕዝ፡ በሳባውያንና በግሪክኛ ሲሆን፡ ንጉሡ ኢዛና በግዛቱ አዋሳኝ ያመፁትን የቤጃ ነገዶች ለማስታገሥ ያደረገውን ዘመቻ ይተርካል። ጽሑፉ ሲጀምር “ኢዛና የአክሱም ንጉሥና፡ የሒምያር የራይዳን፡ የሳባ፡ የሳልሂን፡ የሲያም፡ የቤጃና፡ የካሱ ንጉሠ ነገሥት የማይሸነፈው የእግዚአብሔር ልጅ” ይልና፡ በመቀጠልም “የቤጃ ሕዝቦች በማመፃቸው ወንድሞቻችንን ሳይዛናንና ሐዳፈስን ሰደድን። ትጥቃቸውን እንዲፈቱ ካደረጓቸው በኋላ አስገብረዋቸው 3,112 የቀንድ ከብቶች፡ 6,224 የጋማ ከብቶችና በጉች ከጓዛቸው ጋር ወደኛ በመርከብ ይዘዋቸው መጡ። ወደኛ ሲያመጧቸውም በመንገድ በቆዩባቸው ወራት ሁሉ ለስድስት ገባር ንጉሦችና ለ4000 ተከታዮቻቸው በቁጥራቸው ልክ የሚበቃቸውን ያህል ለምግብ ከብት፡ እህል፡ ጠላ፡ የወይን ጠጅና ውኃ በየቀኑ 22,000 የስንዴ አምባሻ፡ በቂ ወይን ጠጅ ይሰጧቸው ነበር” ይላል። ጭግዛትም የሰም ዝርዝር ውስጥ የሳባና የሒሚያር ሀገሮች ስም መጠራቱ ከብዙ ነገሥታት በፊት ጀምሮ የአክሱም መንግሥት የመንን ጨምሮ ይገዛ እንደነበረ ይገልጣል።

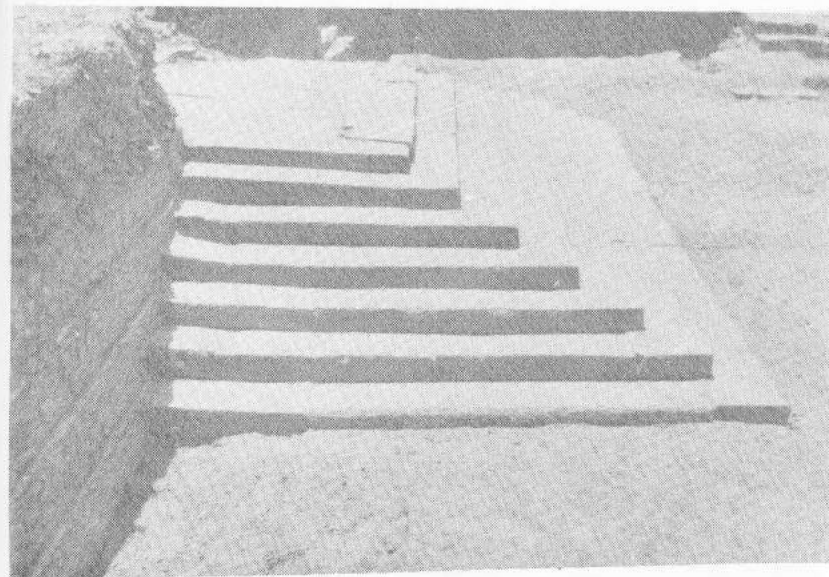
ይኸው ጽሑፍ፡ ኢዛና አምስት የድል መታሰቢያዎች በአክሱም እንዳቆሙ ይጠቁማል። ከነኝህም አንዱ የወርቅ፡ ሁለተኛው የብርና ሦስቱ የነሐስ ነበሩ። ነገር ግን ከነዚህ አንዳቸውም በአሁኑ ጊዜ

የኢትዮጵያን ጥንታዊ ሥልጣኔ የሚመሰክረው በአክሱም ቁም የሚገኘው ቁመቱ 23 ሜ.የሆነ ሐውልት

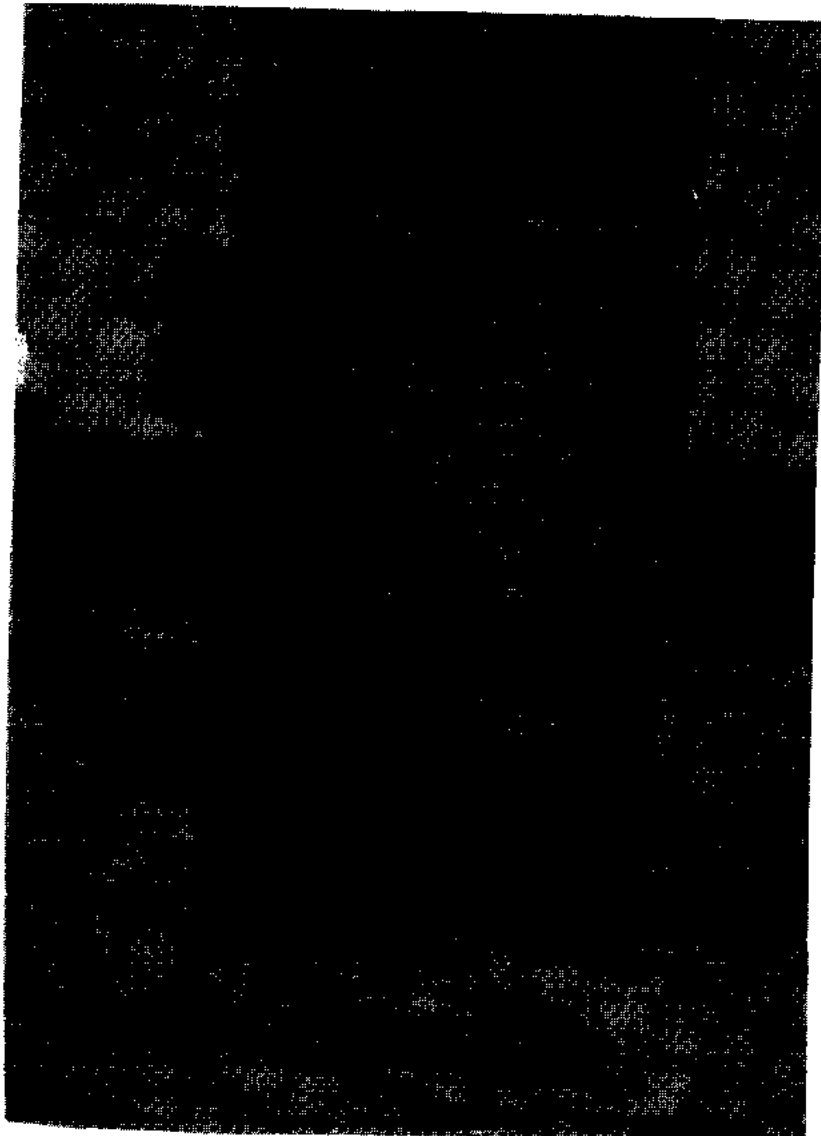
አልተገኘም ። ከነዚህም ምን ያህል የአክሱሞቹ የሥነ ጥበብ ሥራዎች እንደወደሙ ልንረዳ እንችላለን ።

ከይዘቱ እንደምንረዳው ፡ በኋላ የተጻፈ ሌላ በአክሱም የተገኘ የድንጋይ ጽሑፍ ንጉሡ ክርስትናን እንደተቀበለና በገንዘቡ ላይ የነበሩትን እንደ ጨረቃና ኮከብ የመሳሰሉ ምልክቶችን አስቀርቶ መስቀል እንዳስቀረፀባቸው ያስረዳል ። በተጨማሪም በአባይ ወንዝ አቅራቢያ በሚገኙ ሥፍራዎች ላይ ድል ያደረገባቸው ዘመቻዎችና ለምርኮኞቹም ያደረገውን ርኅራኄና ምሕረት ከገለጸ በኋላ በመቀጠል ፡ “በረዳኝና ድልን በሰጠኝ በሰማዩ ጌታ ኃይል ዙፋን አቁሚአለሁ ። አሁን ጠላቶቼን ድል ስላደረግልኝና ስላንበረከክልኝ ሕዝቤን ሳልበድል በፍትሕና በትክክል ለመግዛት እሻለሁ” ይላል ።

በቁፋሮ የተገኘው የንግሥተ ሳባ ቤተ መንግሥት (አክሱም)

ከሐውልቶቹ አቅራቢያ በፈራረሱት ሕንፃዎች መካከል የሚገኝ አንድ ግዙፍ ጠፍጣፋ ሐውልት አለ ። ሌሎቹ ሐውልቶች ከተፈለፈሉበት ጥቁር ድንጋይ የወጣ ሲሆን ፡ ርዝመቱ ከ16 ሜትር በላይ ክብደቱም 200 ቶን ነው ። በቀድሞ ጊዜ የተቀጣጠሉ ክፍሎች ጣሪያ አንድ ክፍል የነበረ

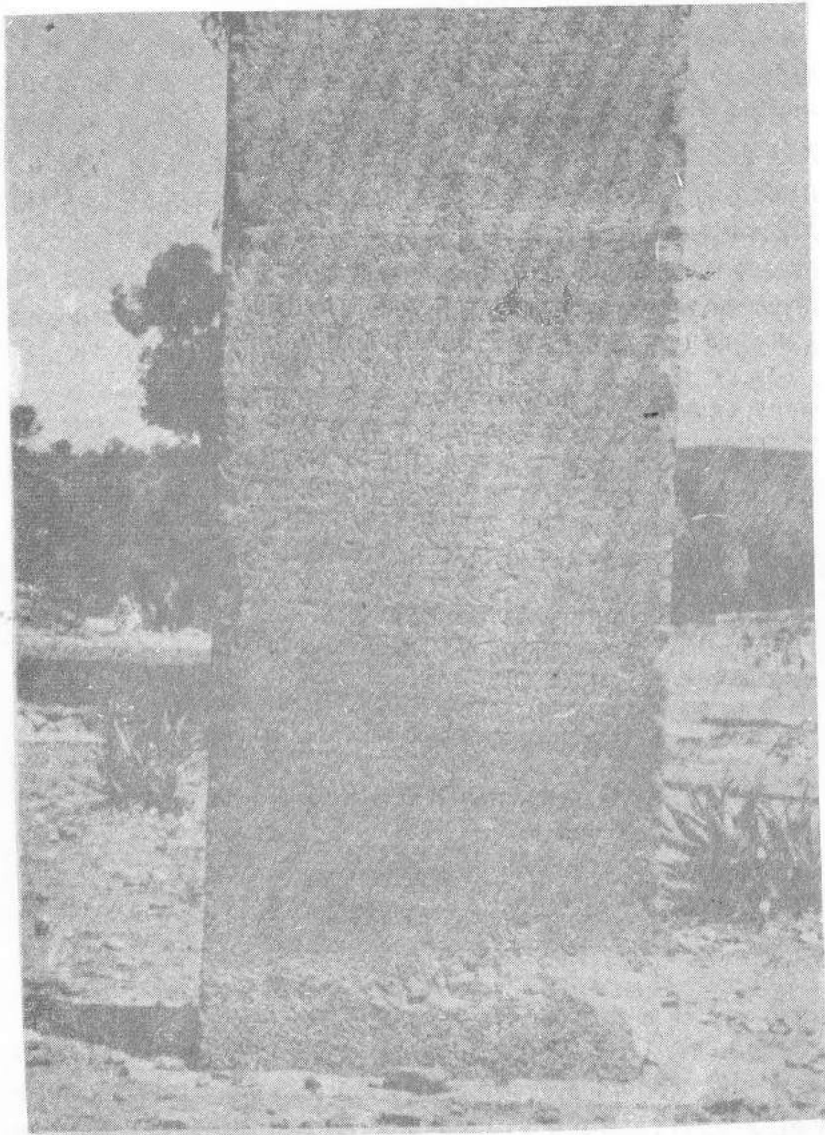

የፌዴራል የፍትሕ ሚኒስቴር የሰብአዊ መብቶች ሚኒስትር

ሲሆን ፡ ምናልባት የአንድ ግዙፍ መካነ መቃብር ሽፋን ሊሆን ይችላል ።
 ሌላው አስገራሚ የታሪክ ቅርስ ከክርስቶስ ልደት በፊት ስምንት ዓመት ጀምሮ እስከ ዘመኝ ዓመተ ምሕረት እንደገዛ የሚታመነው የንጉሥ ባዜን መካነ መቃብር ነው ። መካነ መቃብሩም የሚገኘው ከዓድዋ ወደ አክሱም በሚወስደው አውራ ጉዳና በአክሱም ከተማ መግቢያ ላይ ወደቀኝ ከሚገኝ ኮረብታ ግርጌ ነው ። የመካነ መቃብሩ ምልክት እንዲሆንም አንድ ረዥም በደንብ የተጠረበ ሾጣጣ ሐውልት ተተክሎበታል ። ይህ መካነ መቃብር ተቆፍሮ የወጣው ከሠላሳ ዓመት በፊት ሲሆን ፡ በላዩም ላይ “ንጉሥ ባዜን የሚለውን ስም የያዘ ጽሑፍ ይገኝበታል ። በመቃብሩ መግቢያ በኩል ከድንጋይ የተፈለፈሉ ደረጃዎች አሉ ። እነሱም ጥቂት መካነ መቃብሮች ከድንጋይ ተፈልፈለው ወደ ተሠሩበት አዳራሽ መሰል ክፍል ይወርዳሉ ። በዚህ ክፍል የመጨረሻው ጥግ በወለሉ አኳያ ወደ በለጠ ትልቅ ክፍል የሚያስገባ ትንሽ ክፍተት አለ ። እዚህ ከፍታው ትይዩ ወደ ግድግዳው ገባ ብለው የተቆፈሩ ሦስት መካነ መቃብሮች ሲኖሩ ፡ ከነኝህ ትይዩ ደግሞ አራተኛው መቃብር በስተቀኝ ይገኛል ።

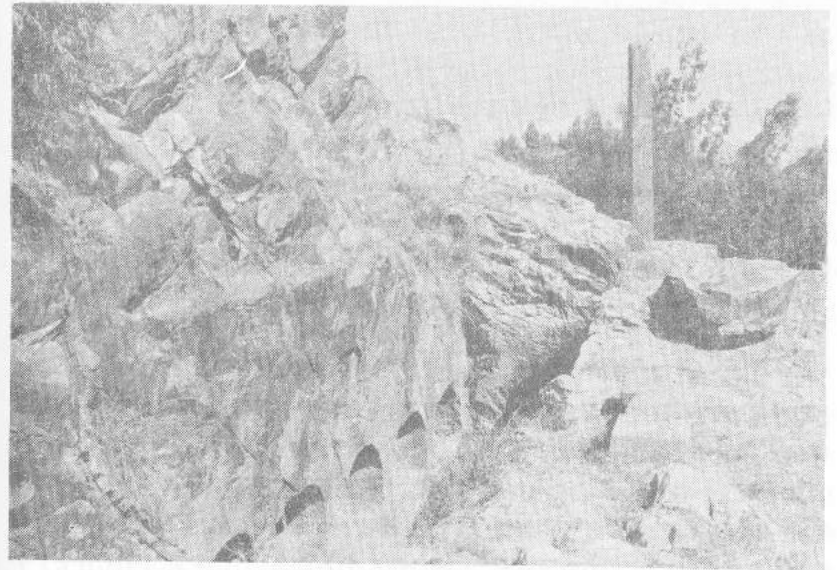
የንጉሥ ባዜን የመቃብር ቦታና ሐውልት

የጊዛና የጽሑፍ ሐውልትና የአትክልት መናፈሻ ቦታ

ሲሆን ፡ ምናልባት የአንድ ግዙፍ መካነ መቃብር ሽፋን ሊሆን ይችላል ።

ሌላው አስገራሚ የታሪክ ቅርስ ከክርስቶስ ልደት በፊት ስምንት ዓመት ጀምሮ እስከ ዘመኑ ዓመተ ምሕረት እንደገዛ የሚታመነው የንጉሥ ባዜን መካነ መቃብር ነው ። መካነ መቃብሩም የሚገኘው ከዓድዋ ወደ አክሱም በሚወስደው አውራ ጉዳና በአክሱም ከተማ መግቢያ ላይ ወደቀኝ ከሚገኝ ኮረብታ ግርጌ ነው ። የመካነ መቃብሩ ምልክት እንዲሆንም አንድ ረዥም በደንብ የተጠረበ ሾጣጣ ሐውልት ተተክሎበታል ። ይህ መካነ መቃብር ተቆፍሮ የወጣው ከሠላሳ ዓመት በፊት ሲሆን ፡ በላዩም ላይ “ንጉሥ ባዜን የሚለውን ስም የያዘ ጽሑፍ ይገኝበታል ። በመቃብሩ መግቢያ በኩል ከድንጋይ የተፈለፈሉ ደረጃዎች አሉ ። እነሱም ጥቂት መካነ መቃብሮች ከድንጋይ ተፈልፍለው ወደ ተሠሩበት አዳራሽ መሰል ክፍል ይወርዳሉ ። በዚህ ክፍል የመጨረሻው ጥግ በወለሉ አኳያ ወደ በለጠ ትልቅ ክፍል የሚያስገባ ትንሽ ክፍተት አለ ። እዚህ ክፍታው ትይዩ ወደ ግድግዳው ገባ ብለው የተቆፈሩ ሦስት መካነ መቃብሮች ሲኖሩ ፡ ከነኝህ ትይዩ ደግሞ አራተኛው መቃብር በስተቀኝ ይገኛል ።

የንጉሥ ባዜን የመቃብር ቦታና ሐውልት

በኢትዮጵያ የመጀመሪያዋ የሆነችው ጥንታዊቷ የአክሱም ጽዮን ማርያም ቤተክርስቲያን አክሱም ውስጥ የተሠራችው በአብርሃ ወአጽ ብሐ ዘመን ነበር ። የመጀመሪያው ቤተክርስቲያን በ335 ዓ.ም. ተመሥርቶ የተፈጸመው በ349 ዓ.ም. ሲሆን ፣ ዐሥራ ሁለት መቅደሶች የነበሩበትና በወርቅ በብርና በክበሩ ድንጋዮች የተጌጠ ነበር ። እንደሰንሰለት ተያይዞ በመጣው ታሪክ እንደምንገነዘበው ፣ በቀዳማዊ ምኒልክ ዘመን የመጣችው ታቦተ ጽዮን በጥንቱ ዘመን አስባ ቀጥሎም መዝበር እየተባለ በሚጠራው በዚሁ አቅራቢያ በሚገኘው ቦታ በአራት ምክራብ ውስጥ ነበረች ። የክርስትናን ሃይማኖት የተቀበሉና ክርስቲያናዊ ሥርዓት እንዲስፋፋ ባደረጉት አብርሃና አጽብሐ ዘመን መንግሥት ግን የተንጣለለና መለስተኛ ባሕር የነበረው ይህ ሥፍራ ባሕሩ በተለምዶት ደርቆላቸው የመጀመሪያይቱን የአክሱም ቤተክርስቲያን አሳንፀው ታቦተ ጽዮንን አስገቡበት ። ይህን እጅግ የሚያምር የጥንት ቤተክርስቲያን ግን በዐሥረኛው ክፍለ ዘመን የአይሁድ ሃይማኖት ተከታይ በሆነችው ዮዲት (ጉዲት) ከተቃጠለ በኋላ ፣ ቆይቶ በቀድሞው ፍራሽ ላይ በንጉሥ አንበሳ ውድም አዲስ ቤተክርስቲያን ባለ ሰባት መቅደስ አድርጎ ቢያሳንፀውም (በአቶማን ቱርኮችና ዐረቦች) እየተረዳ ቤተክርስቲያንቱ ኢትዮጵያ ላይ ከፍተኛ ጉዳት ባደረሰው በአሕመድ ግራኝ ሠራዊት ተመዘበረች ፤ ተቃጠለች ። ያን ጊዜ ከዮዲት ወረራ የተረፉትም ቅርሶች ተዘረፉ ። ለዐሥራ አምስት ዓመት ያህል የከረረና የተጣጣፈ ውጊያ ከተካሄደ በኋላ ጦርነቱ አቆመ ። ከዚህ ጦርነት በኋላ የክርስትና ሃይማኖት እንደገና በኢትዮጵያ እየተስፋፋ መጣ ። አንድ መቶ ዓመት ያህል ቆይቶም ንጉሥ ፋሲል በ1627 ዓ.ም. የጐንደርን ቤተመንግሥት ሲያሠራ የዛሬዋን አክሱም ጽዮን ቤተክርስቲያንም በሦስት መቅደስ አሳነፃት ።

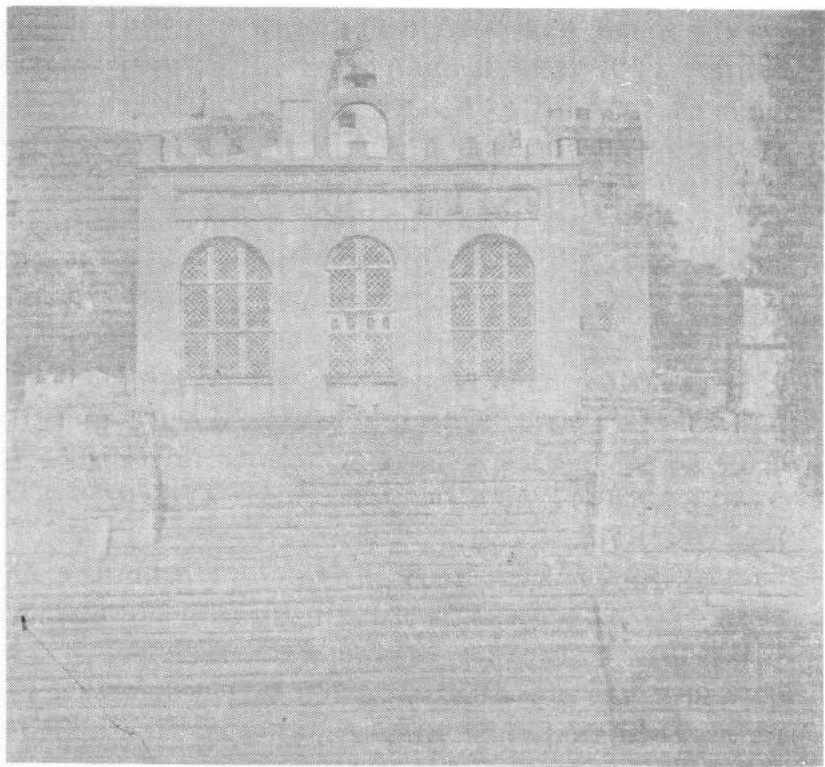
በጽዮን ማርያም ቤተክርስቲያን ጐን ከሦስት ሺህ ዓመት በፊት ቀዳማዊ ምኒልክ ከኢየሩሳሌም ያመጣት ታቦተ ጽዮን ትገኛለች ። በዚህ ሥፍራ ከታቦቱ ሌላ የነገሥታት ዘውዶች ፣ የነገሥታት አልባሳት ፣ የቤተክርስቲያንቱ ንዋየ ቅድሳት ፣ ጥንታዊ የብራና መጻሕፍት ፣ እንደዚሁም ብዙ ውድ የሆኑ ታሪካዊ ዕቃዎችና ጌጣጌጣች ተጠብቀው ይገኛሉ ። በቅርቡ ጊዜ በተደረገው የቁፋሮ ምርምር ከአሁኑ ካለው ቤተክርስቲያን ሥር በአብርሃ ወአጽብሐ ዘመን መንግሥት የተሠራ የቤተክርስቲያን

ዐጌ ፋሲል ያሠራት የአክሱም ጽዮን ቤተክርስቲያን

ሕንፃ ፍርስራሽ ሊገኝ ችሏል ። ቤተ መቅደሱ በቀድሞ ጊዜ በሦስት ቅጽጮች የታጠረ ነበር ። በአሁኑ ጊዜ ግን ፣ ሌሎቹ ሲፈርሱ በቤተክርስቲያኑ ዙሪያ የሚገኘው የውስጠኛው ቅጽር ብቻ ቀርቷል ።

የአክሱም መንግሥት ከወደቀ በኋላም አክሱም የኢትዮጵያ ቅድስት ጄፍራና የታሪክ እምብርት በመሆንዋ ለወደፊቱም ቢሆን በግምባር ቀደምትነት ስትነሣ ትኖራለች ። ጽዮን ማርያም የአብያተ ክርስቲያናት ሁሉ እናት ተብላ የምትጠራ ስትሆን ፣ በኢትዮጵያ ከሚገኙትም አብያተክርስቲያናትና ገዳማት ሁሉ በከፍተኛ አክብሮት ትታያለች ። ሆኖም ቤተክርስቲያኑን በእሳት ያጋዩት ዮዲት የተባለች ሴት በመሆን የተነሣ ሴቶች ወደዚህ ጥንታዊ ቤተክርስቲያን እንዲገቡ አይፈቀድላ

ዐጼ ፋሲል ያሠሩት የእክሱም ጽዮን ቤተክርስቲያን

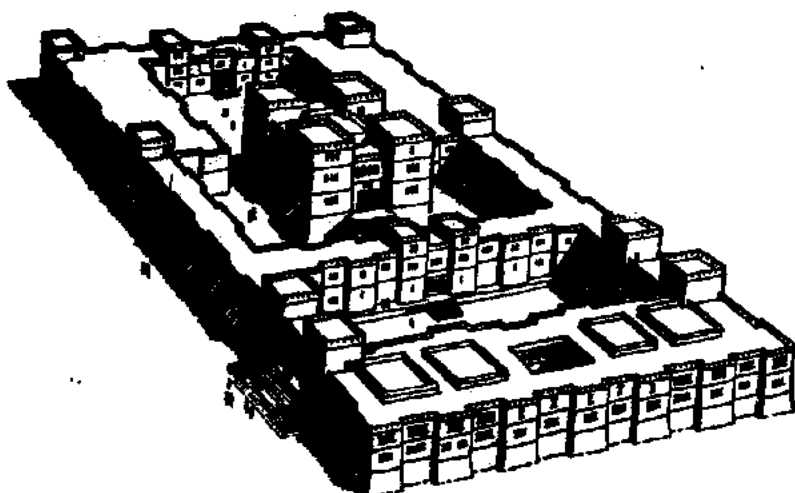
ቸውም ፡ ለጠገቡ ባለው አዲሱ ቤተክርስቲያን ግን መግባት ይችላሉ ፡ የአክሱም ጽዮን ማርያም ቤተክርስቲያን ሦስት ጊዜ የመታነፅ ዕድል ፡ ሁለት ጊዜ የመቃጠል ዕድል አጋጥሟታል ፡ እንዳንድ ጊዜ የአክሱም ነዋሪዎች ይህን ቤተክርስቲያን በአጭሩ “እንዳ ጽዮን” ይሉታል ፡ ይህም የጽዮን ቤት ፡ ቤተ ጽዮን ማለት ነው ።

አራተኛው አጼ ዮሐንስ ከቱርኮችና ከገብጾች ጋር ካደረጓቸው ጦርነቶች በአንደኛው ጦርነት ማርከው ያመጧቸው መድፎች 46 ሲሆኑ ፡ አራት መድፎች ለአክሱም ጽዮን መታሰቢያ የሰጡዋቸው በአክሱም መናገሻ ከተማ ነበሩ ። የኢትዮጵያ ሕዝብ ባህልና ቅርስ ለማጥፋት የተነሣው ፋሺስት ኢጣሊያ ከሐውልቱ ጋር ሁለቱን መድፎች ቀምቶ ሲወስዳቸው ሁለቱ ግን ፡ ከቤተክርስቲያኑ ቅጽር ውስጥ በደጀ ሰላሙ ውስጥ ይገኛሉ ። መድፎቹም በጥንቃቄ ይጠበቁ ስለነበረ በትንሣኤና በንዳር ጽዮን በዓላት ለከተማው ሕዝብ ደስታን እንዲያበሥሩ እንዲታኩሉ ይደረግ ነበር ።

ወደ አክሱም ጽዮን ማርያም ቤተክርስቲያን ሲገቡ በደጀ ሰላሙ መግቢያ ፊት ለፊት በጥንቱ ዘመን የአክሱም ነገሥታት ሥርዓተ ንግሥ ይፈጸምባቸው የነበሩ አራት የተጠረቡ የድንጋይ ዓምዶች ይገኛሉ ። በአጠገቡም አለፍ ብሎ ለፍርድ የሚያሰሙ ጻኞች መቀመጫዎች የነበሩ የድንጋይ ወንበሮች አሉ ። እንደዚሁም የንጉሠ ነገሥት ሥርዓተ ንግሥ አፈጻጸም የሚከናወነው የአፅማድ መልክ ይዘው በተቀረጹ ድንጋዮች ላይ ቁጭ ብለው ስለነበረ ቦታው እስካሁን ድረስ “መናገሻ” በሚል ሥያሜ ይጠራል ። በዚሁ በአክሱም ጽዮን ሥርዓተ ንግሥ ከፈጸሙ አያሌ ነገሥታት ውስጥ ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ይገኙበታል ።

ከጥንታዊው ቤተክርስቲያን አጠገብ አዲስ የቅድስት ማርያም ቤተክርስቲያን ተሠርቷል ። የዚህም ቤተክርስቲያን ሥራ ከተጠናቀቀ በኋላ ጥር 30 ቀን 1957 ዓ.ም. እሑድ ዕለት የታላቋ ብሪታኒያ ንግሥት ዳግማዊት ኤልሣቤጥ አክሱምን በጉበኙ ጊዜ ቤተክርስቲያኑን ካወሩት ንጉሥ ከቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ጋር ቅዳሴ ቤቱ የምረቃው ሥነ ሥርዓት ተፈጽሟል ።

ከጥንታዊት አክሱም ቤተክርስቲያን በስተምዕራብ በኩል በአክሱም ዘመን መንግሥት የተሠሩ የሦስት ሕንፃዎች መሠረቶች ይገኛሉ ። በአሁኑ ጊዜ ግን ደብዛቸው ሊጠፋ የተቃረበ ቢሆንም በጊዜአቸው ድንቅ

በአክሱም የንጉሥ ታሪክ ማርያም ቤተ መንግሥት የነበረ አሁን ፍርስራሹ የሚታይ

ቤተመንግሥቶች እንደነበሩ አያጠራጥርም ። ከመሠረቱ እንደሚታየው ሕንፃዎች በቅርጻቸው አራት መዓዘንና በየማዕዘኖቹም ላይ ማማዎች ነበሯቸው ። በነኝህም ላይ የተካሄዱ ጥናት ባለ አራት ደርብ ሕንፃዎች እንደነበሩ ይጠቁማል ። በአሁኑ ጊዜ ፍርስራሾቹ የሚጠሩት ሕንፃሚካ ኤል ፡ እንዳ ስምእንና ታላካ ማርያም በመባል ነው ። ስሞቹ እንደሚያመለክቱት የቀድሞዎቹ ሕንፃዎች ወደ ቤተክርስቲያንነት ተለውጠዋል ፡ ወይም በጥንቱ ፍርስራሽ ላይ አብያተክርስቲያናት ተሠርተውባቸዋል ። የእንዳ ሚካኤል ፍርስራሽ በአራቱም ወርዱ 27 ሜትር ርዝማኔ ሲኖረው ፡ እንዳ ስምእን ደግሞ 35 ሜትር ርዝማኔ አለው ። ከሁሉም የሚበልጠው ግን ታላካ ማርያም ነው ። ከሐውልቶቹ አቅራቢያ የአክሱም ንጉሥ ታላካ ማርያም ቤተ መንግሥት የነበረው ይገኛል ። 80 በ120 ሜትር በሆነው የቦታ ስፋት ላይ የተሠራ ሲሆን ፡ በርከት ያሉ ደርቦች ነበሩት ። በዚህ ግዙፍ ቤተመንግሥት መካከል ላይ 20 በ24 ሜትር ስፋት የነበረው አራት መዓዘን ሕንፃ ነበር ። ይህም የንጉሡ መኖሪያ ሲሆን ፡ በአደባባይና በዙሪያው በሚገኙት ሕንፃዎች የተከበበ ነበር ። በቤተመንግሥቱ ቅጽር ግቢ ውስጥ አራት መዕዘኖች ማማዎች ነበሩ ። ጠቅላላውም ሕንፃ አንድ ግዙፍ ምሽግ ይመስል ነበር ።

ከወንዙ ባሻገር ትልቁ “የማይሹም” (የሹም ውኃ) የውኃ ማከማቻ ይገኛል ። ይህ ትልቅ የውኃ ማጠራቀሚያ የተሠራው ከላይ ከተራራው ግርጌ የሚፈሰውን የወንዝ ውኃ እንዲይዝ ተደርጎ ሲሆን ፣ ለአክሱም ከተማ የውኃ ፍጆታ የሚበቃ ነበር ። ከጠንካራውና ከአለታማው ድንጋይ የተፈለፈሉ ወደ ውኃው ማጠራቀሚያ ግድብ የሚወስዱ ደረጃዎች አሉ ።

ይህም ግድብ በአክሱም ዘመን መንግሥት የተሠራ ሲሆን ያኒም ሆነ አሁን ለከተማይቱ የውኃ እቅርቦት የሚያገለግልና የክርስትና ሃይማኖት ከገባበት ዘመን ጀምሮ የጥምቀት በዓል የሚከበረው በዚሁ የውኃ ግድብ ነው ። ወንድማማቾቹ ነገሥታት አብርሃና አጽብሐም በአቡነ ሰላማ እጅ ለመጀመሪያ ጊዜ በበዓል ጥምቀት ዕለት የተጠመቁት በዚሁ ሥፍራ ስለሆነ ፣ የከተማው ሕዝብ እስከ ዛሬ ድረስ በዓል ጥምቀትን የሚያከብረው በዚሁ ቦታ ላይ ነው ። ይህ ሥፍራ “የንግሥተ ሳባ መታጠቢያ” በመባልም ይታወቃል ። ማይ ሹም የሚለውን መጠሪያውን ሊያገኝ የቻለውም ንግሥተ ሳባ በዚያ ትታጠብ ነበር ተብሎ ስለሚታመን ነው ።

ከአክሱም ሁለት ኪሎ ሜትር ያህል ወጣ ብሎ በስተሰሜን

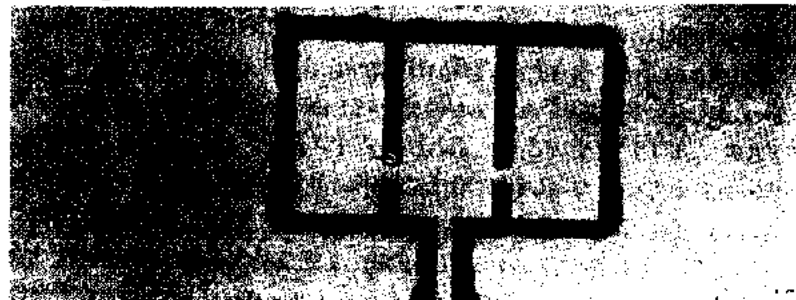

የማይሹም የውሃ ግድብና ጥንታዊ የንግሥት ሳባ መታጠቢያ

በሚገኘው ኮረብታ ላይ የቀድሞ ዘመን ታላላቅ ነገሥታት ቤተመንግሥትና መካነ መቃብር ይገኛል ። ጠምዛዛ ከሆነው ጐዳና መጨረሻ ላይ ካሉት ሁለት የጥንታዊ ሕንፃዎች ፊት ለፊት ግንቦችና ሁለት መካነ መቃብሮች ይገኛሉ ። እነኚህም ሲወራረሱ በመጣው ታሪክ መሠረት መቃብሮቹ በስድስተኛው ክፍለ ዘመን የነበሩት የስመጥሩዎቹ የአክሱም ነገሥታት የእጼ ካሌብና የልጁ የእጼ ገብረ መስቀል መቃብሮች ናቸው ። የካሌብ በስተግራ በኩል የልጁ ደግሞ በስተቀኝ ይገኛል ።

የሀጼ ካሌብና የልጁ የሀጼ ገብረመስቀል መቃብር

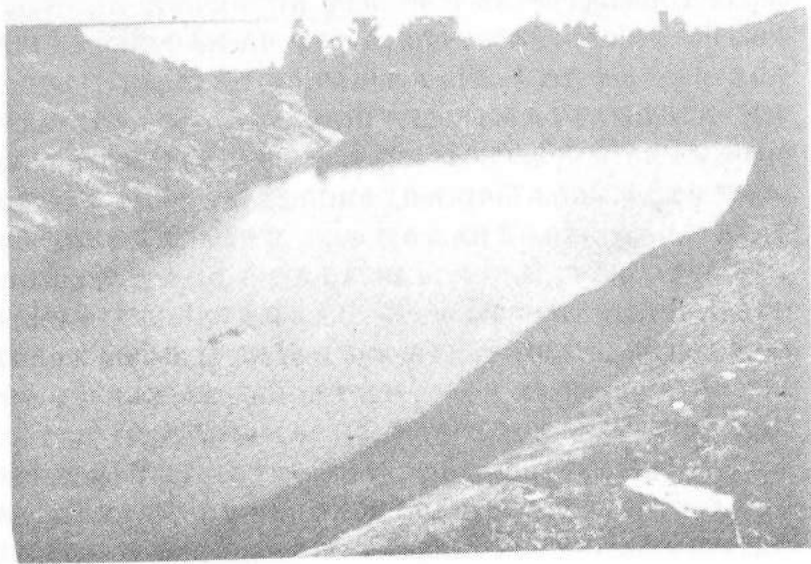

የመቃብሩ የውስጥ ፕላን

ከወንዙ ባሻገር ትልቁ “የማይሹም” (የሹም ውኃ) የውኃ ማከማቻ ይገኛል ። ይህ ትልቅ የውኃ ማጠራቀሚያ የተሠራው ከላይ ከተራራው ግርጌ የሚፈሰውን የወንዝ ውኃ እንዲይዝ ተደርጎ ሲሆን ፡ ለአክሱም ከተማ የውኃ ፍጆታ የሚበቃ ነበር ። ከጠንካራውና ከአለታማው ድንጋይ የተፈለፈሉ ወደ ውኃው ማጠራቀሚያ ግድብ የሚወስዱ ደረጃዎች አሉ ።

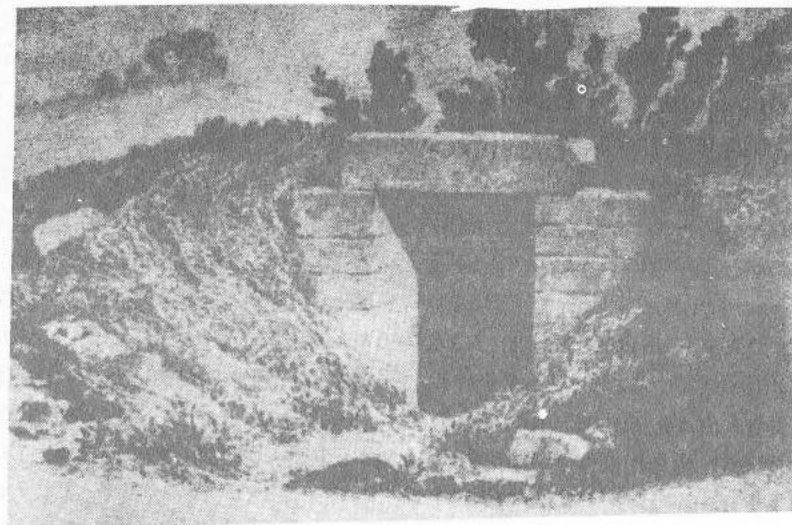
ይህም ግድብ በአክሱም ዘመን መንግሥት የተሠራ ሲሆን ያኔም ሆነ አሁን ለከተማይቱ የውኃ አቅርቦት የሚያገለግልና የክርስትና ሃይማኖት ከገባበት ዘመን ጀምሮ የጥምቀት በዓል የሚከበረው በዚሁ የውኃ ግድብ ነው ። ወንድማማቾቹ ነገሥታት አብርሃና አጽብሐም በአቡነ ሰላማ እጅ ለመጀመሪያ ጊዜ በበዓለ ጥምቀት ዕለት የተጠመቁት በዚሁ ሥፍራ ስለሆነ ፡ የከተማው ሕዝብ እስከ ዛሬ ድረስ በዓለ ጥምቀትን የሚያከብረው በዚሁ ቦታ ላይ ነው ። ይህ ሥፍራ “የንግሥተ ሳባ መታጠቢያ” በመባልም ይታወቃል ። ማይ ሹም የሚለውን መጠሪያውን ሊያገኝ የቻለውም ንግሥተ ሳባ በዚያ ትታጠብ ነበር ተብሎ ስለሚታመን ነው ።

ከአክሱም ሁለት ኪሎ ሜትር ያህል ወጣ ብሎ በስተሰሜን

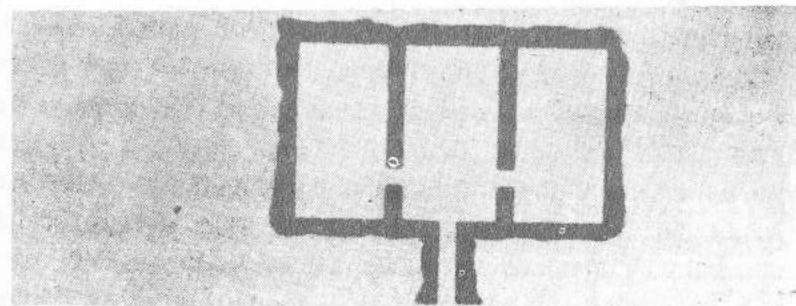

የማይሹም የውሃ ግድብና ጥንታዊ የንግሥት ሳባ መታጠቢያ

በሚገኘው ኮረብታ ላይ የቀድሞ ዘመን ታላላቅ ነገሥታት ቤተመንግሥትና መካነ መቃብር ይገኛል ። ጠምዛዛ ከሆነው ጐዳና መጨረሻ ላይ ካሉት ሁለት የጥንታዊ ሕንፃዎች ፊት ለፊት ግንቦችና ሁለት መካነ መቃብሮች ይገኛሉ ። እነኝህም ሲወራረስ በመጣው ታሪክ መሠረት መቃብሮቹ በስድስተኛው ክፍለ ዘመን የነበሩት የስመጥሩዎቹ የአክሱም ነገሥታት የአጼ ካሌብና የልጁ የአጼ ገብረ መስቀል መቃብሮች ናቸው ። የካሌብ በስተግራ በኩል የልጁ ደግሞ በስተቀኝ ይገኛል ።

የዐፄ ካሌብና የልጁ የዐፄ ገብረመስቀል መቃብር

የመቃብሩ የውስጥ ገላን

መቃብሮቹ እንደ ዋሻ ሆነው በትልልቅ ጥርብ ድንጋዮች ግሩም በሆነ ጥበብ የተገጠሙ ናቸው። የሕንፃው ቅሪቶች ስለ አክሱሞች የተዋበ ሥነሕንፃ ዘዴ ይመስክራሉ። መቃብሮቹ ወዳሉበት ዋሻ ሲገባ የፈረሱት ሕንፃዎች የፊት ክፍሎች ወለል አካል የሆኑትን ግዙፍ ድንጋዮችና እነኝሁ ያልተስተካከሉ ድንጋዮች የተገጣጠሙበትን ዘዴ ማየት ይቻላል። ከዘመናት በፊት ከፈራረሱት አያሌ የታሪክ ቅርሶች ውስጥ የተረፉትና ለምርምር ጉልህ አስተዋጽኦ ከሚያበረክቱት የቀደምት አክሱማውያን የጥበብ ውጤቶች ውስጥ የመቃብር ሐውልቶች የሚጠቀሱ ናቸው።

በዘመን ብዛት ሳይፈራርሱ የተረፉት መቃብሮች ድንቅና ውብ የሆነው የአክሱም የሕንፃ ጥበብ ይንጸባረቅባቸዋል። (ይታይባቸዋል)። እንደ ዋሻ የተሠሩትን የመቃብር ክፍሎች የተመለከተ የተሠሩባቸው ድንጋዮች ምን ያህል ግዝፈት እንዳላቸውና የተለያዩ ቅርጽ ኖሮባቸው በእንዴት ያለ ጥበብ እርስ በርሳቸው ተሳክተው እንደ ተያያዙ ያሳያል።

ከምድር በታች የሚገኙት መካነ መቃብሮች መግቢያ ላይ የሚገኘው ክፍል ወደ ሦስት የተለያዩ ክፍሎች ያመራል። የመቃብሩ መዝጊያ የትልቁን ሐውልት ጌጥ እንዲመስል ተደርጎ የተሠራ ነው። አሁን የሚታየው ከድንጋይ የተሠራ የአስከሬን ማስቀመጫ ባዶ ቢሆንም በአፈታሪክ ሲነገር አንደሚሰማው፡ በአንድ ዘመን በወርቅና በሱል መልክ ታላቅ ሀብት የያዘ እንደነበር ነው። ሆኖም መቃብሮቹ ጊዜው በትክክል ባልታወቀ ዘመን ተከፍተው የተበዘበዙ ለመሆናቸው እያጠራጥርም ይህ ሥፍራ በአሁኑ ጊዜ፡ “እንዳ ካሌብ” የካሌብ ቤት በመባል ይታወቃል።

ከመካነ መቃብሮቹ ወደ ላይ ወጣ ብሎ አባ ሊቃኖስ ተራራ ጫፍ ላይ ከዘጠኙ ቅዱሳን አንዱ በሆኑት በአባ ሊቃኖስ ስም የሚጠራ ቤተክርስቲያን ይገኛል። አሁንም ቆሞ የሚገኘው የአራት ማዕዘን ቅርጽ ያለው ሕንፃ የተሠራው በአክሱሞች ሕንፃ ፍርስራሽ ላይ ሲሆን ምናልባትም ወደ ቤተክርስቲያንነት የተቀየረ ቤተመቅደስ ሳይሆን አይቀርም የሚል ግምት አለ። የማጥመቂያው ምንጭ በሚገኝበት ቅጽር ውስጥ በጥንት ዘመን የተገነባ ዓምድ ሲኖር በቤተክርስቲያኑም ግድግዳዎች ውስጥ የበፊት ሕንፃ ፍርስራሾች አብረው ተሠርተው ይታያሉ። ከቤተ ክርስቲያኑ አጠገብ ከድንጋይ የተጠረቡት ደረጃዎች በዛሬች

የድንጋይ ትንንሽ ሐውልቶች የንግሥተ ላባ መቃብር የሚገኝበት

ስራስር ወደሚገኝ መድረክ ያመራሉ።

ከአክሱም ከተማ ሦስት ኪሎሜትር በስተምሥራቅ ራቂ ብሎ ከአንድ ግዙፍ ቋጥኝ ጫፍ ላይ የአባ ጸንጤሌዎን መታሰቢያ ቤተክርስቲያን ይገኛል። ቤተክርስቲያኑ ከዘጠኙ ቅዱሳን አንዱ ከሆኑት አባ ጸንጤሌዎን በ6ኛው ክፍለ ዘመን የተቆረቆረ ነው።

የኮረብታው ጫፍ ማማዎች ባሉት ግንብ የታጠረ ነው። ከአለቱ የተፈለፈሉት ጠባብ ደረጃዎች አራት መዓዘን ቅርጽ ወዳለው ጥንታዊ ቤተክርስቲያን ያደርሳሉ። የትልቅ በርሜል ያህል መጠን ያለው ከድንጋይ የተፈለፈለ የውኃ ማጠራቀሚያ ጉድጓድ (የድንጋይ በርሜል) ይገኛል።

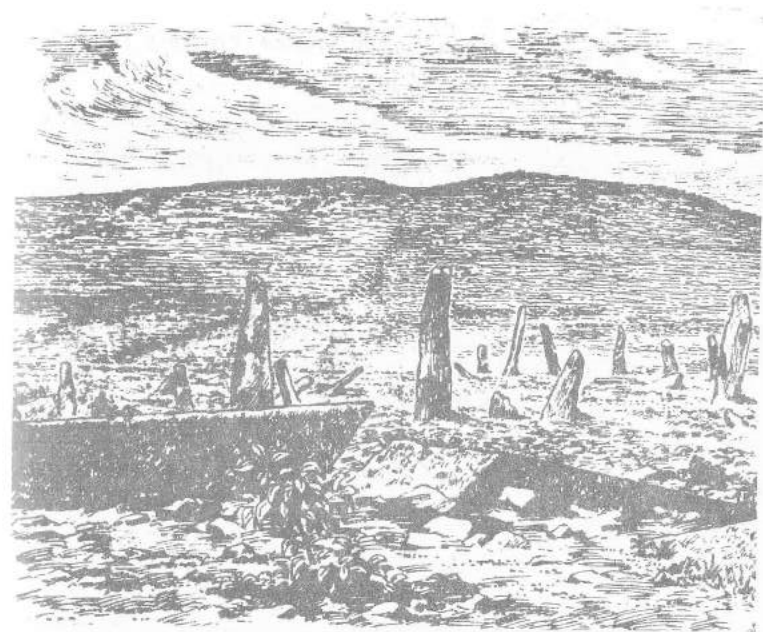
ቅዱስ አባ ጸንጤሌዎን 45 ዓመታት በዚህ ጸማዕት (ዋሻ) ተገልለው ሲጸልዩ እንደኖሩ መጽሐፈ ገድላቸው ይናገራል። ንጉሠ ነገሥት ካሌብም ዙፋኑን ለልጁ ለገብረመስቀል ከሰጠ በኋላ፡ ቀሪውን 12 የሕይወት ዘመኑን በምንና ያሳለፈው በዚሁ ሥፍራ ነበር። ቤተክርስቲያኑ ውስጥ ያሉት ሥዕሎች የንጉሥ ካሌብን ሕይወት የሚያሳዩ ናቸው። ከክርስትና

መቃብሮቹ እንደ ዋሻ ሆነው በትልልቅ ጥርብ ድንጋዮች ግሩም በሆነ ጥበብ የተገጠሙ ናቸው። የሕንፃው ቅሪቶች ስለ አክሱሞች የተዋበ ሥነሕንፃ ዘዴ ይመስክራሉ። መቃብሮቹ ወዳሉበት ዋሻ ሲገባ የፈረሱት ሕንፃዎች የፊት ክፍሎች ወለል አካል የሆኑትን ግዙፍ ድንጋዮችና እነኝሁ ያልተስተካከሉ ድንጋዮች የተገጣጠሙበትን ዘዴ ማየት ይቻላል። ከዘመናት በፊት ከፈራረሱት አያሌ የታሪክ ቅርሶች ውስጥ የተረፉትና ለምርምር ጉልህ አስተዋጽኦ ከሚያበረክቱት የቀድሞት አክሱማውያን የጥበብ ውጤቶች ውስጥ የመቃብር ሐውልቶች የሚጠቀሱ ናቸው።

በዘመን ብዛት ሳይፈራርሱ የተረፉት መቃብሮች ድንቅና ውብ የሆነው የአክሱም የሕንፃ ጥበብ ይንጸባረቅባቸዋል። (ይታይባቸዋል)። እንደ ዋሻ የተሠሩትን የመቃብር ክፍሎች የተመለከተ የተሠሩባቸው ድንጋዮች ምን ያህል ግዝፈት እንዳላቸውና የተለያዩ ቅርጽ ኖሮዋቸው በእንዴት ያለ ጥበብ እርስ በርሳቸው ተሳክተው እንደ ተያያዙ ያሳያል።

ከምድር በታች የሚገኙት መካነ መቃብሮች መግቢያ ላይ የሚገኘው ክፍል ወደ ሦስት የተለያዩ ክፍሎች ያመራል። የመቃብሩ መዝጊያ የትልቁን ሐውልት ጌጥ እንዲመስል ተደርጎ የተሠራ ነው። አሁን የሚታየው ከድንጋይ የተሠራ የአስከሬን ማስቀመጫ ባዶ ቢሆንም በአፈታሪክ ሲነገር እንደሚሰማው፡ በአንድ ዘመን በወርቅና በሱል መልክ ታላቅ ሀብት የያዘ እንደነበር ነው። ሆኖም መቃብሮቹ ጊዜው በትክክል ባልታወቀ ዘመን ተከፍተው የተበዘበዙ ለመሆናቸው አያጠራ ጥርም። ይህ ሥፍራ በአሁኑ ጊዜ፡ “እንዳ ካሌብ” የካሌብ ቤት በመባል ይታወቃል።

ከመካነ መቃብሮቹ ወደ ላይ ወጣ ብሎ አባ ሊቃኖስ ተራራ ጫፍ ላይ ከዘጠኙ ቅዱሳን አንዱ በሆኑት በአባ ሊቃኖስ ስም የሚጠራ ቤተክርስቲያን ይገኛል። አሁንም ቆሞ የሚገኘው የአራት ማዕዘን ቅርጽ ያለው ሕንፃ የተሠራው በአክሱሞች ሕንፃ ፍርስራሽ ላይ ሲሆን ምናልባትም ወደ ቤተክርስቲያንነት የተቀየረ ቤተመቅደስ ሳይሆን አይቀርም የሚል ግምት አለ። የማጥመቂያው ምንጭ በሚገኝበት ቅጽር ውስጥ በጥንት ዘመን የተገነባ ዓምድ ሲኖር በቤተክርስቲያኑም ግድግዳዎች ውስጥ የበፊት ሕንፃ ፍርስራሾች አብረው ተሠርተው ይታያሉ። ከቤተ ክርስቲያኑ አጠገብ ከድንጋይ የተጠረበት ደረጃዎች በዛሬች

የድንጋይ ትንንሽ ሐውልቶች የንግሥተ ሳባ መቃብር የሚገኝበት

ስራስር ወደሚገኝ መድረክ ያመራሉ።

ከአክሱም ከተማ ሦስት ኪሎሜትር በስተምሥራቅ ራቅ ብሎ ከአንድ ግዙፍ ቋጥኝ ጫፍ ላይ የአባ ጳንጢሌዎን መታሰቢያ ቤተክርስቲያን ይገኛል። ቤተክርስቲያኑ ከዘጠኙ ቅዱሳን አንዱ ከሆኑት አባ ጳንጢሌዎን በ6ኛው ክፍለ ዘመን የተቆረቆረ ነው።

የኮረብታው ጫፍ ማማዎች ባሉት ግንብ የታጠረ ነው። ከአለቱ የተፈለፈሉት ጠባብ ደረጃዎች አራት መዓዘን ቅርጽ ወዳለው ጥንታዊ ቤተክርስቲያን ያደርሳሉ። የትልቅ በርሜል ያህል መጠን ያለው ከድንጋይ የተፈለፈለ የውኃ ማጠራቀሚያ ጉድጓድ (የድንጋይ በርሜል) ይገኛል።

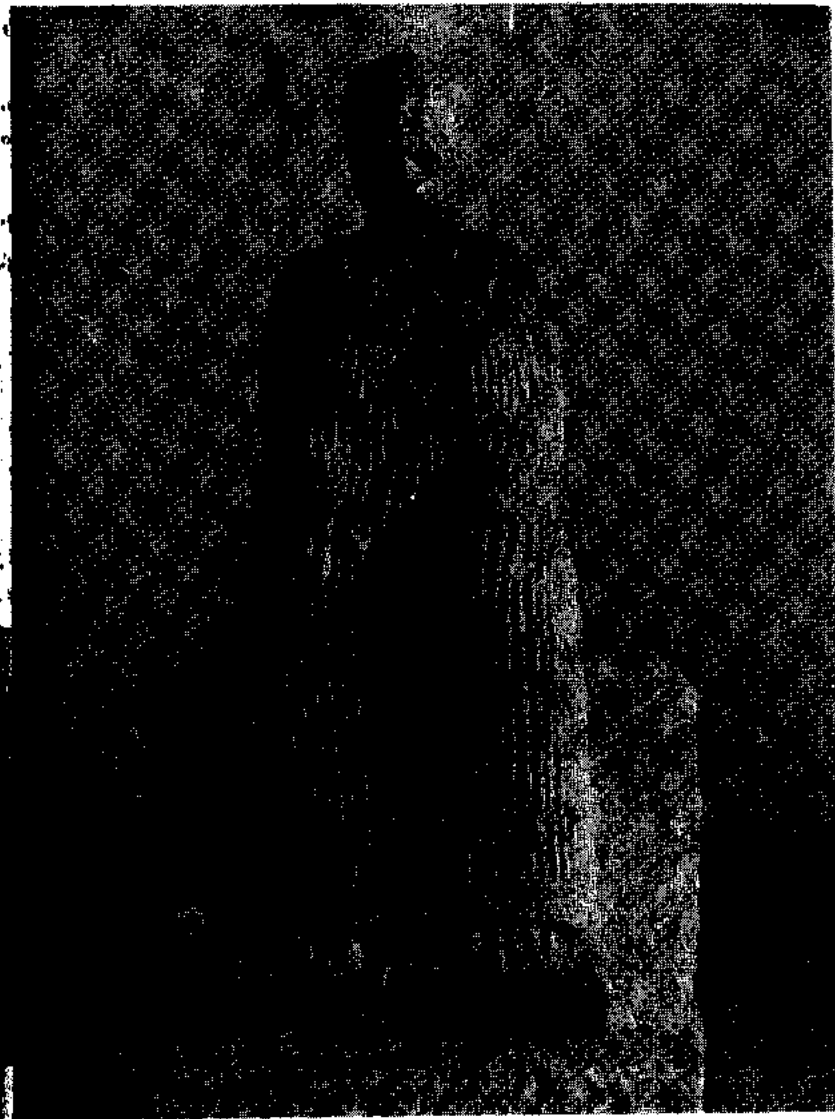
ቅዱስ አባ ጳንጢሌዎን 45 ዓመታት በዚህ ጸማዕት (ዋሻ) ተገልለው ሲጸልዩ እንደኖሩ መጽሐፈ ገድላቸው ይናገራል። ንጉሠ ነገሥት ካሌብም ዙፋኑን ለልጁ ለገብረመስቀል ከሰጠ በኋላ፡ ቀሪውን 12 የሕይወት ዘመኑን በምነና ያሳለፈው በዚህ ሥፍራ ነበር። ቤተክርስቲያኑ ውስጥ ያሉት ሥዕሎች የንጉሥ ካሌብን ሕይወት የሚያሳዩ ናቸው። ከክርስትና

በፊት የአክሱሞች ሕንፃ እንደነበረ የሚጠቁሙ የሳባውያን የድንጋይ ቅሪቶችም በዚህ ኮረብታ ጫፍ ላይ ይታያሉ።

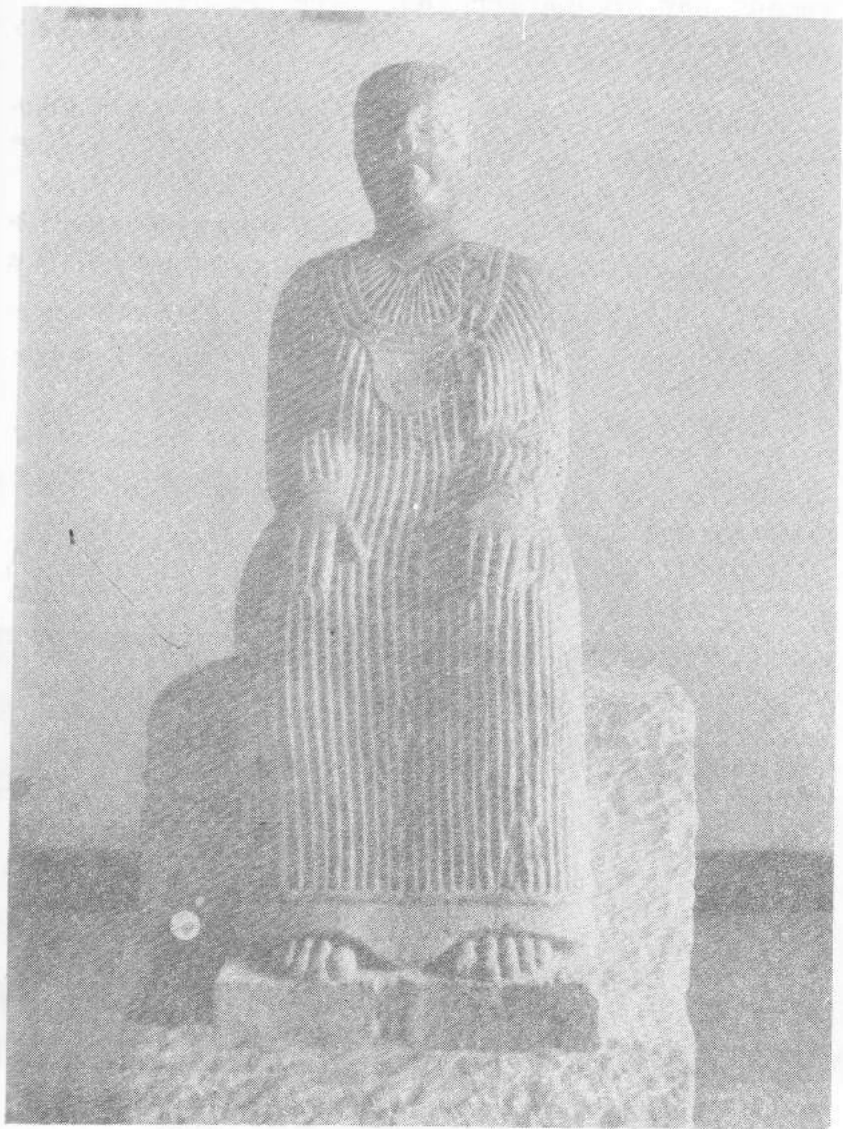
ከአክሱም ከተማ ጥቂት ኪሎ ሜትሮች ወጣ ብሎ ወደ ጐንደር ከሚወስደው መንገድ በስተግራ ትልቅ ሜዳ ላይ በርካታ ያልተጠረቡ ጠፍጣፋ ድንጋዮችና ሽጣጣ ሐውልቶች ይገኙበታል። በጣም ግዙፍና ያልተጌጠ ሽጣጣ ሐውልት የሚመስል ትልቅ ሞላላ ድንጋይ መሬት ላይ ተጋድሞ ይታያል። በጽሑፉ ላይ ሠፍሮ ባይገኝም በአበው ታሪክ እንደሚነገረው፡ ይህ ሥፍራ የንግሥተ ሳባ ቤተ መንግሥት የነበረበት ቢሆን፤ መቃብራም በአቅራቢያው ይገኛል። በዚህ የንግሥተ ሳባ ቤተመንግሥትና መቃብር ተብሎ በሚጠራው ቦታ ዘቅርቡ በአርኪዎሎጂስቶች በተደረገው ቁፋሮ በጥንት ጊዜ ለማንደጃ ይጠቀሙበት የነበረ በቀይ ሸክላ የተሠራ እንደ ዳቦ መጋገሪያ ቤት የመሰለ መገልገያ ተገኝቷል።

ይህ ለማንደጃ ይገለገሉበት የነበረ ጥንታዊ ይሁን እንጂ አሠራሩ እንደ ዘመናዊ ዓይነት ነው። ከዚህም ሌላ የቀዳማዊ ምኒልክ መቃብር የሚባል ሕንፃ ፍርስራሽ ይገኛል። ይህ ቦታ የምኒልክ መቃብር ተብሎ ይጠራ እንጂ የንጉሡ ዓፅም ግን፡ የመካል ትግራይ ገዥ በነበሩት በደጃዝማች ገብረሥላሴ አማካይነት ከነበረበት ቦታ ተቆፍሮ በክብር ታጅቦ የታሪክ ማከማቻ ወደ ሆነው ጽዮን ቤተክርስቲያን እንዲገባና በወርቅ ሳጥን በክብር እንዲቀመጥ ተደርጓል። ከዚህም ሌላ የብዙ ነገሥታት ዓፅም በየመልኩ ባጌጡ ሳጥኖች ተቀምጠው ይገኛሉ። ከንግሥተ ሳባና ከቀዳማዊ ምኒልክ መቃብር ከፍ ብሎ ከአንድ ትልቅ ድንጋይ ላይ የተቀረፀ ትልቅ መስቀል ይገኛል። ይህም መስቀል አባ ሰላማ ተብሎ ይጠራል። አባ ሰላማ (ከሣቴ ብርሃን) የክርስትናን ሃይማኖት ወደ ኢትዮጵያ ያስገቡና የአክሱም ነገሥታት የነበሩት አብርሃና አጽብሐ የክርስትናን ሃይማኖት ተቀብለው እንዲጠመቁ ያደረጉ የሃይማኖት አባት መስቀል ምስል እንዲሆን ተብሎ የተቀረጸ ነው።

ከአክሱም ከተማ አራት ኪ.ሜትር ርቀት ላይ ወደ ጐንደር በሚወስደው መንገድ በስተቀኝ ከግርጌው በርካታ የቀይ ድንጋይ ቋጥኞች የሚገኙበት ረዥምና ቀጥ ያለ የቀይ እለት ተራራ ይገኛል። ግዙፎቹንና ሽጣጣ ሐውልቶቹን ለመሥሪያ የዋለው ድንጋይ ከዚህ ቦታ እንደተገኘ ይታመናል። በተራራው ወገብ ላይ የጐቦድራ መንደር በዛፎችና ቋጥኞች

አክሱም የተገኘው የሴት ሐውልት

አክሱም የተገኘው የቤት ሐውልት

መሐል ተወሽቃ ትገኛለች ። በስተግራ በኩል ፊትን ወደ መንደሩ የመለሰና በላዩ ላይ በሕይወት ያለች የምትመስል ተወርዋሪ እንስት ካንበሳ የተቀረፀችበት ለስላሳ ፣ ጠፍጣፋና ሞላላ አንድ ትልቅ ዕብነ አክሱም አለ ።

ከእንስሳዋ ራስ ፊት ለፊትም የተቀረፀ መስቀል አለ ። በዚህ በጉቦድራ መንደር ሥራቸው ሳያልቅ በውጥን የቀሩ ሐውልቶችም በመሬት ላይ ተጋድመው ይገኛሉ ።

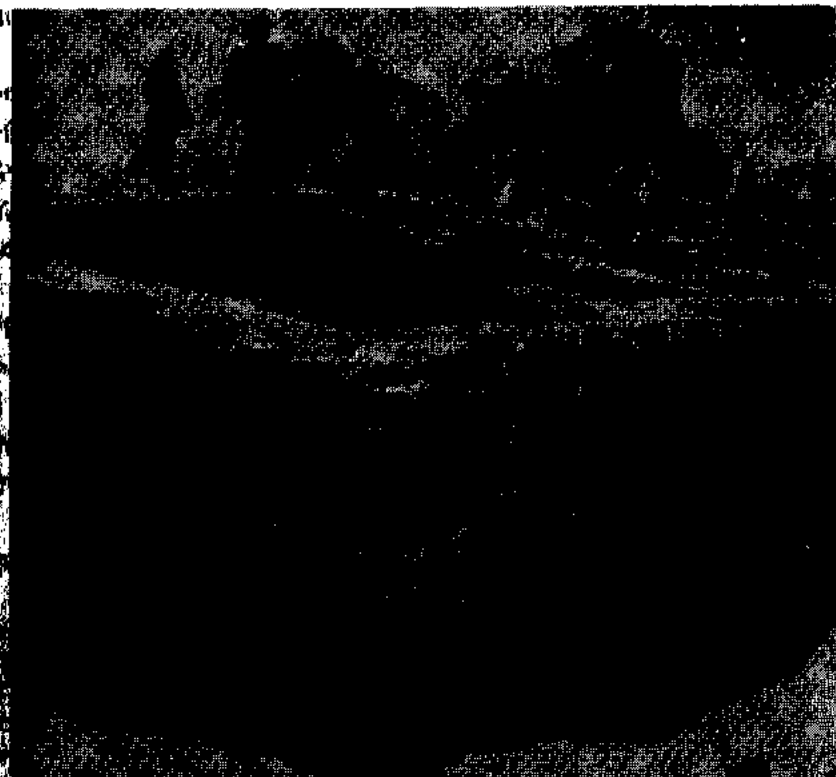
በአክሱም ከተማ ውስጥና ዙሪያ አርኪዎሎጂስቶች ባካሔዱት ቁፋሮ ገንዘቦች ፣ ቅርጻቅርጾች ፣ የድንጋይ ሐውልቶችና ዕቃዎች ፣ ልዩ ልዩ የሸክላ ሥራዎች ፣ ጠርመሶች የነሐስ ዕቃዎች ፣ ቤዶዎችና የእንስሳት ቅርጾችና የመሳሰሉ በርካታ አስገራሚ ነገሮች ከተቀበሩበት ሊወጡ ችሏል ።

በአክሱም ከተማ ውስጥና ከአካባቢዋ ከተገኙት ቅርጻ ቅርጾችና ሌሎችም የእጅ ሥራ ውጤቶች አብዛኛዎቹ አዲስ አበባ ውስጥ በብሔራዊ የአርኪዎሎጂ ሙዚየም ተሰብስበው ይገኛሉ ።

አክሱም ከተማከመችና በዐሥረኛውና ዐሥራ ስድስተኛው ክፍለ ዘመን ከተመዘበረች በኋላም እስከ ሃሬ ድረስ የኢትዮጵያ ታሪክ የተጠነሰ

በጉቦድራ (አክሱም) የሚገኘው የአንበሳ ምስል የተቀረፀበት ድንጋይ

በቁፋሮ የተገኘው የአክሱም ቤተ መንግሥት

ሰባትና አብቦ ያፈራባት ግንባር ቀደም የታሪክ ማኅደርና ታላቋ ቋሚ የታሪክ ሙዚየም ከመሆንዋም በላይ እንደ ቅድስት ከተማ (ሥፍራ) ትቆጠራለች ። አክሱም በአፍሪካ ለመጀመሪያ ጊዜ የክርስትና ሃይማኖት የተሰበከባትና የሠፈነባት ከመሆንዋም በላይ በኢትዮጵያ ከሚገኙት አብያተ ክርስቲያናት ሁሉ እጅግ የተቀደሰች ከተማ ናት ። በዚህች በተቀደሰች ሥፍራ ከእግዚአብሔር ጋር በጸሎት ለመገናኘት ከመላው ኢትዮጵያ በብዙ ሺህ የሚቆጠሩ ምዕመናን ይሔዳሉ ።

የአክሱም ከተማ ከአሥመራ ደቡብ 185 ኪሎ ሜትር ርቀት ላይ ከአሥመራ ወደ ጉንደር በሚወስደው ጉዳና ትገኛለች ። እጅግ በጣም በተዋቡ ተራራዎች መካከል የተቆረቆረች ድንቅና ታሪካዊ ከተማ ነች ።

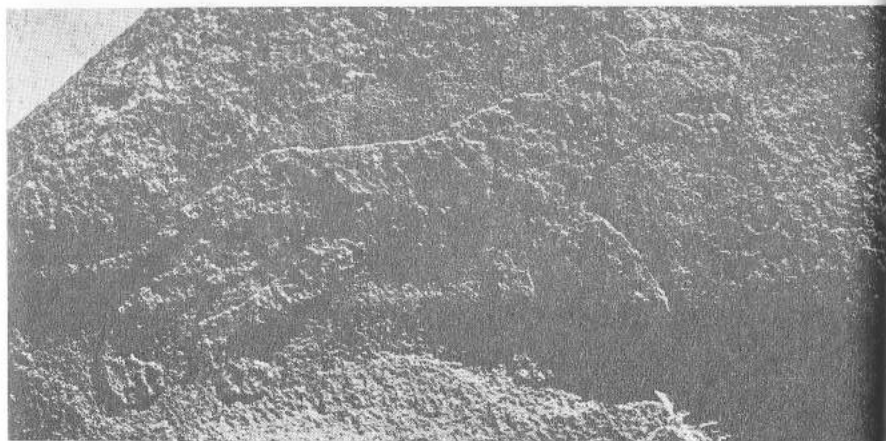
መሐል ተወሽቃ ትገኛለች ። በስተግራ በኩል ፊቱን ወደ መንደሯ የመለሰና በላዩ ላይ በሕይወት ያለች የምትመስል ተወርዋሪ እንስት ኣንበሳ የተቀረፀችበት ለስላሳ ፡ ጠፍጣፋና ሞላላ እንድ ትልቅ ዕብነ አክሱም አለ ።

ከእንስሳዋ ራስ ፊት ለፊትም የተቀረፀ መስቀል አለ ። በዚህ በጉቦድራ መንደር ሥራቸው ላያልቅ በውጥን የቀሩ ሐውልቶችም በመሬት ላይ ተጋድመው ይገኛሉ ።

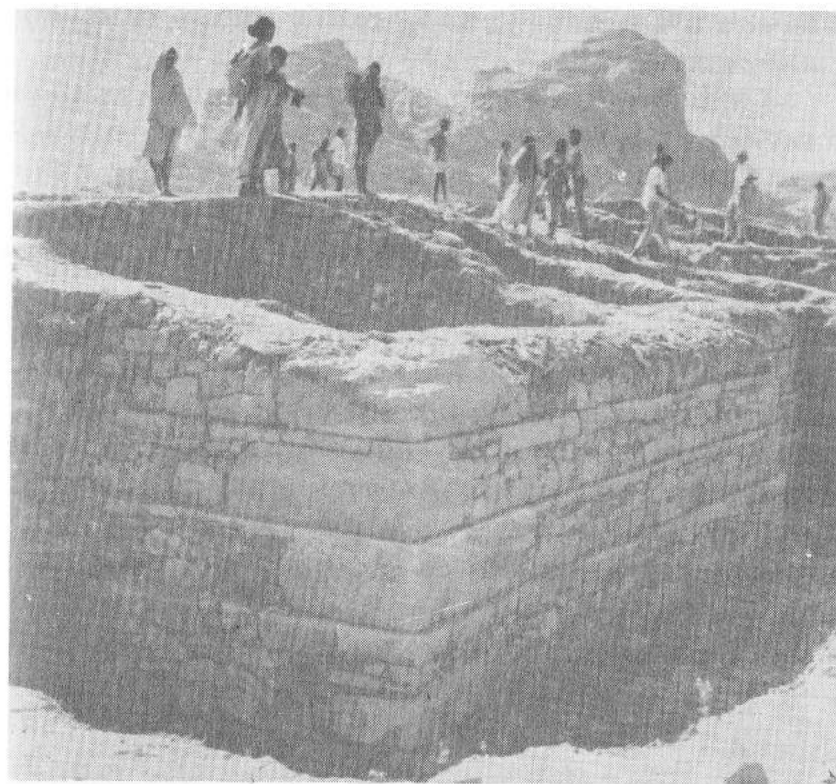
በአክሱም ከተማ ውስጥና ዙሪያ አርኪዎሎጂስቶች ባካሔዱት ቁፋሮ ገንዘቦች ፡ ቅርጻቅርጾች ፡ የድንጋይ ሐውልቶችና ዕቃዎች ፡ ልዩ ልዩ የሸክላ ሥራዎች ፡ ጠርሙሶች የነሐስ ዕቃዎች ፡ ቢይዎችና የእንስሳት ቅርጾችና የመሳሰሉ በርካታ አስገራሚ ነገሮች ከተቀበሩበት ሊወጡ ችሏል ።

በአክሱም ከተማ ውስጥና ከአካባቢዋ ከተገኙት ቅርጻ ቅርጾችና ሌሎችም የእጅ ሥራ ውጤቶች አብዛኛዎቹ አዲስ አበባ ውስጥ በብሔራዊ የአርኪዎሎጂ ሙዚየም ተሰብስበው ይገኛሉ ።

አክሱም ከተማከመችና በዐሥረኛውና ዐሥራ ስድስተኛው ክፍለ ዘመን ከተመዘበረች በኋላም እስከ ዛሬ ድረስ የኢትዮጵያ ታሪክ የተጠነሰ

በጉቦድራ (አክሱም) የሚገኘው የእንበሳ ምስል የተቀረፀበት ድንጋይ

በቁፋሮ የተገኘው የአክሱም ቤተ መንግሥት

ሰባትና አብቦ ያፈራባት ግንባር ቀደም የታሪክ ማኅደርና ታላቋ ቋሚ የታሪክ ሙዚየም ከመሆንዋም በላይ እንደ ቅድስት ከተማ (ሥፍራ) ትቆጠራለች ። አክሱም በአፍሪካ ለመጀመሪያ ጊዜ የክርስትና ሃይማኖት የተሰበከባትና የሠፈነባት ከመሆንዋም በላይ በኢትዮጵያ ከሚገኙት አብያተ ክርስቲያናት ሁሉ እጅግ የተቀደሰች ከተማ ናት ። በዚህች በተቀደሰች ሥፍራ ከእግዚአብሔር ጋር በጸሎት ለመገናኘት ከመላው ኢትዮጵያ በብዙ ሺህ የሚቆጠሩ ምዕመናን ይሔዳሉ ።

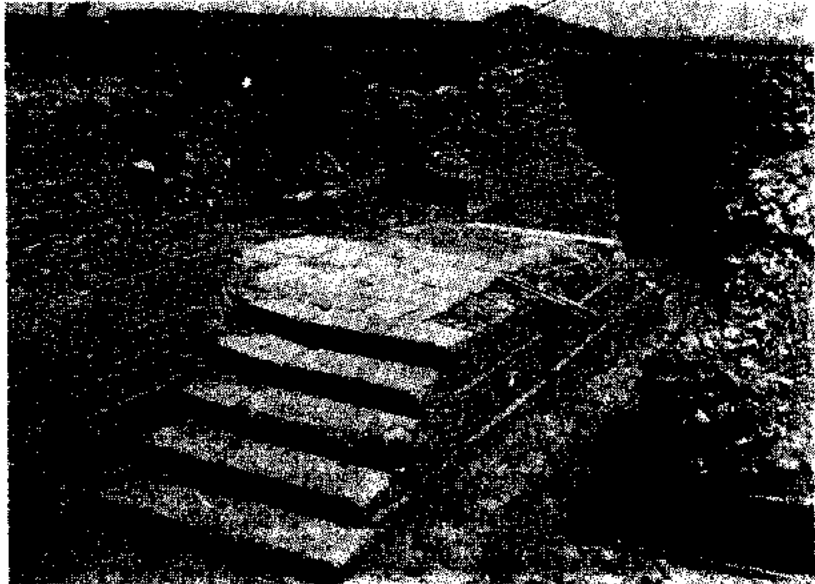
የአክሱም ከተማ ከአሥመራ ደቡብ 185 ኪሎ ሜትር ርቀት ላይ ከአሥመራ ወደ ጎንደር በሚወስደው ጎዳና ትገኛለች ። እጅግ በጣም በተዋቡ ተራራዎች መካከል የተቆረቆረች ድንቅና ታሪካዊ ከተማ ነች ።

በአፍሪካ ከሚገኙት ግዙፍ ሸለቆዎች አንድ የሆነው የተከቢ ወንዝ በአቅራቢያዋ ይገኛል ።

አክሱም ውስጥ እጅግ ከሚያስደስቱትና ከመስህቦቹ አንዱ የሆነው በ6ኛው ክፍለ ዘመን በቅዱስ ያሬድ የተጀመረውን ሥርዓተ ማገሌት በመጠበቅ በከበሮና በጸናጽል የሚቃኘው የማገሌታውያን ወይም የካህናትን ዝማሬ ፣ ጣፋጭ ዜማ መስማት ነው ። ይህም ሌትና ቀን የሚደርስ ስብሐተ እግዚአብሔር የካህናቱና የሊቃውንቱ እገልግሎት ምን ያህል ከፍተኛ እንደሆነ የሚያሳይ ነው ።

የኅዳር ጽዮን ፡ ሆሣዕናና አስተርዕዮ የመሳሰሉ ፃበይት በዓላት በኢትዮጵያ ከሚከበሩት ታላላቅ መንፈሳውያን በዓላት መካከል ናቸው ። ሆኖም እነዚህ ሦስቱ በዓላት በአክሱም በይበልጥ የሚከበሩ ሲሆኑ ፡ በተለይም የኅዳር ጽዮን በዓል አከባበር የተለየ ድምቀትና ከፍ ያለ ሥርዓት የሚታይበት ዐቢይ በዓል በመሆኑ “የኅዳር ጽዮንን በአክሱም ጽዮን” የሚባለው አነጋገር ተስማሚ ሆኖ ይገኛል ።

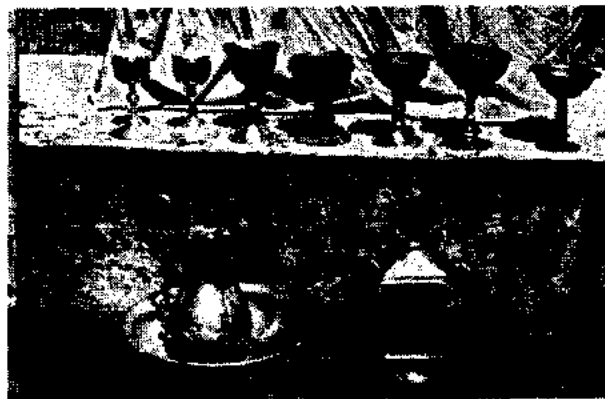
በየዓመቱ ኅዳር 21 ቀን የሚውለው የጽዮን በዓል በከፍተኛ ደረጃ

ታቆሮ የተገኘው ቤተ መንግሥት (አክሱም)

የሚከበረው ከታሪክና ከሃይማኖት ጋር በተያያዘው ምክንያት መሠረት ነው ። ይኸውም በመጀመሪያ ቀዳማዊ ምኒልክ ታቦተ ጽዮንን ይዞ አክሱም የገባበት ፡ ሁለተኛ ንግሥተ ሳባ ታላቅ በዓል አድርጋ የተቀበለችበት ፡ ሦስተኛ አብርሃና እጽብሐ ነገሥታት ኢትዮጵያ በ340 ዓ.ም. ላይ ዐሥራ ሁለት ቤተመቅደስ ያለውን ለመጀመሪያ ጊዜ በኢትዮጵያ አስደናቂ ቤተክርስቲያን ሠርተው ከፈጸሙ በኋላ ፡ ቅዳሴ ቤቱን ያከበሩበትና የክርስትና ሃይማኖት በግልጽ የተሰበከበት ቀን ነው ። እንዲሁም የዮዲት ጉዲትን የጭካኔ ኃይል ለማስወገድ ጽላተ ሙሴን በዝዋይ ሐይቅ ዘመነ ስደትን አሳልፋ ይዘዋት ተሰደው የነበሩት የትግራይ ተወላጆችና የአክሱም ሊቃውንት ተመልሰው አክሱም የገቡበት በዚሁ በኅዳር ጽዮን ስለሆነ ፡ እነዚህን ተደራራቢ ምክንያቶች ለማስታወስ ጭምር ነው ።

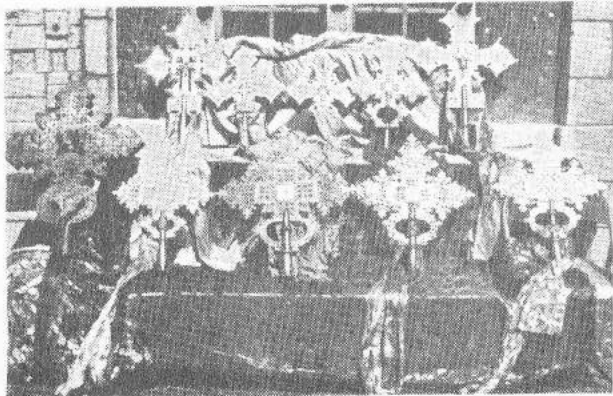
በዚሁም በዓል በብዙ ሺህ የሚቆጠሩ ኢትዮጵያውያን ምዕመናን ዳግማዊት ኢየሩሳሌም የሆነችውን አክሱም ጽዮንን ለመሳለም ፡ የእመቤታችንን የቅድስት ድንግል ማርያምን ረድኤት ለማግኘትና በዓሏን ለማክበር ከመላው ኢትዮጵያ ይመጣሉ ። እንዲሁም የበዓሉን አከባበር ለማየት የሚመጡ የውጭ ሀገር የእንግዶች ቁጥር ቀላል አይደለም ።

የወርቅና የብር ጽዋዎችና የወርቅ ዳታን (አክሱም)

በዚህም የኅዳር ጽዮን በዓል አከባበር ከዋዜማው ዕለት ጀምሮ የሚመጡትን ምዕመናንና ጉበኚዎችን ሁሉ የአክሱም ሕዝብ በመተባበር እንድም ሰው ሳይቀር እየተከፋፈለ ወደየቤቱ እየወሰደ ለበዓሉ ሲባል

ቀደም ሲል ያዘጋጀውን ምግብና መጠጥ በነጻ መጋበዝ ከጥንት ጀምሮ ሲያያዝ የመጣና የተለመደ መንፈሳዊ ባህሉ ነው። ከዋዜማው ጀምረው የሚመጡት እንግዶች በሙሉ በቤተክርስቲያኑ ደረጃና ቅጽር ግቢ ውስጥ ተሰብስበው ይቀመጣሉ። እያንዳንዱ የአክሱም ነዋሪ ሕዝብም የአከፋፋዩን ፈቃድ በመጠየቅ እኔ ይህን ያህል ሰው ወስጄ ልጋብዝ እያለ (እያስፈቀደ) የሚችለውን ያህል ሰው ወደ ቤቱ ወስዶ ይጋብዛል። በድሮ ጊዜ ግን፡ ጋባዥ ራሱ የሚችለውን ያህል እንግዳ እየቆጠረ ከዚህ በመለስ ተነሡልኝ ስለጽዮን እያለ ሁለቱም ሦስቱም ተመላልሶ እየወሰደ መጋበዝ የተለመደ ነበር። ይህም መስተንግዶ ከዋዜማው ጀምሮ ሲሆን፡ በማግሥቱም በዓሉ ዕለት እንደዚሁ የሚችለውን ያህል ሰው እየወሰደ ያስተናግዳል። አስተናጋጁም ያስተናገዳቸውን እንግዶች በሚመጣውም ዓመት እቤቱ መጥተው እንደሚስተናገዱ ተስፋ በማድረግ በሕይወት እንደሚገናኙ እየተመኘ በትሕትና ይሸኛቸዋል። ይህም መንፈሳዊ

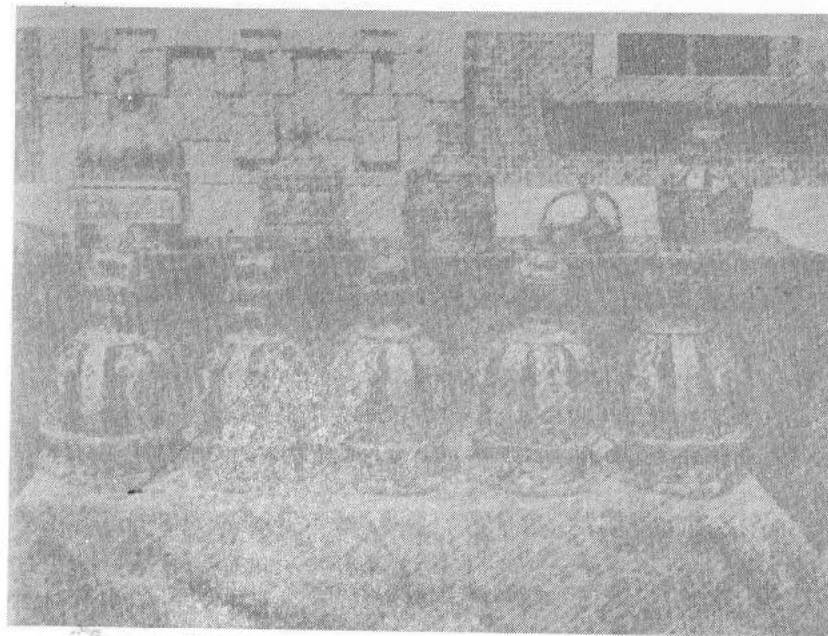
በአክሱም የሚገኙ ልዩ ልዩ መስተሎች

ልማድ የጸና ባህል ስለሆነ ሳይቋረጥ እስካሁን ድረስ በየዓመቱ በቆየው መልኩ ሲፈጸም ይታያል።

የገዳር ጽዮን፡ የሆሣዕናና የአስተርዕዮ በዓላት አከባበር በአክሱም በሚያስደንቅ አኳኋን የሚከበሩ ስለሆነ፡ ጊዜያ ሁኔታው ሲፈቅድ ግንኙነትም ኢትዮጵያዊ እየሔደ ቢያያቸው ከታላቅ ዕድል የሚቆጠር ነው።

ወደ አክሱም የሚመጡት እንግዶችና ጎብኚዎች እጅግ በጣም ብዙ ናቸው። በየጊዜው ቤተክርስቲያን ለመሳለምም ሆነ ታሪኳን ለማየት ከሚመጡት ኢትዮጵያውያን በቀር፡ ሆነ ብለው ለጎብኝት የሚሔዱት በአብዛኛው የውጭ ሀገር ሰዎች ናቸው።

ባለፉት ዓመታት አክሱምን ከጎብኙት እንግዶች መካከል ነገሥታትና ንግሥቶች፡ ፓትረያርኮች፡ ጳጳሳት፡ ልዑላንና ልዕልቶች፡ ከፍተኛ ባለሥልጣኖች፡ ጠቅላይ ሚኒስትሮች፡ የልዩ ልዩ ሀገር አምባሳደሮች ከነቤተሰቦቻቸውና ሌሎችም ብዙ የታወቁ የውጭ ሀገር ሰዎች በጓድ በጓድ እየሆኑና በተናጠልም የጎብኙ በብዙ ሺህ የሚቆጠሩ ናቸው።

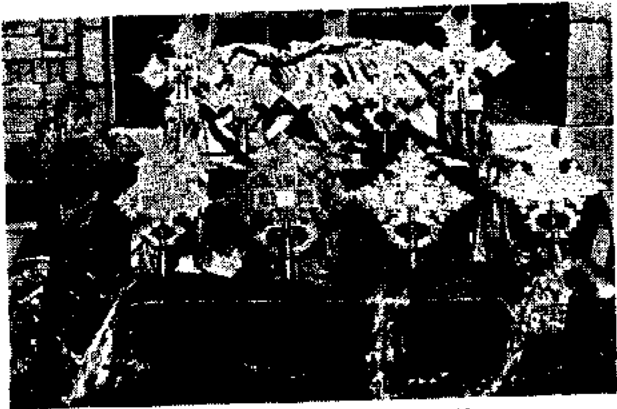

በአክሱም የሚገኙ ልዩ ልዩ የነገሥታት ዘውዶች

ኢትዮጵያውያንም ሆኑ የውጭ ሀገር ጎብኚዎች ሁሉ ወደ አክሱም የሚመጡት፡-

- 1ኛ/ የንግሥተ ሳባ ዘመን ከሚባለው ከክርስቶስ ልደት አንድ ሺህ ዓመት በፊት የነበረውን የኢትዮጵያን ሥልጣኔና ታላቅነትን፤

ቀደም ሲል ያዘጋጀውን ምግብና መጠጥ በነጻ መጋበዝ ከጥንት ጀምሮ ሲያያዝ የመጣና የተለመደ መንፈሳዊ ባህሉ ነው። ከዋዜማው ጀምረው የሚመጡት እንግዶች በሙሉ በቤተክርስቲያኑ ደረጃና ቅጽር ግቢ ውስጥ ተሰብስበው ይቀመጣሉ። እያንዳንዱ የአክሱም ነዋሪ ሕዝብም የአክፋፋዩን ፈቃድ በመጠየቅ እኔ ይህን ያህል ሰው ወስጄ ልጋብዝ እያለ (እያስፈቀደ) የሚችለውን ያህል ሰው ወደ ቤቱ ወስዶ ይጋብዛል። በድሮ ጊዜ ግን፣ ጋባዥ ራሱ የሚችለውን ያህል እንግዳ እየቆጠረ ከዚህ በመለስ ተነሡልኝ ስለጽዮን እያለ ሁለቴም ሦስቱም ተመሳልሶ እየወሰደ መጋበዝ የተለመደ ነበር። ይህም መስተንግዶ ከዋዜማው ጀምሮ ሲሆን፣ በማግሥቱም በዓሉ ዕለት እንደዚሁ የሚችለውን ያህል ሰው እየወሰደ ያስተናግዳል። አስተናጋጁም ያስተናገዳቸውን እንግዶች በሚመጣውም ዓመት እቤቱ መጥተው እንደሚሰተናገዱ ተስፋ በማድረግ በሕይወት እንደሚገናኙ እየተመኘ በትሕትና ይሸኛቸዋል። ይህም መንፈሳዊ

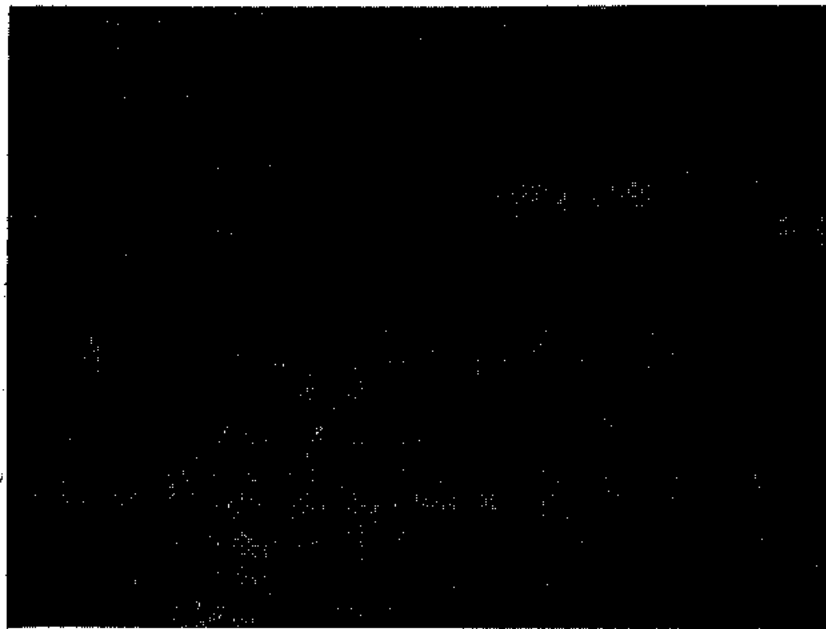
በአክሱም የሚገኙ ልዩ ልዩ መስቀሎች

ልማድ የጸና ባህል ስለሆነ ሳይቋረጥ እስካሁን ድረስ በየዓመቱ በቆየው መልኩ ሲፈጸም ይታያል።

የጎዳር ጽዮን፣ የሆሣዕናና የአስተርዕዮ በዓላት እከባበር በአክሱም በሚያስደንቅ አኳኋን የሚከበሩ ስለሆነ፣ ጊዜና ሁኔታው ሲፈቅድ ግንኙነትም ኢትዮጵያዊ እየሔደ ቢያያቸው ከታላቅ ዕድል የሚቆጠር ነው።

ወደ አክሱም የሚመጡት እንግዶችና ጉብኚዎች እጅግ በጣም ብዙ ናቸው። በየጊዜው ቤተክርስቲያን ለመሳለምም ሆነ ታሪኳን ለማየት ከሚመጡት ኢትዮጵያውያን በቀር፣ ሆነ ብለው ለጉብኝት የሚሔዱት በአብዛኛው የውጭ ሀገር ሰዎች ናቸው።

ባለፉት ዓመታት አክሱምን ከጉበኙት እንግዶች መካከል ነገሥታትና ንግሥቶች፣ ፓትረያርኮች፣ ጳጳሳት፣ ልዑላንና ልዕልቶች፣ ከፍተኛ ባለሥልጣኖች፣ ጠቅላይ ሚኒስትሮች፣ የልዩ ልዩ ሀገር አምባሳደሮች ከነቤተሰቦቻቸውና ሌሎችም ብዙ የታወቁ የውጭ ሀገር ሰዎች በጓድ በጓድ እየሆኑና በተናጠልም የጉበኙ በብዙ ሺህ የሚቆጠሩ ናቸው።

በአክሱም የሚገኙ ልዩ ልዩ የነገሥታት ዘውዶች

ኢትዮጵያውያንም ሆኑ የውጭ ሀገር ጉብኚዎች ሁሉ ወደ አክሱም የሚመጡት፡-

1ኛ/ የንግሥተ ሳባ ዘመን ከሚባለው ከክርስቶስ ልደት እንደ ሺህ

ዓመት በፊት የነበረውን የኢትዮጵያን ሥልጣኔና ታላቅነትን፤

- 2ኛ/ ታቦተ ጽዮን ወደ ኢትዮጵያ ከገባችበትና አክሱም ከኖረች በት ከቀዳማዊ ምኒልክ ዘመን ጀምሮ ያለውን የቤተክህነትና የቤተመንግሥት ታሪካዊ ቅርሶች ፤
- 3ኛ/ የንግሥተ ሳባ መታጠቢያና የከተማው ጥንታዊው የውኃ ግድብን ፤
- 4ኛ/ በዓለም ላይ ካሉት ዕውብ ድንቅ ከሚባሉት ቅርሶች መካከል እንደ አንዱ የሚቆጠሩትን ከአንድ አለት ድንጋይ ተፈልፍለውና በልዩ ጥበብና ኃይል ተቀርጸው የተሠሩትን የአክሱም ሐውልቶችን ፤
- 5ኛ/ የጥንት የመገበያያ ገንዘቦችን ፤
- 6ኛ/ ከክርስቶስ ልደት በኋላ በ4ኛው ምዕት ዓመት በነገሥታት አብርሃና አጽብሐ ዘመን ቤተክርስቲያን በአዋጅ ከተቋቋመችበት ጊዜ ወዲህ የነበረውን የፀዋት ዜማ ፣ የትምህርት ፣ የሥነ ጥበብና የመንፈሳዊ ድርጅቶች ቅርስን ፤
- 7ኛ/ የኢሳና ሐውልትንና የአትክልት ቦታን ፣ እንዲሁም በአጠገቡ ያለው የባዜን መቃብርን ፤
- 8ኛ/ የአጼ ካሌብና የአጼ ገብረመስቀል ቤተመንግሥትንና መካነ መቃብር ፍርስራሾችን ፤
- 9ኛ/ የነገሥታት ሥርዓተ ንግሥ የሚፈጸምበት መናገሻና ፍርድ የሚሰጥባቸው የድንጋይ ወንበሮችን ፤
- 10ኛ/ በ16ኛው ክፍለ ዘመን በአጼ ፋሲል የተሠራው ዋናው ጥንታዊ የአክሱም ጽዮን ቤተክርስቲያን ሕንፃንና አዲሱ ቤተክርስቲያንን ፤
- 11ኛ/ በአክሱም ጽዮን ቤተመዛግብት ውስጥ የሚገኙትን የነገሥታት ዘውዶችን ፣ አክሊሎችን ፣ ራስ ወርቆችን ፣ ሙሉ አልባሳተ መንግሥትን ፣ ጥንታዊያን የወርቅ ወንጌሎችን ፣ ሌሎችም ጥንታውያን መጻሕፍትን ፣ እንዲሁም ሌሎች ከወርቅና ከብር የተሠሩ መዘክሮችን ፤
- 12ኛ/ የጥንታዊው የሳባ ከተማ ሕንፃዎች በቅርቡ በመርማሪዎች ተቆፍሮ የወጣና የጥንት የቤተ መንግሥት ፍርስራሾችን ፤
- 13ኛ/ መንበረ ዳዊት የሚባል ንጉሣዊ ዙፋን የሆነ ጥርብ ድንጋይን ፤

የአበራሌ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የነበሩ አባ ኤባን መንበረ ዳዊት የተባለውን የድንጋይ ወንበር

ሲመለከቱ

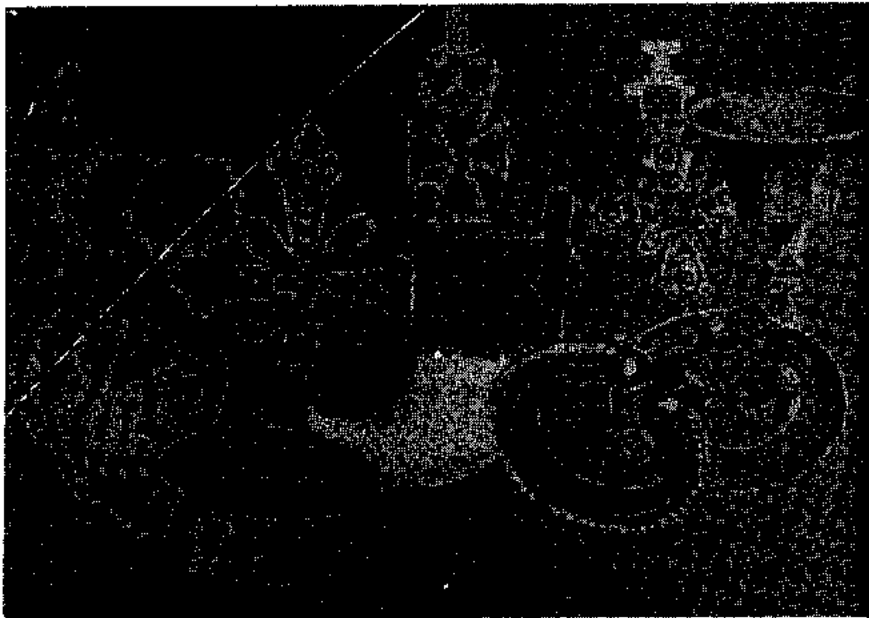
- 14ኛ/ የአንበሳ ምስል የተቀረጸበት ድንጋይን ፤
- 15ኛ/ ሐውልቶቹ እየተፈለፈሉና እየተጠረቡ የወጡበት የገበድራ ተራራን ፤
- 16ኛ/ የንግሥተ ሳባን ፣ የቀዳማዊ ምኒልክ ቤተ መንግሥትንና የመቃብር ቦታዎችን ፤
- 17ኛ/ ከአንድ አለት ድንጋይ ተፈልፍሎ የታነፀው የአባ መጣዕ ቤተ ክርስቲያንን ፣ እንዲሁም የእነ አጼ ካሌብና በተሰዓቱ ቅዱሳን መካከል የአባ እንጠሌዎንና የአባ ሊቃናስን መካነ ዕረፍት የሆኑ ገዳማትን ፤
- 18ኛ/ ገብጂዎቹ እግረ መንገዳቸውን በዚሁ በትግራይ የሚገኙትን ልዩ ልዩ ሐውልቶችን ፣ በኢትዮጵያ የመጀመሪያዎቹ ከአለት ድንጋይ ተፈልፍለው በውቅር የተሠሩ አስደናቂ ሕንፃ አብያተ ክርስቲያናትንና ሌሎችም መስሐብነት ያላቸው ሥፍራዎችንና ጥንተ ነገሮችንም ለማየት ይችላሉ ።

የአስራኤል የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የነበሩ አባ ሌባን መንበረ ዳዊት የተባለውን የድንጋይ ወንበር ሲመለከቱ

ወደ ኢትዮጵያ የሚመጣ ጉብኚ ከ3000 ዓመታት በፊት ሥልጣን
ኔው ከፍተኛ ደረጃ ደርሶ በርካታ የሥነ ጥበብ ሥራዎችንና ሥነ
ሕንጻዎችን ያፈለቀና ከነዚህም እዕምርን ለመቀስቀስ ጥቂቶቹ ተርፈው
የሚገኙበትን የዚህን ሀገር ጥንታዊ መናገሻ አክሱምን ሳይጉበኝ ወደ
ሀገሩ አይመለስም ።

ቅርሶቻችን

ለዩ ለዩ ጌጦች

የአክሱም የመገበያያ ገንዘብ

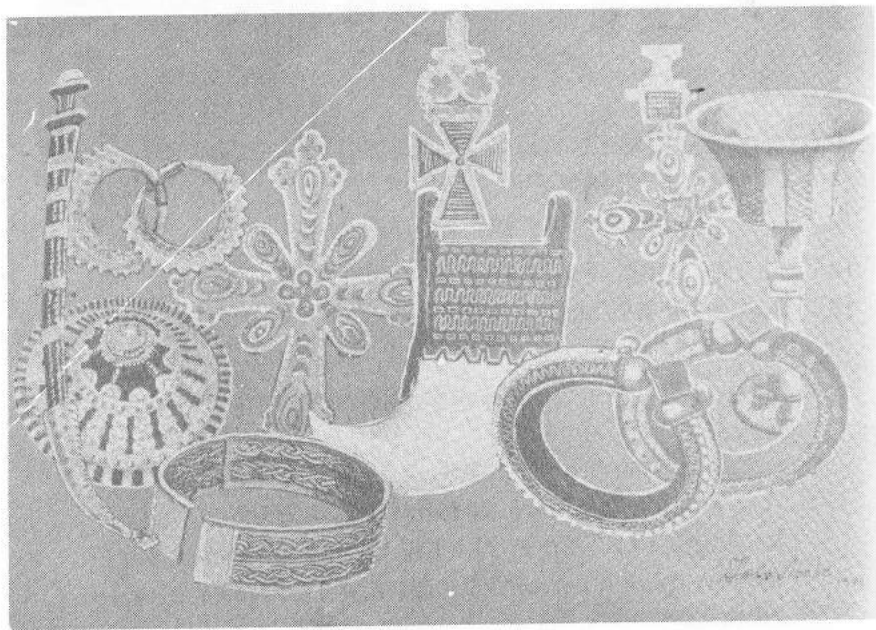
በጥንት ዘመን በሥልጣኔያቸው ቀደምት ከነበሩት መንግሥታት
መካከል አንዱ የሆነችውና በገናናነቷም ከነኝሁ ጋር የምትመደበዋ
አክሱም ለንግድ እንቅስቃሴዋ መሠረት የሆነ በደንብ የተደራጀ የገንዘብ
ሥርዓት ነበራት ።

ምንም እንኳ ገንዘቦቹ ቀደም ሲል በሀገር ውስጥ በአገልግሎት ላይ
የዋሉ ቢሆንም በንጉሥ እንደቢስ ወይም በንጉሥ አፈላስ ዘመነ
መንግሥት ለሀገር ውስጥና ለውጭ ንግድ አገልግሎት ገንዘብ ተሠርቶ
እንደወጣና ሥራ ላይ እንደዋለ የአብዛኛዎቹ ታሪክ ተመራማሪዎች
እምነት ነው ። የአክሱም የመገበያያ ገንዘቦች ከወርት፣ ከብር፣ ከነሐስና
ከመዳብ የተሠሩ ናቸው ። በአክሱም የተለያዩ ነገሥታት ተሠርተው
በአገልግሎት ላይ የዋሉ ከ100 የሚበልጡ የተለያዩ የገንዘብ ዓይነቶች
ተገኝተዋል ። እስካሁን ድረስ ሰባት ሺህ የሚሆኑ የተለያዩ የአክሱም
ገንዘቦች በዓለም ባሉት ሙዚየሞች ይኖራሉ ተብሎ ይታመናል ።
እነኝህም ገንዘቦች የነገሥታቱን የግዛት ዘመንም ሆነ ጊዜ የማይጠቅሱ
ከመሆናቸው ሌላ በላያቸው ተቀርጾ የሚገኘው የነገሥታት ስምና መልኩ
ብቻ ነው ። በገንዘቦቹ ላይ በአንደኛው ገጽ የራሳቸው የነገሥታት
ምስሎች በገብስ ወይም ሰንደ ሃላ ተከቦ ሲታይ፣ በሌላው ገጽ ደግሞ
የፀሐይ፣ የጨረቃና የመስቀል ምስሎች ተስብሰዋቸው ይገኛል ። በአንዳን
ዶቹም ላይ አጭር ምሳሌያዊ አነጋገር ወይም መፈክሮች ተጽፈው
ይገኙባቸዋል ።

የእንግሊዝ ሀገር ጉብኝ ኡቢ. ዋይልድ ሞዴርን አቢሲኒያ (ዘመ
ናዊ ሐበሻ) በተሰኘው መጽሐፉ ሲጠቀስ፡ “በሀገሪቷ ንጉሥ ወይም ገዥ
ጭንቅላት ሁለት ወገን የእህል ዘር ሃላ ተቀምጦ ይታያል ። ይህም
ያለጥርጥሮ የሐበሻ ባለ ስምንት መስመር ገብስ እምሳያ ነው” ይላል ።
ጥቂቶቹ ገንዘቦች በግሪክ ቋንቋ የሰፈሩ ጽሑፎችን የያዙ ሲሆኑ፣ ሌሎች
ደግሞ የመጀመሪያው የኢትዮጵያ የጽሕፈት ቋንቋ በሆነው በግዕዝ
የተጻፉ ነበሩ ።

በዚያን ዘመን የግሪክ ቋንቋ በሚጻፉበትና በቀይ ባሕር ዙሪያ በሰፊው ይገለጻልበት የነበረ
የመገበያያ ቋንቋ ነበር ።

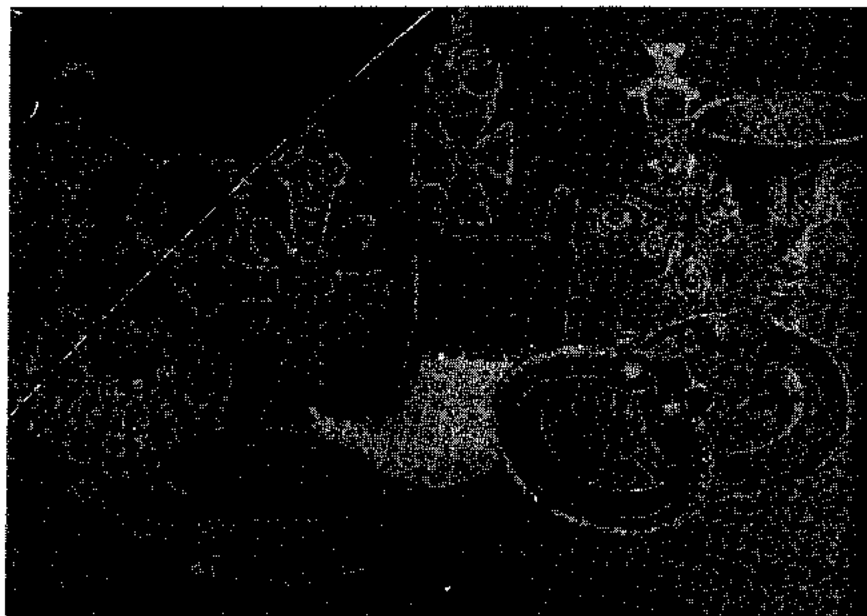
ቅርባቸውን

ለዩ ለዩ ጊዞች

ወደ ኢትዮጵያ የሚመጣ ጉብኝ ከ3000 ዓመታት በፊት ሥልጣን ነው ከፍተኛ ደረጃ ደርሶ በርካታ የሥነ ጥበብ ሥራዎችንና ሥነ ሕንፃዎችን ያፈለቀና ከነዚህም አዕምሮን ለመቀስቀስ ጥቂቶቹ ተርፈው የሚገኙበትን የዚህን ሀገር ጥንታዊ መናገሻ አክሱምን ሳይጉበኝ ወደ ሀገሩ አይመለስም ።

ቅርሶቻችን

ልዩ ልዩ ጊጦች

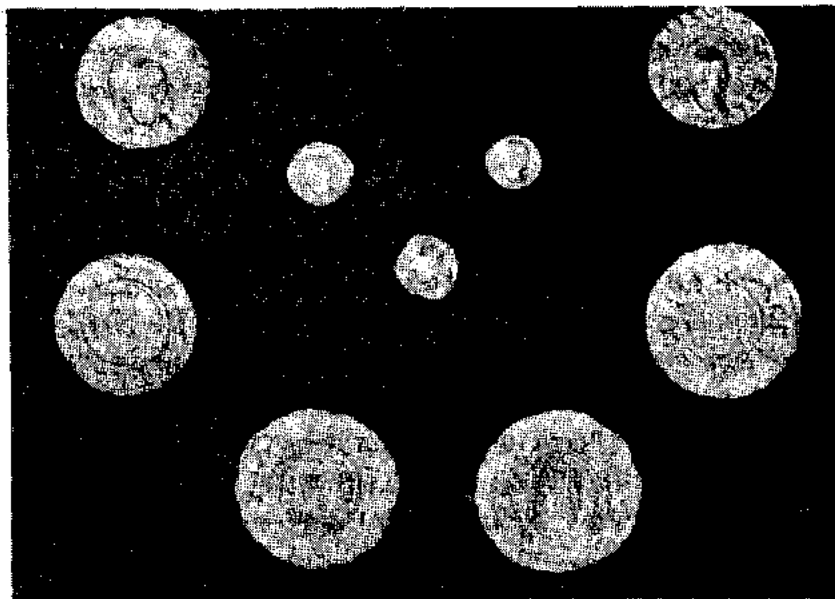
የአክሱም የመገበያያ ገንዘብ

በጥንት ዘመን በሥልጣኔያቸው ቀደምት ከነበሩት መንግሥታት መካከል አንዱ የሆነችውና በገናናነቷም ከነኝሁ ጋር የምትመደበዋ አክሱም ለንግድ እንቅስቃሴዋ መሠረት የሆነ በደንብ የተደራጀ የገንዘብ ሥርዓት ነበራት ።

ምንም እንኳ ገንዘቦቹ ቀደም ሲል በሀገር ውስጥ በአገልግሎት ላይ የዋሉ ቢሆንም በንጉሥ እንደቢስ ወይም በንጉሥ አፈላስ ዘመን መንግሥት ለሀገር ውስጥና ለውጭ ንግድ አገልግሎት ገንዘብ ተሠርቶ እንደወጣና ሥራ ላይ እንደዋለ የአብዛኛዎቹ ታሪክ ተመራማሪዎች እምነት ነው ። የአክሱም የመገበያያ ገንዘቦች ከወርቅ፣ ከብር፣ ከነሐስና ከመዳብ የተሠሩ ናቸው ። በአክሱም የተለያዩ ነገሥታት ተሠርተው በአገልግሎት ላይ የዋሉ ከ100 የሚበልጡ የተለያዩ የገንዘብ ዓይነቶች ተገኝተዋል ። እስካሁን ድረስ ሰባት ሺህ የሚሆኑ የተለያዩ የአክሱም ገንዘቦች በዓለም ባሉት ሙዚየሞች ይኖራሉ ተብሎ ይታመናል ። እነኝህም ገንዘቦች የነገሥታቱን የግዛት ዘመንም ሆነ ጊዜ የማይጠቅሱ ከመሆናቸው ሌላ በላያቸው ተቀርጾ የሚገኘው የነገሥታት ስምና መልኩ ብቻ ነው ። በገንዘቦቹ ላይ በአንደኛው ገጽ የራሳቸው የነገሥታት ምስሎች በገብስ ወይም ሰንዴ ዛላ ተከቦ ሲታይ፣ በሌላው ገጽ ደግሞ የፀሐይ፣ የጨረቃና የመስቀል ምስሎች ተስሎባቸው ይገኛል ። በአንዳንዶቹም ላይ እጭር ምሳሌያዊ አነጋገር ወይም መፈክሮች ተጽፈው ይገኙባቸዋል ።

የእንግሊዝ ሀገር ጉብኝ ኤ.ቢ. ዋይልድ ሞዴርን አቢሲኒያ (ዘመናዊ ሐበኝ) በተሰኘው መጽሐፉ ሲጠቀስ፣ “በሀገሪቷ ንጉሥ ወይም ገዥ ጭንቅላት ሁለት ወገን የአህል ዘር ዛላ ተቀምጦ ይታያል ። ይህም ያለጥርዋቹ የሐበኝ ባለ ስምንት መስመር ገብስ እምሳያ ነው” ይላል ። ጥቂቶቹ ገንዘቦች በግሪክ ቋንቋ የሰፈሩ ጽሑፎችን የያዙ ሲሆኑ፣ ሌሎች ደግሞ የመጀመሪያው የኢትዮጵያ የጽሕፈት ቋንቋ በሆነው በግዕዝ የተጻፉ ነበሩ ።

በዚያን ዘመን የግሪክ ቋንቋ በሚጻፉራኒያንና በቀይ ባሕር ዙሪያ በሰፊው ይገለገላበት የነበረ የመገበያያ ቋንቋ ነበር ።

በአክሱም ዘመን መንግሥት ከወርቅ የተሠሩ ልዩ ልዩ ገንዘቦች

ሚሊዮን ጂ ኮቹል የተባለ ደራሲ “ኢትዮጵያ ትሬዝር ሐውስ አፍ አፍሪካ” “ኢትዮጵያ የአፍሪካ የምርጥ ቅርስ ግምጃ ቤት” በተባለው መጽሐፍ፡ “በ750 ዓመታት ውስጥ አንዱ ሲወድቅ ሌላው እየተነሣ በገዛ በ24 ነገሥታት ጊዜ ገንዘቦች ተሠርተዋል” ይላል።

አንዲሁም ፍራንሲስ አንፍሬይ ከዚህ በታች የሚገኙት ሐያ አራት የአክሱም ነገሥታት ገንዘቦች እንዳሠሩ ጽፈዋል። ሆኖም ገንዘቦችን ያሠሩ ነገሥታት ብዙ ስለሆኑ ለዓይነት ያህል ሐያ አራቱን እንጠቅሳለን። እነዚህ እዚህ የተጠቀሱ ነገሥታት ስማቸው በታሪክ ነገሥት ላይ ከተጻፈው የነገሥታት ስም ዝርዝር በጣም ጥቂቶቹ ላይ ስማማ ይችላል። ይህም የሆነበት ምክንያት ነገሥታቱ ሁለት ሁለት ስሞች ስለነበሩዋቸውና ከሁለቱ አንዱን ስም ብቻ በመውሰዳቸው ይመስላል።

የንጉሥ ስም

1. እንደቢስ
2. አፊላስ
3. ኡዛኖስ
4. ዋዚባስ
5. ኢዛኖ
6. ኤዎን ቢሲ (ኤናፍዮን)
7. ኤዝባኤል
8. ዋዚባ
9. ማሃዮገር
10. አላሲሚሪስ
11. ኡዛኖ
12. ኡዛስ
13. ኔዛኖ
14. ካሉብ
15. እስራኤል
16. ኢዮኤል
17. ኤላ ገበዝ
18. ኤናዮብ
19. አርማህ
20. ላዝሊያ
21. ዘየአብዮ ለመድህን
22. ኡዚኖ
23. ገርሰም
24. ሐታዝ

ከፍለ ዘመን

ከክርስቶስ	ልደት	በኋላ	3ኛው
”	”	”	”
”	”	”	4ኛው
”	”	”	”
”	”	”	”
”	”	”	”
”	”	”	5ኛው
”	”	”	”
”	”	”	”
”	”	”	”
”	”	”	”
”	”	”	”
”	”	”	”
”	”	”	6ኛው
”	”	”	”
”	”	”	7ኛው
”	”	”	”
”	”	”	”
”	”	”	”
”	”	”	8ኛው
”	”	”	”
”	”	”	”

ከላኞ ከቋጠቀሱት ነገሥታት ገንዘቦች መካከል በፊትና በጀርባቸው ጽሑፎች ወይም መፈክሮች ሠፍረውባቸው ይገኛሉ።

የንጉሡ ስም	ይዘቱ	የማዕድኑ ዓይነት
አዛናስ	ንጉሥ አዛናስ + በእግዚአብሔር ጸጋ ይህ ለሕዝቡ የሚጠቅም ይሆን ዘንድ	ወርቅ ብር —
ኢዛና	የሰማይ ጌታ መንግሥቱን ጠንካራ ያድርግልኝ	ወርቅ ብር —
አላሊሚሪስ	ንጉሥ አላሊሚሪስ + የሉኤ ነገድ	— ብር —
ኒዛና	ኒዛና + በእግዚአብሔር ጸጋ	ወርቅ ብር —
አሥራኤል	አሥራኤል + የአክሱዎች ንጉሥ ምሕረት ለሕዝቡ	ወርቅ — —
ዋዜና	ንጉሥ ዋዜና + በሕዝቡ ዘንድ ሞገስ የገኝ ዘንድ	— — ነሐስ
ኢዮኤል	ንጉሥ ኢዮኤል + ክርስቶስ ከኛ ጋር ነው	ወርቅ ብር ነሐስ
አናዮብ	ንጉሥ አናዮብ + ምስጋና ለፈጣሪ	— ብር —
አርግህ	ንጉሥ አርግህ + ደስታና ሰላምታ ለሕዝቡ	ወርቅ ብር —
ገርሰም	ንጉሥ ገርሰም + ከክርስቶስ ጋር ድል ታደርጋለህ	— ነሐስ
ዳግማዊ ሐታዝ	ንጉሥ ሐታዝ + ጸጋ ከሕዝቡ ጋር ይሁን	— ነሐስ

እነዚህ መፈክሮች ነገሥታቱ የእግዚአብሔር እምነት እንደነበራቸውና ለሚያስተዳድሩት ሕዝብም ምን ያህል ሰላምና ደስታ ይመጥላቸዋል ያስቡለት እንደነበሩ በጉልህ የሚያሳይ ነው።

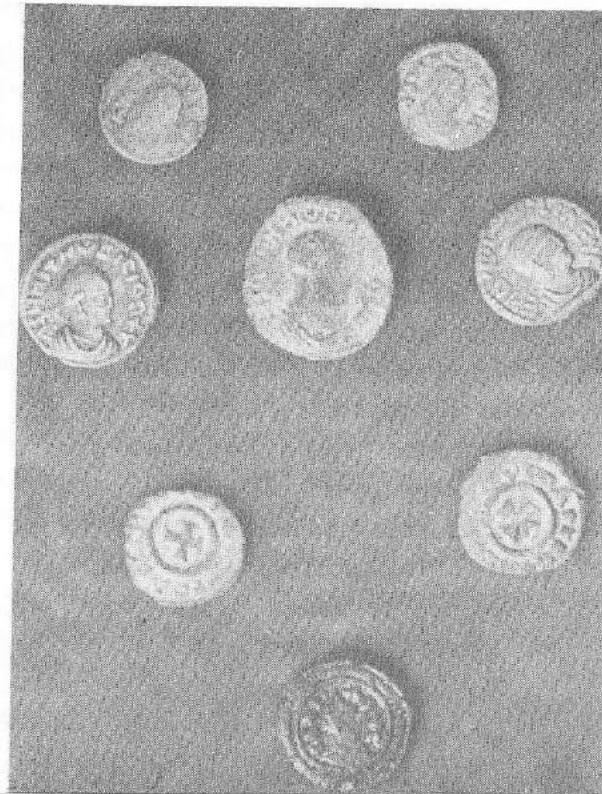
በአክሱም ዘመን መንግሥት ከብር የተሠሩ ልዩ ልዩ ገንዘቦች

ከአክሱም ገንዘቦች ጥቂቶቹ በአሁኑ ጊዜ አዲስ አበባ በሚገኘው ብሔራዊ ሙዚየም ለናሙና ቀርበው የሚገኙ ሲሆን፣ አብዛኞቹ ግን በውጭ ሀገር በሚገኙ ሙዚየሞች በተለይም በቬየና፣ ፓሪስ፣ ለንደን፣ በርሊን፣ ቦምቤይ፣ ሌኒንግራድ፣ ኒዮርክ፣ ፍራንክፈርትና ኤደን እንዲሁም ገንዘብ በሚያጠራቅሙ ግለሰቦች ዘንድ ይገኛሉ። ይልቁንም በኤደን (ደቡብ የመን) ከ1000 የበለጡ ከወርቅ፣ ከብርና ከነሐስ የተሠሩ የተለያዩ ገንዘቦች እንደሚገኙ ታውቋል። ይህም ኢትዮጵያ ለብዙ መቶ ዓመታት የመንን ትገዛ ስለነበረ፣ ምናልባት ለወታደሮች ደመወዝ መክፈያ ወይም ለመገበያያ ይጠቀሙበት የነበረ እንደነበረ ይታመናል። በቅርቡ ኤርትራ ውስጥ መጠራ ከተባለው ታሪካዊ ሥፍራ አቅራቢ

ከነኝህም ምክክል፡—

የንጉሡ ስም	ይዘቱ	የማዕድኑ ዓይነት
አዛናስ	ንጉሥ አዛናስ + በእግዚአብሔር ጸጋ	ወርቅ ብር —
አዛና	ይህ ለሕዝቡ የሚጠቅም ይሆን ዘንድ	—
	የሰማይ ጌታ መንግሥቱን ጠንካራ	ወርቅ ብር —
	ያድርግልኝ	— ብር —
አላሊሚሪስ	ንጉሥ አላሊሚሪስ + የሉኤ ነገድ	ወርቅ ብር —
ኒዛና	ኒዛና + በእግዚአብሔር ጸጋ	—
እሥራኤል	እሥራኤል + የአክሱሞች ንጉሥ	ወርቅ — —
	ምሕረት ለሕዝቡ	—
ዋዜና	ንጉሥ ዋዜና + በሕዝቡ ዘንድ ሞገስ	— ነሐስ
	የገኝ ዘንድ	—
ኢዮኤል	ንጉሥ ኢዮኤል + ክርስቶስ ከኛ ጋር	ወርቅ ብር ነሐስ
	ነው	—
አናዮብ	ንጉሥ አናዮብ + ምስጋና ለፈጣሪ	— ብር —
አርማህ	ንጉሥ አርማህ + ደስታና ሰላምታ	ወርቅ ብር —
	ለሕዝቡ	—
ገርሰም	ንጉሥ ገርሰም + ከክርስቶስ ጋር ድል	— ነሐስ
	ታደርጋለህ	—
ዳግማዊ ሐታዝ	ንጉሥ ሐታዝ + ጸጋ ከሕዝቡ ጋር	ነሐስ
	ይሁን	—

እነዚህ ምዕራፎች ነገሥታቱ የእግዚአብሔር እምነት እንደነበራቸውና ለሚያስተዳድሩት ሕዝብም ምን ያህል ሰላምና ደስታ ይመኛሉትና ያስቡለት እንደነበሩ በጉልህ የሚያሳይ ነው።

በአክሱም ዘመን መንግሥት ከብር የተሠሩ ልዩ ልዩ ገንዘቦች

ከአክሱም ገንዘቦች ጥቂቶቹ በአሁኑ ጊዜ አዲስ አበባ በሚገኘው ብሔራዊ ሙዚየም ለናሙና ቀርበው የሚገኙ ሲሆን ፡ አብዛኛዎቹ ግን በውጭ ሀገር በሚገኙ ሙዚየሞች በተለይም በቪየና ፡ ፓሪስ ፡ ሊንደን ፡ በርሊን ፡ ቦምቤይ ፡ ሌኒንግራድ ፡ ኒዮርክ ፡ ፍራንክፈርትና ኤደን እንዲሁም ገንዘብ በሚያጠራቅሙ ግለሰቦች ዘንድ ይገኛሉ። ይልቁንም በኤደን (ደቡብ የመን) ከ1000 የበለጡ ከወርቅ ፡ ከብርና ከነሐስ የተሠሩ የተለያዩ ገንዘቦች እንደሚገኙ ታውቋል። ይህም ኢትዮጵያ ለብዙ መቶ ዓመታት የመንን ትገዛ ስለነበረ ፡ ምናልባት ለወታደሮች ደመወዝ መክፈያ ወይም ለመገበያያ ይጠቀሙበት የነበረ እንደነበረ ይታመናል። በቅርቡ ኤርትራ ውስጥ መጠራ ከተባለው ታሪካዊ ሥፍራ አቅራ

ቢያ የኢትዮጵያ ጥንታዊ ቅርሶች ተቋም ባካሄደው ቁፋሮ የተለያዩ ታሪካዊ ቁሳቁሶችና ዐሥራ አራት በጉትቻ መልክ የተሠሩ የሮማውያን ገንዘቦች ተገኝተዋል ። ምናልባትም ገንዘቦቹ የተገኙት ኢትዮጵያውያን ነጋዴዎች ከሮማውያን ነጋዴዎች ጋር በሚያደርጉት መገበያየት ፣ ማለትም በአዱሊስ ወደብ ለመነገድ ከሚመጡት ጋር በገግድ ለመለዋወጥ ለመጠቀሚያ አስቀምጠዋቸው ይሆናል የሚል ግምት አለ ። እንደዚሁም በደብረ ዳዋ የተገኙት የተለያዩ የሕንድ ገዢዎች ገንዘቦችም ከሩቅ ምሥራቅ ጋር የገግድ ግንኙነት እንደ ነበረን በተጨማሪ ያረጋግጡልናል ። የነኝህ መከሰትና በተጨማሪም በኋለኛው ዘመን በውጭ ሀገሮች የአክሱም ገንዘቦች በብዛት መገኘታቸው በ8ኛው ክፍለ ዘመን እንኳ የውጭ ምንዛሪ ልውውጥ እንደነበረ ያስረዳል ።

ከታሪክ እንደምንረዳው ፣ የአብዛኛው የአክሱም ነገሥታት በኢትዮጵያ ገዝተው የማለፋቸው እውነታ በየጊዜው ከአወጧቸው ገንዘቦች ይረጋገጣል ። እንደ ድንጋይ ላይ ጽሑፎች ሁሉ ገንዘቦችም የኢትዮጵያን ያለፈ ገናና ታሪክ ለማስረዳት ከፍተኛ አስተዋጽኦ ሲኖራቸው ፣ በተጨማሪም ስለ አክሱም የሥነ ጥበብ ዓይነት ፣ የቴክኖሎጂ ዕድገትና የሃይማኖት መስፋፋት ምን ያህል ከፍተኛ ደረጃ ደርሶ እንደነበረ በውል ያስገነዝባሉ ።

በዚያን ዘመን አክሱም ውስጥ በብዙ ሺህ የሚቆጠሩ የገንዘብ ዓይነቶች ተሠርተው እንደወጡ ይገመታል ። በኋለኛው ዘመንም ብዙዎቹ ከመሬት ውስጥ በቁፋሮ ተገኝተዋል ። ኡቢ.ዋይልድ ይህን በሚመለከት ሲጽፍ ፡ “ኃይለኛ ዝናብ ዘንቦ ካባራ በኋላ የጥንት ገንዘቦች ከአፈሩ ታዋቂው ይወጣሉ ። እጅግ ኃይለኛ ከነበረው ዶፍ ዝናብ በኋላ እንደ ዕድል ሆኖ ሁለት የመዳብ ሳንቲሞችና ትንሽ የነሐስ ቅርጽ አገኘሁ። ትንንሾቹ የሐበሻ ልጆች እንግዳውን ሰው አጅበው መዞር ደስ ይላቸዋል ። እኔም በምሔድበት ጊዜ ሁሌም ተከትለውኝ ይመጣሉ ። እነርሱም ብልሆችና ንቁዎች ትንንሽ ልጆች ሲሆኑ ፣ ለጥንታዊ ቁሳቁሶች ለሚደረግ ፍለጋ ከፍተኛ ጉጉት አላቸው” ይላል ።

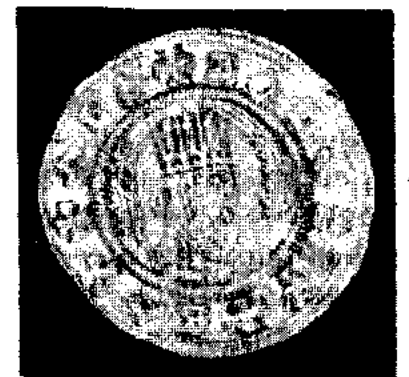
በዛሬውም ጊዜ ቢሆን ከላይ ከተገለጸው ሁኔታ ብዙም ልዩነት አይታይም ። አባባሉ ዛሬም ቢሆን እውነትነት አለው ። ጉብኚዎችም ሆኑ የአካባቢው ነዋሪዎች አሁንም እንዳንድ ጊዜ ጥሩ ዋጋ ያላቸው የታሪክ ቅርሶችን ከመሬት ውስጥ እንዳንደም ባጋጣሚ ከመሬት በላይ ያገኛሉ ።

በዚህ መልክ ባለፉት ዘመናት በርከት ያሉ የአክሱም ገንዘቦች በየጊዜው ተገኝተዋል ። ኃይለኛ ዝናም ከዘነመ በኋላና በእርሻ አካባቢም ከእርሻ በኋላ በመጠኑም ቢሆን በአፈሪ ተሽፋነው የነበሩት ወደ ላይ ወጥተው ይታያሉ ። ልጆቹ በተለያዩ ዘዴዎች በመጠቀምና ባጋጣሚ ገንዘቦችን ሲያገኙ አብዛኛውን ጊዜ ለቱሪስቶች እንዳንድ ጊዜም ለመግዛት ለሚፈልጉ ኢትዮጵያውያንም ቢሆን ይሸጣሉ ።

በአክሱም ላይ ገንዘብ ተሠርቶ መውጣት የጀመረበትን ጊዜ በውል የሚያውቅ የለም ። እንዳንድ አርኪዎሎጂስቶች ለመጀመሪያ ጊዜ የወርቅ ገንዘብ በስሙ አሠርቶ ያወጣውና ሥራ ላይ ያዋለው በሦስተኛው ክፍለ ዘመን የነገሠው (227—235 ዓ/ም ግድም) እንደቢስ ነው ይላሉ ። በስሙ ገንዘብ አሠርቶ ያወጣው ሁለተኛው ንጉሥ አፈላስ ነው ። የእንደቢስና የአፈላስ ምስል የሚገኝባቸው ገንዘቦች ከክርስትና ሃይማኖት መሰበክ በፊት የነበረው የኢትዮጵያ መንግሥት የመገበያየት ገንዘብ እንደነበረው ይመስክራሉ ። ከእንደቢስና አፈላስ ቀጥለው የመጡት ነገሥታት ሁሉ የየራሳቸውን ምስልና አርማ የያዙ ገንዘቦችን አሠርተዋል ።

ክርስትና ከመጣቱ በፊት የተሠራው ጁኒ-ጓዛና የወርቅ ገንዘብ

ክርስትና ከገባ በኋላ መስቀል የተቀረበበት የጓዛና የወርቅ ገንዘብ

ክርስትናን ለመቀበል የመጀመሪያው የሆኑት የአክሱም ነገሥታት አብርሃ ወአጽብሐ ሲሆኑ ፣ የነገሡትም በአራተኛው ክፍለ ዘመን የመጀመሪያ አጋማሽ ላይ ነው ። ይህም የክርስትና ሃይማኖት ከመቀበላቸው በፊት እና የክርስትና ሃይማኖት ከተቀበሉ በኋላ በጻፏቸው በድንጋይ ላይ የሠፈሩ መረጃዎች ሲረጋገጡ ችሏል ። በተጨማሪም ንጉሠ

ነገሥት ኢዛና (አብርሃ) ሁለት ዓይነት ገንዘቦች አሠርቶ አውጥቷል ። የቀድሞዎቹ የጨረቃና የፀሐይ ምስል የተቀረፀባቸው ሲሆን ፣ የኋለኞቹ ግን መስቀል ተቀርቶ የሚታይባቸው ናቸው ። እነኚህ ሁለት የገንዘብ ዓይነቶች ኢዛና ከክርስቲና በፊትም ሆነ በኋላ ገንዘብ አሠርቶ እንዳወጣ ያረጋግጣሉ ። በተጨማሪም የኋለኞቹ ገንዘቦች የክርስቲና ሃይማኖት በአራተኛው ክፍለ ዘመን የአክሱም መንግሥት መደበኛ ሃይማኖት ሆኖ እንደሰፈነ ይመስክራሉ ። ከዚህ ሌላ በገንዘቡ ላይ መስቀልን አስቀርቶ ያወጣው በዓለም የመጀመሪያው ንጉሠ ነገሥት ኢዛና እንደነበረ ይታመናል ።

የአክሱም የወርቅ ገንዘቦች አላዶ በመባል ሲታወቁ ፣ ምናልባትም እ.ኤ.አ. በ1894 በዳግማዊ ምኒልክ ዘመን የወጣው አላድ (የብር ግማሽ) ስሙን ያገኘው ከዚሁ የአክሱም ገንዘብ ሊሆን ይችላል ። የሪ ኤም ኮቢሻኖቭ የተባለው ጸሐፊ አክሱም በተሰኘው መጽሐፉ “የአክሱሞች የወርቅ ገንዘብ ለነበረው የገንዘብ ዝውውር መሠረት ነበር ። ከሳፍራ (ቆሐይቶ ኤርትራ) ከተገኙት የድንጋይ ጽሑፎች ለመረዳት እንደሚቻለው መጠሪያውም “አላዶ” ነበር ይላል ። በመጀመሪያ የኢዛና የሳንቲም ገንዘቦች ከሮማውያን የሳንቲም ገንዘቦች ጋር ተመሳሳይነት ሲኖራቸው እየቆየ ግን ፣ በአሠራራቸው የአክሱማውያን የፈጠራ ችሎታ ልዩ ምልክት ይታይባቸው ነበር ።

በዘመናችንም ቢሆን የአክሱም ተወላጆች በብረታብረት ሥራ ችሎታቸውና በረቀቀ የጊጣጊጥ ጥበብ አሠራራቸው የታወቁ ናቸው ። የአክሱም ብርና ወርቅ አንጥረኞቹ ነበሩ ይህን ጥበባቸውን ለመጀመሪያ ጊዜ ወደ አዲስ አበባ ፣ አሥመራ ጉንደርና በመላው ኢትዮጵያ ያስገቡትና ሥራውንም ያስለመዱት ።

የእንደቢስና የአፈላስ የወርቅ ሳንቲሞች ከ2-40 እስከ 2-75 ግራም ሲመዝኑ የኢዛና ግን ከ1-70 እስከ 2-90 ግራም የሚመዝኑ ናቸው ። የወርቅ ሳንቲሞችን አሠርቶ የማውጣቱ ሥራ እስከ 8ኛው ክፍለ ዘመን መጀመሪያ ድረስ ሳይቀጥል እንዳልቀረ ይገመታል ።

ከዚህ ዘመን በኋላ በተለይም ከንጉሥ አርማህ መንግሥት ጀምሮ በወርቅ ተሠርተው የነበሩት ገንዘቦች በብርና በምዳብ መልክ ተተኩ ። እነኚህም ቢያንስ እስከ ዘጠነኛው ክፍለ ዘመን እየተሠሩ ይወጡ ነበር ። ይህም ያለበቂ ምክንያት የተደረገ አይደለም ። በጊዜው በነበረው

ብጥብጥና ሁከት የተነሣ የአክሱም የንግድ እንቅስቃሴ እየቀዘቀዘ መሔዱን ያስረዳል ። ከአክሱም መንግሥት መዳከም የተነሣ ገንዘብ ተሠርቶ መውጣት እንደቆመ ይገመታል ። በመጨረሻም ገንዘቦች ተሠርተው የወጡት በንጉሥ ገርሰምና በንጉሥ ሐታዝ ዘመን መንግሥት ሲሆን እነኚህም በአሠራርና በጥራት ረገድ ዝቅተኛ ነበሩ ።

የአክሱምን ታሪክ ለመገንዘብ የአክሱም ገንዘቦች ያላቸውን ሚና ሉሪንስ ብራውን ኮይንስ ስሩ ዘ ኤጅስ (በዘመናት ውስጥ የሳንቲም ገንዘቦች) በተባለው መጽሐፉ ሲገልጽ ፣ “ባላለፈው ረዥም የታሪክ ዘመን ሁሉ ገዥዎቹ የተመልካችን ዐይን የሚሰቡና ልዩ የሆኑ ሳንቲሞች አሠርተው በማውጣታቸው የተነሣ የኢትዮጵያ ንጉሣዊ ግዛት ተለይቶ ሊጠቀስ ይገባዋል ። ከዚህ ሌላ ግን ፣ ቅንስናሽ ገንዘቦች ለታሪክ ተመራማሪዎች ምን ያህል ታላቅ ግልጋሎት እንደሚሰጡ ዓይነተኛ ምሳሌነት አለው ። በሳንቲሞቻቸው መረጃነት ከምናውቃቸው ሐያ አራት የአክሱም ነገሥታት መካከል በታሪክ የሠፈሩት እምስቱ ብቻ ናቸው ። በትግራይ ክፍለ ሀገር በተመሠረተውና መናገሻውን መጀመሪያ የሐ ላይ ሳላም አክሱም ላይ በቆረቆረው በአክሱም መንግሥት በ330 ዓ/ም ግድም የክርስቲና ሃይማኖት ገባ ። ይህም ንጉሣዊ ግዛት እስከ 920 አካባቢ ድረስ ሰፍኖ የቆየ ሲሆን ፣ በዚሁ ወቅት ከእንደቢስ (250—275 ዓ.ም). ጀምሮ ሌሎችም ገዥዎች ከወርቅና ከብር ከነሐስና ከመዳብ ልዩ ልዩ የሳንቲም ገንዘቦች አሠርተዋል ። ሳንቲሞቹ እንደልብ በገፍ የሚገኙ አይደሉም ። ቢሆንም ከወርቁ ይልቅ የብር ሳንቲሞች ይበልጥ ብርቅዬ ናቸው ። እንዳንደቹን የመዳብ ሳንቲሞችም ልዩ የሚያደርጋቸው አልፎ አልፎ ከተቀረጸባቸው ምስል ከፊሉ በወርቅ ልባጥ የተጌጠ መሆኑ ነው ። የዚህ አሠራር ተመሳሳይ “ኪ መኒ” (የቄልና ገንዘብ) በመባል የሚታወቀውና በጥንታዊ ቻይና ተሠርቶ ይወጣ የነበረ ገንዘብ ሲሆን ፣ እንዳንድ ሳንቲሞቹም በዚህ ሁኔታ ተጌጠው ይገኛሉ ።

ከሰባተኛው ምዕተ ዓመት የመጨረሻ ዐሥር ዓመታት ጀምሮ የአክሱም ኤኮኖሚያዊ ይዘት ማቆልቆል ጀመረ ። በመጀመሪያ ፋርሶች ፣ ቀጥለውም የዓረብ እስላሞች የየመንን ግዛቷንና ቀይ ባሕርን በቁጥጥራቸው ሥር ስለዋሉ አክሱም በምጣኔ ሀብት ረገድ ጠቃሚ የሆነውን ግዛቷንና ወደ ሩቅ ምሥራቅ የሚዘልቁት የንግድ መስመሮችን ተነጠቀች ። አዋሳኝ የሆኑ ግዛቶች በእስላሞች እጅ መውደቁና በሰባተኛው

ብር የተሠራ የገንዘብ ሥነ ምግባር ስርዓት ለሰራዊት ገንዘብ

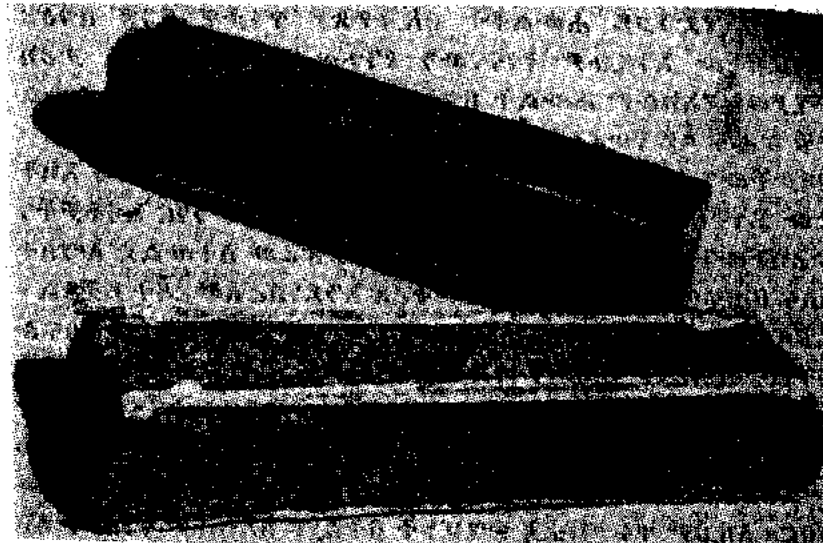
ክፍለ ዘመን ከአስላም ገዢዎች ጋር ግጭት ከተፈጠረ በኋላ የቀድሞ ባሕር ጠረፍ መያዙም የአክሱምን ምጣኔ ሀብት በይበልጥ አላሸቀው። ይህ ሁኔታም ከባይዛንታይን ንጉሠ ነገሥታዊ ግዛትና ከሜዲቴራኔያን አካባቢ ሀገሮች ጋር የነበራትን የመጨረሻ ግንኙነት አቋርጠው። ተከታትለው ከተከሰቱት የቢጃ ጉሳዎች ማፈንገጥና ቀጥሎም የፈላጊ ወገን የሆነችው የዩኒት ወረራ ድረስ በሥልጣኔ የመጠቀሻና በገናናነቷም ታሪክ በዓለም ደምቆና አሸብርቆ ይታይ የነበረችው የአክሱም መንግሥት ቀስ በቀስ እየተዳከመች እስከነአካቲውም ወደ መውደቅ ደረጃ ደረሰች።

ይህም ያለጥርጥር ለዘመናት በጥንቃቄ ተመሥርቶ የቆየውን ጥንታዊ የገንዘብ ሥርዓት ለመፈራረስ ዳረገው። የንግዱ እንቅስቃሴ እየተዳከመ ስለመጣ አዳዲስ ሳንቲሞች አሠርቶ ማውጣቱ ስለቆመ ቀድሞ ሲል አገልግሎት ላይ የነበሩት ሳንቲሞችም ቀስ በቀስ እየጠፉ ሔዱ። በሳንቲም ገንዘቦች ምትክ በአሞሌ ጨው፣ በጨርቃጨርቅ፣ በብረት ቁርጥራጮች፣ በቢይዎችና በዛጎሎች የልውውጥ ሥርዓት ተጀመረ። ከንግዱ ዓለም ገንዘቡ የጠፋበት ምክንያት በነዚህ ሦስት ዓይነተኛ ምክንያቶች ነው። የመጀመሪያው ከላይ እንደ ተጠቀሰው አጠቃላይ የንግድ እንቅስቃሴው መዳከምና በአንጻሩም የምጣኔ ሀብቱ ይዘት ደረጃ ማሽቆልቆል ነው። ሁለተኛው ደግሞ በአካባቢው በነበረው አስተዳደር አለመረጋጋት የተነሳ ሕዝቡ ሥጋት ስላደረበት አደጋው እስኪያልፍ ድረስ ገንዘቡንና ሌሎች ጌጣጌጦቹንም በመደበቁና በመቅበሩ ነው።

በመጨረሻም ገንዘቦቹ ለጌጣጌጥ መሥሪያ እየተሰበሰቡ በመቅለጣቸው ነው። በመሆኑም የሚዘዋወር ገንዘብ እጥረት ስለተፈጠረ በገንዘብ የሚደረግ የንግድ እንቅስቃሴ ለማካሄድ ጨርሶ አዳጋች ሆነ። ገበሬዎችና የእጅ ሙያተኞች ምርታቸውን በነበረው ገንዘብ ለመገበያየት ስላልቻሉ የነበራቸው አማራጭ ግብሩን በቁሳቁስ መክፈል ነበር።

የአክሱም መንግሥት ከተዳከመ በኋላ፣ መንግሥትነት ወደ ዛጉዌ ተሸጋገረ። የዛጉዌ ነገሥታት ግን እንደ አክሱም ነገሥታት የመገበያየት ገንዘብ አላወጡም ነበር። ከዚያም በኋላ በሸዋም ሆነ በጉንደር የነገሡትም ቢሆን የመገበያየት ገንዘብ አላሠሩም።

ስለዚህ ለአንድ ሺህ ዓመታት ያህል በኢትዮጵያ ውስጥ እላይ በተጠቀሰው ገንዘብ መገበያየት ሲቀር በምትኩ ጨው እንደ ገንዘብ ሆኖ ሲያገለግል ኖሯል። ለዚሁም ለተፈጠረው የገንዘብ ማጣት መፍትሔ ሆኖ የተገኘው በአሞሌ ጨውና በሌላውም ቁሳቁስ መገበያየት ነበር። አሞሌ ጨው የተለያየ መጠንና ዋጋ ተሰጥቶት እስከ ጊዜያችን ድረስ እስከ 1937 ዓ.ም ድረስ በኢትዮጵያ ለ200 ዓመታት ካገለገለው ከማሪያ ትሬዛ ብር ጋር መሳ ለመሳ በመደበኛ የመገበያየት መሣሪያነት ሲያገለግል ቆይቶ ነበር።

ከአክሱም ገንዘብ በኋላ ለአንድ ሺህ ዓመታት ገደ ገንዘብ ሆኖ ያገለገለው አሞሌ ጨው

የብራና ጽሑፍ በኢትዮጵያ

ኢትዮጵያ ታሪኳን የምታስተላልፈበት የራሷ የሆነ የጽሑፍ ቋንቋ ስለነበራት፣ ጥንታዊ ሥልጣኔ ከነበራቸው ሀገሮች መካከል የቀደምትነት ሥፍራ ሊሰጣት ችሏል ። ላለፉት በርካታ ዘመናት ኢትዮጵያውያን በተዋቡ የቅብ ሥዕሎች፣ የተጌጡና በደንብ የተጠረዙ የብራና ጽሑፎች በማዘጋጀት ጥበብና የላቀ ችሎታ እንደ ነበራቸው የታወቀ ነው ።

መጀመሪያ ድንጋይ፣ ሸክላ፣ እንጨት፣ ብረትና ሌሎችንም መሰል ነገሮች እየተፈለፈሉ የዕለት ተዕለት ሐሳቦችና ሁኔታዎች ይሠፍሩባቸው ነበረ ። በኋላም በነዚህ ፈንታ ሁኔታዎችን የመመዝገቡ ዘዴ ከፍተኛ እድገት አሳየና በተለይ በኢትዮጵያ ብቻ የሚሠራበት ዐይነት የብራና ጽሑፍ ሊተካ ችሏል ።

ግዙፎቹና አስደናቂዎቹ የአክሱም ሐውልቶች በላያቸው ላይ የሠፈረ ጽሑፍ ባይኖርም እንኳ የቴክኖሎጂ እድገትና የሥልጣኔ ማበብ ዐይነተኛ ማስረጃዎች ናቸው ። ጥቂቶቹ በመጠራና በአንዛ የተገኙት አነስተኛ የድንጋይ ሐውልቶች በኢትዮጵያ ጥንታዊ ቋንቋ በግዕዝ ተጽፎባቸው እንዲሁም የገናናውን የንጉሠ ነገሥት ኢዛናን ታሪክ የሚያወሳ የአክሱም ሐውልት በግዕዝ ቋንቋ ተጽፎ ይገኛል ። በሐውልቶቹ ጽሑፍ ላይ የሠፈሩት ቁም ነገሮች ንጉሡ ስለተቀዳጀቸው ድሎች፣ ግዛታቸውን ስለማስፋፋትና ለአምላካቸው የቀረቡ ምስጋናዎችን አካትተው ይገኛሉ ። ከዚህ ሐቅ የምንገነዘበው ዓቢይ ቁምነገር አባቶቻችን ታሪካቸውን፣ ድሎቻቸውንና እምነታቸውን ጽፈው ለትውልድ ለማስተላለፍ በጠፍጣፋ ድንጋዮች ላይ በመቅረጽ እንደነበረ ለመረዳት ይቻላል ። ፈደላቱን በድንጋይና በብረታብረት ወዘተ... ላይ ለማስፈር የሚፈለፍባቸው መሣሪያዎች በአንዳንድ ቦታዎች ላይ በተደረጉት ቁፈራዎች ውስጥ ተገኝተዋል ። እነርሱም መርዎች፣ መንደሎችና ሽብልቆች የሚመስሉ ናቸው ። በወርቅ፣ በብርና በነሐስ ጌባጌጦችም አንዳንድ መልዕክት፣ እምነት፣ ወዘተ... የሚጠቁ ጽሑፎች ይቀረጽባቸው ነበር ። ለዚህም ጥሩ ማስረጃ የሚሆኑት በተለያዩ በአክሱም ገንዘቦች ላይ የሠፈሩት ፈደላት ናቸው ።

በአክሱምና በየሐ ዙሪያ ከተገኙት የሸክላ ቁሳቁሶች ላይ የግዕዝ ጽሑፍ መገኘቱ በሸክላም ላይ አንዳንድ ጽሑፎች ይቀረጹ እንደነበረ የሚያስረዳ ነው ። ከነኝህ የሸክላ ዕቃዎች በአንዳንዶቹ ላይ የአንበሳ፣ የፍየል ወዘተ... ምስሎችም ተቀርፀውባቸው ይታያል ። ሌላው የጽሑፍ ማስፈሪያ እንጨት ሲሆን፣ ከአክሱም በስተምሥራቅ 60 ኪ.ሜ. ርቆ በሚገኘው በደብረ ዳሞ ገዳም በእንጨት ላይ ተቀርቦ የሠፈረ ጽሑፍ ተገኝቷል ።

ይህ ሁሉ ቢሆንም ቅሉ፣ ጽሑፉን ለማስፈሪያ ከሚያገለግሉት መካከል ዋነኛው ብራና የተባለው ነበር ። ብራና ኢትዮጵያ ውስጥ ለጽሑፍ ከዋሉት ጥንታዊ ነገሮች መካከል አንዱ ሲሆን፣ በአገልግሎት ላይ መቼ እንደዋለ ግን በውልና በግልጽ አይታወቅም ። ሆኖም በጥንት ጊዜ በአክሱም ዘመነ መንግሥት የብራና ጽሑፍ ዋና ሆኖ ያገለግል እንደነበረ የሚታመን ነው ። ነገር ግን በብራና ላይ መጻፍ በሰፊው የተለመደውና በሥራ ላይ የዋለው የክርስትና ሃይማኖት ከገባ በኋላ በአራተኛው ምዕት ዓመት በአብርሃ ወእጽብሐ ዘመነ መንግሥት ነው ። ብራና ከሌሎች ሊመረጥ የቻለው ምናልባት ለስላሳ፣ የማያስቸግርና ቀላል በመሆኑና እንዲሁም በአገሪቱ በርካታ የቤት እንስሳት ስለነበሩት ሀብቱ በብዛት በመገኘቱ ቆዳው በሚገባ ከተፋቀ በኋላ ለጽሕፈት መሣሪያነት እንዲያገለግል ተደረገ ።

ብራና ከለማዳ እንስሳት ቆዳ እንደ በሬ፣ ላም፣ ጥጃ፣ ፍየል፣ በግና ፈረስ እንዲሁም ከዱር እንስሳት ቆዳ እንደ አንበሳ፣ ነብር፣ የሚዳ ፍየልና ድኩላ ከመሳሰሉት የተለያዩ እንስሳት ሊዘጋጅ ይችላል ። የፍየል፣ የበግ፣ የጥጃ፣ የፈረስ፣ የሚዳ ፍየልና የድኩላ ቆዳዎች ከሌሎች የተሻሉ ሲሆኑ፣ በነጭነታቸውና በቀለም ተቀባይነታቸው ደግሞ የፍየልና የሚዳ ፍየል ቆዳዎች በይበልጥ ይመረጣሉ ። የፍየል ቆዳ በተለይ ለስላሳና ጠንካራ በመሆኑ ከፍየል ቆዳ የተሠሩ ብራናዎች እጅግ ተፈላጊ ሆኑ ። ስለዚህ ብዙዎቹም ዋና ዋና የብራና ጽሑፎች የተዘጋጁት ከፍየል ቆዳ ነው ። ስለሆነም የመጻፍ ችሎታ ያላቸው መነኮሳት ደባትሮች በየገዳማቸው፣ በየደብራቸውና በየቤታቸው ሆነው የፍየልን ቆዳ ፍቀውና አለዝበው ብራናውን ልክ እንደዛሬ ዘመን ወረቀት ዓይነት እስመስለው በመቃና በቀጫጭን ሽምብቆዎች ብርዕ እንዲጻፍበት እድርገው ያዘጋጁታል ።

በድሮ ዘመን በብዛት የሚጻፉ መንፈሳዊያን መጻሕፍት ስለሆኑ እነርሱም ከቅዱሳት መጻሕፍት ብሉይና ሐዲስ፤ ከአዋልድ መጻሕፍት ሊቃውንትና መጻሕፍተ መንኲሳት፤ ገድል፤ ድርሳን ተእምር የተባሉት ሲሆኑ፤ ቅዱስ ያሬድ ከደረሳቸው ከዚህ መጻሕፍትም በዓለም የታወቁ ድን፤ ጸመድን፤ ምዕራፍ፤ ዝማሬ መዋሥፅት የተባሉት ናቸው። ሌሎችም እንደ ፍትሐ ነገሥት፤ ታሪክ ነገሥትና ክብረ ነገሥት የመሳሰሉ የተከበሩ መጻሕፍት ይገኙባቸዋል። ከነዚህም በቀር ስለ ኢትዮጵያ ባሕላዊ ሕክምና፤ የአባቶችን ወግንና ሥርዓትን የሚገልጹ መጻሕፍትም እንዳሉ እይዘን ጋም። እንግዲያውስ ኢትዮጵያ አሉኝ ብላ ከምትመነባቸው ቅርሶች አንዱ የብራና መጻሕፍት ናቸው። ምክንያቱም የያዙት የታሪክም ሆነ የወግና ሥርዓት ትምህርቱ በጣም ጠቃሚ ስለሆነ ነው።

ብራናው በጸሐፊው መኖሪያ ቤት የአጥር ግቢ ውስጥ ሊዘጋጅ ይችላል። በመጀመሪያ ደረቁም ሆነ እርጥቡ የፍየል ቆዳ ይሰበሰባል፤ ከዚያም በኋላ በውኃ ይዘፈዘፋል፤ ቀጥሎም ከውኃ ወጥቶ በጠፍር መወጠሪያ ወይም ገመድ አራት ማዕዘን ባለው ቀምበር ላይ ይወጠራል፤ ከዚያም የቆዳው ልፋው በቆልማማ ቢላዋ ይገፈፋል፤ ቀጥሎም የተደቀሰ ጨው እየተነሰነበትና ውኃም እንደ አስፈላጊነቱ እየተርከፈከፈበት በመራመሚያ ድንጋይ እየተራመመ ከልፋው ሁሉ ንጹሕ ይሆናል። ቀጥሎም እንዲደርቅ ይደረግና በተዘጋጀው ምሳር ተፍቆ እንደገና ጨው ተደርጎበት ይራመምና ከዚያ በኋላ ይደርቃል። ቀጥሎም የደረቀው ብራና በአስፈላጊው መጠን እየተለካ ጥራዞች እንዲያገኝ ተደርጎ በመቀስ ይቆራረጣል፤ ቀጥሎም ጥራዞቹ መስመር እንዲኖራቸው በማስመሪያና በወሰፊ እየተሰመሩ መስመር ይዘጋጃላቸዋል፤ ከዚህም በኋላ በመዳመሚያ እየለዘበ የቁም ጽሕፈቱን መጻፍ ይቀጥላል።

በሀገራችን በአብዛኛው ለጠቀሜታ የሚውሉት ጥቁርና ቀይ ቀለም ዓይነቶች ሲሆኑ፤ ሁለቱም ለተለያዩ ዓላማ ያገለግላሉ። ኢትዮጵያውያን ጸሐፊዎች ጥቁር ቀለም ከቅጠል፤ ከከሰል ከምጣድ ጀርባ በሚራገፉ ጥላሸቶችና ጥቀርሻዎች፤ ቀይ ድንጋይ፤ በርበሬ፤ ለሥዕል ደግሞ የእንቁላል አስኳል፤ ቀይ እፈርና ሙጫ ከመሳሰሉ በመሰብሰብና ተቆልቶ እንዲያር ከተደረገ እህል (ሐሩር) ጋር ቀላቅለው በመለወስና በማብኳት እንደ አስፈላጊነቱ ቀይ ወይም ጥቁር ቀለም አዘጋጅተው ይጠቀማሉ። እንደተፈለገው የቀለም ዓይነት ከላይ የተጠቀሱትን ነገሮች ተቀላቅለው

ክድን የብራና መጽሐፍ አገዳ ፲፮

ማሰሮ ውስጥ ከከተቀት በኋላ እስኪብላላ ድረስ በየጊዜው እየታሸ ለበርካቻ ቀናት ይቆያል። ከንኚህ የቀለም ቅመሞች ሌላ የደረቀ አበባና ለራስርም ከሙጫ ጋር ቀላቅለው ቀለም በማዘጋጀት ጥቅም ላይ ያውሉት ነበር። የተቀመሙት ነገሮች ተወቅጠውና ተደቁሰው ከላሙ በኋላ በሙቅ ውኃ ይቀቀሉና በንጹሕ ቦታ ተቀምጠው እየታሹ ይቆያሉ። ቀለሙ እየበካ ሲሐድም የማጣበቅ ጠባይ ይኖረዋል። ከዚያም በንጹሕ ጨርቅ ይጠለላል። ብራናውን ማዘጋጀቱ በቂ ዕውቀት እንደሚጠይቅ ሁሉ፤

ቀለም መቀመጫው ዕውቀትን፣ ችሎታንና ትዕግሥትን የሚጠይቅ ሥራ ነው። በመጨረሻ ጥቁሩ ቀለም በጥቁር ቀንድ፣ ቀይ ቀለም ደግሞ በቀይ ቀንድ ይቀመጣል።

ጥንታዊያን ጸሐፊዎች ሽምቦቆንና የመቃብርዕን እንዲሁም የትልልቅ አምሮችና ንስሮች ላባን እንደ ብዕር አድርገው ይጠቀሙባቸው ነበር። ሽምቦቆውን ወይም መቃውን እንደሚፈለገው ዓይነት መካከሉን ሰንጠቅ አድርጎ ይቀርፀዋል። የመጽሐፉ ርዕሶችና የቅዱሳን ስሞች የእግዚአብሔር፣ የኢየሱስ ክርስቶስ፣ የማርያም፣ የመሳሰሉትና ወዘተ... በቀይ ቀለም ይጻፋሉ። ይህ የአጻጻፍ ዘዴ በየዐረፍተ ነገሮች መሐከልም አልፎ አልፎ ይደረጋል። መጻሕፍቱም በጉልህ ጥቁርና ቀይ ቀለም በመስቀለኛ ነቁጥ በሥዕል ሐረጎች ያጌጡ ናቸው።

ብራናዎቹ በሚጻፍባቸው ጊዜያት ግማሹ ወይም ሙሉው ገጽ ለሚያስፈልገው ሥዕል ክፍት ሆኖ ይቀራል። ሥዕሎቹ የሚቀሱት ተመልካቹን በሚማርኩ ዓይነት ውብ የገብር ቀለማት ነው። የገጻቹም ጠርዞች አንዳንድ ጊዜ በተለያዩ ጎብሮች የተጌጡ ናቸው። መስቀሎች፣ ቅጠሎችና ጂኦሜትሪን የተከተሉ ቅርጾች በተናጠል ወይም በተለያዩ መንገድ ተዳምረው ይታያሉ። ከዚያም በመጀመሪያ የብራና ቅጠሎች ጸሐፊው በፈለገው መጠን ጥራዎቹን ይወስናል። ከተጠረዘም በኋላ ተደጉሶ አንድ መጽሐፍ ይሆናል። የብራና መጽሐፍ ሲባል በውስጡ አንድ ዓይነት ሐሳብ ወይም የተለያዩ ሐሳቦችን አካትቶ ሊይዝ ይችላል። ታላላቆቹ እንደ ወንጌል፣ እንደ ግብረ ሕማማት፣ እንደ ስንክሳር ያሉት ገበታቸው በወርቅ ወይም በብር ሊለበጥ ይችላል። ጸሐፊዎቹ ማንኛውም ዓይነት ጽሑፍ ለመጻፍ ሲጀምሩ “በስመ አብ ወወልድ ወመንፈስ ቅዱስ አሐዱ አምላክ ንዊጥን በረድኤት እግዚአብሔር ጽሑፈ ገድለ ... ጽሑፈ ድርሳን ... ጽሑፈ ዜናሁ ለእገሌ ... ጽሑፈ ዜና ታሪክ ዘኢትዮጵያ” በማለት ረድኤት እግዚአብሔርን አጋኝ በማድረግ መጻፍ ይጀምራሉ። ይህን የመሳሰለውን መቅደመ ጽሑፍ አብዛኛውን ጊዜ የሚጽፉት በቀይ ቀለም ብቻ ነው። ከዚህ ሌላ የአመቤታችንን፣ የጻድቃችንን የሰማዕታችንን፣ የሐዋርያትንና የእግዚአብሔርን ስም በቀይ ቀለም ይጽፋሉ። ለምዕራፍ መክፈያ ለነጥቦች ማሰራጨ ለሐረግ መጣያ በቀይ ቀለም ይጠቀማሉ።

ከነኝህ ወደርየለሽ የብራና መጻሕፍት አብዛኛዎቹ በዮዲትና በግራኝ አሕመድ እንዲሁም በደርቡሾች ጦርነት ጊዜ ተቃጥለዋል።

የቀሩትም ተዘርፈዋል። በኢጣሊያ ፋሺስቶች ወረራና በእንግሊዞችም ተወስደዋል። ከዚህም የተረፉ ታሪክ አቀፍ የብራና መጻሕፍት በአውሮፓውያን ሚሲዮናዊያን ተጓዦችና ሀገር አሳቾች በየጊዜው ተመዝብረዋል። በእንግሊዝ ሀገር ብቻ 700 ያህል የተለያዩ የብራና መጻሕፍት በየሙዚየምና በየቤተ መጻሕፍቱ ይገኛሉ። እዚህ ቴዎድሮስ አንድ ሺ ያህል የብራና መጻሕፍት መቅደላ ላይ ሰብስበው እንደ ነበረና ከነኝህም አብዛኛዎቹ በእንግሊዝ ሠራዊት ተዘርፈው ስለተወሰዱ፣ ከነሱም ውስጥ ክብረ ነገሥት የተባለው የታሪክ መጽሐፍ ብቻ በአጼ ዮሐንስ አራተኛ ጥያቄ ሊመለስ ችሏል።

ዛሬ ዋና ዋናዎቹ የብራና ጽሑፎች በኢትዮጵያ ውስጥ የሚገኙት በአክሱም ጽዮን ማርያም፣ በደብረ ዳም፣ በጉንዳጉንዴ፣ በሚካኤል እምባ፣ በቤተልሔም፣ በደብረ ቢዘንና ደብረሲባኖስ፣ በጣና ሐይቅ ደሴቶች ላይ በሚገኙ ገዳማት እንዲሁም በጉንደር፣ በጉጃምና በወሎ ገዳማትና አብያተ ክርስቲያናት ነው። በውጭ ሀገርም የኢትዮጵያ የብራና መጻሕፍት በፓሪስ፣ በቫቲካን፣ በሞስኮና በቦርሊን ከተማዎች ቤተ መጻሕፍት በብዛት ይገኛሉ። እነዚህም የብራና ጽሑፎች በይበልጥ ተደናቂ የሚያደርጋቸው ከብራና አዘገጃጀቱ ጀምሮ እስከ ቀለሙና የብርዕ አቀራረቡ ድረስ በኢትዮጵያውያን ሊቃውንት እየተዘጋጁ የተጻፉ በመሆናቸው ነው። ሆኖም ባለሙያዎቹ አባቶቻችን ያቆዩትን ቅርሶች ካጣን እንደገና መልሰን ልንሠራቸው ስለማንችል፣ ለመጨዎቹ ትውልዶች መመኪያና መኩሪያ ሆነው እንዲቆዩ ቅርሶቻችን በእጃብብካቤ ሊጠበቁ ይገባል። ይህም ሲሆን እያንዳንዱ ዜጋ ታሪኩን በማድነቅ ኮርቶ ከመኖሩም በላይ፣ ሀገር ጉብኚዎቹም ታሪኩን ለማየት ሲመጡ ከነሱ የሚገኘው ገቢ ለሀገራችን ኢትዮጵያ ኢኮኖሚ ግንባታ ከፍተኛ አስተዋጽኦ እንደሚያደርግ እያንዳንዱ ኢትዮጵያዊ መገንዘብ አለበት።

ከአለት ተራራ ተፈልፍለው የተሠሩ

የውቅር አብያተ ክርስቲያናት

በጥንት ዘመን በኢትዮጵያ ይኖሩ የነበሩት ሕዝቦች በዙሪያቸው ከሚገኙት የአለት ተራራዎችና ኮረብታዎች ፈልፍለው ሕንፃዎችን በማውጣት ጥበብ የተካኑና የተዋጣላቸው የድንጋይ ጠራቢዎችና ጠቢባን ነበሩ ። የፈጠራቸው ውጤት የሆኑት ቅርጾችና በርካታ አንድ ወጥ የድንጋይ ሐውልቶች፣ የገንቧቸው ቤተ መንግሥቶች፣ ከአለት ድንጋይ ፈልፍለው ያወጧቸው ቤተመቅደሶችና አብያተ ክርስቲያናት የሚመለከታቸውን የሰው አእምሮ በአድናቆት ይመስጣሉ ። ይህም ይበልጥ የሚገልጽ አብዛኛዎቹ ሥራዎች ከ3000 ዓመታት በፊት እንደተሠሩ ሲታሰብ ነው።

በኢትዮጵያ ውስጥ በመቶዎች የሚቆጠሩ ከድንጋይ ፍልፍል የተሠሩ ቤተመቅደሶችና አብያተ ክርስቲያናት ይገኛሉ ። በትግራይ ብቻ አለት እንደሌለ በሚገኝባቸው ተራራዎችና ኮረብታዎች በያለበት የተሠሩ ከሁለት መቶ በላይ የዚህ ዓይነት ከድንጋይ የተፈለፈሉ ቤተመቅደሶችና አብያተ ክርስቲያናት አሉ ። አንዳንዶቹ በተራራዎች ውስጥ ሌሎችም የኮረብታዎችን ደረት ተንተርሰው የተሠሩ ናቸው ። ቀድሞም ቢሆን ዋሻ የነበሩና አንዳንድ ቅርጾች ተቀርጸውባቸው የሚታዩት እጅግ በጣም ብዙ ናቸው ። በከፍተኛ ጥበብና ትዕግሥት በከፍተኛ ገደሎች ውስጥ እጅግ በተራቀቀና በጥራት የተፈለፈሉ ሕንፃዎች ቁጥርም ቀላል አይደለም ። ጥቂቶቹ አብያተ ክርስቲያናት በቅብ ሥዕሎችና በግድግዳዎቻቸው በጣራቸውና በዓምዶቻቸው ላይ በተቀረጹ ምስሎች በረቀቀ ሁኔታ የተጌጡ ናቸው ። አንዳንዶቹ በተለያዩ ጌጣጌጦች የተሠሩ አብያተ ክርስቲያናት በአክሱም ሐውልት በሚገኙት መስኮቶች አምሳል ተቀርጸው የተሠሩ ናቸው ። እነዚህም ሕንፃዎች መቼ እንደተሠሩ በውል አይታወቅም ። ሆኖም በአካባቢው ኗሪ ሕዝብ የሚነገረው በአፈታሪክና በብራና ከተጻፉት ጥንታዊ የግዕዝ ጽሑፎች ሰፍሮ እንደሚገኘው እነዚህ አብያተ ክርስቲያናት አብዛኛዎቹ ከክርስቶስ ልደት በኋላ በ4ኛው ክፍለ

ዘመን እንደ ተሠሩ ይገልጻል ። ሌሎቹ በሥነ ሕንፃቸውም ሆነ በአሠራራቸው ይበልጥ ኋላቀርና ያለጌጥ የታነፁት አብያተ ክርስቲያናት ከክርስትና በፊት በቤተ መቅደስነት (በምኩራብነት) የሚገለገሉባቸው ነበሩ ። በኋላም የቅርጽ ለውጥ ታክሎባቸው ቤተክርስቲያን በመሆን ይገለገላቸዋል ።

ዶክተር አባ ተወልደመድኅን ዮሴፍ፡ “በትግራይ የሚገኙ በውቅር የተሠሩ አብያተ ክርስቲያናት” በሚለው መጽሐፋቸው ሲገልጹ፡ “አንዳንዶቹ ሕንፃዎች ከኢየሱስ ክርስቶስ ልደት በፊት የተሠሩ ናቸው። ምክንያቱም በሐውዜን ከተማ እንደሚታየው በሕንፃው ላይ የክርስትና ምልክት ጨርሶ አይታይበትም” ብለዋል ። ስለዚህ ጸሐፊው እንዳሉት ለዚህ ዓይነት ለውጥ ጥሩ ምሳሌ የሚሆነው ከክርስትና በኋላ “ከአራት ምኩራብ” ወደ ቤተ ክርስቲያንነት ከተቀየሩት መካከል አንዷ ማርያም ሐውዜን ናት ።

የመጀመሪያዎቹ በኢትዮጵያ ከድንጋይ የተፈለፈሉ ቤተ መቅደሶች የተሠሩት ከክርስትና በፊት በመቶ ዓመት አካባቢ ወይም ከዚያ በፊት ሊሆን ይችላል ። የመጨረሻዎቹ ግን፡ በ13ኛው ክፍለ ዘመን አካባቢ በአጼ ሳሊብላ የታነፁ ናቸው ። በርካታ ከድንጋይ የተፈለፈሉ አብያተ ክርስቲያናት የሚገኙበት ዋነኛ ሥፍራ በሐውዜን ከተማ ዙሪያ በሚገኘው አካባቢ ነው ። ከነርሱም ብዙዎቹ ከሐውዜን ሰሜን፡ ምዕራብ፡ ምሥራቅና ደቡብ ሲገኙ፡ ከዚሁ ከተማ ከአምስት እስከ ሐያ አምስት ኪሎ ሜትር ርቀት ላይ በየተራራማው ሥፍራ ቢያንስ ሰማንያ ከድንጋይ የተወቀሩና የተፈለፈሉ ሕንፃ አብያተ ክርስቲያናት ይገኛሉ ።

በሐውዜን ከተማ የሚገኘው ከአለት የተፈለፈለ ሕንፃ ቤተክርስቲያን ከፊት ለፊቱ በኢጣሊያኖች የተሠራ ዘመናዊ ሕንፃ ተጋርጦበት ይገኛል ። የዚህም ቤተ ክርስቲያን አካል የሆነውና በልዩ ጥበብ ተፈልፍሎ የወጣው ክፍል አሁን እንደ ቤተ መቅደስ ሆኖ ያገለግላል ። ይህ ቅዴምትነት ያለው በውቅር ተፈልፍሎ የተሠራ ሕንፃ ቤተክርስቲያን መጀመሪያ ቤተ መቅደስ (ምኩራብ) የነበረና በኋላም ወደ ቤተክርስቲያን ነት የተለወጠ ነው ። የሐውዜን ማርያም ቤተክርስቲያን በአራተኛው ክፍለ ዘመን በአቡነ ሰላማ ከማቴ ብርሃንና በነገሥታት አብርሃ ወአጽብሐ አማካይነት የክርስትና ሃይማኖት ወደ ኢትዮጵያ ሲገባ በምኩራብነት ያገለግል የነበረውን ቤት ወደ ቤተክርስቲያንነት በመለወጥ የቅድስት

ማርያምን ታቦት እንዲገባ አድርገዋል። ይሁን እንጂ፡ አሁን ያለው ቤተክርስቲያን በጥንተ ስሙ ማርያም ሐውዜን ተብሎ በመጠራት ፈንታ አቡነ ተክለሃይማኖት ጸልየውበታል። በማለት ታሪካዊ አመጣጡን ወደ ጐን በመተው በአቡነ ተክለሃይማኖት ስም ነው የሚጠራው። በመቅደሱ ውስጥ ግን፡ ታቦተ ማርያምና ታቦተ ቅዱስ ገብርኤል ይገኛሉ። በዚህ ቤተክርስቲያን ጥንታውያን መስቀሎችና የብራና መጻሕፍት ይገኙበታል። የሐውዜን ማርያም ቤተክርስቲያን ከመቀሌ 93 ኪ.ሜ. ከአዲግራት ደግሞ 70 ኪ.ሜ ያህል ርቀት ላይ ይገኛል።

በሐውዜን አካባቢ የሚገኙት ጥንታውያን አብያተ ክርስቲያናት በሚያምር ሁኔታ የተቀረጹና በርካታ ሥዕሎቻቸው የጥንታውያን ሊቃውንት አባቶቻችን የጥበብ አሻራ የሚያንጸባርቁና የተዋቡ ከመሆናቸውም በላይ በተለያዩ ሥፍራዎች እንደ ማንኛውም ዘመናዊ ቤተክርስቲያን ሆነው ያገለግላሉ። እነኚህ ከድንጋይ ተፈልፍለው ከተሠሩ ሕንፃዎች የመጀመሪያዎቹ እንደሆኑ የሚገመቱት የትግራይ አብያተ ክርስቲያናት ከብዙ መቶ ዓመታት በኋላ ተሠሩ ከሚባሉት የላሊበላ አብያተ ክርስቲያናት ጋር በጣም የሚመሳሰሉ ናቸው። ኢትዮጵያ ከውቅር የተሠሩ ብዙ የሕንፃ አብያተ ክርስቲያናት ስላሏት፡ በዚሁም በቀደምትነት ምናልባት በዓለም እንደኛ ናት የሚል እምነት አለች።

ከሐውዜን ከተማ በስተምሥራቅ 20 ኪ/ሜ ወይም ደግሞ ከውቅር ከተማ በስተምሥራቅ 0 ሥራ ስድስት ኪሎ ሜ. ርቀት ላይ አይባ ገማድ በተባለ ቦታ በሁለቱ ወንድማማች ቅዱሳን ነገሥታት አብርሃና አጽብሐ ስም በውቅር የተሠራ ለመታሰቢያቸው የቆመ ሕንፃ ቤተክርስቲያን ይገኛል። በዚህ ቤተክርስቲያን ስለ ኢትዮጵያ ታሪክና ስለ ሁለቱ ነገሥታት ዝና የሚያወላ ጥንታዊ የብራና ጽሑፍ ይገኛል። ቤተክርስቲያኑም ግዙፍና ውብ ከሆኑት ሕንፃዎች መካከል አንዱ ነው። የተሠራውም ከአለት ተፈልፍሎ ዕብን አድማስ በሚባለው መሣሪያ ነው። ይህ ቤተክርስቲያን በስፋቱ የታወቀ በሐረጉና በቅርጹ የተደነቀ በሰው እጅ ተሠራ ብሎ ለማመን የሚያጠራጥር ነው። በቤተክርስቲያኑ ውስጥ ጉልላቶችና በሁለት አውታር የተጠረቡ የጂኦሜትሪ ቅርጾች ያሉበት ከብ ጣራና ግድግዳዎች ላይም ሁለት መስቀሎች ተቀርፀውበታል። በመቅደሱ ግራና ቀኝ አራት ማዕዘን ስፋፊ ክፍሎች ይገኛሉ። የቅድስቱ ክፍለ

ጣራ በልዩ ሐረግ የተጌጠ ነው። በቀድሞ ጊዜ ውስጡ ግድግዳ ለቤተክርስቲያኑ ብርሃን የሚሰጡ ጨረሮች የሚያንጸባርቅ መስተዋት ዓይነት ነገር ነበረው። ይህ ሽፋን ምናልባት ከመስተዋት ወይም በጣም ከተወለወለ ወርቅ ወይም ዕንቁ ለመሆኑ መጽሐፉም ያስረዳል። ከዚህ ተጨባጭ ማስረጃ የምንረዳው የታሪክ ሐቅ ጥንታውያን የኢትዮጵያ አብያተ ክርስቲያናት እጅግ የተጌጡ እንደነበሩ ነው። የቤተክርስቲያኑ የውስጥ ጣራ የሚደገፈው አምረውና ተውበው በተጌጡና በተቀረጹ ዐርባ አራት የድንጋይ ዓምዶች ሲሆን ስፋቱም 20 ሜትር በ35 ሜትር ነው።

ከቤተክርስቲያኑ ውስጥ ከቆሙ ዓምዶች መካከል ከቅድስት ላይ የሚገኘው አንዱ ዓምድ ጥቅምት አራት ቀን በሚውለው ከብረ በዓል በየዓመቱ ከዓምዱ መካከል ውታ እየመነጨ ለሕዝቡ እንደ ጸበል ሆኖ ለሦስት ቀናት ሲያገለግል ከቆየ በኋላ ጸበሉ ይደርቃል። ይኸውም በልዩ ደዌያት የሚሰቃዩ ሕሙማን እየተጠመቁ የሚፈውሱበት ጠበል በመሆኑ በየዓመቱ የማያቋርጥና እንደተአምር የሚታይ ፈዋሽ ጠበል ነው።

በቤተክርስቲያኑ ግድግዳዎች አልፎ አልፎ የሚታዩት መጠነኛ ስንጥቆች የተከሰቱት በ10ኛው ክፍለ ዘመን የዲት በቤተክርስቲያኑ ላይ አደጋ በጣላችበት ጊዜ እንደሆነ ይነገራል። የጥፋት መልእክተኛ የሆነችው ይህች ንግሥት ቤተክርስቲያኑን ኩበትና እንጨት ከሞላችው በኋላ እሳት ለኮሰችበት። እሳቱም አምርና ደምቆ ለዘመናት የቆየውንና በልዩ ጥበብ የተጌጠውን የውስጡን ክፍልና አስደናቂ በሆነ ጥበብ የተቀረፁትን ዓምዶች ጨምሮ አቃጠላቸው። ይህም ሆኖ በአጠቃላይ ሲታይ በቤተክርስቲያኑ ላይ የደረሰው ጥፋት መጠነኛ ነበር ለማለት ይቻላል። በእሳቱ ከመለብለባቸው የተነሣ ግድግዳዎቹና ዓምዶቹ የጠቆሩ ቢሆንም እንኳ ጥንታዊ ቅርጾቸውን አሁንም እንደያዙ ይገኛሉ። የቅኔ ማገላቱ ጣራ ግን በእሳቱ ቃጠሎ ፈርሷል። በመጽሐፈ ታሪኩ እንደሚነገረው፡ ጉዲት ይህን በአይባ ገማድ ላይ የሚገኘውን የአብርሃ ወአጽብሐ የውቅር ሕንፃ ቤተክርስቲያን አቃዋላ ወደ ቤተ መንግሥቷ አሔዳለሁ ብላ በተነሣች ጊዜ እግዚአብሔር መንገዷን አሳስቶ ለዲ ነፋስ ከሚባለው ቦታ ነፋስ አስነሥቶ አሽቀንጥሮ አደካውህ ከሚባል ቦታ ላይ ስለጣላት የሕይወቷ ፍጻሜ ሆነ፡ ሞተች። መቃብሯም ከውቅር ከተማ በታች በሚገኘው አደካውህ አጠገብ የቆመ ድንጋይ ምልክት ተተክሎ በት ይገኛል። ይህን አባባል ለማመን አስቸጋሪ ቢመስልም፡ እግዚአብ

ሐር የሚሳነው ነገር ስለሌለ ተአምራቱን ለማሳየት ከሚከሰቱት አስደናቂና የሰው ልጅ ሊፈጽማቸው ከማይችሉ መለኮታዊ ሥራዎች ሳይሆን አይቀርም የሚል እምነት አለኝ ።

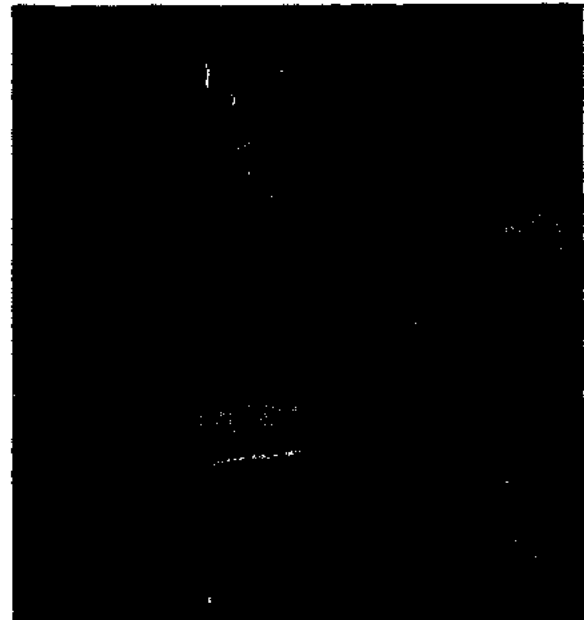
ከደጀ ሰላሙ ዝቅ ብሎ ቤተክርስቲያኑ በ340 ዓ.ም. በሁለቱ ወንድማማች ነገሥታት እንደ ተሠራ የሚገልጽ በድንጋይ ላይ የተቀረፀ ጽሑፍ ይገኛል ። እነኚህ መንትያዎች ቅዱሳን ነገሥታት በዘመናቸው ከስልሳ በላይ የውቅር አብያተክርስቲያናት እንዳሳኑ ይታመናል ። እነሱም አብዛኞቹ በትግራይ ክፍለ ሀገር ሲገኙ ፡ ሌሎችም በኤርትራ ፡ በጉንደር ፡ በጉጃም በሸዋና በሌሎችም ክፍላተ ሀገሮች እንዲሁም በየመን ሐገረ ናግራን ፡ አያሌ አብያተ ክርስቲያናትን እንዳሳኑ ታሪካቸው በሰፊው ያስረዳል ። በጣም የሚያምር የነበረ የአክሱም ጽዮን ቤተክርስቲያን ብቻ ዐሥራ ሁለት መቅደስ ያለው አድርገው ሲያሠሩ የቀሩት ግን አብዛኞቹ በውስጣቸው ሦስት ሦስት ቤተመቅደሶች እንዲኖራቸው አድርገው አሳንጸዋቸዋል ። ቤተመቅደሱም ከሦስት ላይ የተከፈለ ሆኖ ክፍሎቹ ለየብቻቸው የታነጹ ናቸው ። ለምሳሌ በአብርሃና አጽብሐ ቤተክርስቲያን የሚካሄድ ፡ የጎብርኤልና የአብርሃና አጽብሐ ታቦት ይገኛሉ ። ወደ ውስጥ ሲገባ በስተቀኝ በኩል ያለው ቤተመቅደስ የአብርሃና አጽብሐ መቃብርን ጭምር ያካትታል ። የአካባቢውም ነዋሪዎች ይህን ዝነኛ የአብርሃ ወአጽብሐ የውቅር ቤተ ክርስቲያን ያረፈበትን ቦታ ብቻ ሳይሆን አካባቢውንም ጭምር “እንዳ አብርሃ ወአጽብሐ” ብለው ይጠሩታል ። ትርጉሙም የአብርሃና አጽብሐ ቤት ማለት ነው ። የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ቅድስናን ከሰጠቻቸው ነገሥታት መካከል አብርሃና አጽብሐ የመጀመሪያዎቹ ናቸው ። እንዳ “አብርሃ ወአጽብሐ” የሚባለውም ቤተክርስቲያን ከመቀሌ 56 ከውቅሮ ከተማም 16 ኪ.ሜ ርቀት ላይ ይገኛል ።

ይህ ቤተክርስቲያን በኢትዮጵያ ውስጥ ከሚገኙት እጅግ ከተከበሩ ሥፍራዎች አንዱ ነው ። በየዓመቱ ጥቅምት 4 ቀን በብዙ ሺህ የሚቆጠሩ ምእመናን ከየክፍለ ሀገሩ ለጸሎትና በዓሉን ለማክበር ይሔዳሉ ።

በዚህ በእንዳ አብርሃ ወአጽብሐ ቤተክርስቲያን ክልል ውስጥ ወደ ምሥራቅ ጥቂት ራቅ ብሎ በውቅሮ ከተማ ውስጥ ከድንጋይ ተፈልፍሎ የተሠራው የቅዱስ ቂርቆስ ውቅር ቤተክርስቲያን ሕንፃ ይገኛል ። ሕንፃው የተሠራውም ከአዲስ አበባ ወደ አሥመራ በሚወስደው ጉዳና

አቅራቢያ ስለሆነ መንገድ ላይ ሆኖ ይታያል ።

በ1860 ዓ.ም. የእንግሊዝ ጦር ወደ መቅደላ ሲጓዝ ፡ የዚህን ቤተክርስቲያን ውጫዊ ቅርጽና ውስጣዊ ይዘት በማየት እንደተደነቀ የዕድሜ አዚም የከበዳቸው አዛውንት ይናገራሉ ። ምንም እንኳ የእንግሊዝ ጦር አመጣጥ ለኢትዮጵያ ጥፋት እንጂ ለኢትዮጵያ ድህንነት የመጣ ባይሆንም ፡ የኢትዮጵያ ሥልጣኔ ምን ያህል የተራቀቀ እንደነበረ በቀዳሚ መረጃነት የተገነዘበው ታሪካዊ ሐቅ ነው ። በዚያን ዘመን በአውሮፓውያን ዘንድ ከሚታወቁት ከድንጋይ ከተፈለፈሉት የመጀመሪያው የኢትዮጵያ አብያተ ክርስቲያናት አንዱ ነው ተብሎ ይነገር ነበር ። አሠራሩም አንድ ወጥ ሆኖ ከኮረብታው ጋር የተያያዘው በስተጀርባው ያለው ክፍል ብቻ ነው ። በስተቀኝና በስተግራ ያሉት ክፍሎች ግን ያልተያያዙ ናቸው ። ይኸውም እስደናቂ ከሚባሉትና ዕፁብ ድንቅ ጥበብ ከሚታይባቸው ሕንፃዎች አንዱ ነው ። አብርሃ ወአጽብሐ እንዳሠሩትም መጽሐፉ ያስረዳል ። ውቅሮ ቀርቆስ ከመቀሌ በ40 ኪ.ሜ. ርቀት ላይ ይገኛል ።

ከጽዮን ድንጋይ ከተፈለፈሉት የትግራይ አብያተ ክርስቲያናት አንዱ የሆነው የውቅሮ ቂርቆስ ቤተ ክርስቲያን

የአቀማመጡ ሁኔታ ልክ እንደ ደብረ ዳሞ ሆኖ በላዩ ላይ ከአለት ድንጋይ ተፈልፍሎ የታነፀ ሚካኤል አምባ የተባለ የውቅር ቤተክርስቲያን ከውቅር ከተማ በስተምሥራቅ 50 ኪ.ሜ. ርቀት ላይ ይገኛል። የሕንፃው አቅጣጫዎች ግለት በስተጀርባው በምሥራቅ በኩል የተያያዘ ሲሆን በሰሜንና በምዕራብ በኩል ከቋጥኝ የተላቀቁ ናቸው። በቤተክርስቲያኑ መግቢያ ላይ በግራና በቀኝ የማይደርቁ ሁለት የውኃ ጉድጓዶች ይገኛሉ። ምንጮቹ ምን ጊዜም የማይደርቁ በመሆናቸው፣ ለቤተክርስቲያኑ አገልግሎት ይውላሉ። በአራተኛው ክፍለ ዘመን እንደተጻፉ የሚነገርላቸውና ከፍተኛ አድናቆት ያላቸው የብራና ጽሑፎች ሌሎችም የቤተክርስቲያን ንዋዩ ቅድሳት በገዳሙ ግምጃ ቤት ይገኛሉ። እንዲሁም እጅግ ጥንታዊ የሆነ የብረት መስቀልና የጥንት ድስትና ኩስኩስት ይገኛል። ከቤተክርስቲያኑም ራቅ ብሎ በአምባው ላይ ምን ጊዜም የማይደርቅ የውኃ ኩሬ አለ። በቤተክርስቲያኑ ውስጥ የሚካኤል፣ የገብርኤልና የማርያም ሦስት ጽላቶች ይገኛሉ። ሕንፃው ከታነፀበት ተራራ ወይም አምባ ላይ ሆኖ ቁልቁል ሲመለከቱት፣ በዓለም ውስጥ አሉ ከሚባሉት እጅግ የተዋቡ አስገራሚና አስደናቂ ቦታዎች እንደሚወዳደር አያጠያይቅም። ጀርጅ ጌርስተር ቸርችስ ኢን ሮክ (ከቋጥኝ አብያተ ክርስቲያናት) በተባለው መጽሐፉ፣ “የገጠሩን ክፍል በሚመለከት ኢትዮጵያ ውስጥ ካደረግኋቸው ጉብኝቶች ውስጥ የዚህን ያህል ትልቅ ማራኪነት ያለው ቦታ አላየሁም። ከተጠቀሰው አምባ ላይ ሆኖ ወደየትም አቅጣጫ ሲመለከቱ ገንትን እንደማየት የሚቆጠር ነው” ሲል ገልጾታል።

ንጉሥ አንበሳ ውድምን ስታላድድ የኖረችው ንግሥት ዮዲት ከሞተች በኋላ፣ ከሸዋ ወደ አክሱም እንደተመለሰ ካሠራቸው ሕንፃዎች አንዱ ይኸው ቤተክርስቲያን መሆኑ በቤተክርስቲያኑ ታሪክ ተመዝግቧል።

ሌላው አስደናቂና የመሳብ ቅርጽ ባለው ተራራ ጫፍ ላይ የተሠራው የቤተ ክርስቲያን ሕንፃ ደግሞ ከአጽቤ ከተማ በስተ ሰሜን ምሥራቅ 10 ኪ.ሜ ያህል ርቆ የሚገኘው የደብረ ሰላም ሚካኤል ገዳም ነው። የተሠራውም በ3,150 ሜትር ከፍታ ቦታ ላይ በተራራ ጫፍና በገደል አፋፍ ላይ ከተሠሩት በርካታ አብያተ ክርስቲያናት ሁሉ በበለጠ ከፍተኛ ቦታ ላይ ነው። ቤተክርስቲያኑ በሦስት ማዕዘን በኩል ሕንፃ ሲሆን፣

ከፊት ለፊት ግን በግንብ የተሠራ ነው። ቤተክርስቲያኑ የጥንታዊ ቤተክርስቲያንን ሥነ ሕንፃ አሠራር የያዘ እጅግ በጣም የሚያስደንቅ ነው። በበሮቼና በመስኮቶቹ፣ በአጠቃላይ ቅርጹ እንዲሁም የአሠራር ዘዴው የአክሱሞች አሠራር ጥበብ ዓይነት ይታይበታል። የምሥራቁና የደቡቡም አቅጣጫ ግንቦች እንደ አክሱም የሕንፃ አሠራር መሰል ዘዴ ሆኖ የእንጨት ማዕዘን በመፈራረቅ አግድሞ ረድፍ እየሆነ የተሠራ ነው። ሌሎቹ አቅጣጫዎችና ጣራው ራሱ የዋሻው አለት ነው። የምሥራቁንና የደቡቡን አቅጣጫ ከልሎ ለመዝጋት ሲባል ግንብ ተጨምሮበታል። ጣራውንም የሚደግፉ ምስሶዎች አሉት። ይህ ጥንታዊያን ከሆኑት አብያተክርስቲያናት አንዱ ሲሆን፣ ያሠሩትም አብርሃ ወአጽብሐ ለመሆናቸው ታሪክ ነገሥታቸው ያስረዳል። በጣራውና በመቅደሱ በር ላይ ግሩም የእንጨት ቅርጾችና በደብዛዛ ቀለም የተሳሉ ድንቅ ሥዕሎች ይገኛሉ። ቤተክርስቲያኑም ደብረ ሰላም ሚካኤል በመባል ይታወቃል። አጽቤ ከውቅር 20 ኪ.ሜ ከመቀሌ ደግሞ 60 ኪ.ሜ ርቀት ላይ ይገኛል።

በኢትዮጵያ ከሚገኙት ገዳማት መካከል ዋነኛውና በሥራውም ዕድሜ ጥንታዊነት የያዘው፣ ጥንታዊው የደብረ ዳሞ ገዳም መሆኑ የታወቀ ነው። ከዘጠኙ ቅዱሳን አንዱ የሆኑት አቡነ አረጋዊ (ከሚካኤል) ሥርዓተ ምንኩስናን ያስተማሩበት፣ ይጻፋዩበት የነበረና ከልደተ ክርስቶስ በኋላ ከስድስተኛው ክፍለ ዘመን ጀምሮ ያለማድረግ በገዳምነት ሲኖሩበት የቆዩ ነው። ከዚህም የተነሣ የአቲሳው አቡነ ተክለሃይማኖትም ወደ ደብረዳሞ ሔደው ዐሥራ ሁለት ዓመት እየጸለዩ ከኖሩ በኋላ በገዳሙ አስተዳዳሪ በአባ ዮሐንስ እጅ የምንኩስና ማዕርግ እንደተቀበሉ ገድላቸው ይናገራል።

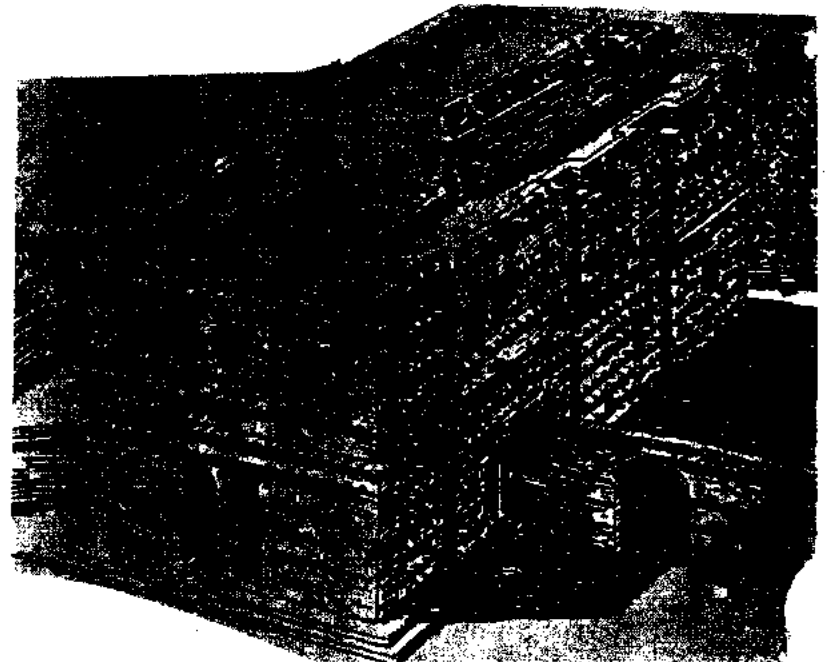
አቡነ አረጋዊ የደብረ ዳሞን ተራራ አቀማመጥ ከሩቁ አይተው ደስ በላሰኛቸው እላዩ ላይ ወጥተው ሊጻፉበት ተመኙ። አቡነ አረጋዊ ወደ ገደሉ ጫፍ ለመውጣትና በዚያውም ላይ የጽሑፍ ሕይወታቸውን ለማሳለፍ መመኘታቸውን አይቶ እግዚአብሔር በአምባው ላይ ይኖር የነበረውን ትልቅ ዘንዶ ወደታች ወርዶ ቅዱሱን አንሥቶ ወደ አምባው እንዲያወጣ እንደዘዘው ተገለጸላቸው። ዘንዶውም ትእዛዙን በማክበር ወደ ገደሉ ሥር እየተምዘገዘገ ወርዶ ከእግር እስከ ወገባቸው ተጠምጥሞና ጠልፎ በመያዝ አወጣቸው። ከዚያም አቡነ አረጋዊ ከተራራው ላይ እንደወጡ ሦስት ጊዜ “ሃሌ ሉያ ለአብ፣ ሃሌ ሉያ ለወልድ፣ ሃሌ ሉያ

ለመንፈስ ቅዱስ” ብለው አመሰግኑ ሲል መጽሐፈ ገድላቸው ያረጋግጣል።

ከዕለታት አንድ ቀን ንጉሡ አጼ ገብረመስቀል አቡነ አረጋዊን ለመጉብኘት ወደ ደብረ ዳም በሒዱ ጊዜ፣ አቡነ አረጋዊ ቤተክርስቲያኑን እንዲያሠሩላቸው አጥብቀው ጠየቁዋቸው። ከዚያም በኋላ አጼ ገብረመስቀል ቤተክርስቲያኑን ለመሥራት ወደ ተራራው የሚያወጣ ደረጃ ሠርተው በሁለት ዓመት ውስጥ በጥሩ ሁኔታና ተመልካችን በሚያስደንቅ መንገድ አሠሩላቸው። ይኸውም ቤተክርስቲያን በትናንሽ ጥርብ ድንጋይና በጥርብ እንጨት አገጢ የተሠራ ጥንታዊ ሲሆን፣ አስካሁንም ምንም ሳይታደስ የጥንት መልኩን እንደ ያዘ ይገኛል።

የቤተክርስቲያኑ ሥራ ከተጠናቀቀ በኋላ፣ አጼ ገብረመስቀል፣ “ደረጃውን ላፍርሰው ወይስ እዚያ ይሁን?” ብለው አቡነ አረጋዊን ሲጠይቁ “ዳሕም” አሏቸው ማለትም እፍርሰው ማለት ነው። ከዚህ በኋላ ደብረ ዳሕምም ተብሎ ተጠራ። በቀን ብዛት ግን፣ ደብረ ዳም እየተባለ መጠራት ጀመረ።

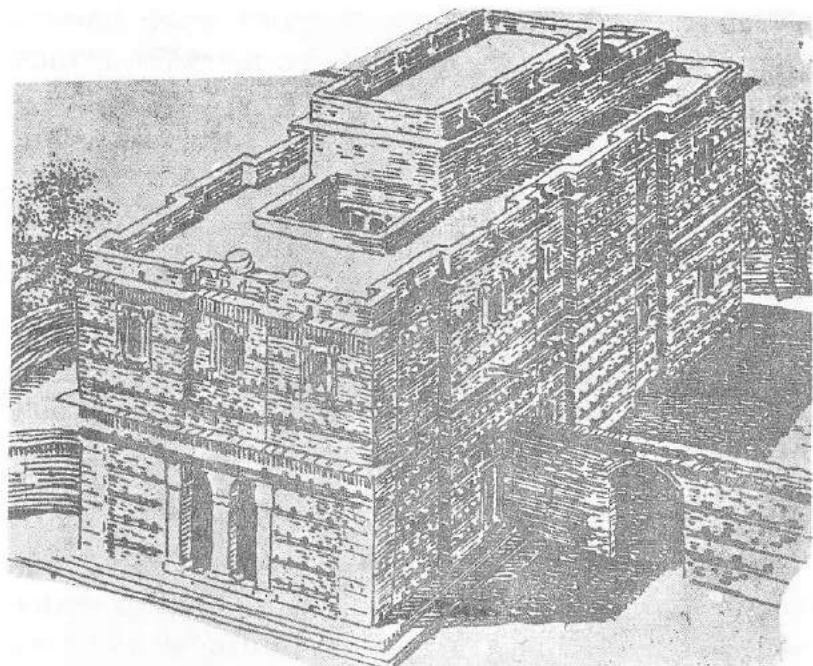
በመሠረቱ ይህ ቤተክርስቲያን ሦስት ቤተ መቅደስ የያዘ በብዙ ሐረግና ቅርጽ ያጌጠ ነው። ክፍሉ በሁለት ተርታ በቆሙ ዓምዶች ሦስት ቦታ የተከፈለ ነው። የመካከለኛው ክፍል ባራ ከሌሎቹ ከፍ ያለ ሲሆን ከዓምዶቹ በላይ ከሚገኘው ግድግዳ የተፈለፈሉ ልዩ ልዩ የአሠራር ጥበብ የሚታይባቸው መስኮቶች ይገኛሉ። ግምቡም በትንንሽ ጥርብ ድንጋዮች የተገነባና የተለያየ ቅርጽ ባላቸው እንጨቶች የተሠራ ሲሆን፣ በምልዓት ሲታይ ደግሞ፣ በቤተክርስቲያኑ ውስጥ የተለያዩ የእንስሳት ምስል ቅርጾች ፍንትው ብለው ይታያሉ። በመጀመሪያ ያሠሩት በታቦተ ማርያም ስምና በታቦተ ሚካኤል፣ ታቦተ ገብርኤል ሲሆን የሚጠራው ግን በአቡነ አረጋዊ ስም ነው። አጼ ገብረመስቀል ለቤተክርስቲያኑ ካህናትና መነኮሳት መተዳደሪያ መሬት ከጉለቱለት ለይተው ከሰጡት በኋላ፣ ለቤተክርስቲያኑ ማገልገያ የሚሆኑ ልዩ ልዩ ንዋየ ቅድሳትን ሰጥተው ወደ መናገሻ ከተማቸው ወደ አክሱም ተመለሱ። ቅዱስ ያፌድም ከአክሱም ወደ ደብረ ዳም መጥቶ አጼ ገብረመስቀል ለአቡነ አረጋዊ ያሠሩላቸውን ቤተክርስቲያን ተመልክቶ በጣጁ አድንጾል። ስለዚህ ተደናቂ ገዳም ብዙም ዘምሯል። ጻድቁ አቡነ አረጋዊም ቅዱስ ያፌድ ገዳማቸውን ጉብኝቶ ሕሊናን በሚመስጥ ጣዕመ ዜማና ስሜትን በሚማ

ጥንታዊ ደብረ ዳም ቤተክርስቲያን

ርክ መንፈሳዊ ዝማሬ አሰምቶ በመመለሱ እጅግ በጣም ደስ አላቸው።

የደብረ ዳም የአቡነ አረጋዊ ገዳም የተተከለበት ተራራ በቀንጣለ ለው ሚዳ ላይ ለብቻው ቀጥ ብሎ በመውጣቱ የትም ሆኖ በርቀት ይታያል። ስለዚህ ገዳም አቀማመጥና ሁኔታ ምሳሌ ለማቅረብ ያስችግራል። የደብረዳም ቤተክርስቲያን ከፍ ካለ ቦታ ላይ የተሠራና በገደላ ገደል የተከበበ ይሁን እንጂ፣ በዘንዶ አምላያ በተገመደው ጠፈር ከእግር እስከ ወገብ ታስረው ከወጡ በኋላ በጣም ሰፊና ለጥ ባለ ቦታ ላይ በመሠራቱ ከሌሎቹ ግዳማት ልዩና አስደናቂ ከሚያደርገው ሁኔታ አንዱ ነው። መውጫ የሌለውና ቀጥ ብሎ የቆመ አምባ በመሆኑ ወደ አምባው መውጣትና መውረድ የሚቻለው በገደሉ ጫፍ ላይ በተገጠለጠለ 16 ሜትር ርዝመት ባለውና በዘንዶ አምላያ በወፍራሙ በተጉነጉነው ጠፍር (መጫኛ) ወገብ ላይ ይታሰርና የተገጠለጠለውን የጠፍር ጉንጉን በእጅም ጭምር አጥብቆና እቅፍ አድርጎ በመያዝ ስለሆነ በጣም አስፈሪና

ጥንታዊ የደብረ ዳጦ ቤተክርስቲያን

ርክ መንገድ ይገኛል፡፡ ኢትዮጵያ በመመለሱ እጅግ በጣም የሰ እስከጣ፡፡

አስቸጋሪ ነው ። በአምባው ላይ ለእርሻ የሚሆን መሬት ባለመኖሩ መነኮሳቱ ቀለባቸውን የሚያመላልሱት ዘወትር በመጫኛው በማሰርና በመንጠላጠል ነው ። ሴቶች ወደ ገዳሙ መውጣት እይፈቀድላቸውም ። ከዚህ ዓለም በሞት በሚለዩበት ጊዜ ግን ፡ ፊሳቸውን በጠፍሩ አስር በማውጣት እንዲቀበሩ ይደረጋል ። በተራራው ላይና በአምባው ግርጌ የኪዳነ ምሕረትን ቤተክርስቲያን አሠርተው ለሴቶችም ገዳም አቋቁመው ላቸዋል ። በደብረዳሞ አምባ ላይ ካለው ሚዳ ከዓመት እስከ ዓመት የማይደርቁ እንደ ኩሬ ሆነው የሚያገለግሉ የያንዳንዳቸው ጥልቀት 30 ሜትር የሚሆን ከአለት ላይ የተጠረቡ ከ12 በላይ የሚሆኑ የውኃ ጉድጓዶች አሉ ። በዚሁ ገዳም የሚኖሩ መነኮሳት ከ600 በላይ ሲሆኑ ለመኖሪያቸው የሚበቁ ቤቶች ሠርተዋል ። መነኮሳቱ ለመጠጥም ሆነ ለምግብ መሥሪያ የሚጠቀሙበት የአለቱ የጉድጓድ ውኃ ነው ። ባሕታውያኑ የሚኖሩትም በገደሉ አፋፍ ላይ ከሚገኙ ቤቶችና ዋሻዎች ውስጥ ነው ።

የደብረ ዳሞ ገዳም በሀገሪቷ ከሚገኙት በርካታ ገዳሞች ሁሉ ቀዳሚና ሥፍራውም በኢትዮጵያ ከሚገኙት እጅግ የተከበሩ የአምልኮተ እግዚአብሔር አብያተ ክርስቲያናት አንዱ ነው ። በ16ኛው ክፍለ ዘመን ንጉሥ ልብነ ድንግልና ባለቤታቸው እቴጌ ሰብለ ወንጌል ከአህመድ ግራኝ ሠራዊት ሸሽተው በማምለጥ በዚህ ሥፍራ ይቀመጡ ነበር ። ንጉሥ ልብነ ድንግል ለዐሥራ ሦስት ዓመታት ሀገራቸውን ከአህመድ ግራኝ ጥቃት ሲከላከሉ ከቆዩ በኋላ ፡ በ1532 ዓ.ም. ባደረገባቸው ሕመም ያረፉትና የተቀበሩት በዚሁ ገዳም ውስጥ ነው ። የትግራይ ተወላጅ የሆኑት የንጉሡ ባለቤት እቴጌ ሰብለ ወንጌልም ከልጃቸው ከአጺ ገላውዴዎስ ጋር በመሆን ግራኝን በርትተው በጀግንነት ተዋግተውታል ። የአምባው ነዋሪዎችም ከላይ ሆነው የድንጋይ ናዳ በመልቀቅ ግራኝንና ሠራዊቱን አጥቅተው መልሰውታል ። ከግራኝ የጥፋት ዘመቻ ከዳኑት አብያተ ክርስቲያናት አንዱ የደብረ ዳሞ ገዳም ቢሆንም ፡ ከዚሁ ገዳም በስተምሥራቅ 30 ኪ.ሜ ያህል ርቆ የሚገኘው የጉንዳጉንዲ ገዳምና ሌሎችም በቦታቸው አቀማመጥ አስቸጋሪነት ሳይደፈሩ የተረፉ በርካታ ናቸው ።

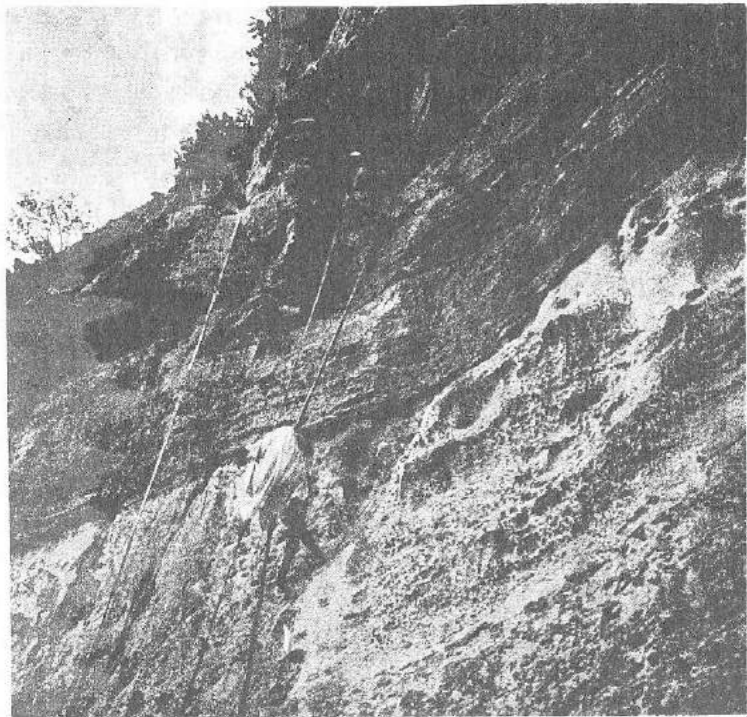
የደብረ ዳሞ ገዳም በዓል-በየዓመቱ ጥቅምት ዐሥራ አራት ቀን ስለሚከበር ፡ ብዙ ሺህ ሕዝብ ክርስቲያን በሥፍራው በመገኘት በዓሉን

ወደ ደብረ ዳሞ ገዳም ሲወጣ

በጸሎት በዕልልታና በሆታ ያከብረዋል ። አምባው በአካባቢው ነዋሪ ሕዝብ “እንዳ አቡነ አረጋዊ” በማለት ይጠራል ።

የጉንዳጉንዲ ማርያም በአጋመ አውራጃ ከዓዲግራት በስተምሥራቅ የሚገኝ ቤተክርስቲያን ሲሆን ፡ በሌላ ቦታ የማይገኙ በርካታ የጥንት የብራና መጻሕፍት ይገኙበታል ። ምክንያቱም ቤተክርስቲያኑ የተሠራ በት አካባቢውና ዙሪያው ገደላገደል ፡ በጉድጓዳ ሥፍራና ሸለቆ ሥር በመሆኑ ነው ። ከዚያም በላይ ወደ ቤተክርስቲያኑ መውረጃ ወደ ደጀ ሰላሙ መግቢያ መንገድ ጠባብና አባጣ ጉባጣ በመሆኑ የግራኝ ጦር ሲያርስበት አልቻለም ። ስለዚህ ሌሎች አብያተክርስቲያናትን ሲያቃጥል ፡ ይህ ገዳም ሳይደፈር ሳይረከስና ሳይቃጠል ሊተርፍ ችሎዋል ። በቤተክርስቲያኑም ውስጥ መሬትን የማያናውጥ እሳተ ገሞራ እንዳለ

ԹԵՔ ԶՈՒՇ ԶԴՐ ՂԵԶՐ ՈՒՄՈՂ

ይነገራል። በኢትዮጵያ ክርስቲያኖችንና የክርስትና ሃይማኖትን ለማጥፋት በተደረጉት አያሌ ጦርነቶች ጊዜ ዋና ዋናዎቹ የአክሱም መጻሕፍትና ንዋየ ቅድሳት በአደራ የቆዩት በዚህ ገጽም ውስጥ ነው። የጉንዳጉንዲ ገጽም ከመቀሌ 135 ኪ.ሜ. ከአዲግራት ደግሞ 26 ኪ.ሜ ያህል ርቀት ይገኛል።

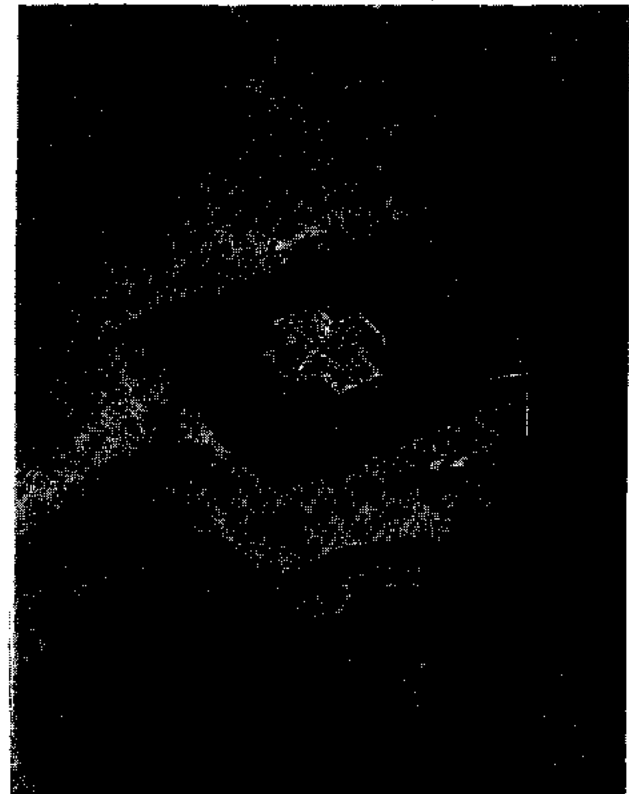
በኢትዮጵያ ሰሜናዊ ክፍል በተለይም በትግራይ በሺህ በሚቆጠሩ ዘመናት ውስጥ የአይሁድና የክርስትና እምነቶች በተከታታይ ሊገቡ ችለዋል። በአሁኑ ጊዜ በትግራይ ውስጥ 4000 ያህል አብያተ ክርስቲያናት ሲገኙ፣ ከነኝህም ውስጥ ከ200 የማያንሱ ገጽማትና ከድንጋይ የተፈለፈሉ አብያተ ክርስቲያናት ናቸው።

የላስታዎቹና በሌላም ሥፍራዎች ያሉት ተጨምረው በኢትዮጵያ የሚገኙት 250 ያህል ከድንጋይ የተፈለፈሉ አብያተ ክርስቲያናት በሙሉ ዝርዝር ታሪካቸውን ለማቅረብ ጊዜ፣ ገንዘብና የተማረ የሰው ኃይል ይጠይቃል። የውቅር ሕንፃ አብያተ ክርስቲያናትም እንኳ በዝርዝር ለመጻፍ አቅም፣ ችሎታ፣ ገንዘብ፣ ጊዜና የተማረ የሰው ኃይል ይጠይቃል። ሆኖም ተመራማሪዎች በስፋትና በጥልቀት አጥንተው አስኪያቀርቧቸው ድረስ የተጠቀሱት አብያተ ክርስቲያናት፣ ገጽማትና ሐውልቶች የአክሱሞች የሥነ ሕንፃና የቅርጽ ሥራዎች በቂ ግንዛቤ ያስጨብጣሉ የሚል እምነት አለኝ። እንክብካቤ በማጣት በጊዜ ብዛት በማርጀትና በጦርነት የተነሣ ጉዳት ቢደርስባቸውም፣ አብዛኛዎቹ ጥንታዊ አብያተ ክርስቲያናትና ገጽማት አሁንም በደህና ሁኔታ ይገኛሉ። በዮዲትና ከዚያም በኋላ በአሕመድ ግራኝ በተካሄዱ ወረራዎች ምክንያት በርካታ አብያተ ክርስቲያናት እንደ ተቃጠሉና እንደፈረሱ ግን የማያጠያይቅ የታሪክ ሐቅ ነው።

ኃያል የነበረው የአክሱም መንግሥት ከወደቀ በኋላ የዛጉዬ መንግሥት ተተካ። የመንግሥቱ መቀመጫም ከአክሱም ወደ ላስታ ሮሃ ወደሚባለው ቦታ ተዛወረ። ከ1157 እስከ 1197 ዓ.ም. ድረስ የገዛውን፣ በኢትዮጵያ ውስጥ ከአለት ድንጋይ ከታነቡት አብያተ ክርስቲያናት ውስጥ አሠራሩና በውስጡ በርካታ ቤተ መቅደሶች ያካተተ በመሆን ተወዳዳሪ የሌለውንና በግምባር ቀደምትነት የሚጠራውን የላሊበላ ሕንፃ ያሠራ (ያሳነፅ) ዝነኛ ንጉሥ እፄ ላሊበላ ነው። ከዛጉዬ ሥርወ መንግሥት ከወጡት ፀሥራ አንድ ነገሥታት መካከል እጅግ በጣም ታዋቂና ዝነኛ

የነበረው ላሊበላ በዓለም ከሚገኙ ከሰው ልጅ የአጅ ሥራ ውጤቶች እንደ አንዱ የሚቆጠሩትንና ዝነኛዎቹን ከድንጋይ የተፈለፈሉ ፀሥራ አንድ አብያተ ክርስቲያናት ሕንፃዎች ላሊበላ ራሱ ከሠራተኞቹ ጋር አብሮ በመሥራትና በእግዚአብሔር አጋዥነት በብረት እያስጠረበ እንዳሳነፃ ቸው መጽሐፈ ገድሉ ይገልጻል።

ንጉሥ ላሊበላ፣ በሃይማኖት በኩል የፈጸማቸው ሥራዎች ብዙ ስለሆኑና እሱ ራሱም ጽኑ ክርስቲያን ስለነበረ፣ ሕይወቱን ሙሉ ያሳለፈው በመንፈሳዊነት በመሆኑ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤተክርስቲያን ቅዱስ ብላዋሎች። ቅዱስ ላሊበላ በተወለደ በ80 ዓመቱ በነገሡ በ40 ዓመቱ በ1197 ዓ.ም. ዐረፈ። የተቀበረውም ራሱ ባሠራው በቤተ ጌልጌታ

ከቆጥኝ ድንጋይ ከተፈለፈሉት የላሊበላ አብያተ ክርስቲያናት አንዱ

የሆነው ቤተ ጊዮርጊስ ቤተክርስቲያን

ከቋጥኝ ድንጋይ ከተፈለፈሉት የላሊዘላ አብያት ክርስቲያናት አንዱ
የሆነው ቤተ ጊዮርጊስ ቤተክርስቲያን

ሕንፃ ቤተ መቅደስ መሆኑን ገድሎ ላሊበላ ይገልጻል ። በየዓመቱም በዐረፈበት ሰኔ 12 ቀን ክብረ በዓል ይደረግለታል ። ከዚህም በላይ ታኅሣሥ 29 ቀን የጌታችን ልደት በዓል ለማክበር ከመላ ኢትዮጵያ ምዕመናንና ምዕመናት እንዲሁም ከሌሎች ክፍላተ ዓለም ለጉብኝት የሚመጡ የውጭ ሀገር ሰዎች በበዓሉ ላይ በመገኘት ለድምቀቱ አስተዋጽኦ ያደርጋሉ ። በጥቅሉ ሲታይ የቱሪስት መስሕብነቱን ያንጸባርታል ።

የፖርቱጋል መልእክተኞች ቡድን አባል የነበረውና በ1513 እና በ1517 ዓ.ም. መካከል ላሊበላን ለመጉብኘት የመጀመሪያው አውሮፓዊ የሆነው የፖርቱጋል ተወላጅ አባ ፍራንሲስ አልቫሬዝ ፡ በላሊበላ ክድንጋይ ውቅር የተሠሩ አብያተ ክርስቲያናትን አይቶ እጅግ በመደነቅ እንዲህ ሲል ጽፏል ። “እጅግ በጣም አስደናቂና ከፍተኛ ጥበብ ችሎታ የሚታይበት ዕውቀት ድንቅ ሥራ በመሆኑ ያየሁትንና የተሰማኝን አድናቆት ዘርዘረ ብጽፍ የሚያምኑንን ስለማይኖር ፡ በጥቅሉ ለጉብኝትና የዐይን ምስክርነት ለሚሰጡ ትቼዋለሁ” በሚል አጠቃላይ አገላለጽ ይቀፃል ።

የላሊበላ ከተማ የተቆረቆረችው ዙሪያዋን ማራኪ ትርዒት በሚታይባት ተራራ ላይ ነው ። ንጉሥ ላሊበላ በዚህች ከተማ ከሚገኙት ዐሥራ አንድ አብያተ ክርስቲያናት ውስጥ አብዛኛዎቹን ለመሥራት 24 ዓመታት እንደ ፈጀበት ይነገራል ። አብያተ ክርስቲያናቱም ፡

1. ቤተ አማኑኤል	6. ቤተ ደናግል
2. ቤተ አባ ሲባኖስ	7. ቤተ መድኃኔ ዓለም
3. ቤተ መርቆርዮስ	8. ቤተ ማርያም
4. ቤተ ገብርኤል/ሩፋኤል	9. ቤተ ሚካኤል
5. ቤተ መስቀል	10. ቤተ ጉልጉታ
	11. ቤተ ጊዮርጊስ ናቸው ።

ንጉሥ ላሊበላ ፡ ለነዚህ አብያተ ክርስቲያናት መተዳደሪያ የሚሆን ሰፋፊ ርስት ሰጥቷቸው ነበር ። እነዚህ አብያተ ክርስቲያናት ከፍተኛ ሥነጥበባዊ ትርዒት ሲኖራቸው ፡ ውስጣቸውም ውብ በሆኑ ዓምዶችና በልዩ ልዩ ሥዕሎች በግሩም ሁኔታ የተጌጡ ናቸው ። የተሠሩትም

ከመሬት ወለል ወደላይ አለቱ እየተወቀረ ተፈልፋለው የወጡ ናቸው ። ሰፊ ሥፍራ ከተመረጠ በኋላ ዙሪያው እየተበረበረ ቦይ ይቆፈርና አንድ ግዙፍ አለት ተለይቶ እንዲወጣ ይደረጋል ። ይህም አስት ውስጡ እንዳስፈላጊነቱ ከተፈለፈለ በኋላ ፡ ግድግዳውንና ጣራውን የሚደግፉ የድንጋይ ምሰሶዎች ቆመውለታል ። በዚህ ዓይነት ትዕግሥትና ልዩ ጥበብ በሚጠይቅ አስደናቂ ሁኔታ ከተሠሩት ሕንፃዎች መካከል ረጅሙና ሰፊው ፡ ግርማ ሞገስም ያለው የመድኃኔዓለም ቤተክርስቲያን ሲሆን ርዝመቱም 33.7 ሜትር ፡ ስፋቱ 23 ሜትርና ከፍታውም 11.50 ሜትር ያህል ነው ። በውስጡም የአለቱን ጣራ የሚደግፉ 28 የድንጋይ ዓምዶች ይገኛሉ ። ይህም ቤተክርስቲያን የአክሱምን ጥበብ ይዞ እንደ ተሠራ በግልጽ ያሳያል ። ከዚህ ትልቅ ቤተክርስቲያን አጠገብ ቤተ ማርያም ፡ ቤተሚካኤልና ቤተ ጉልጉታ ይገኛሉ ።

ከነኝህ አንድ ወጥ አብያተ ክርስቲያናት ሁሉ ልዩ ሆኖና በልጡ የሚታየው መሰልም የሌለው ቤተ ጊዮርጊስ ነው ። በሁለት ወንዞች መገናኛ አቀበትና ቁልቁለት በሆነ ንጥፍ ድንጋይና ደልዳላ ቦታ ላይ ከሌሎች ፈንጠር ብሎ የተሠራ ነው ። አሠራሩም የውጭ ጣራው ጉልላት በመስቀል ቅርጽ ሆኖ በውስጡ የሚገኙት ጉልላት ቅስቀሾች አራቱ ባለ ሁለት አውታር ዓምዶች ደግሞ እርስ በርሳቸው እንዲገናኙ ተደርገው የተቀረጹና የተሠሩ ናቸው ። በጠቅላላ ሕንፃው የሚግርክ ውበት ያለውና ፍጹም የተቀናጀ የጠቢባን ሐሳብ የሚታይበት ረቂቅና ጠለቅ ያለ የሕንፃ ጥበብ የሚፈነጥቅ ልዩ ሥፍራ ነው ።

የላሊበላ አብያተ ክርስቲያናት ከአክሱም ሥነ ሕንፃና አሠራር ዘዴ በብዙ መንገድ ይመሳሰላሉ ማለታችን ይታወቃል ። ለምሳሌ ፡ የቤተ ገብርኤል ሩፋኤል ሕንፃ የፊት ለፊቱ ከበላዩ ከግድግዳው ወደ ውስጥ ገባ ባሉ ሥፍራዎች የተጌጠ ሲሆን ፡ ይህም በአክሱም ሾጣጣ ሐውልቶች ሜፍ ከሚገኘው ክብ አናት ጋር ይመሳሰላል ። ቤተአማኑኤል የተገነባበት እንጨትና ድንጋይ በሰላችና በአግድሞሽ አሠራር የአክሱምችን ፈለግ የተከተለ ነው ። በትግራይና በላሊበላ ውቅር ወይም ፍልፍል አብያተ ክርስቲያናት የሚታየው ተመሳሳይነት የጠቢባን ዕውቀት ችሎታና የአሠራር ስልት ምን ያህል ተከታታይነትና ተወራሪሽነት እንደነበረው ያንጸባርቃል ። ይኸውም ከአለቱ በሁሉም በኩል የተላቀቁ ሆነው ሲሠሩ የተያያዙት በወለላቸው ብቻ ነው ። የተቀሩት ግን ፡ የተፈለፈሉ ሆነው

በተለያዩ መጠን ከአለቱ የተያያዙ ናቸው ። የላሊበላዎቹ ፍልፍል ሕንፃዎች በአንድ ሥፍራ ተሰብስበው በላሊበላ ከተማ መገኘታቸው ለምዕመናን ጥቅም አገልግሎት ብቻ ሳይሆን ለታሪክ የተሠሩ ሳይሆኑ አይቀሩም የሚል ግምት የሚያሳድር ነው ። በአጠቃላይ ሲታይ የላሊበላ አብያተ ክርስቲያናት ሥነጥበብና ሥነሕንፃ ከአክሱም የተወረሰ በመሆኑ ያላቸውን ተመሳሳይነት በቀላሉ ለመረዳት ይቻላል ።

ላስታ ውስጥ ከላሊበላዎቹ ቀደም ብለው ከድንጋይ የተፈለፈሉ አብያተ ክርስቲያናት ይገኛሉ ። ለምሳሌ የታወቁት የብልባላ ጊዮርጊስና የሳርጥና ሚካኤል አብያተ ክርስቲያናትና ሌሎችም በ6ኛው ክፍለ ዘመን በአክሱም ንጉሠ ነገሥት በአጼ ካሌብ የተሠሩ ናቸው ።

ታሪካዊው የብልባላ ጊዮርጊስ ቤተክርስቲያን የሚገኘው በሰሜን ወሎ በላስታ አውራጃ የሚገኝ ቆላማ ቦታ ሲሆን ፣ ከላሊበላ በእግር የአራት ሰዓት መንገድ ነው ። ይኸውም በላስታ ውስጥ ከጃጥኝ ድንጋይ ተፈልፍለው ከተሠሩት ጥንታውያን አብያተ ክርስቲያናት አንዱ ሲሆን አሠራሩም ከላሊበላ አሠራር ጋር ይመስላል ። ቤተክርስቲያኑ መቅደስና ቅድስት ያለው ሲሆን ፣ በስድስት አዕማድ ተሸካሚነት የቆመና በስተምሥራቅ በኩልም ከገደሉ ጋር የተያያዘ ነው ። አጼ ካሌብ በርከት ያሉ አብያተ ክርስቲያናት ለብልባላ ጊዮርጊስ እንዲገብሩ ወስነው ስለነበር ፣ ቤተክርስቲያኑ በመተዳደሪያ በኩል ችግር እንዳልነበረውና የበለጸገም እንደነበር ይነገርለታል ። የብልባላ ጊዮርጊስ ጠበል በፈዋሽነትም በጣም የታወቀ ስለሆነ ፣ ወደዚያው ቤተክርስቲያን የሚሔደው በሽተኛ እጅግ ብዙ ነው ። እመኪና ልደታ ማርያምና እመኪና መድኃኔዓለም በዚሁ ክፍለ ዘመን በልጁ በአፄ ገብረ መስቀል የተሠሩ ናቸው ። ከዛጉዌ ሥርወ መንግሥት የተነሣው ንጉሥ ነአኩቶ ለአብም ያሠራቸው ሁለት አብያተ ክርስቲያናት አሉ ። ከእነዚህ አብያተ ክርስቲያናት አንዱ በአክሱሞች ዘዴ በእንጨትና ድንጋይ የተሠራው ይምርሐነ ክርስቶስ በመባል ይታወቃል ።

በሸዋ ክፍለ ሀገርም ሁለት ከአለት የተፈለፈሉ አብያተ ክርስቲያናት አሉ ። አንዱ በሰሜን ምሥራቅ አዲስ አበባ ከየካ ሚካኤል ቤተክርስቲያን በስተሰሜን ሦስት ኪ.ሜ. ራቅ ብሎ የሚገኘው ዋሻ ሚካኤል የሚባለው ነው ። ይኸውም ከ1660 ዓመት በፊት በአክሱም ንጉሥ በአጽብሐ የታነሰ ሲሆን ፣ የቅዱስ ሚካኤል ታቦት ገብቶበት እስከ 1878 ዓ.ም ታቦቱ ወደ አሁኑ የካ ሚካኤል እስኪዛወር ድረስ በቤተ

ክርስቲያንነት ሲያገለግል የቆየ ነው ። ሌላው ከአዲስ አበባ 68 ኪ.ሜ. ያህል ርቀት ላይ መልካ ቁንጦሬ አጠገብ የሚገኘው አዳዲስ ማርያም (አዲስ አደይ ማርያም) በመባል የሚታወቀው ነው ። ይህም ከአለት የተፈለፈለና ከአንድ ጉብታ ወይም ትንሽ ኮረብታ በታች የሚገኝ ሕንፃ ነው ። ቤተ ክርስቲያኑ ከሦስት ቦታ የተከፈለ ሲሆን ቅኔ ማሳሌት ፣ ቅድስትና መቅደስን የሚያካትት የጥንታውያን አባቶች ጥበብ የሚንጸባረቅበት ነው ። ቀደም ሲል በትግራይና በላስታ ላሊበላ ከተሠሩት የድንጋይ ውቅር አብያተ ክርስቲያናት ጋር አይወዳደርም ። ይሁን እንጂ በጥንታዊ ዘመን ክርስትና በዚህ አካባቢ ገብቶ ምን ያህል ተስፋፍቶ እንደነበረ ያስረዳል ። በስተደቡብ በኩል ከአለቱ የተፈለፈለው ቦይ በከረምቱ ወራት ለሚኖረው ጉርፍ በመውረጃነት ያገለግላል ። ይህ ቤተ ክርስቲያን በንጉሥ አንበሳ ውድም ዘመን እንደ ተሠራ ይነገራል ። በደቡብ ኢትዮጵያ ባሌና ሲዳሞ ውስጥ ደግሞ ከጃጥኝ ድንጋይ ተፈልፍለው የተሠሩ ሕንፃዎች በጥንት ጊዜ እንደ አብያተ ክርስቲያናት ሆነው የሚያገለግሉ እንደነበሩም ይነገራል ።

እገር ወዳጆችና ተመራማሪዎች ያልታወቁትን የውቅር አብያተ ክርስቲያናት እንዳሉ ለማሰስና ለማጥናት ከፍተኛ ጥረት አድርገዋል ። እነኝህ ግለሰቦች ስለውቅር አብያተ ክርስቲያናት መከታተልና ምርምር ማድረግ ብቻ ሳይሆን ፣ በሀገር ውስጥና በውጭውም ዓለም እንዲታወቁ በማድረግ የሚጠበቅባቸውን አስተዋጽኦ አበርክተዋል ። ከነኝህም መካከል ሁለቱ ኢትዮጵያውያን ናቸው ። እነሱም በአዲግራት የካቶሊክ ቤተክርስቲያን ማኅበር ቁስ የነበሩት ሚቹ ዶክተር አባ ተወልደ መድኅን ዮሴፍ እና ሚቹ አቶ ገብረአብ ቢያድግልኝ ናቸው ።

አዲስ አበባ ውስጥ በ1958 ዓ.ም. በተካሄደው ሦስተኛ የኢትዮጵያ ጥናት ስብሰባ ላይ አብዛኞቹን ራሳቸው የጉበኙአቸው 126 ከድንጋይ የተፈለፈሉ የውቅር አብያተ ክርስቲያናት በትግራይ ብቻ እንደሚገኙ ይ/ር ተወልደ መድኅን በገሰጹበት ጊዜ የስብሰባው ተካፋይ የነበሩ በሙሉ በአድናቆት እንዲዋጡ አድርገዋቸዋል ። ከዚያም ስለ አመጣጣቸውና ምንነታቸው የራሳቸው በጥናት ላይ የተመሠረተ መላምት እቅርባዋል ። ከድንጋይ ስለተፈለፈሉ አብያተ ክርስቲያናት በትግራይ ውስጥ በብዛት እንዳሉ ለመጀመሪያ ጊዜ የገለጹት እሳቸው ብቻ ናቸው ። ስለነዚህም የውቅር ሕንፃ አብያተ ክርስቲያናት የጻፉትም መጽሐፍ ርዕሱ

“በትግራይ የሚገኙ በውቅር የተሠሩ አብያተ ክርስቲያናት እ.ኤ.አ. 1970” የሚል ነው። ሆኖም ግን አባ ተወል መድኅን በድንገት ስለአረፉ ረቂቁን አስባስበውና አዘጋጅተው ያሳተሙት ብፁዕ ክርዲናል ጳውሎስ ጸድዋ ናቸው።

አቶ ገብረአብ ቢያድግልኝም ታሪካዊ የሆኑት አብያተ ክርስቲያናት የሚገኙበትን ትክክለኛ ቦታ በመለየትና መጠሪያቸውን በማረጋገጥ ረገድ እንዲሁም ዋና ዋናዎቹን የውቅር አብያተ ክርስቲያናት በማመልከት ትልቅ አስተዋጽኦ አድርገዋል።

ከውጭ ሀገር ተወላጆችም ስለእነዚህ አብያተ ክርስቲያናት ጠቅላላ ሁኔታ በጥቅሉ ግንዛቤ የሚያስጨብጡ መጽሐፍት የጻፉ በመሆናቸው ሊጠቀሱ የሚገባቸው ናቸው። እነሱም ሮጀር ሶዘር፣ ዣን ዶሬስ፣ ፓል ሔንዝ፣ ዴቪድ ባክስተን፣ ሪቻርድ ፓንክረስት፣ ጆርጅ ጌርስተርና በተለይም ዴል ኦቶ እንዲሁም ሚስስ አይጂ ፒርስ፣ ሚስ ሩት ፕላንትና ሚስስ ቤት ራይዝ ፕሌን የተሰኙ የእንግሊዝ ዜጋዎች ይገኛሉ።

እ.ኤ.አ. በ1967 መጀመሪያ ሚስስ ፒርስና ሚስ ፕላንት በትግራይ የሚገኙትን ሕንፃ አብያተ ክርስቲያናት በአብዛኛው በተደጋጋሚ ጉብኝተዋል። የማይታወቁ የነበሩትን ስለእነሱም ጽሑፎች በማቅረብ በውጭው ዓለም እንዲታወቁ የበኩላቸውን አስተዋጽኦ አድርገዋል። በውቅር ስለተሠሩ አብያተ ክርስቲያናት ያላቸውን ዕውቀትና ልምድ ለሌሎች ተጓዦችና ጉብኚዎች ለማካፈል ሰለቸኝ፣ ደከመኝ ሳይሉ ብዙ ጥረት አድርገዋል። በአደረጉት ጥናትና ባገኙት ውጤት-የመንፈስ እርካታ ያገኙ ቢሆንም፣ የዚህ መጽሐፍ አዘጋጅ አድናቆቱንና ከልብ የመነጨ ምስጋናውን ለማስተላለፍ ይወዳል።

የክርስትና ሃይማኖት መግባት በኢትዮጵያ

ጌታችን መድኃኒታችን ኢየሱስ ክርስቶስ በተወለደበት ዘመን ኢትዮጵያን ሲገባ የነበረው ንጉሥ ባዜን ነበር። የነገሠበትም ጊዜ ከልደት በፊት 8 ዓመት ከልደት በኋላ 9 ዓመት ሲሆን፣ ጠቅላላ የግዛት ዘመኑ 17 ዓመት ነው። ንጉሥ ባዜን በሚገዛበት ዘመን ክርስቶስ በመወለዱ ለታሪኩ ተጨማሪ ክብርና ሞገስ ሰጥቶታል።

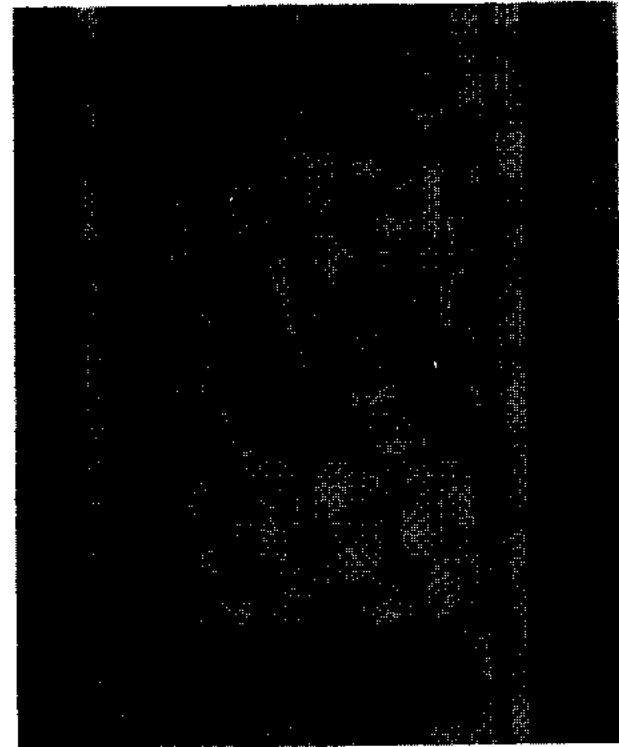
የክርስትና ሃይማኖት ከመሰበኩ በፊት ሕዝቡ የአይሁድ ሃይማኖት ተከታይ ነበር። የክርስትና ሃይማኖት ለመጀመሪያ ጊዜ ወደ ኢትዮጵያ የገባው ከክርስቶስ ልደት በኋላ፣ በ34 ዓ.ም. ውስጥ በእግዚአብሔር ትእዛዝ ፊልጶስ ባጠመቀው በኢትዮጵያዊው ጃንደረባ አማካይነት መሆኑ በሐዋርያት ሥራ ምዕራፍ 8 ቁጥር 26-40 ተገልጿል። ዜናውንም ይዞት የመጣው ይኸው የንግሥት ህንደኬ በጅሮንድ የነበረው ጃንደረባ ነው። ጃንደረባው ወደ ቅድስት ሀገር ወደ ኢየሩሳሌም ሊሰግድና ሊጸልይ ሔዶ ነበር። የሔደበትን ፈጽሞ ወደ ኢትዮጵያ በሚመለስበት ጊዜ ሐዋርያው ፊልጶስ ከመንገድ ላይ አግኝቶት እንዳጠመቀውና ጃንደረባውም ወደ ኢትዮጵያ ከተመለሰበት ጊዜ ጀምሮ ክርስትናን ያስተምር እንደነበረ የቤተክርስቲያናችን ታሪክ ይናገራል። ጃንደረባው በማስተማሩም ምክንያት የክርስትና ሃይማኖት በኢትዮጵያ ሊገባ ቻለ። በተጨማሪም ሐዋርያው ቅዱስ ማቴዎስ ወደ ኢትዮጵያ ገብቶ ወንጌልን እንዳስተማረ እንዳንድ ጭረክ ጸሐፊዎች በጽሑፍ አስፍረውት ይገኛል። ከዚህ ታሪክ ሐቅ ስንነግ የክርስትና ሃይማኖት ወደ ኢትዮጵያ ከገባ የሁለት ሺህ ዓመታት ዕድሜ አለው ለማለት ይቻላል።

ቀደም ብሎ እንደ ተገለጸው፣ ምንም እንኳን ጃንደረባው ወደ ቅድስት ሀገር ሔዶ ጥምቀት ክርስትናን ቢቀበልና የክርስትናን ሃይማኖት ቢያስተምርም ቅሉ በመላ ኢትዮጵያ የተሰበከውና የተስፋፋው ምዕመናኑ

ጥምቀት ክርስትና እንዲቀበሉ የተደረገው በአብርሃ ወአጽብሐ ዘመነ መንግሥት ነው ። በዚህ ዘመነ መንግሥት አባ ሰላማ ከሣቲ ብርሃን (ፍሬምናጦስ) ከአብርሃ ወአጽብሐ የተላከውን መልእክት ይዘው ወደ ግብጽ እስክንድርያ ሔደው የጽሑፍ ማዕረግ ከአባ አትናቴዎስ ተተብለው ከተመለሱ በኋላ ነው ። ወንጌል በመላዋ ኢትዮጵያ የተሰበከውም በአብርሃና አጽብሐ ዘመነ መንግሥት በአራተኛው መቶ ዓመት ነው ።

መረጃዎስ የተባለው ግሪካዊ የጢሮስ ነጋዴ በእስክንድርያ ፡ በኢትዮጵያና በሕንድ እየሰራ ይነግድ ነበር ። ይህ የጢሮስ (የሶሪያ) ነጋዴ በኃላፊነት ሰብስቦ ያስተምራቸው የነበሩት ሁለት ክርስቲያን ልጆች አስከትሎ ወደ ሕንድ ለመጓዝ ቀይ ባሕርን አቋርጦ በኢትዮጵያ ጠረፍ በምትገኝ በተድም የወደብ ከተማ በነበረችዋ አዱሊስ ላይ ሲደርስ በድንገት ሞተ ። እነዚህ ፍሬምናጦስና ኢዱዮስዩስ የተባሉ ልጆች ተቸግረውና ተጉላልተው ስለነበሩ ፡ ዛፍ ሥር ቁጭ ብለው ሲያለቅሱ የአዱሊስ ሰዎች አገኙዋቸው ። በዚህም ጊዜ መረጃዎስን ቀብረው ከተመለሱ በኋላ ፡ ልጆቹን የሐማሴን ገዥ ለነበረው ባሕረ ነጋሽ አስረከቧቸው ። ባሕረ ነጋሹም የአክሱም ንጉሥ ወደነበረው ወደ ታዜር ወስዶ አስረከባቸው ። እነሱም ወደ ንጉሡ ቀርበው የደረሰባቸውን ሁሉ ሲነግሩት በደረሰባቸው ችግር እጅግ አዝዮ በቤተ መንግሥቱ ውስጥ እንዲያድጉ ትዕዛዝ ሰጠ ። ንጉሡም ቤተቀጢን ከተባለው ትምህርት ቤት ከልጆቹ ጋር አብረው በሊቀካህናት እንበረም መምህርነት 7 ዓመት የግዕዝ ቋንቋ እንዲማሩ አደረገ ። ባደጉም ጊዜ የንጉሡ ባለሟሎች ሆኑ ። እነሱም ብልህነትንና መልካም ሥነ ምግባርን የታደሉ ነበሩና ንጉሡ ከሁለቱ ይበልጥ ብልህ የነበረውን ፍሬምናጦስን ጸሐፊ ትእዛዝ ፡ ኢዱዮስዩስን ግምጃ ቤት አድርጎ ሾማቸው ። በታላቅ ፍቅርም ይመለከታቸው ነበር ። ከዚህ በኋላ ንጉሥ ታዜር ስለሞተና ልጆቹም ኢዛናና ሳይዛና ገና የፀሥራ ሁለት ዓመት ሕፃናት ስለነበሩ ፡ እናታቸው ንግሥት አሕየዋ (ሶፊያ) የልጆቿ ሞግዚት በመሆን የመንግሥቱን ሥልጣን በመቀዳጀት በባልዋ ሥር ተተክታ ታስተዳድሮ ጀመር ። ንግሥት አሕየዋ ፍሬምናጦስና ኢዱዮስዩስ ብልሆችና ዐዋቂዎች መሆናቸውን በተረዳች ጊዜ ሹመታቸው እንደነበረ እንዲጽናላቸው አደረገች ።

ሁለቱም ወጣት ልዑላን ኢዛናና ሳይዛና ለአካለ መጠን ደርሰው በትረ መንግሥቱን ከእናታቸው ተረክበው ከጡበው በኋላ ፡ እንደ አንድ

የኢትዮጵያ ነገሥታት አብርሃ ወአጽብሐ በኢትዮጵያ የክርስትና ሃይማኖት ያስገቡ

ልብ መካሪ እንደ አንድ ቃል ተናጋሪ በመሆን በመንፈሳዊ ጥበብ እየተመሩና እየተራቀቁ ፡ የእግዚአብሔርን ህልውናም ለሕዝብ ኢትዮጵያ እያሳወቁ በሕገ ኦሪት ለፀሥራ አምስት ዓመታት ኢትዮጵያን ካስተዳደሩ በኋላ በመንፈስ ቅዱስ እንዳሳዩት ጳጳስ እንዲያመጣላቸው በዚያን ጊዜ በአፍሪካ የክርስትና ማዕከል ወደ ሆነችው ወደ እስክንድርያ ግብጽ ፍሬምናጦስን ላኩት ። ኢዱዮስዩስ ግን ፡ ቤተሰቦቹን ለመጠየቅ ስንብት ጠይቆ ወደ ትውልድ ሀገሩ ወደ ታየር ሔዶ እዚያው ቀረ ። በዚያም በሀገሩ ላይ ካህን ሆኖ እስክ ዕለተ ሞቱ ሲያገለግል ኖረ ይባላል ። ፍሬምናጦስ በጊዜው በእስክንድርያ በቅዱስ ማርቆስ መንበር ተቀምጦ ለነበሩት ፓትርያርክ አትናቴዎስ በኢትዮጵያ ግዛት ክርስትናን ለማስፋፋት ስለተደረገው ጥረት ሁሉ ካብራራ በኋላ ፡ ለኢትዮጵያ ምዕመናን ጳጳስ

የኢትዮጵያ ነገሥታት አብርሃ ወአድብሐ በኢትዮጵያ የክርስትና ሃይማኖት ያስገቡ

አባ ሰላማ ከግድ ብርሃን (ፍሬምናጦስ) የመጀመሪያው የኢትዮጵያ ላላስ

እንደሚያስፈልግ በአክሱም የኢትዮጵያ ነገሥታት ከሆኑት ከኢዛናና ከሳይዛና የተላኩ መሆኑን ገለጸላቸው ። ፓትርያርኩም ሕዝቡን ፡ ቋንቋውንና ባህሉን የሚያውቅ ከፍሬምናጦስ የተሻለና የበለጠ እንደሌለ በመገንዘባቸው ፡ በመጀመሪያ ዲቁናንና ቅስናን ቀጥሎም ማዕረገ ጽጽሱንን ሹመውና ሙሉ ሥልጣን ሰጥተው ወደ ኢትዮጵያ ተመልሶ እንዲመጣ ላኩት ።

ቅዱስ ፍሬምናጦስም ከቅዱስ ኦትናቲዎስ የተቀበሉትን ከፍተኛ ማዕርግ ተጎናጽፈው ወደ ኢትዮጵያ በሚገቡበት ጊዜ ሁለቱ ነገሥታት ፡ መኳንንቱና ሕዝቡ በታላቅ ደስታና ክብር በአክሱም ከተማ ተቀበሏቸው ። በአክሱም ከተማ ላይም ለኢትዮጵያ መንግሥት የመጀመሪያው ሊቀ ጳጳስ ሆኑ ። ቅዱስ ፍሬምናጦስ አቡነ ሰላማ(የሰላም አባት) ከግድ ብርሃን (ብርሃን ገላጭ) የተባለ ሰም ተሰጣቸው ።

በመጀመሪያ ሁለቱ ነገሥታት ኢዛናና ሳይዛና በ325 ዓ.ም. ከተጠ

መቁ በኋላ ፡ በክርስትና ስማቸው ኢዛና አብርሃ ፡ ሳይዛና አጽብሐ ተብለው ተጠሩ ። ከዚህ በኋላ እስከ ተፋጽሟት መንግሥታቸው 'አብርሃ ወአጽብሐ' በሚል ሥያሜ ሲጠሩ ኖሩ ። በዚህ መሠረት ከነሱ በኋላ በኢትዮጵያ የነገሡ ነገሥታት ዓለማዊ ስማቸው እየቀረ በክርስትና ስማቸው እንዲጠሩ መሠረታዊ ምክንያት ሊሆን ቻለ ። እነዚህም ነገሥታት አብርሃና አጽብሐ ወይም እንደ ግዕዙ አጠራር አብርሃ ወአጽብሐ ነገሥታት ኢትዮጵያ ዘአክሱም እየተባሉ ይጠራሉ ። ነገሥታቱ በተጠመቁበት ዘመን ኢትዮጵያውያን ሁሉ እንዲጠመቁ ትእዛዝ አስተላለፉ ። ከጥቂቶቹና በሕገ ኦሪት ከሚያምኑት በስተቀር የኢትዮጵያ ሕዝብ ሁሉ ስብከተ ወንጌልን አምና ተቀበለ ። ስለዚህ ክርስትና ወደ ኢትዮጵያ የገባው ከ34 ዓ.ም. ጀምሮ ቢሆንም ፡ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተክርስቲያን የተመሠረተችው በ325 ዓ.ም ነው ።

እንደ ሕገ ኦሪቱ ሥርዓት ሊቀካህናት የነበረው እንበረምንም አቡነ ሰላማ ወንጌልን አስተምረው ስለአሳመኑት የክርስትናን ትምህርት በማስፋፋቱ በኩል ሊተባበራቸው ቻለ ። የኤጲስ ቆጶስነትን ማዕርግ ሰጥተው ከላቸው በታች አድርገው ስለሾሙት ሥራቸው ይበልጥ እየተቃናላቸው ሔደ ። አቡነ ሰላማ ቀሪ ሕይወታቸውን ወንጌልን በማስተማርና ከአይሁድ (ከኦሪት) እምነትና ከጣኦት አምልኮ ሕዝቡን ወደ ክርስትና ለመመለስ በመታገል ሕገ ክርስትናን አስፋፋ ። የክርስትና ሃይማኖትም መንግሥታዊ አቋም ሆኖ ንጉሠ ነገሥቱም የበላይ ጠባቂ መሆን እንዳለበት ሲወሰን ፡ ቤተክርስቲያንም ያለምንም ተቃውሞ በሰላምና በምስጋና ተቀበለችው ። ነገሥታቱ አብርሃ ወአጽብሐ ከአምላካቸው በተሰጣቸው ሥልጣን የክርስትናን ሃይማኖት ከማስፋፋት ጋር በየቦታውም ላይ አብያተ ክርስቲያናትን በብዛት ያሠሩ ጀመር ። ለመጀመሪያ ጊዜም በአክሱም ዐሥራ ሁለት (12) ቤተ መቅደስ ያለው በአምስት ክፍሎች የተከፋፈለ ባለሰባ ሁለት (72) አዕማድ ቤተክርስቲያን ተጽዮኚ ማርያም ስም አሠሩ ። የዚህ ቤተክርስቲያን አሠራር በዓለም መሰልና ተወዳዳሪ ያልተገኘለት ዕውቀት ድንቅ የሚያሰኝ ነበር ። ከዚያም በፊት በሌላው ዓለም ተሠርተውና ታይተው የማያውቁትን ከድንጋይ ውቅር ተፈልፍለው የተሠሩትን አብያተ ክርስቲያናት በሰሜን በምሥራቅ በምዕራብና በደቡብ ኢትዮጵያ በብዛት አሠሩ ። ስለዚህ በዘመኑ ይህ ዓይነቱ ረቂቅ ጥበብ ከፍተኛ ዕውቀትና ችሎታ የሚንጸባረቅበት ድንቅ

አባ ሰላሚ ከጥቲ ብርሃን (ፋሬዎኒመስ) የመጀመሪያው የኢትዮጵያ ጳጳስ

ሥራ በዓለም ከመጀመሪያዎቹ የክርስትና ሃይማኖት ከተስፋፋባቸው ጥቂት ሀገሮች ውስጥ ኢትዮጵያ አንዷና ዋናዋ ለመሆን በቃች ።

አክሱም በሚገኘው በሦስት ቋንቋዎች የሠፈረው የሐውልት ጽሑፍ ላይ ኢዛና ሳይዛና የሚባል ወንድም እንደነበረው ይጠቅሳል ። በተጨማሪም የሮማው ንጉሠ ነገሥት ቆስጠንጢኖስ እ.ኤ.አ በ356 ዓ/ም ። ለሁለቱም ነገሥታት በላቲን ቋንቋ በጻፈው ደብዳቤ ፡ “ውድ ወንድሞቼ ኢዛናና ሳይዛና” የሚል ይገኝበታል። በቢዛንቲናውያን መጻሕፍት ኢዛና አጽብሐ ከተባለው ወንድሙ ጋራ ሆኖ የአባቱን ዙፋን ወርሶ እንደነገሠም ይነገራል ። “ንጉሠ ነገሥት ኢዛና እንደ ሮማው ቆስጠንጢኖስ የክርስትና ሃይማኖት መሥራች” የሚል ቅጽል ተሰጥቶት ይገኛል ። ይህ የተባለበትም ዋናው ምክንያት ቆስጠንጢኖስና ኢዛና በሮምና በአክሱም በአንድ ዘመን ክልል ውስጥ የነገሡ ከመሆናቸው ሌላ ክርስትናንም የተቀበሉት በዚያው ዘመን ስለነበር ነው ። አብርሃ ወአጽብሐ በመሠረቱ የኢትዮጵያ ነገሥታት ይሁኑ እንጂ እስከ ኬንያና ሶማሊያ ፣ የመንና ሱዳንን የገዙ የክርስትና ሃይማኖትም በመላ የመን ያስፋፉ ለመሆናቸው በታሪክ ነገሥታቸው ውስጥ ተጽፎ ይገኛል ።

በኢትዮጵያ በሚገኙ የጽሑፍ መረጃዎች መሠረት ሁለቱ ወንድማማቾች አብርሃና አጽብሐ ከ 320—360 ዓ/ም ድረስ በንጉሠ ነገሥትነት እኩል ሥልጣን ኖሯቸው በአንድነት ነግሠው በአንድነት ይመሩ እንደነበር ያረጋግጣል ። በዚህ አኳኋን ለሐያ ስድስት ዓመታት አብረው ከነገሡ በኋላ አብርሃ ከዚህ ዓለም በሞት በመለየቱ ፡ አጽብሐ ብቻውን በተጨማሪ ፀሥራ ሦስት ዓመታት ነግሦዋል ።

ይኸውም በዚያን ዘመን የኢትዮጵያ ግዛት በጣም ሰፊ ስለነበረ ሁለቱ ወንድማማቾች ነገሥታት አክሱም ላይ ተቀምጠው ሕዝባቸውን በቅርብ ሆነው በሚገባ ለማስተዳደር ስለራታቸውና ስለተቸገሩ ፡ ዕጣ ተጣጣሉና ንጉሥ አብርሃ አክሱም ላይ ሆኖ ሰሜን ኢትዮጵያን ለማስተዳደር ፡ ንጉሥ አጽብሐ በሽዋ ውስጥ ኤረር ጋራ ላይ ቤተ መንግሥቱን ሠርቶ ደቡብ ኢትዮጵያን ለማስተዳደር ተሰማምተው ያስተዳድሩ ነበር ። ንጉሥ አጽብሐ በደቡብ ኢትዮጵያ ካሠራቸው ብዙ የሕንፃ አብያተ ክርስቲያናት አንዱ በአዲስ አበባ ከተማ ከየካ ደብረ ሣህል ሚካኤል በስተሰሜን 3 ኪሎ ሜትር ወጣ ብሎ የሚገኘው በተለምዶ ዋሻ ሚካኤል የሚባለው ነው ። ይኸውም የኢትዮጵያ ነገሥታት ከቋጥኝ ድንጋይ

እያስፈለፈሉ ካላነፅዋቸው አብያተ ክርስቲያናት አንዱ ከመሆኑም ሌላ የአብርሃና አጽብሐ ገድል በ330 ዓ/ም ውስጥ ንጉሥ አጽብሐ ከአክሱም ወደ ሽዋ ሲመጣ ሕንፃውን አሠርቶ ታቦተ ሚካኤልን በዚሁ ሕንፃ ውስጥ እንዲኖር አደረገ ይላል ። ከዚያም በኋላ ይኸው የቅዱስ ሚካኤል ሕንፃ በአንድ በኩል ሕንፃው ስለ ተደረመ ፡ ታቦቱ ወደ አሁኑ የካ ሚካኤል ቤተክርስቲያን በ1878 ዓ/ም ተዛወረ።

ከዚህም በላይ ነገሥታቱ አብርሃና አጽብሐ የጥንት የአባቶቻቸውን ርስት አስመልሰው በእጃቸው ለማድረግ ስለፈለጉ ፡ በንጉሠ ነገሥት ቆስጠንጢኖስ ዘመን መንግሥት ስለ ዴር ሡልጣን ለቆስጠንጢኖስና ለአናቱ ለንግሥት ዕሌኒ ያቀረቡት ጥያቄ እንዲህ ይላል ።

“በኢየሩሳሌም ዴር ሡልጣን የሚባል ቦታ ንጉሥ ሰሎሞን ለእናታችን ለንግሥተ ሳባ እንደ ሰጣትና ከዚያን ጊዜ ጀምሮ የአሕዛብ ነገሥታት ኢየሩሳሌምን እስኪያጠፉት ድረስ በአባቶቻችን በኢትዮጵያ ውያን ነገሥታት እጅ እንደነበረ በታሪክ አይታችኋል ። ከሽማግሌዎችም ጠይቃችሁ እንድትመልሱልን እንለምናችኋለን ።

“እግዚአብሔርን የሚፈራ ፡ ለሕዝብ ክርስቲያን የሚራራ ፡ ርስትን የሚተክል እንጂ የማይነቅል ቆስጠንጢኖስ የሚባል ደግ ንጉሥ ነገሠ ። የክርስቲያን ሃይማኖት በቆስጠንጢኖስ በረታ ታወቀ የሚሉ ወሬ ብናሽማ እጅግ አጥብቆ ደስ አለን ። አንቺም ከብርት ንግሥት ሆይ ፣ ደግ ክርስቲያን መሆንሽን ሰምተናል ። የእናት ልመና ፊት አያስመልስ ፣ አንገት አያስቀልስ ነውና ለንጉሡ ለልጅሽ ነግረሽ ርስታችንን አስመልሽልን” ብለው ጽፈው ከመልእክቱ ጋር ገጸ በረከትም ልከው ነበር ። ንግሥት ዕሌኒ ለልጅዋ ለቆስጠንጢኖስ “የሳባ ንግሥት ወደ ሰሎሞን በመጣች ጊዜ የእግዚአብሔርን ነገር ከሰሎሞን ሰምታ በእግዚአብሔር እምነት ሕገ አሪትን ተቀብላ ወደ አገሯ ተመለሰች ብላ አስረዳችው ።

በዚህም ምክንያት ኢትዮጵውያን አምልኮተ ጣኦትን ትተው በሕገ አሪት እምነት ለእግዚአብሔር ይገዙ ነበር ። ይኸውም በጣም ሊታወቅና ሊገለጥ ይችል ዘንድ እግዚአብሔር በነቢዩ በሶፎንያስ አፍ እንደ እስራኤል ሕዝብ ሁሉ መባቸውን ይዘው ወደ ኢየሩሳሌም እየመጡ ለእርሱ እንደ ሰገዱና እንደ ተገዙ ይመስክርላቸዋል ። ሶፍኒያ ምዕ 3—10 የሐዋ ሥራ ምዕ 8—39 ።

አሁን ደግሞ በዘመናችን በፍሬ ምናጦስ ስብከት ወንጌል ቃል

አምነው ክርስቲያኖች እንዲሆኑ ላኩልን ። በመዝሙረ ዳዊት ስለ እነርሱ የተጻፈ ድንቅ የሆነ ትንቢት እንደተፈጸመ ይታያል ። “በፊቱም ኢትዮጵያውን ይሰግዳሉ ፤ ጠላቶቻቸውም ትቢያ ይልሳሉ ።” መዝሙረ ዳዊት 71/72 ፡ 9

ከዚህም ጋር “ሰሎሞን ለእናታችን ለሳባ ንግሥት የሰጣት በኢየሩሳሌም ከቤተ መቅደስ አጠገብ የቦታ ርስት ነበረ ። በአሕዛብ ነገሥት ጊዜ ግን ቀረብን ። አሁንም እናንተ መልሱልን ብለውናልና በክርስትና ሃይማኖትም ወንድሞቻችን ሆነዋልና ልንመልስላቸው ይገባናል” አለችው።

ንጉሡ ቆስጠንጢኖስ ፡ የኢትዮጵያ ነገሥታት አብርሃና አጽብሐ የላኩትን መልእክት አይቶ ከታሪክም ተመልክቶ ከሽማግሌዎችም ጠይቆና ተረድቶ የእናቱን ምክር ሰምቶ ፡ በደስታ እጁ አለና በኢየሩሳሌም የኢትዮጵያን የታሪክ ርስት እንደ ቀድሞው ለኢትዮጵያውያን እንዲመለስ አዘዘ ።

ንግሥት ዕሴኒ በ301 ዓ/ም መስከረም 17 ቀን ጌታችን የተሰቀለበትን መስቀል ተቀብሮበት የነበረውን የጉልጉታን ኮረብታ አስቆፍራ መስቀሉን ካወጣችው በኋላ ነው ቦታው ለኢትዮጵያውያን መነኮሳት የተሰጠው ።

የኢትዮጵያ መነኮሳትም በደር ሠልጣን ቤት ሠርተው ተቀመጡ ። ይህም የሆነው ከክርስቶስ ልደት በኋላ በ328 ዓ/ም ገደማ ነበር ።

አጼ ዮሐንስ ፡ በኢየሩሳሌም በኢትዮጵያ የታሪክ ይዞታ (ርስት) ላይ ለነበሩት መነኮሳትና መናንያን “አይዟችሁ እኔ ሳለሁ የሚቸግራችሁ የለም” ብለው በየዓመቱ ቀለብና ልብስ በቂ ገንዘብም እየላኩ ማሳበራቱን ስለረዱ አንድነታቸውን አጽንተው ከአርመን ዜግነትና ከግብጽ ጥገኝነት አድነዋቸዋል ። ይኸውም የሆነው ኢትዮጵያውያን መነኮሳት ከቸግራቸው የተነሣ ከአርመን ገዳም መቄኔን እየተመገቡ ያርመን ዜጎች የግብጽ ጥገኞች ሆነው እንደሚኖሩ በመስማታቸው ነበር ።

አጼ ዮሐንስ ፡ ከቱርክ ጋር ተዋግተው በምርኮ ያገኙትን ስድስት ሣጥን ሙሉ የእንግሊዝ ወርቅ በ1872 ዓ/ም በኢየሩሳሌም ገዳም ላሉት ኢትዮጵያውያን እንዲረዱበት ልከው ሰፊ ቦታ ገዝተው የኢትዮጵያን ጥንታዊነት ያላቸውን አብያተ ክርስቲያናት አሠራር የምታንጸባርቅ ከግብጽና ከሌሎችም ክርክር ነፃ የሆነች እጅግ ያማረች ቤተክርስቲያን

በመምህር ወልደ ሰማያት ትጋት አሠሩ ። ስሟንም ደብረ ገነት ብለዋት እነሆ ዛሬ በኢየሩሳሌም ከተማ ከሁሉም ልቃ የምትታይ የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ደብረ ገነት ናት ። ወርቅ የተላኩባቸው ሣጥኖችም እስከ ዛሬ ድረስ ለዝክረ ነገር በገዳሙ ውስጥ በክብር ተቀምጠው ይገኛሉ ።

እንዲሁም ከኢትዮጵያ የታሪክ ይዞታ ከደር ሠልጣን በአምስት ደቂቃ መንገድ ርቀት ላይ ዛሬ በመንበረ ጽጵስና መኖሪያና ዘመናዊ የቢሮ ይዞታ የሚያገለግለውን ሰፊ ቦታ ገዝተው የሰጡት አጼ ዮሐንስ ናቸው ። አጼ ዮሐንስ ይህንኑ ቦታ ገዝተው በመስጠታቸው ጥንትም አሁንም ኢትዮጵያውያን በሌሎች ሀገር ተወላጆች ልዩ ግምትና ጥሩ አመለካከት እንዲኖራቸው አድርገዋል ።

ከዚህም በመነሣት አጼ ዮሐንስ በዚያ የዘመነ መሳፍንት ወቅት የተለያዩ የሀገር ውስጥና የውጭ መሰናክል ቢያጋጥማቸውም ፡ ለኢትዮጵያ ክብርና አንድነት በብርቱ ይታገሉ እንደነበር በጊዜው በየኢየሩሳሌም ለኢትዮጵያ ገዳማት መነኮሳትና መናንያን ይልኳቸው የነበሩት ደብዳቤዎች ወይም መልእክቶች በቂ ማስረጃዎች ናቸው ብለን እናምናለን ። ለአብነት ያህል ሦስቱን ከዚህ በታች እንጠቅሳለን ።

መልእክተ ዘሥዩመ እግዚአብሔር ዮሐንስ ንጉሠ ጽዮን ንጉሥ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ፡ ይድረስ ከነበረ ቅዱሳን ወመናንያን ኩሎሙ ማኅበር እለ ገለው በኢየሩሳሌም ዘደር ሠልጣን ርቱዓነ ሃይማኖት አርቶዶክሳውያን ። እንዴት ሰነበታችሁ እኔም ሠራዊቱም ሁሉ እግዚአብሔር ይመስገን ደህና ነን ። በ1872 ዓ/ም ገዳር 12 ቀን ተጽሕፈ በአሥመራ ከተማ ። ነገር ግን አባቶቼ ፡ የምለግመው ልግም እንደሌለኝ እግዚአብሔር ያውቃሉ ። ግን የእናንተ እርስ በርሳችሁ መጣላታችሁ ያሳዝነኛል ። ገንዘብ አጥቼ አይምስላችሁ እስከ ዛሬ መሰንበቱ ፤ ነገር ግን የእናንተ አለመስማማት ነው ያሰነበተው ። አሁንም ለዚህ የሚበጅ ነገር አንድነት መሆን ነውና አባቶቼ እኔ እፈልጋለሁ ፤ አንድነት ልትሆኑልን በእናንተ ብቻ የተጀመረ እንዳይመስላችሁ ቀድሞም ከአባቶቻችን ፡ ከሐዋርያት ቢያያዝ የመጣ ነው ። እናንተም ታውቃላችሁ በእኔም አገር በኢትዮጵያ መላው አንድነት ሆኖልኛል ። በእግዚአብሔር ቸርነት በተንቤን ያሉ ገዳማት እንደብረዳሞ ፡ እንደብረ አባይ ፡ እንደአባ ገራማ ፡ ከትግሬ ጀምሮ እስከ ሸዋ ብዙ ብዙ ገንዘብ ያላቸው እንኳን ገንዘባቸውን ሰጥተው ገብተዋል ። እናንተስ በሰው አገር የወደቃችሁ ነዳያን ናችሁ ። ይኸንን

ግን ያረጋችሁልኝ እንደሆነ ፈረሴንና በቅሎዮን ሸጪም ቢሆን እናንተን መርዳት አይችልም ። ሰላም እግዚአብሔር ዘተውህበ ለዋርያት የሃሎም ስሌክሙ አሜን ።

“በሰሙ እግዚአብሔር ኢየሱስ ክርስቶስ ሎቲ ስብሐት ። መልእክት ዘሥዩመ እግዚአብሔር ዮሐንስ ንጉሠ ጽዮን ነገሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ። ይድረስ ኃበ ስሎም ማኅበር ዘኢትዮጵያ እለ ሀለው በኢየሩሳሌም እንተ ይእቲ ዴር ሙልጣን መናንያን ዓለም ርቱኣነ ሃይማኖት አርቶዶክሳዊት ። እንዴት ሰንበታችሁ ፤ እኔ ከሠራዊቱ ጋር በእግዚአብሔር ቸርነት በእምነ ጽዮን አማካኝነት በናንተ ጸሎት አምላክ ቅዱሳን ይክበር ይመስገን ደህና ነኝ ። ምሕረቱ ለዘለዓለም ነውና ከጥንቱም ቦታ ግዙ ማለቲ የኢትዮጵያ ሰዎች ንጉሥ የላቸውም ፤ ለማኞች ናቸው ። ከአርመንም ፤ ከሌላውም ሁሉ እየለመኑ ይኖራሉ እየተባላችሁ ስድባችሁ ቢጠና ፤ በዚህ ቀንቼ ነው እንጂ ፤ ለእኔ ለልጄ ፤ ለተንቤን ለእንደርታ ሰው ይሆናል ብዬ አይደለም ። ቦታውን ለናንተ ለማኅበር ሰጥቻለሁ ። ቢሻችሁ አትክልት ትከሉበት ፤ እንደ ወደዳችሁ አድርጉት ። ነገር ግን በሃይማኖት እናንተን ያልመሰለ ሰው አይቀመጥበት ፤ አታስቀርቡ ። አሁንም ሺህ ብር ሰድጃችኋለሁ ። ለችግራችሁ ሁሉ ጉዳይ አድርጉት ። አይዞላችሁ አትደንግጡ ፤ ጉዳይ ቢበዛብኝ ነው ደግሞ እንደ ቀድሞ እሰድላችኋለሁ ። የቤተ ክርስቲያኑም ነገር በሉ እግዚአብሔር በፈቀደው ጊዜ ይሠራል ። ተጽሕፈ ዓድዋ ከተማ ጥር 1 ቀን 1877 ዓመተ ምሕረት ።

“መልእክት ዘሥዩመ እግዚአብሔር ዮሐንስ ንጉሠ ጽዮን ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ። ይድረስ ከመምህር ወልደ ሰማያት ወኅበ ዙሎው ማኅበር ኢትዮጵያውያን ። እለ ሀለው በኢየሩሳሌም ቅድስት ሀገር ለንጉሥ ዓቢይ ። እንዴት ሰንበታችሁ እኔ ከሠራዊቱ ጋር በእግዚአብሔር ቸርነት በእምነ ጽዮን አማካኝነት አምላክ ቅዱሳን ይክበር ይመስገን ደገና ነኝ ። ምሕረቱ ለዘለዓለም ነውና እኔ እንዳልሰድላችሁ መንገድ ተዘግቷልና እልፍ ተሸህ አምስት መቶ ብር ተበድረህ ስጥልኝ ፤ ሥራው እንዳይቦዝን ብዬ ለቆንሰል ፈረንሳዊ ሱማኝ ልኬበታለሁና ተቀበሉ ። ሲሰጣችሁ ደረሰን ብላችሁ ጽፋችሁ አትማችሁ ለራስ አሉላ ሰደዱ ። ብድሩን እርሱ ይሰጠዋል ። ተጽሕፈ መጋቢት 18 ቀን 1879 ዓ/ም መቀሌ ከተማ ።”

በኢየሩሳሌም ጥንታዊ ገዳም ከተመሠረተበት 4ኛ መቶ ክፍለ

ዘመን ጀምሮ የኢትዮጵያ ይዞታና የቅድስና አቅዋም ከኢየሩሳሌም እንዳይጠፋ ከቀደምት የኢትዮጵያ ነገሥታት ከነ አብርሃና አጽብሐ ጀምሮ ብዙ ደክመውበታል ። አባቶቻችን እጅግ ረጅም የሆነውን የበረሀ ጉዞ በእግራቸው አቋርጠው በመንዝ ብዙዎቹ በየመንገዱ ሞተው ሲተሩ የተረፉት ደርሰው የመፃልቱን ሐሩር ፤ የሌሊቱን ቄር በመታገሥ (በመቻል) የታሪክና የቅድስና ርስት እስፋፋተው ማኅበር መሥርተው ይኖራሉ ። እንደዛሬው በቅርብ ሆኖ የሚያጽናናቸውና የሚደግፋቸው ወገን ሳይኖር በራሳቸው አነሣሽነት ባደረጉት ሰፊ ጥረትና ተጋድሎ እነሆ የቅድስና መሠረት የሆኑትን የተቀደሱ ሥፍራዎች ይዞታ በመጠበቅ ፤ የሀገርን ታሪክ የአርቶዶክሳዊት ተዋህዶ ቤተ ክርስቲያን መብትና ሕልውና በኢየሩሳሌም አስከብረዋል ። በዚያ በመከራ ዘመን አርመኖችና ግብጾች በጊዜው ሁኔታ እየተረዱ በባይተዋርነት ይኖሩ በነበሩት አባቶቻችንና እናቶቻችን ሕይወት ላይ ያደረሱትን የኑሮ ጉስቄልና የሚሰነዘር ባቸውን ግፍና በደል በመቋቋም ሕይወታቸውን በመሥዋዕትነት ያሳለፉ ኢትዮጵያውያን ብዙዎች ናቸው ።

ስለዚህ ነው እዴ ዮሐንስ አራተኛ ችግሩን በመመልከት የጥንቱን የኢትዮጵያ ርስት የሆነውን ገዳም ለመርዳትና በተለይም እዲስ-ሰፊ በታዎች ገዝተው የኪዳነ ምሕረትን ቤተ ክርስቲያን አሠርተውና እንዲሁም ለገዳሙ ጳጳስ መኖሪያና ለጽሕፈት ቤቱ መሥሪያ የሚሆን ቦታ የሰጡት ።

እዴ ዮሐንስ ፤ ለኢየሩሳሌም የታሪክ ይዞታ ገዳምና በተጨማሪም ቦታ በመግዛትና ቤተክርስቲያን በማሠራት ያደረጉት አስተዋጽኦ የላቀ ነው ። ከዚያ በኋላም የእዴ ዮሐንስን መልካም እርአያ በመከተል ቀጥለው የነገሡት ነገሥታት እዴ ምኒልክ ፤ ባለቤታቸው እቴጌ ጣዶቱ ፤ ንግሥት ዘውዲቱና ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ በኢየሩሳሌም ለሚገኙት የኢትዮጵያ ገዳማት ትኩረት አድርገዋል ። ይኸውም ገንዘብ በመርዳት ሕንፃዎች በማሠራት ፤ አልባሳትም በመላክ ይረዱ እንደነበረ በየጊዜው ከጸፉዋቸው ደብዳቤዎች ለመረዳት ይቻላል ።

የኢትዮጵያ ታሪክ እንደሚያረጋግጠው ፤ ከኢዛና በኋላ ከነገሡት መካከል እጅግ ዝነኛ የነበረው የታዜና ልጅ (485-515 ዓ.ም) ንጉሠ ነገሥት ካሌብ ነው ። በሱ ዘመን ኢትዮጵያ አብዛኛውን የደቡብ ዐረብ

ክፍል ጠቅልላ ትገዛ ነበር ። እንዲሁም በህብትና በብልጽግና ከፍተኛ ደረጃ ደርሳ እንደነበር አያሌ የታሪክ ተመራጭዎች በጽሑፍ ያረጋገጡት ሐቅ ነው ። ገናኖው አጼ ካሌብ ሕዝቡን በትክክልና በቅንነት ያስተዳድር ነበር ። ይሁን እንጂ ፡ ከካሌብ በታች ሆኖ የደቡብ ዐረብን (የመንን) ይገዛ የነበረው ንጉሥ ድሑንዋስ (ፊንሐስ) በተባለ ሰው ሥልጣኑ ተነጠቀ ።

ይህ የአይሁድ ሃይማኖት ተከታይ የሆነና በኋላም ስሙን የሱፍ በሚል ለውጦ የነበረ ሰው ፡ የክርስቲያኖች ጠላትና የአክሱም መንግሥት ቀንደኛ ተቃዋሚ ሆኖ ተነሣ ። ተቃዋሚ ክርስቲያኖችንም አሳደደ ፤ ቤተክርስቲያናቸውን አቃጠለ ፤ ብዙዎቹንም ለሰይፍ ዳረገ ። አልፎ ተርፎም የቀይ ባሕርን የንግድ እንቅስቃሴ ከግወኩ ሌላ ለአክሱም መንግሥት ግብር አልከፍልም አለ ።

በዚሁ ጊዜ ፡ ምሥራቃዊው የኢትዮጵያ ግዛት ጥቃት ስለደረሰበት ንጉሠ ነገሥት የሰቲያኖስ ወደ ኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት መልዕክተኞች ላከ ። የሮማው ንጉሥ ከሕንድ ወደ አውሮፓ በሚጓዘው የንግድ መስመር ባለቤትነት የተነሣ ክፋርሱ ንጉሥ ጋር ውጊያ ያደርግ ነበር ። የሰቲያኖስ ስም የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ካሌብ ከሕንድ የሚመጣውን የሐርና የቅመማ ቅመም ንግድ በቀይ ባሕር አድርጎ ወደ አውሮፓ እንዲመጣ ሊያደርግለት እንደሚችል በማመን ጠየቀው ። አጼ ካሌብም ይህን ለማድረግ ቃል ገባለት ። በዚህም መሠረት በሁለቱ ኃያላን መንግሥታት ማለትም በቀስጥንጥንያና በአክሱም መካከል እ.ኤ.አ. በ517 ዓ.ም. የትብብር ስምምነት ተደረገ ። ዳሩ ግን ፡ ንጉሥ ካሌብ ደቡባዊ ዐረብን የራሱን ክልል አድርጎ ስለሚቆጥር ግዛቱን መልሶ በቁጥጥር ሥር ለማድረግ በሚደረገው ዘመቻ እንዲካፈሉ አላደረጋቸውም ። አጼ ካሌብ በመጀመሪያ የሚደረገው ጭቆና እንዲቆም መልክተኞች ቢልከም ተቀባይነትን በማጣቱ ጦርነት ለማድረግ ቆረጠ ። ስለዚህ አስቀድሞ በገበዘ አክሱም ጽዮን ቤተክርስቲያን ውስጥ ለጸሎት ገብቶ ዘመቻውን እንዲያሳካለት እምላኩን ከለመነ በኋላ ፡ 120,000 እግረኛ ዘማች ጦርና በመቶ የሚቆጠሩ ትላልቅና ትናንሽ መርከቦችና ጦር መሣሪያውን አደራጅቶ ከገበዛን ወደብ በመነሣት የባብሌል መንደብን ወሽመጥ አቋርጦ ወደ ደቡባዊ ዐረብ ጠረፍ አቃና ። ከዚያም ከአይሁዳዊው ድሑናስ ጋር ጦርነት ገጥሞ በማያዳግም ሁኔታ ድል መትቶት ከአባረረው በኋላ ፡ አጼ ካሌብ የመንን መልሶ በአክሱም ቁጥጥር ሥር አዋለ ።

በአገሪቷም መረጋጋትና ሰላም እንዲሰፍን ካደረገ በኋላ ፡ ተመዝብረው የነበሩት አብያተ ክርስቲያናት እንደገና እንዲሠሩ ፡ ክርስቲያኖችም ወደ ሃይማኖታቸው እንዲመለሱ ነፃነትም እንዲያገኙ አደረገ ። ድል አድራ ጊው ንጉሠ ነገሥት ካሌብ ሀገሪቷን የሚያስተዳድር እንደራሴ ከሾመ በኋላ ወደ ሀገሩ ተመለሰ ። ነገር ግን ፡ ይኸው ካሌብ የሾመው እንደራሴ በሞተ ጊዜ ድሑናስ ከተሸሸገበት ወጥቶ እንደገና ሠራዊቱን አደራጅቶ የኢትዮጵያ ዋና የሃይማኖት መዲና የነበረችውን ናግራንን በማጥቃት የክርስቲያን ሃይማኖት ተከታይ የሆኑትን ሰየፋቸው ። ከዚህ መፃት እምልጠው የወጡትም የዚህን የክርስቲያኖች ጭፍጨፋ ዜና በመላው መካከለኛ ምሥራቅ ክፍል አዳረሱት ። የእስክንድርያው ፓትርያርክም አጼ ካሌብ በድጋሚ አረማዊውን አጥቅቶ የክርስቲያኖችን ደም እንዲበ ቀል የልመና መልእክት ላከበት ። በዚህም የተነሣ አጼ ካሌብ እንደገና አክሱም ጽዮን ቤተ መቅደስ ገብቶ ኃይልንና ግርማን እንዲሰጠው ፈጣሪውን በጸሎት ለምኖ በእቡነ ጳንጣሌዎን ተመርቆ መቶ ሰባ መርከቦች አደራጅቶ ጦር መሣሪያውን አዘጋጅቶ ሠራዊቱን አስከትቶ በመስከረም ወር 533 ዓ.ም ዘምቶ አረማዊውን ንጉሥ ድሑናስን ከነሠራዊቱ ደምስሶ ሀገሪቱንም አሳድሶ አብያተ ክርስቲያናትን አሠፍቶ ጳጳስ ሹም ከጦር አበጋዞቹም መካከል አንዱን አብርሃ የተባለውን ሀገሪቷን እንዲያስተዳድር መርጦ በመሾም ወደ አክሱም ተመለሰ ። ከተመለሰ በኋላም ፡ ልብሰ መንግሥቱንና ዘውዱን ለክርስቶስ መካነ መቃብር መታሰቢያ (በረከት) ሆኖ ይቀመጥ ዘንድ ለኢየሩሳሌም ፓትርያርክ እንደ ላከላቸው ይነገራል ። ከዚህም በኋላ ፡ አጼ ካሌብ ጠቅላላ ስሜቱ ከዓለማዊው ሥራ ተላቅቆ ወደ መንፈሳዊ ሕይወት ጨርሶ ስለገባ ዙፋኑን ለልጁ ለንጉሥ ገብረመስቀል አውርሶ ወደ አባ ጳንጣሌ ዎን ገዳም ገብቶ እስከ ጊዜ ሞቱ እዚያው በብሕትውና ኖረ ። ይህንም ያደረገው ወደ የመን ከመዝመቱ በፊት ድል ከሰጠኝኝ ዓለምን ትቺ ሕይወቱን ሙሉ በገዳም ገብቼ አገልግልህሁ ብሎ ለፈጣሪው ቃሉን ሰጥቶ ስለነበር ነው ። አጼ ካሌብ ለዐሥራ ሁለት ዓመታት በብሕትውና ከኖረ በኋላ ፡ እንደ ቀደሙ አባቶቹ እንቀላፋ ። አስከሬኑንም ከአክሱም አንድ ኪሎ ሜትር ወጣ ብሎ በስተሰሜን በሚገኝ ቦረብታ ላይ ቀበሩት ። ካሌብ ኤላ አጽብሐ ፡ ትክክለኛው ካሌብና ቅዱስ ንጉሠ ነገሥት የሚሉ የተለያዩ ሦስት መጠሪያዎች ሲኖሩት ፡ በኢትዮጵያ እርቶዶክስ ቤተክርስ

የኢትዮጵያን ዜማ (መዚያ) የመሠረተው ቅዱስ ያሬድ

ቲያንና በሮም ቤተክርስቲያን ቅድስና ተሰጥቶታል ።

አጼ ካሌብ ፡ ዘእስራኤልና ገብረመስቀል የተባሉ ሁለት ልጆች ነበሩት ። ዘእስራኤል የተባለው ለጥቂት ጊዜ ነግሦ ቤተ መንግሥት አሠርቶ በስሙም የመገበያያ ገንዘብ አውጥቶ ስለሞተ ፤ እንደ አባቱ እንደ አጼ ካሌብና እንደ ወንድሙ አጼ ገብረመስቀል በሰፊው አይጠራ እንጂ በመጠኑ የታወቀ ነው ።

አጼ ገብረመስቀል ፡ ከ536-550 ድረስ ለዐሥራ አራት ዓመታት ኢትዮጵያን ገዝቷል ። የአጼ ገብረመስቀል የግዛት ዘመን ሰላምና ደስታ የሰፈነበት ሲሆን ፤ አሱም እንደ አባቱ ብርቱና የክርስትና ሃይማኖት አማኝ በመሆኑ ሀብቱንና ጉልበቱን አብያተ ክርስቲያናትን በማሠራትና የክርስትና ሃይማኖት እንዲስፋፋ በማድረግ ከፍተኛ መሥዋዕትነት የከፈለ ስመ ጥር ንጉሥ ነበር ። ለዚሁም መልካም ተግባር ማስፋፊያና መደገፊያ የሚሆን በግብጽና በፓለስቲንያ ርስት እየገዛ ኢየሩሳሌምን ለመሳለም ለሚሔዱ ኢትዮጵያውያን ማረፊያ እንዲሆኑ ቤቶችና ገዳማት አሠርቶ ነበር ይባላል። የደብረ ዳሞን ትልቁን ገዳምና ሌሎችም ብዙ አብያተ ክርስቲያናት በትግራይ በጉንደር ፡ በጉጃም በላስታና በሌሎችም አሠርቷል ። ቀደም ሲል የነበረውን ዓለማዊ ሥርዓተ ንግሥ በማስቀረት በክርስቲያናዊ ሥርዓት እንዲተካ ያደረገው ይኸው ንጉሥ ገብረመስቀል ነው ። መስከረም 10 ቀን “ተቀጾል ጽጌ ገብረመስቀል አጼጌ” በሚል መዝሙር ቅዱስ ያሬድ ለመጀመሪያ ጊዜ የዘመረለት ለአጼ ገብረመስቀል ሲሆን ፤ በየዓመቱ በቤተክርስቲያን ሥርዓት እንዲከበር አድርጎታል ።

ስለዚህ ፡ የአጼ ገብረ መስቀልን የግዛት ዘመን ከሁሉም ይልቅ ደማቅና ገናና እንዲሆን የደረገው ፡ በመላው ኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን የምትገለገለበትን ዜማ በመፍጠር ተወዳዳሪ የማይገኝለት ዝናን ያተረፈው ቅዱስ ያሬድ በነበረበት ዘመን በመሆኑ ነው ። ንጉሥ ገብረመስቀል ይህን ልዩ ዜማ የፈጠረና የቀመረ ሊቅ በሁሉም መልክ በመደገፍ ከሁሉም በላይ በማክበርና በማበረታታት ፡ የእግዚአብሔር እምነት መመስገኛ የሆነው ፀዋትወ ዜማ በመላው ኢትዮጵያ አብያተ ክርስቲያናት እንዲስፋፋ ከፍተኛ አስተዋጽኦ አድርጓል ።

በአጼ ካሌብ ዘመን የመንን እንዲገዛ የተሾመው የአክሱም እንደ ራሴ አብርሃ የተባለው ራሱን ከአክሱም ማዕከላዊ አስተዳደር ፍጹም ነፃ

ለማድረግ ሞክሮ ነበር ። አብርሃ ሰነዓን ትልቅ የክርስቲያን ከተማና መናገሻ ለማድረግ አስቦ ትልቅ ቤተክርስቲያን አሠራ ። ይኸውም ቤተክርስቲያን በውበቱ እንደ ትልቅ ድንቅ ነገር ሆኖ ይታይ ነበር ። አሁንም ፍራጅ እንዳለ ይታያል ። አብርሃም በ571 ዓ.ም ግድም በዝሆኖች የተጠናከረ ሠራዊት ይዞ በመካላይ በዘመተ ጊዜ ዐረቦች በመደነቃቸው ያዓመት “የዝሆን ዓመት” ወይም የዝሆን ጦርነት ብለው በታሪካቸው ይጠሩታል ። ሆኖም ካዕባ የዓረቦች የጣኦት ማምለኪያ የተቀደሰ ሥፍራ የሚሉትን ለማጥፋት ሔዶ መካ ለመድረስ ጥቂት ሲቀረው ፡ በሠራዊቱ መካከል የፈንጣጣ በሽታ በመነሣቱ አብዛኛው ሠራዊትና አብርሃንም ጨምሮ በሽታው ገደላቸው ። በዚህ ምክንያት በየመን የኢትዮጵያ ሥልጣን ተዳከመ ። ከዚህ በኋላ ፡ ፋርሶች እ.ኤ.አ. በ578 ዓ.ም የመንን ለመያዝ ችሉ ። ይህም የአክሱምን ግዛትና ሰፊ ሀብት አዳክመው ። አክሱም የግመል የንግድ ቁልፍ የሆነችውን ደቡባዊ ዓረብን አጣች ። በቀይ ባሕር ንግድ ላይ የነበራትንም የበላይነት ተነጠቀች ።

በሃይማኖታዊ ክርክር ምክንያት በቢዛንቲያም ግዛት በተፈጠረው አለመስማማትና ጭቅጭቅ ጠልተው በ5ኛው ክፍለ ዘመን ዘጠኙ ቅዱሳን የተባሉት ወደ ኢትዮጵያ ተሰደው መጡ ። እነኝህም በልዩ ልዩ መካከለኛ ምሥራቅ ሀገሮች ተወላጆች እንደሆኑ ይነገርላቸዋል ። ኢትዮጵያ የክርስትና ሃይማኖት መዲና መሆንዋን ተረድተው የመጡ ናቸው ። ዘጠኙ ቅዱሳን ሮማውያን በመባል የሚታወቁት ፡ ምናልባት ከሮማ ንጉሠ ነገሥት ግዛት የተለያዩ ምሥራቃዊ ክፍሎች ማለትም እንደ ቁስጥንጥንያ፣ እንደ ኪያፍ ቂሣሪያ (ትንሹ እስያ) ከመሳሰሉት ሀገሮች ስለመጡ ይሆናል። የአክሱም ንጉሥ አልላሚዳ (478-486 ዓ.ም.) የጋለ አቀባበል ካደረገላቸው በኋላ በሰላም እንዲኖሩ ፈቀደላቸው ። በአክሱም ከተማ በቤተ ቀጠንት ተቀምጠው ፈጣሪያቸውን እያመሰገኑ በቆዩባቸው ዓመታት ውሸጥ የሀገሪቷን ቋንቋ ፡ የሕዝቡን አኗኗር ፡ የሃይማኖቱን ጽናት ፡ ልምድና ታሪክ በሚገባ አጠኑ ። ከዚያም እንድ ላይ በአንድ አካባቢ ከመኖር ይልቅ መንፈስ ቅዱስ በመደበላቸው ቦታ ማስተማርን መረጡ ። መንፈሳዊ ዓላማቸውን ለማሳካት በሚያደርጉት ጥረትም የአክሱም ነገሥታት እርዳታና ድጋፍ አይለያቸውም ነበር ። በየስማቸው የተሠየሙ ገዳማትን ቆርቁረው የምናጅንና የምንኩስናን ሕይወት በኢትዮጵያ ላይ

አላለፉ ። ክርስትናን ለማጠናከር ፣ ምናኔን ለማስፋፋት ባደረጉት አስተዋጽኦና በነበራቸውም ግላዊ ብፁዕነት ዘጠኙም መነኮሳት በኢትዮጵያ አርቶዶክስ ቤተክርስቲያን ቅድስና ተስጥቷቸዋል ። ጽላትም ተቀርጾባቸዋል ። በዓመት ውስጥ ዘጠኝ ቀን ማለት ፣ ለያንዳንዳቸው በዓመት አንድ ቀን ክብረ በዓል ይደረግላቸዋል ። “ስብሐም በክሂሎቱ” ተብሎ በነቢዩ ዳዊት እንደ ተነገረው በነዚህ ቀናት ካህናቱ በጸሎትና በማጎሌት ፣ ምዕመናኑ በሆታና በዕልልታ ሲያስታውሷቸው ይጡላሉ ።

የመጠሪያ ስማቸውና የመጡበት ሀገር ፣ የተቀመጡበት ቦታና የመታሰቢያ ቀን እንደሚከተለው ነው ።

የቅዱሳኑ ስም	የመጡበት ሀገር	የተቀመጡበት ቦታ	የክብረ በዓላቸው ቀን
1. እቡነ አረጋዊ (ዘሚካኤል)	ሮያ	ደብረ ዳዋ	ጥቅምት 14
2. አባ አሌና	ቲግሪያ	ደብረ ሃሌሱያ፣ አሀባኦ ከአክሱም ሰሜን ምሥራቅ	መጋቢት 11
3. አባ አፍጺ	አሲያ	የሐ	ግንቦት 29
4. አባ ገራማ	ሮያ	መደራ ፣ ከዓድዋ ሰሜን ምሥራቅ	ሰኔ 17
5. አባ ጽሕማ	አንጾኪያ	እንዳ አባ ዐሐማ ፀዲያ	ጥር 16
6. አባ ሊቃናስ	ቅስጥንጥንያ	ደብረቆናጽል ከአክሱም በስተ ሰሜን በሚገኝ ክረብታ ላይ እንዳባገሪማ	ኅዳር 28
7. አባጉባ	ኪልቲያ	አጠገብ	ግንቦት 29
8. አባ ይምዓታ	ቆስያ	ገርኦልታ	ጥቅምት 28
9. አባ እንጠሊዎን	ሮያ	ከአክሱም ሰሜን ምሥራቅ	ጥቅምት 6

የነኝህ ቅዱሳን የሕይወት ታሪክ በገድል መንፈሳዊ በየገጻማቸው ውስጥ ተጽፎ ይገኛል ። ይህም ገድለ አረጋዊ ፣ ገድለ ኢንጤሌዎን ውስተተ የሚባለው ነው ።

የክርስትና እምነት ወደ ኢትዮጵያ መግባት አብርሃ ወእጽብሐ ለአባ አትናቱዎስ የእስክንድርያው ሊቀ ጳጳስ ፣ ጳጳስ ሹመው እንዲልኩላቸው በጸፉት መሠረት አባ ሰላማ ካሣቱ ብርሃን (ፍሬምናጦስ) ከእስክንድርያ ለመጀመሪያ ጊዜ ጳጳስነት ተሹመው በመምጣታቸውና ኢትዮጵያ የአክሱም መንግሥት ክርስትናን መደበኛ እምነት አድርጎ በመቀበሉ ቀደም ሲል ከግብጽ ጋር የነበረውን ግንኙነት በይበልጥ አጠናክረው ። በዚህ ምክንያት የመጀመሪያው ጳጳስ በእስክንድርያ ቤተክርስቲያን በመሾሙና በመቀባቱ ፣ ሁለቱ አብያተ ክርስቲያናት የማርቆስ መንበር ተከታዮች በመሆን ሹመቱ ማለት ጽሑፍና ከእስክንድርያ እየተሰጠ እንዲቀጥል የጻፍ ልማድ ሆነ ።

ስለዚህ የኢትዮጵያና የግብጽ ሁለቱ አብያተ ክርስቲያናት ግንኙነታቸውን ሲያጠናክሩ ኖረዋል ። በተለይም በ7ኛው ክፍለ ዘመን ላይ የተስፋፋው አዲሱ የእስልምና ሃይማኖት ግብጽን እያጥለቀለቃት በሔደ ጊዜ የእስክንድርያው ቤተክርስቲያን እምነቷ እንዳይዳከም ከኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጋር ወዳጅነቷን እንዳጠበቀች ሁሉ ፣ ኢትዮጵያም በግብጽ የክርስትና ሃይማኖት እንዲጠናከር የተቻላትን ያህል አድርጋለች ። የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን መንፈሳዊ መሪዋን ከግብጽ እስክንድርያ ቤተክርስቲያን ብትቀበልም ፣ እምነቷና ታሪኳ ከግብጻዊት ቤተክርስቲያን የሚለዩዋት የራሷ ልምድ ባህልና ሌሎችም ሥርዓቶች አሏት ። የኢትዮጵያ አርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተክርስቲያን ጥንታዊያን አብያተ ክርስቲያናት ከሚባሉት አንዷ ስትሆን ፣ ይኸውም ከ12 ሐዋርያትና ከ318 ሊቃውንት ሲወርድ ሲዋረድ የመጣ መሠረታዊ የሃይማኖት እምነቷ ነው ።

አጼ ዮሐንስ ፣ የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ከእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን ጋር ያላት ግንኙነት እንደነበረ እንዲቀጥልና የጳጳሱን ከእስክንድርያ መሾም ቢሰማሙም ፣ ለግዛታቸው እንቅፋት ሆኖ ያገኙት የምዕመናኑ ቁጥር እየበረከተና ሰበካዎችም እየተስፋፉ ሲሔዱ የሚላከው ጳጳስ ግን አንድ ብቻ ስለሆነ ያዝኑና ይቆረቆሩ ነበረ ። በተጨማሪም ጳጳሱ በአንድ ቦታ ተወሰነው ስለሚኖሩና ከዚህ ዓለም በሞት ሲለዩ በምትካ

ሃና አጽብሐ ዘመነ መንግሥት ክርስትና በተስፋፋበት ጊዜ ምክራቦች ወደ ቤተክርስቲያን ነት ሲለወጡ ፡ አዳዲሶችም በብዛት ተሠርተዋል ። በአሁኑ ጊዜ በኢትዮጵያ ያሉት የሰበካ አብያተ ክርስቲያናት ቁጥር ከሐያ ሦስት ሺህ በላይ ናቸው ። ይህም ቁጥር የኢትዮጵያ የካቶሊክና የወንጌላውያን አብያተ ክርስቲያናትን ሳይጨምር ነው ። በኢትዮጵያ የክርስትና ታሪክ ውስጥ ከአራተኛው መቶ ዓመት እስከ ሰባተኛው መቶ ዓመት የነበረው ጊዜ አርኪ የቤተክርስቲያን ታሪክ ከተፈጸመበትና ከተስፋፋበት አንዱ ወቅት ነበር ። በዚህ ጊዜም ቅዱስ መጽሐፍ ከፅርዕና ከመሳሰሉት ጥንታውያን የሥልጣኔ ቋንቋዎች ወደ ግዕዝ ብሔራዊ ቋንቋ የተተረጎመበት ፣ ገዳማዊ ሕይወት የተመሠረተበት ፣ የቤተ ክርስቲያን የውዳሴ ፣ የቅዳሴ ፣ የዝማሬ ዜማ ስልቶች በፈቃድ እግዚአብሔር በኢትዮጵያ አባት በቅዱስ ያፌድ የተደረሱበት ፣ የሥነ ጽሑፍም ውበት የታየበት ወቅት ነበር ።

የክርስትና ሃይማኖት በማስፋፋታቸው የተነሣ ቅዱሳን ነገሥታት አብርሃና አጽብሐ እና አቡነ ሰላማ በኢትዮጵያ የታሪክ መዛግብት ከፍተኛ የክብር ሥፍራ ተሰጥቷቸው ይገኛል ። ቅዱሳን እንደመሆናቸውም መጠን ለመታሰቢያቸው ስተወሰነው ዕለት በየቤተክርስቲያናቸው የሕይወት ታሪካቸውን የሚገልጠው ገድላቸው ሲነበብ ፣ ሲተረጎም ይውላል ። ይህንንም ቤተክርስቲያን ሁልጊዜ ተግባራዊ ታደርገዋለች ። አቡነ ሰላማ በቤተክርስቲያን መቋቋምና መስፋፋት እንዲሁም ለሕዝብ ክርስቲያኑ ጽኑ እምነት እንዲኖረው ከፍተኛ አስተዋጽኦ በማበርከታቸው ምክንያት በስማቸው የታነፁ አብያተ ክርስቲያናት ሲገኙ ፣ እነሱም በዓድዋ አጠገብ ማይጓጓ በተባለ ሥፍራና በተንቤን ዓቢይ አዲ አጠገብ ውስጥ በተቀበሩበት ሥፍራ እንዳባ ሰላማ የሚባል ገዳም በስማቸው ተሰይሟል ። ከመቀሌ በስተምሥራቅ ከኩዊሃ ከተማ በላይ አባ ሰላማ በተባለ ቦታም እንዲሁ በስማቸው የሚጠራ ቤተክርስቲያን አለ ። ለጊዜው በዚህ መጽሐፍ ውስጥ ያልጠቀስኳቸው በስማቸው የታነፁ አብያተ ክርስቲያናት እንዳሉ ሐቅ ነው ። በተጨማሪም በትግራይና በአክሱም ሊቀ ጳጳስ በነበሩት በአቡነ ዮሐንስ አስተባባሪነት ከሕዝብ በተዋጣ ገንዘብ በ1961 ዓ.ም. መቀሌ ውስጥ ተሠርቶ በአቡነ ሰላማ ስም የተሰየመ የሃይማኖት ትምህርት በሚሰጥበት ከፍተኛ መንፈሳዊ ኩሌጅ ቅጽር ግቢ ውስጥ የቅዱስ ሚካኤል ፣ የአብርሃ ወአጽብሐና የአቡነ ሰላማ

መታሰቢያ ያለበት ቤተ ክርስቲያን ተሠርቶ አገልግሎት በመስጠት ላይ ይገኛል ።

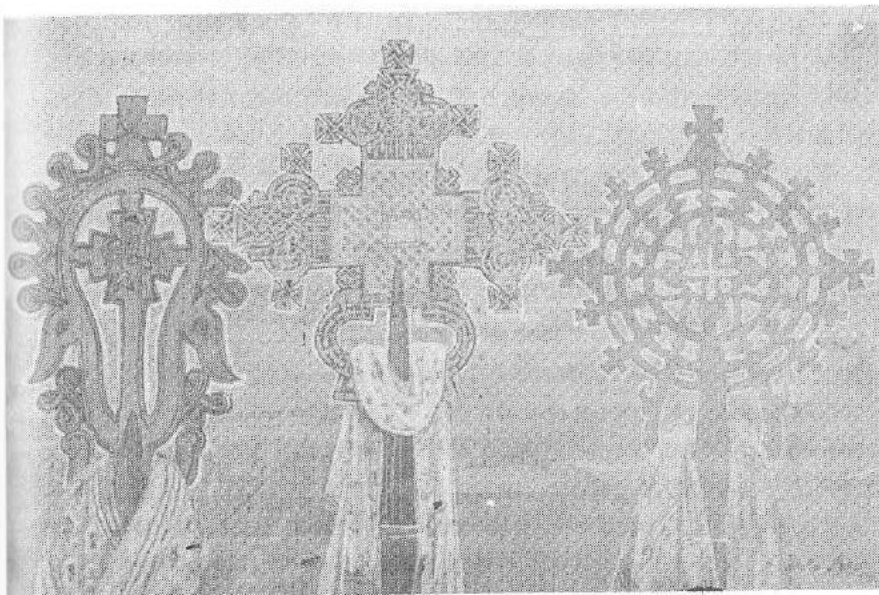
የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተክርስቲያን በልዑል እግዚአብሔር ጠባቂነት ፣ በሕዝብ ክርስቲያኗ ታላቅ ጀግንነት እምነቷ ፣ ጥንታዊነቷና ታሪካዊ ቅርሷን ጠብቃ ከትውልድ ወደ ትውልድ በማስተላለፍ ላይ ትገኛለች ።

የኢትዮጵያ ጥንታዊ መስቀሎች

ላሊበላ አክሱም ላሊበላ

የኢትዮጵያ ጥንታዊ መስቀሎች

ላሊበላ

አክሱም

ላሊበላ

ቅዱስ ያሬድ

ኢትዮጵያዊው ርእሰ ሊቃውንት ቅዱስ ያሬድ ፡ ሚያዝያ 5 ቀን 493 ዓ.ም. በአክሱም ከተማ ተወለደ ። አባቱ አዳም የሚባል ሲሆን ፡ እናቱ ታውክሊያ ትባላለች ። የትውልድ ሐረጉም ከአክሱም ካህናት ነው ። የ6 ዓመት ሕፃን ሲሆን ፡ አባቱና እናቱ ይስሐቅ ለሚባል ለአክሱማዊው መምህር አስተምርልን ብለው ሰጡት ። ይሁን እንጂ ትምህርት-አልገባው ብሎ ስለተቸገረና መምህሩንም ስላስቸገረ መምህሩ ያሬድን መልሶ ወደ አባቱ ዘንድ ላከው ። በመሐሉም ወላጅ አባቱ ስለሞተበት እናቱ ታውክሊያ ለወንድሟ ለአክሱም ቁስ ገበዝ ለአባ ጌዴዎን እንዲያሳድግ ውና እንዲያስተምረው ሰጠችው ። አባ ጌዴዎንም በአክሱም ጽዮን ቤተክርስቲያን ቅጥር ግቢ የብሉይና የሐዲስ ኪዳን መጻሕፍት መምህር ነበርና በግዕዝ ፡ በእብራይስጥ በግሪክና በዓረብ ቋንቋዎች ይተረጎማቸው ነበር ። አባ ጌዴዎን ያሬድን አብሯቸው እንዲኖር በማድረግ ቢያስተምሩ ችም ለብዙ ዓመታት መዝሙረ ዳዊትን ማጥናት አቅቶት አብረውት ከሚማሩት ሕፃናት ጋር ሊወዳደር ባለመቻሉና ወደኋላ በመቅረቱ አባ ጌዴዎን ያሬድን በየጊዜው ይመክሩትና ይገሥጹት ነበር ። ያሬድ በትምህርት ደካማ ስለነበረ አስተማሪዎቹ የሚሰጡትን ትምህርት ደጋ ግም ቢያጠናም አልሆነለት ስለአለ የትምህርት ጓደኞቹ ሲቀልዱበትና ሲያፈዙበት ይውሉ ነበር ። አጎቱ አባ ጌዴዎን በያሬድ ስንፍና ተመሮ አንድ ቀን “ለምን እንደሌሎቹ ጓደኞችህ በደምብ አታጠናም” ብሎ ያሬድን ክፉኛ ገረፈው ።

ያሬድ በአጋጣሚው የትምህርት አለመሳካት ተስፋ ቆርጦ የትምሕዶ አዲስ ሕይወት ለመጀመር ቁርጥ ሐሳብ አደረገ ። ያሬድ ከተማሪ ቤቱ ጠፍቶ ወደ አጎቱ አገር ወደ መደባይ ወለል ሲሔድ ኃይለኛ ዝናብ ስለዘነበ ከአክሱም ከተማ 4 ኪሎ ሜትር ያህል ርቀት ከምትገኝ ማይከራሽ ከምትባል ምንጭ ውኃ አጠገብ ወደአለው ዛፍ ሥር ተጠግቶ መጠለል ግድ ሆነበት ። ዛፉን ተጠግቶ ደገፍ ብሎ እንደቆመ በምን ምክንያት በትምህርት ከጓደኞቹ በታች እንደሆነ ሲያስብና ሲያሰላስል

ሲያዝንና ሲተክዝ ከቆየ በኋላ ፡ ሐሳቡን የሚያስለውጥ ነገር በድንገት ተመለከተ ። ይኸውም አንድ ጉንዳን አንድ የእህል ፍሬ ተሸክሞ ወደዛፋ ለመውጣት ከፍተኛ ሙከራ ሲያደርግ አየ ። ጉንዳኑ የተሸከመውን ይዞ ስድስት ጊዜ ለመውጣት ጥረት ቢያደርግም ሊሳካለት አልቻለም ። ነገር ግን ተስፋ ሳይቆርጥ ከብዙ ድካምና ጥረት በኋላ በሰባተኛው ሙከራ የተሸከማትን የእህል ፍሬ ይዞ ወጣ ። በሙሉ አትኩሮት ይመለከተውና ይከታተለው የነበረው ያሬድም በድንገት ስሜቱ ተነካ ። ‘ይህ አነስተኛ ፍጡር ከብዙ ጥረት በኋላ ያሰበውን ሲፈጽም የእኔ ተስፋ መቁረጥ ምን ይባላል’ ሲል ራሱን በራሱ ወቀሰ ። ከጉንዳኑ ያገኘው ትምህርት ልቡን ስለነካው ስሜቱንም ስለቀሰቀሰውና የጉንዳኑን ትጋትም አይቶ ስለተደነቀ በራሱ ደካማነት ተጽጽቶ አለቀሰ ። ያሬድ በዚሁ አነስተኛ ፍጡር ጥረትና ተስፋ አለመቁረጥ ተደንቆ ራሱን እንዲመረምር ስሜቱን ስለኩረኩረው ፡ ወደ አክሱም ተመልሶ ትምህርቱን ለመቀጠል ወሰነ ። የሰው አፈጣጠር ከዚህ አነስተኛ ፍጥረት እጅግ በጣም የላቀ መሆኑን ስለተገነዘበ ፡ ያጎቱን ምክርና ተግማሪ ለሕይወቱ የሚጠቅም እንደሆነ በመረዳት ያለውንም ትምህርት በትጋት ቢማርና ቢያጠና የተሻለ ውጤት ሊያገኝ እንደሚችል በማመን ወደ አጎቱና ወደ መንፈሳዊ መምህሩ ወደ አባ ጌዴዎን ተመልሶ በመምጣት “አባቴ ሆይ! ይቅር በለኝና እንደ ቀድሞ አስተምረኝ” ብሎ አጎቱ እግር ላይ ወደቀ ። መምህሩ አባ ጌዴዎንም ፈቅደውለት ዳዊቱን ያስተምሩት ጀመር ። ሕፃኑ ያሬድም ትምህርቱን እየተማረ ሁልጊዜ በጽምና ወደ አክሱም ጽዮን ቤተክርስቲያን እየገባ “መሐሪ እግዚአብሔር ዐይነ ልቦናዬን አብራልኝ” እያለ በየቀኑ በንደሕ ልቦና ይጸልይ ነበር ። መሐሪውና የቅር ባዩ እግዚአብሔር ርም ልመናውን ሰምቶ ዐይነ ልቦናውን አበራለትና ትምህርቱ ተገለጸ ለት ። ባጭር ጊዜ ውስጥ እንዲህ ዐይነት ከፍተኛና የማይታሰብ ለውጥ በማምጣቱ ጓደኞቹና መምህራኑ እጅግ በጣም ተደነቁ ። በዚህ ፈጣን የትምህርት መቀበል ችሎታ የብሉይ ኪዳንንና የእዲስ ኪዳንን ትርጓሜ መጻሕፍት በእጭር ጊዜ ውስጥ ጨረሰ ። ያሬድ ከፍተኛ የትምህርት ተሰጥቶ ያለው በመሆኑ ትምህርቱን በጣም አስደናቂ በሆነ መንገድ ፈጽሞ ዲያቆን ሆነ ። ከመምህሩ ከአባ ጌዴዎን በተማረው መሠረት የእብራይስጥና የግሪክ ቋንቋዎችን ደህና አድርጎ ያውቅ ነበር ይባላል ። ስለዚህ በመጽሐፍ ቅዱስና እንዲሁም በውጭ አገር ቋንቋዎች የአጎቱን

የኢትዮጵያን ዜማ (መዚታ) የመሠረተው ቅዱስ ያሬድ

የመምህር ጊዴዎንን ሙያ አጠናቆ ቻለ = ያሬድ አጉቱ ሲሞት የዐሥራ አራት አመት ልጅ ቢሆንም የአጉቱን ሙያና የትምህርት ወንበር ተረክቦ ማስተማር ጀመረ ።

በግንቦት 11 ቀን ስንክሳር በተባለው የቅዱሳን የሕይወት ታሪክ መጽሐፍ ውስጥ “ያሬድ በመንፈስ ቅዱስ ተመርቶና ተነሣሥቶ የዜማ

ድርሰቶቹን አዘጋጀ” ይላል ። በዚህ ስንክሳር እንደ ተጻፈው ፡ እግዚአብሔር በዚች ምድር እንዲመሰገን በፈለገ ጊዜ ያሬድን በራሱ ቋንቋ ሰማያዊ ዜማ እንዲያስተምሩት በአእዋፍ አምሳል ሦስት መላእክትን ከገንት ላከለት ይላል ። እነሱም ያሬድ ካለበት ሥፍራ አንጻር ባለው አየር ላይ ረበው (አንጥብበው) ጣዕም ያለውና ልብን የሚመስጥ አዲስ ዜማ አሰሙት ። ያን ጊዜ ያሬድ በጣዕም ዜማቸው ተመስጦ ቁሞ ሲያዳምጥ ወዲያውኑ ወርቆ በግዕዝ ቋንቋ “ብጹዕ ወክቡር አንተ ያሬድ ብጽዕት ከርሥ እንተ ጸረተክ ውብጹዓት አጥባት እላ ሐጸናክ” ብለው በአንድነት አመሰገኑት ። “ትርጉሙ የተመሰገንክና የተከበርክ ያሬድ ሆይ ፡ እንተን የተሸከመች ማኅፀን የተመሰገነች ናት ። አንተን ያሳደጉ ጡቶችም የተመሰገኑ ናቸው” ብለው አመሰገኑት ።

ከዚያም ሐያ አራቱ ካህናት ሰማይ ዜማ ወደ ሚዘምሩበት ወደ ሰማያዊት ኢየሩሳሌም አሳረጉት ። ቅዱስ ያሬድም በመንበረ ጸባዖት ፊት ቁሞ ከሐያ አራቱ ካህናት ሰማይ በፍጥነት የሰማው ማኅሌት ሁሉ በመንፈስ እግዚአብሔር ተገለጸለትና በልቦናው የተሣለበትን ጸዋትወ ዜማ በቃሉ ያዜም ጀመር ።

ከዚያም ወደ ቀድሞ ቦታው ወደ አክሱም በተመለሰ ጊዜ ከጥዋቱ በ3 ሰዓት ወደ አክሱም ቤተ ክርስቲያን ውስጥ ገብቶ በታቦተ ጽዮን አንጻር ቆሞ እጆቹን ወደ ሰማይ ዘርግቶ ፡ በከፍተኛ ድምፅ በአራራይ ዜማ “ሃሌ ሉያ ለአብ ፡ ሃሌ ሉያ ለወልድ ፡ ሃሌ ሉያ ወለመንፈስ ቅዱስ ቅዳሜሃ ለጽዮን ሰማየ ሳረረ ወዳግም አርአዮ ለሙሴ ዘክመ ይገብር ግብራ ለደብተራ” ብሎ ሥነፍጥረቱንና ሰማያዊት ጽዮንን አስመልክቶ ዘመረ ። ይህችንም ማኅሌት አርያም ብሎ ጠራት ። አርያምም ማለት ልዕልና ሰባተኛ ሰማይ መንበረ እግዚአብሔር ማለት ነው ።

ያሬድ በመንፈስ ቅዱስ ኃይል ተመርቶ መላእክት እንደ ከበሮ ፡ እንቢልታ ፡ ጸናጽል ፡ ማሲንቆና በገና በመሳሰሉት የማኅሌት መሣሪያዎች እየዘመሩ አምላካቸውን እግዚአብሔርን ሲያመሰግኑ ስለሰማ ፡ እነዚህን መሣሪያዎች በሥራ ላይ እንዲውሉ አደረጋቸው ።

ቅዱስ ያሬድ ፡ ያዜመው ዜማ ከቅዱሳን መላእክት የሰማው መሆኑን ሲገልጽ “ሃሌ ሉያ ዋይ ዜማ ዘሰማዕኩ በሰማይ አመላእክት ግናይ እንዘ ይብሉ ቅዱስ ቅዱስ ቅዱስ እግዚአብሔር መልዓ ሰማያት ወምድረ ቅድሳተ ሰብሐቲክ” አለ ። ትርጉሙ ፡ “ምስጋና ለአምላክ ይሁን ቅዱስ

ቅዱስ ቅዱስ እግዚአብሔር የጌትነትህ ቅድስና ሰማይንና ምድርን መላ ። ከቅዱሳን መላእክት በሰማይ የሰማሁት ዜማ ዋ ምነኛ ይደንቅ!”

በዚያን ጊዜ የነበረ ንጉሥ ገብረ መስቀል (515 - 529) ዓ.ም. የዝነኛው ንጉሠ ነገሥት ካሌብ ልጅ መሆኑ የታወቀ ነው ። በእርሱ ዘመን ኢትዮጵያ ታሪኳና ዝናዋ በዓለም የታወቀች ገናና መንግሥት ከመሆን ዋም በላይ የእግዚአብሔር ጸጋና መንፈስ ያደረበት የዜማ ደራሲ ቅዱስ ያሬድን በማፍራቷ በጣም ደስ አለውና ቅዱስ ያሬድ በቤተ ክርስቲያን ሥርዓት ፡ ንጉሥ ገብረ መስቀል በቤተ መንግሥት ሥርዓት ጌታመሩ ለመጀመሪያ ጊዜ በአክሱም ከተማ ያከናወኑትና ያከበሩት ሥርዓተ ሆሣዕና እስከ ዛሬ በኢትዮጵያ አብያተ ክርስቲያናት ሥርዓቱ ሲካሄድና ሲከበር ይኖራል ።

ቅዱስ ያሬድ ድጓውን በአራት ክፍለ ዘመን መድበሻየራላቸው ቀምሮላቸዋል ። የዓመቱ ክፍላት የተባሉትም 1ኛ/ መጸው 2ኛ ሐጋይ 3ኛ/ ጸደይ 4ኛ/ ክረምት እየተባሉ የሚጠሩ ናቸው ።

ይኸውም ድጓውን በሦስት ጣዕመ ዜማ አዘጋጅቶታል ። እነሱም ግዕዝ ፡ ዕዝልና አራራይ ይባላሉ ። ግዕዝ ማለትም አንደኛ ወይም ርቱዕ ፡ ዕዝል ማለት ጽኑዕ ወይም ሁለተኛ ሆኖ ከግዕዙ ጋር ተደርቦ (ታዝሎ) የሚነገርለት ማለት ሲሆን ፡ አራራይ ማለት ደግሞ ሦስተኛ ተጨማሪ ሆኖ አራጎራጌ ጥዑመ ዜማ ልብን የሚመስጥ ማለት ነው ። ግዕዝ በአብ ፡ እዝል በወልድ ፡ አራራይ በመንፈስ ቅዱስ ይመሰላሉ ።

ማጎሌታይ ያሬድ ድጓውን በብራና ላይ ጽፎ ሲያበቃ ዐሥር የዜማ ምልክቶች አዘጋጀ ። ይኸውም የሆነው ኤውሮፓውያን ሰባት ፊደሎች ያሉበትን የሙዚቃ ኖታ ከመፍጠራቸው በፊት ብዙ ዘመናት ቀደም ብሎ ነው ። ያሬድም ምልክቶቹን (ኖታዎችን) በሚያዘጋጅበት ጊዜ ቀደም ብሎ እንደተገለጸው ፡ ጥዑም ዜማን በግዕዝ በእዝል ፡ በአራራይ በሦስት ዜማዎች ደርሶ በሚከተሉት ዐሥር ምልክቶች ቀምሮታል ። እነርሱም ፡

1ኛ/ ይዘት	6ኛ/ ቅናት
2ኛ/ ደረት	7ኛ/ ሒደት
3ኛ/ ርክርክ	8ኛ/ ቁርጥ
4ኛ/ ድፋት	9ኛ/ ድርስ
5ኛ/ ጭረት	10ኛ/ እንብር ይባላሉ ።

እነዚህም የአቀማመጥ ስልት አላቸው ። በአጠቃላይ ሁሉም ሥረዶ ተብለው ይጠራሉ ። ማለትም የዜማ መሪዎች ሥሮችና መሠራቶች መሆናቸው ነው ። በነዚህም ውስጥ መስመሮችና ጭረቶች ያሉባቸው ሲሆኑ ፡ ለያንዳንዳቸው የየራሳቸው ትርጉም አላቸው ።

የዜማ መጻሕፍት ፡

1. ድጓ በታላላቅ በዓላትና እሑድ እሑድ የሚደረስ የቤተክርስቲያን የዜማ መጽሐፍ ነው ። ጸመ ድጓ የተባለው ደግሞ በጸመ እርባዕ

ቅዱስ ያሬድ የደረሳቸው አምስቱ የፀዋት ዜማ መጻሕፍት (አዲስ ኮሚውራው የቅዱስ ያሬድ ቤተ ክርስቲያን) የተገኘ

(በዓቢይ ጸም) የሚዘመር ነው ። ይኸውም ስለጸም ሥነ ሥርዓት የተቀመረ መዝሙር ነው ። ከዚህም የተነሣ ጸመ ድን ይባላል ።

2. ምዕራፍ፡— የተባለው በሰንበት ፣ በታላላቅ በዓላት የዜማና የዕለቱ ዕለት የጸሎት የምስጋናና የዜማ ሥርዓት የሚከናወንበት ነው ። ይኸውም ቅዱስ ያሬድ ከደረሳቸው ጸዋትዉ ዜማዎች እንዲሁ ዋናው በወርታ ጸም የሚደረስ ምልክት ያለው የዜማ መጽሐፍ ነው ።

3. ዝማሬ፡— ከቁርባን በኋላ ለቅዱስ ቁርባን ክብር የሚዘመር ድርሰት ነው ። ይኸውም ባጭሩ ከቅዱስ በኋላ የሚዘመር ነው ።

4. መዋሥዕት፡— ለመታን ጸሎተ ፍትሐትና በቅዱስ ሹር (ስውር) በእሑድ ፣ በሰብሐተ ነግሠ በሥርዓተ እርያም የሚጸለይ ነው ። ይኸውም ደግሞ ባጭሩ በሥርዓተ ፍትሐት ላይ የሚደረሱ ዜማ ነው ።

5. ቅዳሴ፡— ቅዱስ ቁርባንን (ሥጋውንና ደሙን) ለማክበር የሚጸለይ ጸሎት ነው ።

እነዚህ ሁሉ በሦስት ታላላቅ ቅኝቶች በግዕዝ ፣ በእዝልና በአራራይ ይከናወናሉ ። ማንኛውም ያሬዳዊ ዜማ ከነዚህ ሁለቱ ዜማ ስልት አይወጣም ። ቅዱስ ያሬድ የ24ቱ ካህናት ሰማይ ዝማሬ ከተገለጸለት በኋላ በግዕዝ ፣ በእዝልና በአራራይ እያፈራረቀ እግዚአብሔርን አመስግኗል ። በዓለም ላይ ያሉ ዜማዎችና ዘፈኖች ፣ (መዚቃዎች) ሁሉ ከነዚህ የዜማ ዓይነቶች ውጭ እንዳልሆኑ በዜማ ሊቃውንት የተረጋገጠ ነው ። ይኸውም ሰዎች ለምስጋና ለሐዘን ፣ ለደስታ በተለያዩ መሣሪያዎች ለሜታቸውን የሚገልጹበት እንጉርጉሮ ሁሉ በቅዱስ ያሬድ ጣዕመ ዜማ ላይ የተመሠረተ ነው ።

ቅዱስ ያሬድ እላይ የተዘረዘሩትን የዜማ መጽሐፍቱን ድን ፣ ምዕራፍ መዋሥዕት ፣ ቅዳሴ ፣ ዝማሬ ለመድረስ ዘጠኝ ዓመታት ፈጅቶበታል ።

ድንም ማለት በትግርኛ ቋንቋ ደንዕ ማለት ሲሆን ፣ በእማርኛ ቋንቋ ደግሞ ጸፈ ወይም የልቅሶ ዜማ ፣ እንጉርጉሮ ማለት ነው ። አንዳንዴ ድንው ማለት ያሬድም ይባላል ። ይኸውም የያሬድ ዜማ ማለት ነው ። ስለዚህ ብዙ ሊቃውንት ያሬድን የዜማ አባት ፣ የቅኔና የድን ምልክቶቹ ባለቤት መሆኑን ያረጋግጣሉታል ።

ዶክተር ሥርግው ኃብለሥላሴ “ኢንሸንት ኤንድ ሜዲቫል ኢትዮ ጽያ ሂስትሪ እብቱ 1270” (የኢትዮጵያ ጥንታዊና መካከለኛ ዘመን ታሪክ እስከ 1270) በተባለው መጽሐፋቸው ስለ ድን ጠቃሚነት ሲገልጹ ፡

“ምንም እንኳን ድን በአጠቃላይ በድርሰት መልክ የቀረበ ቢሆንም የሃይማኖት ፣ የፍልስፍና ፣ የታሪክ የግብረ ገብ ጽሑፎችንም የያዘ ነው” በማለት ይገልጹታል ።

ስለዚህ ፣ ኢትዮጵያዊው ታላቁ ሊቅ ቅዱስ ያሬድ ተወዳዳሪ የሌለው ከፍተኛ ደራሲ ፣ ገጣሚና ባለቅኔ እንዲሁም የዜማ አባት መሆኑ በደረሳቸው የዜማ መጽሐፍት የተረጋገጠ ነው ።

ያሬድ የደረሳቸው መንፈሳዊያን የዜማ መዝሙሮች ሁሉ በኢትዮ ጽያ አብያተ ክርስቲያናት በሙሉ በካህናትና በመዘምራን ሲዜሙ ይኖራሉ ። በዚህም ጊዜ በያሬድ የተዘጋጁ ልዩ ልዩ የሆኑ የማኅሌት መሣሪያዎች (ጽናጽል ፣ መቋሚያና ክበር ፣) ተባብረው ማኅሌቱን ያዳምቃሉ ። መዘምራኑም ከጣዕመ ዜማው ጋር በአንድነት እያይዘው በጎብረት በመዘመር መቋሚያቸውን ወደ ቀኝና ግራ ፣ ወደ ላይና ወደ ታች ወደፊትና ወደ ኋላ ከፍና ዝቅ በማድረግ ስሜትን በሚያረካ ልዩ ውዝዋዜና የልብን ጓዳ በሚዳስስ ቅላጼ “ትርከዛ” በሚል መድፊያ ረገብ እንዲል ወደ ላይ ቀስረውት የነበረውን መቋሚያ መሬት እንዲነካ ያደርጋሉ ። በዚህ ጊዜ ክበሮው ይመታል ፣ ጽናጽሉም አብሮ ልዩ ድምፅ እንዲሰጥ ይደረጋል ።

ከያሬድ በፊት በጥንት ጊዜ ሰማያዊ (ማኅሌታዊ) መዝሙር በካህናቱ ዘንድ የሚታወቅ እልነበረም ። እንዲያውም ጸሎታቸውን በለሆሳስና በግል መነባንብ ይጸልዩ ነበር ። ስለዚህ ያሬድ ለመጀመሪያ ጊዜ ጥሩ ጣዕመ ዜማዎችን ሲያፈልቅ ሕዝቡ ፣ ንጉሡም መኳንንቱም ጭምር ወደ እርሱ እየሔዱ ጎሊናቸው በአድናቆት እየተመሰጠ ቀኑን ሙሉ ያዳምጡ እንደነበር ተጽፏል ።

ቀደም ሲል በሃይማኖት መሰደድ ምክንያት ከባይዛንታይን ንጉሣዊ ግዛት (ምሥራቃዊ የሮም ንጉሣዊ ግዛት) ተሰደው ወደ ኢትዮጵያ የመጡ ዘጠኙ ቅዱሳን ከቅዱስ ያሬድ ጋር መንፈሳዊ ፍቅር ነበራቸው ። ከነዚህም አንዳንዶቹ ቅዱሳን አጼ ገብረመስቀል ባሳነፁላቸው አብያተ ክርስቲያናት ተመድበው ሲቀመጡ ቅዱስ ያሬድ እየሔደ ቤተክርስቲያናቸውን ይጎበኝላቸው ነበር ። ለነዚህ ቅዱሳን መንፈሳዊ ዝማሪያዎችን ያስጠናቸው እርሱ ነው ። ለቅዱሳኑ ያስጠናቸውና ያሰማቸው የነበረ ጣዕመ ዜማ በድን ውስጥ ይገኛል ። ቅዱስ ያሬድ ዘጠኙ ቅዱሳን የተመደቡባቸውን አብያተ

ክርስቲያናት ከመረቀላቸው አንዱ የአቡነ አረጋዊ ገዳም ደብረ ዳሞን ነው ። ቅዱስ ያሬድ ወደ ተራራው ላይ ወጥቶ የሕንፃውን ማማር በአድናቆት ተመልክቶ ሕሊናን በሚመስጥ ጣዕመ ዜማ ከዘመረና ካወደበ በኋላ ዜማን እያስተማረ ከአቡነ አረጋዊ ጋር ብዙ ቀናት ቆይቶ ወደ አክሱም ተመለሰ።

ያሬድ ብዙ መንፈሳዊ መዝሙሮችን ከመድረሱም አልፎ ተርፎ በዘመኑ ለሚገኙ መዘምራን ልዩ ዓይነት የዜማ ትምህርት አስተላልፏል ። ያሬድ ልዩ ጣዕመ ቃና ያለውና ልብን የሚመስጥ ድምፅ ስለነበረው ሲዘምር የሰማው ሁሉ መንፈሱ የማይማረክ ፍጡር አልነበረም ።

ቅዱስ ያሬድ ፡ ከዕለታት አንድ ቀን በተሰጠው ጣዕመ ቃና በአክሱም ጽዮን ቤተክርስቲያን ውስጥ ማኅሌት ቁም ሳለ ፡ ንጉሡ በጣዕመ ቃናው ተማርከው እየተሳቡ ከአጠገቡ ቆሙና ልባቸው ተመስጦ ዐይን ዐይንን ሲመለከቱ ሰለት ባለው በትረ መንግሥታቸው መሬት ላይ ተክለው የተደገፉ መስሏቸው ከቅዱስ ያሬድ እግር ላይ ተክሉት ። ቅዱስ ያሬድም ጉንዳን የበላችውን ያህል ሳይሰማው በሚያንቆረቁረው ጣዕመ ዜማና በሚያስረቀርቀው ድምፁ ሙሉ በሙሉ በሰሜት ማዕበል ተውጦ ስለነበር ሁለቱም በተመስጦ ቁመው ተገኝተዋል ። ያሬድ የጀመረውን የማኅሌትሥራ እንደ ፈጸመ ጦሩን ከእግሩ ቢነቅሉለት ደሙ በቅኔ ማኅሌቱ ዝው ብሎ ሲንቆረቆር (ሲፈስ) ንጉሡ በማየታቸው ደንግጠው “የደምህን ካሣ ጠይቀኝ ፡ ከእኩሌታ መንግሥቱም ቢሆን እስጥላለሁ” አሉት ። ጠቢቡ ሊቅ ግን “የፈለግሁትን ልትሰጡኝ ቃል ግቡልኝ” አላቸው ። ንጉሡም የፈለገውን ሲፈጽሙለት በእግዚአብሔር ስም ቃል ገቡለት ።

“እንግዲያውስ የሕይወት ዘመኔን ሕዝቡን በማስተማርና በምናኔ እንዳሳልፈው ይፍቀዱልኝ” አላቸው ። ያን ጊዜ ንጉሡ “ቤተ ክርስቲያን ዋን እንደ ጽርሐ አርያም ፡ ካህናቶቹን እንደ ሱራፌል አድርገሃቸው በተደሰትኩበት ፈንታ ሐዘን ተሰማኝ” እያሉ ሲያዝኑና ሲያለቅሱ በቤተ መንግሥቱና በአክሱም ከተማ ሁሉ ከባድ ሐዘን ተሰማ ። የመሔድ ነገር ግን በእግዚአብሔር ፈቃድ ስለሆነ ወደ አሰበው ምናኔ እንዲሔድ እያለቅሱ አሰናብተውታል ። ታላቁ መምህር ቅዱስ ያሬድ ድርሰቱንና አገልግሎቱን በአክሱም ጽዮን ከፈጸመ በኋላ ፡ ከቦታ ወደ ቦታ እየተዘዋወረ ላላወቁትና ላልሰሙት ሰማያዊ ዜማን አስተማራቸው ።

ካስተማረባቸውና ሁለት ዓመት ካሳለፈባቸው ሥፍራዎች አንዱ

በጣና ሕይቅ ውስጥ የሚገኘው የቅዱስ ቂርቆስ ቤተክርስቲያን ነው ። ከዚያም ቤተክርስቲያን ውስጥ ከድንጋይ ተፈልፍሎ የተሠራ የቀለም መበጥበሜ ጉድጓድ እያዘጋጀና ቀለሙን እየቀመመ ድጓውን ይጽፍ ነበር። ለማስረጃም ያህል እሱ ራሱ የጻፈው ድጓና እንዲሁም ጽናጽሉና መቋሚያው አስከዛሬ ድረስ በጣና ቂርቆስ በእንክብካቤና በሚገባ ተጠብቀው ይገኛሉ ። ይህም ቤተክርስቲያን ቀደም ብሎ አጼ ገብረ መስቀል ፡ አቡነ አረጋዊና ቅዱስ ያሬድ የጣናን ባሕርና ደሴቱን ለመጉብኘት በመጡ ጊዜ ያሠሩት ነው ይባላል ።

በጋይንት አውራጃ ውስጥ በሚገኘው በዙር አምባ ተራራ ላይ በቅድስት ማርያምና በአቡነ አረጋዊ ስም የታነውትን አብያተ ክርስቲያናትም ጉብኝቷል ። እነዚህም አብያተ ክርስቲያናት አጼ ገብረመስቀል በዘመኑ መንግሥታቸው ጊዜ ያሳነዕዋቸው ናቸው ። በዚህም ቦታ ቅዱስ ያሬድ ሦስት ዓመት ያህል ዝማሬና መዋሥዕት አስተምሮአል ። ሥፍራውም እስከ ዛሬ ድረስ የዝማሬና የመዋሥዕት ችሎታ ማስመስከሪያ ሆኖ ይገኛል ።

ከዚያም ተነሥቶ ቅዱስ ያሬድ ወደ ስሜን አውራጃ አምርቶ ሲገስግስ በሰሜን በጸለምት ተራራ በረዶና ውርጭ በሚፈላበት ቦታ ጽሞና ይዞ በአካባቢው ያሉትንና ከሩቅ የሚመጡትን ሕዝቦች ትምህርታዊ ዜማ እያስተማረ ብዙ ዘመን ኖሮዋል ። ብዙ ሊቃውንትንም አፍርቷል ። ከዚያም በጽምና በጸሎት ፡ በሥርዓተ ማኅሌት እግዚአብሔርን በማገልገል ገድሎን ፈጽሞ ግንቦት 11 ቀን 568 ዓ.ም. በሰባ አምስት ዓመቱ ሲያስተምርበት ከነበረ ተራራ በታች ባለው ዋሻ ውስጥ ገብቶ መቅረቱን (መሰወሩን) መጽሐፈ ድርሳኑ ይገልጻል ።

ከዚያም ደቀ መዛሙርቱ ከርሱ የተማሩት የዜማ ባህልና ሥርዓተ ትምህርት እየተዘዋወሩ በየገዳማቱ ስለ አስተማሩ የቅዱስ ያሬድ ድርሰት እስከ ዛሬ ድረስ ጸንቶ ኢትዮጵያ ስትገለገልበት ትኖራለች ። ሃይማኖታዊና መንፈሳዊ ተግባሮችንም በመረዳት የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተክርስቲያን ቀዳማዊና የመጨረሻ ቅዱስ ብላ ትጠራዋለች ። የዜማ መምህር የሆነ ሰውም በመስቀል ሲባረክ ፡ “ቄሱ በረከተ ያሬድ ይጎድር በላዕሊክ” ብሎ ይባርክዋል ።

ቅዱስ ያሬድ በታላቂቱ ከተማ አክሱም የመላእክት ሥርዓተ ማኅሌት መሥራችና መምህር ብቻ ሳይሆን ፡ በኢትዮጵያ ከጥንት ጀምሮ

ሲወርድ ሲዋረድ የመጣውን የትምህርት ሒደትና ልማድ በመለወጥና በማሻሻል ምስጢሩን እየገለጸ የኢትዮጵያ ሕዝብ በሚያውቀው በግዕዝ ቋንቋ ያስረዳ የገለጸ እሱ ነው። ባጭሩ በኢትዮጵያ ብቻ ሳይሆን በመላ ዓለም ላይም ቅዱስ ያሬድን የመሰለ ሊቅ አልተነሣም ለማለት ይቻላል። ቅዱስ ያሬድ ለኢትዮጵያ ባህል ዕድገት ከፍተኛ አስተዋጽኦ ያበረከተ በመንፈስ ቅዱስ ተሞልቶ የኢትዮጵያን ዜማ ያወጣና ትምህርት እንዲስፋፋ ያደረገ የትምህርት አባት ነው። ዛሬም እንደሚታየው ሁሉ ተያይዞ የመጣው የአገራችን የትምህርት ዘርፍ ቅኔ፣ ግጥምና ዜማ በሙሉ በቅዱስ ያሬድ የተዘጋጀ ነው። በመጀመሪያ ደረጃ፡

ሁ- ንባብ ቤት፡ ሐ- ዜማ ቤት፡

ለ- ቅኔ ቤት፡ መ- መጽሐፍ ቤት/የመጽሐፍ ትርጓሜ የሚሰጥበት ት/ቤት በትምህርት ገበታ ይሰጣሉ። በተጨማሪም ኢትዮጵያ ጠላቶቿ በፈጠሩበት ችግር በብቸኝነት ትኖር በነበረችበት ብዙ መቶ ዓመታት ውስጥ ቤተክርስቲያን ዋናውን የክርስቲያን ባህልና ግብረ ገብነት ጠብቃ ማቆየቷ አያጠራጥርም። ስለዚህ እነዚህ ሁሉ የቅዱስ ያሬድ የትምህርት ውጤቶች ናቸው ሊባል ይቻላል። እንዲሁም ተከታዩ ትውልድ የመንፈሳዊውን የቅዱስ ያሬድን ጣዕመ ዜማ እየተከተለ ለመንፈሳዊና ለሥጋዊ የሚጠቅም አዲስ ዜማ (ሙዚቃ) በማዘጋጀት ሰውን ሁሉ ሲያስደስትበት ይገኛል።

የንጉሠ ነገሥት ገብረመስቀል የዘውድ በዓል ሲከበር “ተቀጽል ጽጌ ገብረመስቀል ሐጺጌ” የሚለውን መዝሙር ለመጀመሪያ ጊዜ እየዘመሩ ቅዱስ ያሬድ የአበባ ጉንጉን በንጉሠ ነገሥቱ ዘውድ ላይ አስቀምጧል። ይኸውም ከድንው ይገኛል። ስለዚህ የሊቁ ቅዱስ ያሬድ አእምሮ ለአዳዲስ ዜማም (ለዓለማዊ ሙዚቃም) መወለድና መገኘት ለማደግም ጭምር ብዙ አስተዋጽኦ አድርጓል። በዚህም መሠረት የቅዱስ ያሬድ የትምህርት ውጤት ከ6ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ጀምሮ ኢትዮጵያን የጸዋት ዜማና የምሥጢረ መጻሕፍት ባለንብረት አድርጓቷል።

ከቅዱስ ያሬድ 1000 ዓመታት በኋላ የተፈጠሩት እንደ ሃይድንና ሞዛቢት ያሉ አውሮፓውያን ሙዚቀኞች ለአያሌ ምዕተ ዓመታት ሲሞገሱ፡ ያሬድ የዝማሬ መሥራች ተብሎ በዓለም ውስጥ ተገቢውን ዝና አለማግኘቱ የሚያሳዝን ነው። ይህም ሊሆን የቻለበት ዋናው ምክንያት ምናልባት ኢትዮጵያ ለብዙ መቶ ዓመታት ከዓለም ተለይታ በመኖርዋ

ሊሆን ይችላል።

በትውልድ ሀገሩ በኢትዮጵያ ግን፡ ከፍተኛ አድናቆትና ከፍተኛ ክብር ተሰጥቶታል። አልፎ አልፎም ለሰሙ መጠሪያ ለክብሩ መታሰቢያ እንዲሆኑ ተብለው በሰሙ አብያተ ክርስቲያናት ታንፀውሉታል። ከነዚህ ውስጥ አንዱ በሰሜን ተራራ ራስ ዳሽን አጠገብ በቅዱስ ያሬድ ተሰይሞ የሚገኘው ገዳም ሲሆን፡ በአዲስ አበባም የያሬድ ሙዚቃ ትምህርት ቤት ተከፍቷል። አንድ ቤተ ክርስቲያንም በሰሙ በመሠራት ላይ ይገኛል። እንደዚሁም በአክሱም ከተማ በብፁዕ አቡነ ዮሐንስ ድካምና ጥረት በቅዱስ ያሬድ ስም የሚጠራ የመንፈሳዊ ከፍተኛ ት/ቤት ተቋቁሟል።

የቅዱስ ያሬድ ታሪክ በራሱ ድርሳን ገድል ዘቅዱስ ያሬድ በተባለው የቅዱስ ያሬድ ገድል፡ በብዙ ቅዱሳን መጻሕፍት፡ እንደዚሁም በክብረ ነገሥት ተጽፎ ይገኛል። ስለዚህም በኢትዮጵያችን ቅዱስ ያሬድን የመሰለ በአድናቆትና በልዩ ክብር ተስተጋብቶ የተጻፈለት ሊቅና መንፈሳዊ አባት አልተነሣም ለማለት ያስደፍረናል። ስሙንም በመጥራት በብዙ ሺህ የሚቆጠር ሕዝብ ክርስቲያን በረከቱን ለመካፈል በዓሉን በደስታ ያከብራል።

አንድ በቅዱስ ያሬድ ጣዕመ ዜማ የተመሰጠ ሊቅ፡

“ያሬድ ሆይ የመንበረ ታቦት ቄስ!

በከፍተኛ ሰማያዊ ሥፍራ ያለህ!

ባለክብር ከሁሉ በላይ የሆነ አባት መርጦህል እኔንም

ወደ እንተ ምራኝ፡ ካንተ ጋር እንድዘምር አድርገኝ”

ሲል የልቦናውን ምኞት ገልጿል።

አንድ ጸሐፊ፡ “ያሬድ በግሪካውያን፡ በሮማውያን፡ በሶርያውያንና በግብጻውያን በምዕራብም ሆነ በምሥራቅ ተመሳሳይ የማይገኝለትን መዝሙር ፈጥሮዋል” ሲል መስክሮለታል።

ሌላው ጸሐፊ ደግሞ በበኩሌ፡ “ከሦስቱ የቅዱስ ያሬድ ዜማ ቅኝቶች ሌላ፡ እስከ አሁን ድረስ አዲስ የዜማ ቅኝት ሊፈጥር የቻለ ሰው የለም” ሲል ጽፎአል።

የአስልምና ሃይማኖት መነሣት

በ570 ዓ.ም. ሙሐመድ በተወለደበት ዘመን ዓረቦች የተከፋፈሉና በተለያዩ ጣዖታት የሚያምኑ ሕዝቦች ነበሩ ። የሙሐመድ የትውልድ ሥፍራ የሆነችው መካየጣኦት አምላኪዎቹ ሥፍራ ነበረች ። ምክንያቱም ይህ ሥፍራ ዙሪያው ከሦስት መቶ ስልሳ በሚበልጡ ጣኦቶች የተከበበና እንደ ቅዱስ ተቆጥሮ ይከበርና ይመለከበት የነበረው ድጌጋይ ካዕባ የሚገኘው በዚህ ሥፍራ በመሆኑ ነበር ።

የሙሐመድ አባት አብደላ ነጋዴ ነበር ። አብደላ ከዚህ ዓለም በሞት የተለየው ሙሐመድ እንደ ተረገዘ ገና ከመወለዱ በፊት ነበር ። ወላጅ እናቱ አሚናም ሙሐመድ ገና የሰድስት ዓመት ሕፃን እያለ ነው በሞት የተለየችበት ። ከዚህም የተነሣ ሙሐመድ ከአያቱ ከአብዱል ሙጣሊብ ጋር ለመኖር ተገደደ ። እንደ ዕድል ሆኖ ከሁለት ዓመት በኋላ አያቱም ስለሞተበት በንግድ ሥራ ይተዳደር ከነበረው ከአጎቱ ከአቡጣሊብ ጋር ይኖር ጀመር ። ከአጎቱ ጋር በሚኖርበት ጊዜ ግመሎችንና ፍየሎችን በማገድ በሚያገኘው ገንዘብ የአጎቱን ገቢ ይደጉም ነበር ።

በኋላ ሙሐመድ ከድጃ ከተባለች ባሏ ከሞተባት ሀብታም ሴት ጋር ሽርክና ገብቶ የንግድ ሥራዋን ያካሂድላት ጀመር ። ከዚያም ከድጃን በሚስትነት ካገባ በኋላ የመጀመሪያዋ የእምነቱ ተቀባይ ሆነችለት ።

ሙሐመድ የመጀመሪያውን ራዕይ የተገለጸለት የፀርባ ዓመት ጉልማሳ እያለ ነበር ። በቁርዓን እንደ ተገለጸው ፡ በዚህ ራዕይ መልአኩ ገብርኤል ሕዝቡ በእውነተኛው ብቸኛ ፈጣሪ በእላህ (በእግዚአብሔር) እንዲያምን ያስተምራቸው ዘንድ ሙሐመድን አዘዘው ይላል ። ሃይማኖቱም “አስልምና” የሚባል ሲሆን ፡ ትርጉሙም ለእግዚአብሔር መገዛት ማለት ነው ። ባጭሩም “እግዚአብሔር አንድ ነው” ሙሐመድም ነቢይ ነው በሚለው ሕግ የተጠቃለለ ነበር ።

በመጀመሪያ ሙሐመድ በምስጢር እየሰበከ ጥቂቶችን ወደ ሃይማኖቱ ሳበ ። ከሦስት ዓመት በኋላ ግን በገሃድ ወጥቶ ራሱ የእላህ ነቢይ መሆኑን ገለጠ ። ቁሬሾችም (የመካ ባላባቶች) የቆዩ አማልክቶቻቸውንና

የነበራቸውን ሥልጣን ላለማጣት ሲሉ ስለተነሡበት እብድ ነው በማለት ይቀልዱበትና ይሳለቁበት ጀመር ። ከጊዜ በኋላ የእስላሞች ቁጥር እየበረከተ መሔዱን ባዩ ጊዜ ፡ ቁሬሾቹ እስላሞችን ያሳድዷቸውና ከመካም ያባርሩዋቸው ጀመር ። ሙሐመድንም ለመግደል አስቡ ። በዚህም ጊዜ ሙሐመድ ተከታዮቹን ከመካ በስተሰሜን የአስልምና ሃይማኖት ተቀባይነት ወዳገኘበት 500 ኪ.ሜ ርቀት ላይ ወደምትገኘው ወደ መዲና እንዲሸሹ መከራቸው ። ከዚህም ቀደም ብሎ ነቢዩ ሙሐመድ ወገኖቹና የቅርብ ተከታዮቹ ሃይማኖቱን ባልተቀበሉ ሰዎች ስለተሰቃዩ በት “ራሳችንን ለመከላከል አላህ ብርታቱን እስኪሰጠን ድረስ ወደ ሐበሻ አገር (ኢትዮጵያ) ሔዳችሁ እዚያው ቆዩ ። የሐቀኞችና የጸድቃን ሀገር ናት” ። ንጉሷም ፍርድና ፍትሕ ዐዋቂና አስተዋይ ስለሆነ በሱ ዘንድ ማንም አይበደልምና አትሥጉ” በማለት ምክር ሰጣቸው ። እነኚህ የአስልምና ሃይማኖት ተከታዮች የነቢዩ ሙሐመድን ምክር ለበሰ ትእዛዝ በመቀበል ዐሥራ ሁለት ወንዶችና አራት ሴቶች የሚገኙበት የመጀመሪያው ቡድን በ610 ዓ.ም. ቀይ ባሕርን አቋርጦ መጠጊያን ለማግኘት ወደ ኢትዮጵያ መጣ ። ከመጡትም ስደተኞች መካከል የሙሐመድ ሴት ልጅ ሩቂያና ባለቤቷ የሙሐመድ ሦስተኛ የሆኑት ከሊፋ ዑስማን ይገኙባቸዋል ። ኢትዮጵያዊው ንጉሥ አርማህ (አስባሐ) (603—623 ዓ.ም) ስደተኞችን ከተቀበላቸው በኋላ ፡ የሚኖሩበት ቦታ ሰጥቶ በጥገኝነት እንዲቆዩ ፈቀደላቸው ። ስደተኞቹም ከሦስት ወር ቆይታ በኋላ ነገሩ ሁሉ ተረጋግጦ አገር ሰላም ሆኗል በሚል የሐሰት ወሬ ተገፋፍተው ወደ መካ ተመለሱ ። ነገር ግን ጭቆናው ከቀድሞ የባሰ ስለሆነ ወዲያውኑ ሌሎቹ ሰማንያ ሦስት ወንዶችና ዐሥራ ስምንት ሴቶች እንዲሁም ሕፃናት ጨምረው ተመልሰው ወደ ኢትዮጵያ መጡ ። የአክሱም ንጉሥም መስተንግዶ አድርጎ ከተቀበላቸው በኋላ ኢትዮጵያ ውስጥ እንዲቀመጡ ፈቀደላቸው ።

ስደተኞቹ ኢትዮጵያ ከደረሱ ዝግቂት ቀናት በኋላ ፡ ጥገኞቹን መልሰው በእጅ ለማስገባት በማሰብ የመካ ቁሬሾች በርካታ ስጦታዎችን የያዙ ባለ ሥልጣን የሆኑትን መልእክተኞችን ወደ ንጉሥ አርማህ ላኩ ። ንጉሡ ግን ፡ የክርስቲያን ጳጳስና መሳፍንት ባሉበት የቁሬሾችን መልእክተኞችና እስላሞቹን አቅርቦ ጉዳያቸውን ጠየቃቸው ። የሁለቱን ወገን ሐሳብ ከሰማና ከመረመረ በኋላ ፡ “ተራራ የሚያህል ወርቅ ብትሰጡኝም እንኳ በእህገር ሊጠጉ የመጡትን ሰዎች መልሼ አልሰጣችሁም” በማለት

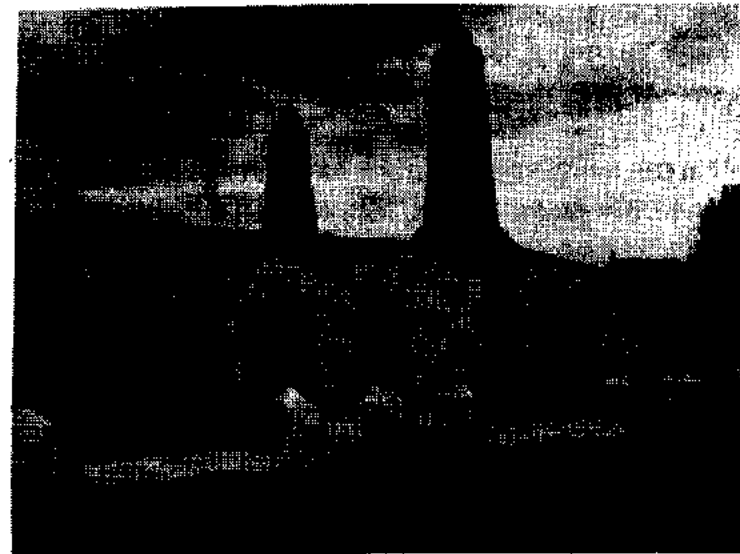
መልእክተኞቹ ያመጡትን ሰጦታ ይዘውት እንዲመለሱ አዘዛቸው ። ስደተኞቹንም “በግዛቱ ያለሥጋት መኖር ትችላላችሁ” አላቸው ። ይህም የኢትዮጵያውያን እንግዳ ተቀባይነትን ባህልንና ለተቸገሩ መጠለያ የመስጠትን ልማድ የሚያንጸባርቅ ጠባይ ነው ። ስደተኞቹም ኢትዮጵያ ውስጥ በሰላምና በምችት እምነታቸውን እንደያዙ ለዐሥራ አምስት ዓመታት ቆዩ ። ይኸውም በዓለም አቀፍ የስደተኛ መብት መጠበቅ የተጀመረው በዚያን ጊዜ በአክሱም መንግሥት እንደሆነ በታሪክ ጸሐፊዎች ሠርክ ሲነገር የኖረ ሐቅ ነው ። በመሆኑም ኢትዮጵያውያን የመንፈስ ኩራት ሊሰማን ይገባል ። ኢትዮጵያ የጉረቤት ሀገሮች ሕዝቦች መብት ጠባቂ ለመሆንዋም የታሪክ ማስረጃ ነው ።

ከጊዜ በኋላ ነቢዩ ሙሐመድ ጥገኞቹ ወደ ሀገራቸው እንዲመለሱ ስለጠየቁ ፣ በጥያቄያቸው መሠረት ለመመለስ የፈለጉትን ሁሉ እንዲመልሱ ተፈቅዶላቸው ተመልሰዋል ። በዚህም ምክንያት ኢትዮጵያን ባለውለታ በማድረግና የትክክለኛ ሃይማኖትም ባለቤት በመሆንዋ፣ “ሐዘኞችን አትንኳቸው” በማለት ለእምነቱ ተከታዮች ነቢዩ ሙሐመድ መልእክት ማስተላለፋቸው በነቢዩ ንግግር (ሐዲስ) ተረጋግጧል ።

ይኸውም ኢትዮጵያ የነቢዩ ሙሐመድን ተከታዮች በጥገኝነት ስትቀበል ቀዳሚት ሀገር ስለሆነች ፣ በነቢዩ ሙሐመድ አንደበት ታላቅነቷንና የሕዝቧን እንግዳ አከባሪነት መመስከሩ እንደ ቀላል ነገር የሚታይ አይደለም ።

ኢትዮጵያ የነቢዩን ሙሐመድ ተከታዮች ለመጀመሪያ ጊዜ ተቀብላ ሃይማኖታዊ መብታቸውን በማክበር ፣ እነሱንም በአገሯ በሰላም እንዲኖሩ በመፍቀድዋና በመንከባከብዋ በእስልምና ሃይማኖት ተከታዮች ዘንድ መልካም ዝናን አትርፋለች ። ስለሆነም የእስልምና ሃይማኖት በመካከለኛው ምሥራቅ ተመሥርቶ ከተስፋፋና ኃይል ካገኘ በኋላ በሙልጣን በሚተዳደሩ የምሥራቅ ኢትዮጵያ ግዛቶች በኩል የዐረብ እስላሞች መልካም ኑሮን በመፈለግ ወደ ኢትዮጵያ እየገቡ ኑሮዋቸውን መሥርተው የእስልምናን ሃይማኖትም እየሰበኩ እንዲስፋፋ አድርገዋል ።

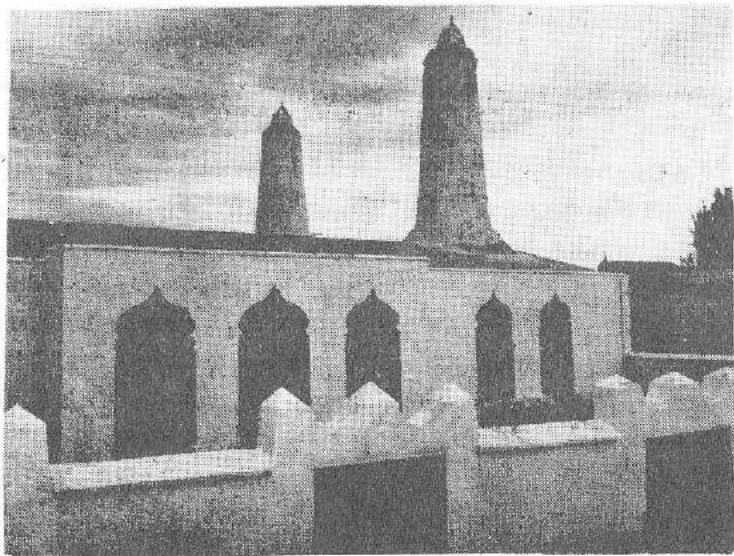
ኢትዮጵያውያን እስላሞች በሀገራቸው ከወንድሞቻቸው ከክርስቲያኖች ጋር ለብዙ ዓመታት ጉን ለጉን በሰላም ኖረዋል ። የኢትዮጵያ አብያተ ክርስቲያናት ለብዙ ዘመናት ሕዝቡን የቀለምና የሃይማኖት

በኢትዮጵያ ጥንታዊ የሆነው የሐረር (ጀጉል) መስጊድ

ትምህርት ሲያስተምሩ እንደቆዩ ሁሉ ፣ እንዲሁም የእስልምና ሃይማኖት ተከታዮች በሚኖሩባቸው ሥፍራዎችና መስጊዶች እጠገብ እምነታቸውን አስተምረዋል ። በማገልገል አስተዋጽኦ አድርገዋል ።

የእስልምና ሃይማኖት ቀስ በቀስ እየተስፋፋና እየተጠናከረ በመሆኑ የዓረብ ሠራዊት በየአቅጣጫው የሚገኙትን ሀገሮች እያስገበረና ሌሎችንም ለማስገበር ይዘምት ጀመር ። የዓረብ እስላሞች በቀጥታ ኢትዮጵያን ባይጋፉም ይህ ሁኔታ ለኢትዮጵያውያን በሰላም የመኖርና የመረጋጋት ሁኔታን የሚያናጋ መጥፎው ጤነኛ ነበረው ። ነቢዩ ሙሐመድ የኢትዮጵያን መልካም ውለታ እንዳይረሳ “ጀሐድ” በመባል የሚታወቀው የሃይማኖት ጦርነት በኢትዮጵያ ላይ እንዳይፈጸም ከልክሏል በማለት ብዙ የዓረብ አገር ጸሐፊዎች አረጋግጠዋል ። የዓረብ እስላሞች መካከለኛው ምሥራቅን ፣ ሰሜን አፍሪካን ፣ የአውሮፓን ምዕራባዊና ምሥራቃዊ ክፍል እንዲሁም እስከ ቻይና ድረስ ግዛታቸውን ቢያስፋፉም ፣ ኢትዮጵያ የቢያ ዓይነት ጥቃት ሳይደርስባት በታላቅ ውለታዋና በልጅቷ ኃይል ነፃነቷን ጠብቃ ኖራለች ። ለወደፊቱም በልጅቷ ብርታትና አንድነት ተጠብቃ ለዘለዓለም ትኖራለች ።

በኢትዮጵያ ጥንታዊ የሆነው የሐረር (ጅጉል) መስጊድ

የአክሱም መንግሥት መዳከም

ለብዙ ዘመናት ኃይል የነበረው የአክሱም መንግሥት በፖኛው ክፍለ ዘመን ፋርሶች የዐረብን ሰላጤ ከያዙበት ጊዜ አንሥቶ ወደ መጨረሻ ውድቀቱ ማሽቆልቆል ጀመረ ። ይህ ሁኔታ አክሱም በደቡባዊ ዐረብ የነበራትን ንግድ፣ ከሕንድና ሲሎን (ሲሪላንካ) ስታካሊድ የቆየችውን የንግድ ግንኙነት እንድታጣ አደረጋት ። በዚህም ምክንያት ከጢዋና ከክብሯም ገሚሱን አጣች ። የአክሱም ኃይልና ገናናነት ከዚህ ጀምሮ እየተናደ ግዛቱም እየጠበበና እየተዳከመ መሔድ ጀመረ ።

ይህ ሁኔታ በሰባተኛው ክፍለ ዘመን ወራሪ የሆነው የእስላም ሠራዊት በየአቅጣጫው በመንሠራፋቱ የተነሣ ድክመቱ እየተባባሰ መጣ ። የእስልምና ሃይማኖት ተከታዮች ኃይል ደቡብ ዐረብን፣ ግብፅንና መካከለኛ መሥራቅን፣ ሰሜን አፍሪካን ስፓኝንና ምሥራቅ ፈረንሳይን በቁጥጥሩ ሥር አዋለ ። በዚህ የተነሣ ኢትዮጵያ ከውጭው ዓለም ጋር የነበራት ግንኙነት ታወከ ። ከቢዛንታይን መንግሥትና ከሚዲቴራኒያኑ ክፍል ጋር የነበረውም ምጣኔ ሀብታዊ ግንኙነት ተቋረጠ ። ቀድሞ ባጣችው ላይ ይህ ሲጨመር የአክሱምን የንግድ እንቅስቃሴ ጭራሹን አሰናክለው ። ተስፋ የቆረጡት አክሱሞችም በ702 ዓ.ም. የዐረቦች የወደብ ከተማ የሆነችውን ጄዳን አጠቁ ። በዚህም የተቆጡት የዓረብ እስልምና ተከታዮች የአክሱሞችን መርከቦች አቃጥለው የዳህላክ ደሴቶችን ያዙ ። አዲሲስም የተቃጠለችው በዚህ ጊዜ እንደሆነ ይገመታል ። የእስልምና ሃይማኖት ተከታዮች ኃይል በዐረብና በጉረቤት ሀገሮች እየተጠናከረ ሲመጣ፣ ኢትዮጵያ ከኖንት ጀምሮ የነበራትን የባሕር መስመር ተነጠቀች ። ይህ የዓረቦች ከበባ በየአቅጣጫው ምንም መፈናፈኛ እንዳይኖራት አደረገ ። የ18ኛው ክፍለ ዘመን እንግሊዛዊ ታሪክ ጸሐፊ ኤድዋርድ ጊቦን፣ “ዘደክላይን ኤንድ ፎል ኦፍ ዘ ሮማን ኤፓየር” (የሮም ንጉሠ ነገሥት ግዛት መዳከምና መውደቅ) በተሰኘው መጽሐፍ ይህን ሁኔታ እንዲህ ሲል ገልጿታል ። “በሁሉም አቅጣጫ በሃይማኖት ጠላቶቻቸው ስለ ተከበቡ ኢትዮጵያውያን ዓለምን ረስተው እስም ረስታቸው ለአንድ ሺህ ዓመታት ያህል አንቀላፉ ።”

ይህ ከበባ በመከማቸት ላይ የነበረውን የሀገሪቱን ሰፊ ሀብት ሲያላሽቀው የማዕከላዊ መንግሥቱንም ጽናት አላላው ። በ10ኛው ክፍለ ዘመን አክሱሞች በቀይ ባሕር ዳርቻ ከሚገኙት ግዛቶቻቸው በመጠኑም ቢሆን መልሰው ለመያዝና ዘይላ በተባለው ሌላው ወደባቸው በኩል ከየመን ጋር መጠነኛ የንግድ እንቅስቃሴ ለማካሄድ ችለው ነበር ። ነገር ግን የእስልምና ሃይማኖት ተከታዮች ኃይል እንደገና በማንሰራራቱ እንቅስቃሴው ባጭሩ ሲቀጭ፣ ከዐረቦች ጋር በቀይ ባሕር ባደረጓቸው ወርነቶች የተነሣም የአክሱሞች ንግድ ክፉኛ ተዳከመ ። ቀይ ባሕርም በዐረቦች እጅ ወደቀ ።

አክሱሞች በ3ኛው ክፍለ ዘመን መጀመሪያ ላይ ከፍተኛ ሥልጣኔና ገናናነት ካስገኙላቸው ነገሮች አንዱ በቀይ ባሕር በኩል የሚደረገው የንግድ እንቅስቃሴ እንደነበር የታመነ ነው ። ይሁን እንጂ፣ በተለያዩ በርካታ ምክንያቶች ጥቃት እየደረሰበት ሲንገዳገድ የቆየው ምጣኔ ሀብት ተንኮታኮተ ። የአክሱም ገናናነት ጽልመት ሊወርሰው በተቃረበበት በዚህ ዘመን ገንዘብ መሠራትም ሲቆም ኢኮኖሚው ጭራሽ ወደመ ። በእነዚህና በመሳሰሉት ምክንያቶች ማዕከላዊው መንግሥት አቅም ስላጣ በዙሪያው ባሉት ግዛቶች ላይ የነበረው ጠንካራ ይዞታ ላላ ። በዚህ የተነሣ በሰሜናዊው ቆላ ክፍል ይኖሩ የነበሩት የአክሱም ገባሮች የሆኑት ቤጃዎች ለዓመፅ ተነሡ ። እንቅስቃሴያቸውንም በማጠናከር አክሱሞች ወርቅ በሚወጣበት ሥፍራ እንዳይደርሱ አገዷቸው ። ከማዕከላዊው መንግሥት ምንም ዓይነት የበቀል እርምጃ እንደማይወስድባቸው ባዩ ጊዜ ቤጃዎቹ የልብ ልብ ስለተሰማቸው አካባቢውን ወረሩ ። ጄ.ኤስትሪሚንግ ሐም “ኢስላም ኢን ኢትዮጵያ” (እስልምና በኢትዮጵያ) በተሰኘው መጽሐፍ፣ “ወረራው የተካሄደው ... በታሪኩ ሁሉ የአክሱም መንግሥት እጅግ በተዳከመበትና በቆላዎቹም ላይ የበላይነቱን ለማረጋገጥ አቅም ባነሰው ጊዜ አብዛኛው የሐማሴን ክፍል ተወረረ፣ የተፈናቀሉትም አክሱሞች ወደ ደቡብ ተበተኑ” ይላል ።

በጨካኝነቷ የታወቀችው ንግሥት ዮዲት በ852 ዓ.ም ለመውደቅ በሚንገዳገድ በአክሱም መንግሥት ላይ የመጨረሻውን ምት አሳረፈች በት ። በአክሱም ገዥዎች ላይ ካመፀች በኋላም ሠራዊቷ የአክሱሞችን ግዛት ወርረው ከተሞቻቸውን አቃጠሉ፣ ሐውልቶቻቸውንም ሰባበሩ፣ አብያተ ክርስቲያናትን አፈራረሱ ። ክርስቲያኑንም ሕዝብ ሰየፉት ። ይህ

ዓቢይ ምክንያት የአክሱም ንጉሠ ነገሥታዊ ግዛት ማክተሚያ ሆነ ። የመንግሥቱ ማዕከል ይበልጥ ወደ ደቡብ ሲያፈገፍግ ፡ እስላሞችም በየጊዜው በሚያደርጉት ጥቃትና ከውስጥ በመነጨ ችግሮች ለተከታዮቹ ምዕተ ዓመታት ሀገሪቱ ክፉኛ ተዳክመች ፡ ቀደም ሲል የነበራት ሥልጣኔም ሊመለስ አልቻለም ።

የታወቁት ደራሲው አቶ ከበደ ሚካኤል ፡ “የዓለም ታሪክ” በተሰኘው መጽሐፋቸው “ኢትዮጵያውያን በመሬት ላይ ካሉት ከቀሩት ሕዝቦች ጋር ስለተለያዩ ተመልሰው ከድንቁርና አረንጃ ወስጥ ተዘፈቁ ። መርከቦች ቸውም በቀድሞ ጊዜ እስከ ሳይሉን ድረስ ሲመላለሱ የታዩትን ያህል በአፍሪካ ጠረፎች ላይ ብቻ በመዘዋወር ተወሰኑ ። በፈረሰችው በእክሱም ከተማም የሚኖርባት ሕዝብ ጠፋ ። የመንግሥቱ ሕዝብ በየመንደሩ የተከፋፈለና የተበታተነ ሆነ ። ቀድሞ ግርማና ሞገስ ተጌናጽፎ ይታይ የነበረው ንጉሠ ነገሥትም በድንኳን ውስጥ ኗሪ ሆነ” በማለት ይደመድማሉ ።

ዮዲት (ጉዲት)

ከክርስቶስ ልደት በኋላ ፡ በአንደኛው ክፍለ ዘመን መጀመሪያ በንግሥት ህንደኬ ዘመን ወደ ኢትዮጵያ የገባው የጥምቀት ዜና በአራተኛው ክፍለ ዘመን በአብርሃና አጽብሐ ዘመን መንግሥት በአባ ሰላማ ከሣቴ ብርሃን ሰብከት ተስፋፍቶ አብዛኛው የኢትዮጵያ ሕዝብ ሰብከተ ወንጌልን አምኖ ጥምቀትንና ክርስትናን ተቀበለ ። እጅግ በጣም ጥቂት የሆኑ የአይሁድ (ጁዳይዝም) ሃይማኖት አማኞች በወንጌል አናምንም ክርስቲያን እንሆንም ፡ ሕገ ኦሪትን እንለቅም በማለት በ982 ዓ. ዓለም ግድም በቀዳማዊ ምኒልክ ዘመን የመጣውን እምነት እሥራኤል መከተልን ቀጠሉ ።

የክርስትና ሃይማኖት እንቀበልም ብለው በአይሁድ (የኦሪት) እምነታቸው የፀኑት ሕዝቦች በነገሥታቱ ትእዛዝ የኢትዮጵያ ዋና ከተማ ከሆነችው ከአክሱምና ከዙሪያዋ እየለቀቁ በመውጣት በወልቃይት ፡ በስሜንና ፡ በወገራ ፡ በደምቢያ ፡ በአገው ፡ በላስታ ፡ በሰቆጣና በመሳሰሉት ሊኖሩ እንደሚችሉ ስለ ተገለጸላቸው አክሱምንና አካባቢዋን እየለቀቁ በመሔድ ተበታትነው ይኖሩ ጀመረ ። በዚህ ምክንያት ፈላሻ ተባሉ ። ፈላሻ ማለትም በግዕዝ ቋንቋ ፈላሲ ፡ በአማርኛ ቋንቋ ደግሞ ስደተኛ ማለት ነው ። ማንም ሰው ከሚኖርበት ሥፍራና አካባቢ ነቅሎ ሲሰደድ ፈለሰ ይባላል ። ፈላሻዎች እምነታቸው ሕገ ኦሪት ቢሆንም ፡ ኢትዮጵያዊነታቸው የተረጋገጠ ስለሆነ ፡ በመንግሥት ትእዛዝ በተፈቀዱ ላቸውና በሠፈሩባቸው በስሜንና በላስታ እንዲሁም በተለያዩ ሥፍራዎች ለረዥም ጊዜ በመኖር ቁጥራቸው እየበዛ ሔደ ። የሕዝቡ ቁጥር እየበዛ ሲሔድም ለአክሱም መንግሥት ግብር እየከፈለ በሰላም ይኖር ጀመር ። በዘጠነኛው ምዕተ ዓመት (852) ዓ.ም. ገደማ ዮዲት የተባለችው የጌዴዎን ልጅ ንግሥት ዘሯ ከፈላሻ ውስጥ በመሆኑ ፈላሾችን ይዛ ተነሣች ። በላስታ የሚኖር የክርስቲያን ሃይማኖት ተከታይና የቡገና ባላባት በዮዲት ውበትና ኃይለኛነት ስለተማረከ ሃይማኖቱን ለውጦ አገባት ። በዚህም ምክንያት ተጨማሪ ኃይል ለማግኘት ቻለች ።

በዚህ ዘመን ፡ በአክሱም ዙፋን ላይ የተቀመጠው የንጉሥ ድግናዣን ልጅ አንበሳ ውድም ነበር ። አንበሳ ውድም አባቱ ሲሞት ገና የዐሥራ ሁለት ዓመት ልጅ ቢሆንም የንግሥና ሥልጣኑን ያዘ ። የዲትም ንጉሡ ገና ሕፃን ስለሆነ የሲን ጥቃት የሚቋቋም ኃይል ሊያሰባሰብ እንደማይችል በመገመት አጋጣሚውን ተጠቅሟል ትወጋው አሰበች ። በዚያን ጊዜ አክሱም የአስልምናን ሃይማኖት ለማስፋፋት በሚደረገው ጥረት የተነሣ ጠረፎቿ በመወረራቸው በቀይ ባሕር የነበራትን የበላይነት ያጣችበት ወቅት ነበር ። ይህች የክርስቲያን ባላጋራ የሆነች ንግሥት ፈላሾች የሆኑትን ሁሉ በአንድነት አሰባሰባና ችስተባ ብራ የአክሱም ንጉሥ አንበሳ ውድምን ለመውጋት ተነሣች ። ከላስታ ፡ ስሜንና ወልቃይት የተሰበሰቡትን ፈላሾችና ሌሎችም ቀስቅሳና አስፈራርታ በማስነሣት ብዙ ሠራዊት እየመራች ወደ አክሱም ዘመተች ። ወደ አክሱም በምትጓዝበት ጊዜ ያለፈችበትን ሥፍራ ሁሉ ሠራዊቷ ይመዘብርና ያጠፋ ነበር ። አብዛኞቹ አብያተ ክርስቲያናትና ሌሎችም ውድ የሆኑ የሻህል ቅርሶች የተቃጠሉትና የወደሙት በየዲት ጭካኔ የተሞላ በት ወረራ ነበር ። ብዙ ጊዜ እምረውና ያምቀው ግርማ ሞገስ የነበራቸው አብያተ ክርስቲያናትና ሐውልቶች ጭራሽ ከወደሙት ሌላ ለታሪክ ምስክርነት በእሳት ጋይተው ፍርስራሻቸው ብቻ የሚታየው ብዙ ናቸው ። ብዙ ክርስቲያኖች ሲጨፈጨፉ የቀሩትንም በታላቅ አደጋና ሥጋት ተውጠው የመከራ ዘመናት አሳልፈዋል ። የዩዲት ፍላጎት የክርስትና ሃይማኖትን አጥፍታ የአይሁድን እምነት ለማስፈን ነበር ።

ይህን በስፋት ይካሄድ የነበረውን ጭፍጨፋ ለመቋቋም የተሳናቸውና በሥጋት ላይ ወድቀው የነበሩት የአክሱም መሳፍንትና መኳንንት ፋታና ጊዜ አግኝተው መልሰው ለማጥቃት እስኪችሉ ድረስ ሕፃኑን ንጉሥ ይዘው ሸዋ ውስጥ ወደሚገኘው ወደ መንዝ ሸሹ ። መንዝ የተመረጠበትም ዋናው ምክንያት የመልከዓ ምድሩ አቀማመጥ ገደላማና ዋሻ በመሆኑ ጠላት ስለማይደፍረው ፡ ገፍቶም ቢመጣ ለመከላከል አመቺ በመሆኑ ነበር ። ከዚህም በላይ የሁለቱ ሕዝቦች የትውልድ የታሪክና የባሕል ግንኙነት ስለነበራቸው ነው ። ምክንያቱም የመንዝ ሕዝብ ከትግራይ የመጣው በኦህርሃና አጽብሐ ዘመን በመሆኑ ነው ። ስሙም ያገኘው “መንእዞህ” ይህ ማነው ከሚለው ከትግራይ ቋንቋ እንደሆነ በብዙ ሊቃውንት ይነገራል ። በኋላም ከአንበሳ ውድምና ከድልነዓድ ጋር

በብዙ ሺህ የሚቆጠር የትግራይ ሕዝብ ወደ መሐል አገር ስለመጣ በጥቅሉ ሸዎች ሲባሉ ያረፉበት ክልልና ሥፍራም ሸዋ ተብሎ ይጠራ ጀመር ። የኢትዮጵያ ታሪክ እንደሚለው የንግሥታት አብርሃና አጽብሐ ሌላው ዋና ከተማቸው በሸዋ ውስጥ የረር የተባለው እንደበረ ነው ። ይኸውም “አብርሃ ሠፍሪያውን በመናገሻው ዋና ከተማ በአክሱም አድርጎ ሲገዛ ፡ ወንድሙ አጽብሐ ደግሞ ቤተመንግሥቱን የረር ከተማ አድርጎ ሸዋን ፡ ደቡብንና ምዕራቡን ሁሉ ይገዛ ነበር” ይላል ። አጽብሐ በመሐል ሀገር ግዛቱ ላይ በነበረበት ጊዜ ከወንድሚ ጋራ ቅበሩኝ ብሎ ተናግሮ ስለነበር በኑዛዜው መሠረት ከዚህ ዓለም በሞት ሲለይ የአብርሃ መቃብር አክሱም የመሰላቸው የሸዋ መኳንንት (ሸዎች) እስከሬኑን ይዘው ወደ ትግራይ በተለይም ወደ አክሱም ሲጓዙ ስንብተው አይባ ገማድ (ትግራይ) ሲደርሱ ፡ አንድ ውሻ በሚያስገርም ሁኔታ እያሸተተ ውደት ሲዞር ምክንያቱን ለማወቅ የአካባቢውን ኗሪዎች ቢጠይቁ ሥፍራው የአብርሃ መቃብር መሆኑ ስለተነገራቸው በነገሩ ተደንቁና ከወንድሙ ከአብርሃ መቃብር ጉን እንዲቀበር አደረጉ ።

የዲት የክርስትናን ሃይማኖት አጥፍታ የፈላሻን ሃይማኖት በሰፊው እንዲሰበክና እንዲሰፋፋ ስለፈለገች ፡ በአክሱም ሕዝቦች የተገነባውንና ሁለት ሺህ ዓመታት ያህል አብቦ የቆየውን ሥልጣኔና የሥልጣኔ ውጤት የሆኑትን ታሪካውያን ሥራዎች ማፈራረሷን ተያያዘችው ። አብያተ ክርስቲያናትን ማቃጠልና ካህናትን መግደል የዕለት ሥራዋ ሆነ። በተለያዩ አጋጣሚዎች ከተረፉትና እስካሁን ድረስ ካሉት ጥቂቶች በስተቀር ሐውልቶችን ውብ የሆኑ የሥነ ጥበብ ቅርሶችንም አፈራርሳ ሰች፤ አብያተ ክርስቲያናትን አቃጥላለች ። የክርስትና ሃይማኖት ተከታይ ተራው ሕዝብና ቂሶች ተሰየፉ ። የመንግሥት ዘርነት የነበራቸው የመሳፍንት ልጆችም መንግሥቱን እንዳይቀናቀኑና እንዳይሸፍኑ ሕዝቡንም እንዳያነሣሁ ተብሎ ወደ ደብረ ዳሞ ተራራ እየተወሰዱ በእስር እንዲቀመጡ ይደረግ ነበር ። በቆየው ሥርዓት በዚህ ገዳም ውስጥ የመሳፍንት ልጆች በቁም እስረኛነት እየተጠበቁ ይቆዩና ንጉሡ ሲሞት ከመሳፍንቱ ውስጥ ሕዝቡ የመረጠው ይንግሥ ነበር ። በዚሁ ምክንያት የተሰበሰቡበትን 400 የሚሆኑ የመሳፍንት ልጆች በጅምላ አሳረደቻቸው።

የዲት በፈጸመችው ጭካኔ ሥራና ከፍተኛ ጥረት የተነሣ ተግባር ንፍ ክፋትዋን የሚገልጹ የተለያዩ ቅጥያ ስሞች ተሰጥቷታል ። በትግራይ ሕዝብ ጉዲት (ጉደኛ) በአፋር ሕዝብ ጋዕዋ (አስፈሪ አውራ) በመባል ስትታወቅ በአማራ ሕዝብም እሳቶ (የምታቃጥል) ብለዋታል ።

የዲት በኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያንና ምዕመናን ላይ ባደረገችው የወረራ ዘመን ፡ የአክሱም ቀላውስቲና ሕዝቡ ታቦተ ጽዮንን ከጥፋት ለማዳን ከአክሱም መቅደስ አውጥተው ወደ ሸዋ በማሸሽ ዝዋይ ሐይቅ ላይ ወደሚገኝ ደሴት አምጥተው ዐርባ ዓመት በዚያው እንደኖረችና ሰላም በሰፈነ ጊዜም ወደ አክሱም እንደ መለሰዋት በክብረ ነገሥት ውስጥ ተጽፎ ይገኛል ። ከአክሱሞች ካህናትና ሕዝብ ጥቂቶቹ ሳይመለሱ በዝዋይ ደሴት በመቅረታቸው ባሁኑ ጊዜ ደብረ ጽዮን በተባለው ሥፍራ ከሚኖሩት ሰዎች አብዛኞቹ የአክሱሞች ተወላጆች ነን የሚሉ ናቸው ። ደብረጽዮንም ማለት የአክሱም ጽዮን መደበቂያ ተራራ ማለት ነው ። የአክሱም ጥንታውያን መጻሕፍት በዚያን ጊዜ እንደወጡ እስከዛሬ በዚያው ይገኛሉ ። በዚሁ የሚኖሩ አዛውንትም የአክሱም መጻሕፍት ናቸው እያሉ ይናገራሉ ።

ጉዲት ሕፃኑን ንጉሥ አንበሳ ውድምን በመንዝ የመደበቁን ዜና በሰማች ጊዜ ጋይሱን ሰብሮ እሱን ማርኮ እንዲያመጣ ጦር ልካ ነበር ። ነገር ግን የላከችው ሠራዊት በመሸነፉ ሐላቧ ሳይሰምር ቀረ ። ስለዚህ አንበሳ ውድምንና ተከታዮቹን አጥፍታ እርካታ ለማግኘት በማሰብ ራሷ ሠራዊቷን እየመራች ወደ መንዝ ዘመተች ። አንበሳ ውድምና ተከታዮቹ ግን ለማጥቃት ይበልጥ አስቸጋሪ ወደ ሆነውና እዚያው ሸዋ ውስጥ ወደሚገኘው ወደ መርሐቤቲ ሸሹ ። የዲትም በዚሁ ሳትገታ ልትከታተ ለው ምክራ ነበር ። ይሁን እንጂ ከመሬቱ አቀማመጥ አስቸጋሪነት ሌላ የንጉሡ ወታደሮች ፣ የመንዝና የመርሐቤቲ ሕዝብ በየጊዜው ያደርሱባት የነበረው ጥቃት አንድ ላይ ተዳምረው ስላደከሟት ዓላማዋ ሳይሳካላት ወደ ሰሜን ኢትዮጵያ እንደገና እንድትመለስ ተገደደች ። ከዚህ በኋላ ለ13 ዓመታት ስትገዛ ቆየች ። ይህች ጨካኝ ንግሥት አብዛኞቿ የኢትዮጵያ ቅርሶች ያጠፋችበትን የ40 ዓመታት ዕድሜ ገዝታ ማክተሚያ ላይ የአብርሃ ወላጽብሐን ቤተክርስቲያን አቃጥላ በምትመለስበት ጊዜ እግዚአብሔር መንገዱን አሳስቶ አዲንፋስ ከሚባለው ቦታ ከፍተኛና አስፈሪ አውሎ ነፋስ አስነሥቶ ወርውሮ አደካውህ ከሚባለው ቦታ ላይ

እንደ ጣላትና በዚሁ ምክንያት እንደ ሞተች ብዙ ሊቃውንት ይናገራሉ ። መቃብሯም ከውቅሮ ከተማ በታች በሚገኘው አደካውህ አጠገብ የድንጋይ ምልክት ተቀምጦበት ይገኛል ።

በዚች ለጥፋት በተላከችው ንግሥት ምክንያት ቅዱሳት መጻሕፍት ፡ አብያተ ክርስቲያናት ሐውልቶችና ቤተ መንግሥቶች እንዲሁም በርካታ ምትክ የለሽ ንብረቶች በመውደማቸው የተነሣ የግዛት ዘመኗ እሳዛኝ ጥቃት ያስከተለ ነበር ። ከዚያ ጥፋት ክንድ ያመለጡ ዋነኛ ቅርሶች ጥቂት ሐውልቶችና ከድንጋይ የተፈለፉ አብያተ ክርስቲያናትና እጅግ የተከበሩ ዕቃዎች ብቻ ናቸው ።

ንጉሥ አንበሳ ውድም ፡ የየዲትን መሞት በሰማ ጊዜ ሠራዊቱን አደራጅቶ ከነበረበት ከሸዋ ተነሥቶ ወደ አክሱም ተጓዘ ። እዚያም ሲደርስ ሕዝቡ በታላቅ ክብርና ደስታ ተቀበለው ። የየዲት ተከታዮች የነበሩትና ሊወጉት የተነሡትንም ፈላሾች ድል አደረጋቸው ። መንግሥቱን ካረጋጋና ከአደላደለ በኋላ ፡ ፍትሕና ሰላም እንዲሰፍን በማድረግና የፈራረሱትን አብያተክርስቲያናት በማሠራት በሕዝቡ ክርስቲያን ዘንድ ከፍተኛ ተወዳጅነትን አተረፈ ። በዚህ ሁኔታ ሐያ ዓመት ገዛ ። እሱ ከሞተ በኋላም ልጁ ድልነዓድ ነገሠ ። የግዛቱ ዘመን ግን ብጥብጥና ሁከት የበዛበት ነበር ። በተለይም የአክሱም መንግሥት እንዲመለስ ያልወደዱት የአገው ፡ የላስታና ሰሜን ፈላሾች ያውኩት ነበር ። በመጨረሻም የሠራዊቱ አካሉ የነበረው የላስታው ባላባት መራ ተክለሃይማኖት ሊገለብጠው ስለተነሣበት ድልነዓድ ዐሥር ዓመት ያህል ከገዛ በኋላ እንደ አባቱ እንደ አንበሳ ውድም ወደ ሸዋ ለመሸሸ ተገደደ ። ነገሥታቱ እየሸሹ ወደ ሸዋ ፡ መንዝ ይመጡ የነበረበት ዋናው ምክንያቱ ፡ የቦታው አቀማመጥ ገደላ ገደልና ለጠላት የማይመች መሆኑንና እላይ እንደ ተገለጸው ሕዝቡም በደስታ ተቀብሎ እንደሚያስቀምጣቸው ስለሚያውቁ ነበር ። መራ ተክለሃይማኖት ሥልጣኑን ከያዘ በኋላ የድልነዓድ ልጅ አቲጌ መሰቦ ወርቅን አግብቶ በ912 ዓ.ም. እካባቢ ዘውድ ሜነ ። መናገሻውንም ከአክሱም ወደ ሮሃ (አሁን ላሊበላ) አዞረ ። ስመ መንግሥቱም ዛጉዌ ስለተባለ የዛጉዌያውያን ሥርወ—መንግሥት መሥራች ተባለ ። በዚህም የተነሣ የአክሱም ነጉሠ ነገሥታዊ ግዛት ማክተሚያ ሆነ ። የዛጉዌ ነገሥታት ለሦስት መቶ ተከታታይ ዓመታት ያህል እንደገዙ ይታወቃል ።

በዘመናት ሁሉ የኢትዮጵያ መናገሻ ከአክሱም ወደ ላሊበላ ፡ ከዚያም ወደ ቤተ አምሐራ ፡ ወደ ሸዋ ፡ ጉንደር ፡ ደብረታቦር ፡ መቀለ በመጨረሻም እዲስ አበባ ሲዘዋወር የቆየ ቢሆንም በዚህ ጊዜ ሁሉ የአክሱማውያን አባቶቹን ማኅበራዊና ሃይማኖታዊ ምግባሮችን እንደጠበቀ ቆይቷል ።

ቀደም ሲል የፈላሻ ሕዝብ ብዛት በብዙ መቶ ሺህ የሚቆጠር ነበር ። ነገር ግን በዘመን ብዛት ግማሹ በግድ ግማሹም በፍላጎት የክርስትና ሃይማኖት እየተቀበሉ በመምጣታቸው ቁጥራቸው በየጊዜው እየተቀነሰና እየተመናመነ ስለሔደ በአሁኑ ጊዜ የአይሁድ እምነት ተከታዮች ቁጥር በጣም ዝቅተኛ ነው ። ፈላሾች ከቅርብ ጊዜ ወዲህ ለራሳቸው ፡ “ቤተ እሥራኤል” የሚል መጠሪያ ሰጥተዋል ። አብዛኛዎቹም ወደ እሥራኤል እየሔዱ ናቸው ። እነኚህ ሕዝቦች የአይሁድ እምነት ተከታዮች ከመሆናቸው በስተቀር ፍጹም ኢትዮጵያውያን ናቸው ። እምነታቸው በብሉይ ኪዳን ላይ የተመሠረተ ይሁን እንጂ እንደ እሥራኤላውያን የአብራሃስጥ ቋንቋ አያውቁም ። የሚገለገሉትም በግዕዝ በተጻፈ ብሉይ ኪዳን ሲሆን መጽሐፉንም የሚያገኙት ከክርስቲያን ሃይማኖት አባቶችና ምሁራን ሊቋውንት ነው ። በትግራይ የሚኖሩት ትግርኛ ተናጋሪዎች ፍጹም ትግራዊ ሲሆኑ ፡ በጉንደርና በአካባቢው የሚኖሩም አማርኛ ተናጋሪዎች ፍጹም ጉንደራዊ ናቸው ። ነገር ግን በሃይማኖት ልዩነት ብቻ ራሳቸውን ከኅብረተሰቡ አግልለው በጠባብ ማኅበረሰብ ተከልለው የኖሩ ሕዝቦች ናቸው ። ይሁን እንጂ ፡ ፈላሾች ፡ ሥራ ወዳደች ፡ ኃይለኞች ታታሪዎች ፡ ባለሙያዎችና ጥበበኞች ናቸው ። የሚተዳደሩትም በሽመና ሥራ ፡ በአናጢነት ፡ በሸክላ ሥራ ብረትን በመቀጥቀጥ ሲሆን ጥቂቶቹም በግብርና ሥራ ይተዳደራሉ ። ኑሮአቸውም አብዛኛዎቹ በአንድ አካባቢ ነው ።

የዛጉዌ ሥርወ-መንግሥት አነሣሥና

አወዳደቅ

የአክሱም መንግሥት እንደገና ሥልጣኑን

መልሶ እንደ ጨበጠ

በ912 ዓ.ም. መራተክለ ሃይማኖት የተባለው የአክሱም የመጨረሻ ንጉሥ ከነበረው ከአማጅ ከድልነአድ መንግሥቱን ቀምቶ ስመ መንግሥቱን ዛጉዌ ‘(ዘአጉየየ)’ አሰኝቶ ነገሠና የዛጉዌን ሥርወ መንግሥት መሠረተ ። ‘ዘአጉየየ’ የሚለውም ቃል ግዕዝ ሲሆን ፡ ትርጓሜውም ያባረረ ወይም ያሳደደ ማለት ነው ። ምክንያቱም ድልነአድ መንግሥቱን በመራተክለ ሃይማኖት ከተቀማ በኋላ ከአክሱም ወደ ሸዋ መባረሩን የሚያመለክት ነው ።

አዲሱ የዛጉዌ ሥርወ-መንግሥትም መናገሻ ከተማውን ከአክሱም ደቡብ 300 ኪ.ሜትር ያህል ርቀት ወዳለው ላስታ ውስጥ ወደሚገኝ ሮሃ ወደሚባለው ተራራማ ስፍራ አዛወረ ። ዋና ከተማውንም ከአክሱም ወደ ሮሃ ያዛወረበትም ምክንያት ምናልባት ሮሃ የተመሠረተው ተራራ ላይ ስለሆነ ለመከላከያ እንዲረዳው ተብሎ ሊሆን ይችላል ።

ከ912 እስከ 1245 ዓ.ም. ድረስ በኢትዮጵያ ላይ የነገሡት በሥራ እንደ የዛጉዌ ነገሥታት ከአክሱማውያን የቤተ መንግሥት ዘሮች በጋብቻ የተሳሰሩ ነበሩ ። እነዚህም ነገሥታት አብያተ ክርስቲያናትን በማሳነፅና የክርስትና ሃይማኖትን በማስፋፋት ረገድ ከፍተኛ እስተዋጽኦ ያደረጉና ጽኑ የክርስቲያን ሃይማኖት ተከታዮች ነበሩ ። ለንግግርም ሆነ ለጽሑፍ የሚጠቀሙበት ሕዝባዊ ቋንቋ ግዕዝ ሲሆን ፡ በማኅበራዊና በባህላዊ ሕይወታቸው የአክሱማውያንን ወግና ባህል ሌሎችም ሥርዓቶች የተከተሉ ነበሩ ።

ከዛጉዌ ነገሥታት ውስጥ ታላቅና እጅግ መንፈሳዊ የነበረው ከ1157 እስከ 1197 ዓ.ም. የነገሠው ላሊበላ ከአለት ድንጋዬ ተፈልፍለው የታነፁ አስደናቂና እንደ ሰንሰለት የተያያዙ አብያተ ክርስቲያናትን

አሳንጃል (አሠርቷል) = መናገሻ የሆነችው የሮሃ ከተማም የንጉሥ ሳሊበላ የክብር ማስታወሻ እንድትሆን በማለት መጠሪያ ስሟ ሳሊበላ በሚል ስያሜ ተለወጠ ።

የሳሊበላ የወንድም ልጅ ነአኩቶለአብ የመጨረሻው የዛጉዌ ንጉሥ ሲሆን፤ የግዛት ዘመኑ ግን የተረጋጋ አልነበረም ። ምክንያቱም ዛጉዌዎች መንግሥቱን ከአክሱም በኃይል ነጥቀው የወሰዱት በመሆኑ ሥልጣኑን መልሶ ለመጨበጥ ብርቱ ሙከራ ይደረግ ስለነበረ ነው ። እንደዚሁም በሸዋ የድልኔአድ ዝርያ መሳፍንት የሥልጣን ተቀናቃኞች ስለነበሩ የነአኩቶለአብ ዘመን መንግሥት የሁከት ዘመን ነበር ። በመሆኑም የአክሱም መንግሥት በተቀማበት ጊዜ፤ ከአክሱም ወደ ሸዋ ሸሽቶ የነበረው ክድልኔአድ ዘር የሚወለድ ተስፋ ኢየሱስ የተሰኘው መስፍን ተነሣ ። ተስፋ ኢየሱስ በዛጉዌ መንግሥት ዘመን እየተያዙ ጌንዳይታሰሩና እንዳይገደሉ እየተደበቁ ከኖሩት መሳፍንት መካከል አንዱ ነበር ። ያደገውም በሐይቅ ደሴት ውስጥ ነው ። ተስፋ ኢየሱስ መጀመሪያ በሐይቅ ደሴት መምህር በአባ ኢየሱስ ሞዓ በኋላም በአባ ተክለሃይማኖት ትምህርትና ምክር ይጠናከር ነበር ። እነኚህ ሁለቱ የተስፋ ኢየሱስ ደጋፊ መነሳሳት መምህራን “የነአኩቶለአብ መንግሥት የሚገባው ለተስፋ ኢየሱስ ነበር፤ ስለዚህ ሥልጣኑን ሊለቅለት ይገባል” በማለት የአክሱም ንቡረእድ፤ የደብረዳዋ አበምኔት አባ ዮሐን፤ አባ ኢየሱስ ዘሞዓ ሦስቱ በትግራይ፤ አባ ተክለሃይማኖት ተስፋ ኢየሱስን ይዘው በሸዋ ሕዝብ መካከል እየተዘዋወሩ ይሰብኩ ጀመር ። በዚሁም ስብከታቸው ብዙውን ሕዝብ ሊያሳምኑ በመቻላቸው፤ ተስፋ ኢየሱስ ከሸዋና ከትግራይ የተውጣጣኝነት ሠራዊት ሊሰበሰብ ቻለ ። ይህም ጦር በ1197 ዓ.ም. ግድም በዛጉዌው ንጉሥ ላይ ዘመተ ። የዛጉዌ ነገሥታት ሃይማኖትን በማስፋፋት ላይ ያተኩሩ ስለነበር፤ ከሠራዊታቸውም መካከል አብዛኛው ለመዋጋት የተደራጀና ጠንካራ ሠራዊት አልነበራቸውም ። ስለዚህም ነአኩቶለአብ በቀላሉ ድል ሆነ ። በዚህ መሐል በአቡነ ተክለሃይማኖት አማካይነት ለነአኩቶለአብ የሚከተለው የሰላም ድርድር ቀረበለት ። “ይኸውም ድርድር ነአኩቶለአብ በሕይወት ዘመኑ ሁሉ ላስታን እንዲገዛና እሱም ከሞተ በኋላ ለአክሱም ዘር ነገሥታት ተገዥ እየሆኑ የዛጉዌ መንግሥት ተወላጆች ብቻ በላስታ እንዲገዙ” የሚል ነው ።

በዚህ መንገድ ስምምነት ተደርጎ ከአክሱም ነጋሢዎች መካከል

ተወላጅ የሆነው ተስፋ ኢየሱስ ይኩኖ አምላክ በሚል ስመ መንግሥት በዙፋኑ ላይ ለመቀመጥ ቻለ ። ይኩኖ አምላክም ማለት አምላክ ጠባቂና ረዳት ይሁነው ማለት ነው ። አቡነ ተክለ ሃይማኖትም ንጉሥ ይኩኖ አምላክንና ንጉሥ ነአኩቶለአብን በማደራደር መንግሥቱ ከላስታ ወደ አክሱም ዘርዓ መንግሥት በማስመለሳቸው ላደረጉት ውለታ ንጉሥ ይኩኖ አምላክ የመንግሥቱን ሲሶ መሬት ለኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን መተዳደሪያ እንዲሆን ፈቀደ ። ንጉሥ ይኩኖ አምላክ የአባቶቹን ሥልጣን መንግሥት ካስመለሰ፤ በኋላ እንዳንድ የዮዲትና የዛጉዌ ወገኖች በትግራይና በአማራ ሀገር ምናልባት ይኖሩ ይሆናል ብሎ ስለገመተና በመንግሥቱ ላይ ሁከት እንዳያሰነሡበት ስለፈራ፤ ወደ አክሱም መሐዱን ትቶ ዋና ከተማው በሸዋ ውስጥ ተጉለት እንዲሆን በማድረግ ከ1245 እስከ 1277 ዓ.ም. ድረስ ኢትዮጵያን ገዛ ።

በ1245 ዓ.ም. በይኩኖ አምላክና በነአኩቶለአብ መካከል የተደረገው ስምምነት እስከ ቅርብ ጊዜ ድረስ ተፈጻሚነት ነበረው ። ይኸውም የላስታ ገዥዎች (ዋግ ሹሞች) የዛጉዌ መንግሥት ተወላጆች እንደ ነበሩና የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤተክርስቲያንም በተሰጣት የመተዳደሪያ መሬት እስከ 1966 ዓ.ም. ድረስ ከሞላ ጉደል ስትጠቀም ቆይታለች ።

በሸዋ ከነገሡት የአክሱም የዐፄዎች ዘር ከሆኑት አጅግ ዝነኛ ነገሥታት አንዱ፤ ዓምደ ጽዮን (ዳግማዊ ገብረ መስቀል) (1297—1327 ዓ.ም.) በመባል የታወቀው ነው ። ከውጭ ጠላቶች መካከል አጅግ አደገኛ የነበሩት የእስላም ዓረቦች ሃይማኖት ተከታይ ነበሩ ። ዓምደ ጽዮን ግን፤ በቆላው መሬት የሚገኙት የእስልምና ሃይማኖት ተከታዮች በየጊዜው ቢያምፁም በተደጋጋሚ ድል ነሥቷቸዋል ። ኃያል ሠራዊቱም የነሱን ጦር ብትንትኑን በማውጣት የንግድ መስመሩን ደሀንነት በማስጠበቁ የምጣኔ ሀብታዊ ጥቅሞችን አስጠብቋል ። በዘመኑ በአዝማች ስብሐት አዝማችነት ከትግራይና ከኤርትራ የተለያዩ አውራጃዎች በክተት መልክ የተውጣጡ ወታደሮች ጉራፅ ላይ ከተሰበሰቡ በኋላ በደቡብ ሸዋ ጸጥታን ለማስከበር ከጉራፅ ተነሥተው አይመለሉ ወደሚባለው ቦታ መጥተው ሠፈሩ ። እነርሱም ዘመን አልፎ ዘመን ሲተካ ወደመጡበት ለመመለስ አመቺ ሆኖ ስላላገኙት፤ ባካባቢው ሠፍረው መንደር መሥርተው መኖር ጀመሩ ። ከትግራይና ከኤርትራ አውራጃዎች ስክተት መልክ የተውጣጣው ወታደር ወደ ሸዋ ዘመቻ ከመነሳቱ በፊት

ጉራዕ ላይ ሠፍሮ ስለነበር የመጡበትን የጦር ሠፈር ለማስታወስ ሲሉ የሠፈሩበትን አካባቢ ጉራዕጌ ብለው ሰየሙት ። አገሪቱን በማረጋጋትና የአንድነት እንቅስቃሴዎችን በመጀመር በግንባር ቀደምትነት በሚታወቁት በአጼ ዓምደጽዮን ዘመነ መንግሥት ሥነ ጽሑፍ ያበበበት ዘመን ነበር ። ለመጥቀስ ያህል እስከ 1922 ዓ.ም. በፍርድ ቤት ይሠራበት የነበረው ፍትሐ ነገሥት እንዲሁም ክብረ ነገሥትና የኢትዮጵያ ታሪክ በግዕዝ ቋንቋ በብራና አምሮና ደምቆ የተጻፈው በዓምደጽዮን የግዛት ዘመን ነበር ።

ሌላው ገናና ንጉሥ ደግሞ ፡ ዘርዓዕቆብ (1426—1460 ዓ.ም.) ነበር ። እሱም ኢትዮጵያ በእስላም ሃይማኖት ተከታይ ፀረቦች ኃይል እንዳትወረር እየተዋጋ ተከላክሎ አቆይቷል ። መንግሥቱንም በሰሜን ምዕራብ ከባርካ ወንዝ እስከ ምዕዋ ፡ በደቡብም እስከ ይፋት + ፋታጋርና ባሌ ድረስ አስፋፍቷል ። ዘርዓዕቆብ ከተሞችንና የጦር ሠፈሮችን በኢትዮጵያ በተለያዩ ስፍራዎች አቋቋሟል ። በአጼ ዘርዓዕቆብ ዘመን የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን መልእክተኞች በ1438 ዓ.ም. በውጭ ሀገር ፍሎረንስ ውስጥ በተካሄደው ሃይማኖታዊ ጉባኤ ተሳታፊ ሆነዋል ። በዚህም ዘመን ይህንኑ ሃይማኖታዊ ጉባኤ ተካፋይ ለሆኑት ኢትዮጵያውያን በሮም ከተማ በቫቲካን በቅዱስ ጴጥሮስ ቤተክርስቲያን ገዳም አጠገብ ማረፊያ እንዲሆን የቅዱስ እስጢፋኖስ ቤተክርስቲያን ገዳም በፓፓ ሲኮላቶስ አራተኛ ተሰጥቷቸው ፡ ገዳሙንም እስከዛሬ ድረስ መንፈሳዊ አገልግሎትና ትምህርት በመስጠት ኢትዮጵያውያን ይጠቀሙበታል ። ዘርዓዕቆብ ከቤተክርስቲያን ጋር የጠበቀ ግንኙነት የነበረው ሲሆን ፡ በብዙ መንገድም አሻሽሏል ። የቅዱሳን በዓላትንና የጽም ቀኖችን ሲወስን ፡ ክርስቲያኖችም በየግምባራቸው መስቀልኛ እንዲነቀሱ አውጀ ነበር ። በዘርዓ ዕቆብ ዘመን ሥነጽሑፍ ተስፋፍቶ ነበር ። ንጉሡም የተማረና ሊቅ ስለነበረ ብዙ መጻሕፍት ጽፏል ። የብፅር ሰዎችን የሚደግፍና የሚያበረታታ ከመሆኑም በላይ እሱም ራሱ በርካታ ሃይማኖት ነክ ጽሑፎችን ደርሷል ። ከነዚህም መካከል ‘መጽሐፈ ብርሃን ፡ መልክአ ማርያምና ክህደተ ሰይጣን’ የተባሉትን ድርሰቶች አዘጋጅቶ ጽፏል ። አጼ ዘርዓዕቆብ ጠንቋዮችን ፡ አስማተኞችንና አረመኔዎችን ለማጥፋትና የክርስትናን ሃይማኖት ለማስፋፋት ብዙ ጥረት አድርጓል ። በዚያን ዘመን እንደ ቀድሞው ሥርዓተ ንግሥ የሚከበረው በአክ

ሱም በመሆኑም እንደነ ዓምደ ጽዮን ፡ ዘርዓ ዕቆብና ሠርፀ ድንግል የመሳሰሉ ገናና ነገሥታትና ሌሎችም ብዙዎች ዘውዳቸውን የደፉት በአክሱም መናገሻ ከተማ ነበር ። አጼ ሠርፀ ድንግል (1553—1587 ዓ.ም.) ከታወቁት የኢትዮጵያ ነገሥታት መካከል አንዱ እንዲሆኑ ካበቃቸው ዋናው ምክንያት ፡ ቴርኮች ምዕዋን ለመውረር ባደረጉት ተደጋጋሚ ጦርነት ግንባራቸውን ሳያጥፉ በጀግንነትና በቆራጥነት ተዋግተው ድል ስለ ተቀዳጁ ነው ።

ከአጼ ዓምደ ጽዮን ፡ ከአጼ ዘርዓ ዕቆብና ከአጼ ሠርፀ ድንግል በኋላ ከነገሡት ነገሥታት ውስጥ አንዳንዶቹ ብርቱ ካለመሆናቸው የተነሣ ለብዙ ዘመናት የተካበተው ቅርስና የጥበብ ሥራ የወደመበት ዘመን ነበር ። ለመጥቀስ ያህል በ16ኛው ክፍለ ዘመን በአጼ ልብነ ድንግል (1500—1532) ዘመነ መንግሥት በግራኝ አህመድ ወረራ የሀገሪቱ ባህላዊና ምጣኔ ሀብት ቅርሳ ቅርስና አብያተ ክርስቲያናት በድጋሚ የወደሙበት ዘመን ነበር ። በልብነ ድንግል ጊዜ በሡልጣንና በአሚር ከሚተዳደሩ የእስላም ግዛቶች ጋር የነበረው ግጭት መጨረሻ ደረጃ ደርሶ ነበር ። በክርስቲያኖችና በአፋር እስላሞች መካከል በምሥራቅ ደቡብ በተካሄደው ጦርነት አንድ ጊዜ የክርስቲያን ወገን ድል ሲያደርግ በሌላ ጊዜ ደግሞ የአፋር ወገን ድል ሲያደርግ ፡ ሳይለዩለት እየተፈራረቀ አምስት ዓመት ያህል ብርቱ ጦርነት ተደርጎ ነበር ። በዚህ ቀውጢ ዘመን በሞግዚትነት መንግሥቱን ታስተዳድሮ የነበረችው ንግሥት እሴኒ ወደ ፖርቱጋል መንግሥት እርዳታ የሚጠይቅ የመልእክተኛ ቡድን ልካ ነበር ። በመልዕክቱ መሠረት በ1512 የፖርቱጋል መልእክተኞች ቡድን ወደ ኢትዮጵያ ከመጣ በኋላ በ1518 ተመልሶ ወደ ሀገሩ ሔደ ። ምንም እንኳ ልብነድንግል በመጀመሪያ በምሥራቅና በደቡብ የመጡትን ወራሪ የእስላም አሚሮች ቢቋቋምና ሊመልስ ቢችልም ፡ የግዛት ዘመኑ በኢትዮጵያ ከነበሩት ሁሉ እጅግ አስከፊና የጨለማ ዘመን ነበር ።

በ1519 ዓ.ም. የተነሣው የእስላሙ ወራሪ መሪ የግራኝ ሙሉ ስም ኢማም አህመድ ቤን ኢብራሂም አልሃጋዚ ሲሆን ፡ በተለምዶ ግን የሚታወቀው አህመድ ግራኝ በሚለው መጠሪያ ብቻ ነው ። የተነሣውም በሐረርና እጋዴን መካከል ከሚገኝ ሆባት ከተባለ ቆላማ ቦታ ነው ። አህመድ ግራኝ ከአፋር ትግራይ ባላባቶች የሚወለድ ነው ። የሐረር አሚርም ሆኖ ነበር ። በዚህ ዐይነተኛ ምክንያት ግራኝ አህመድ ከአቶማን

ቱርኮች ብዙ ጠመንጃና ጥይት ከመቀበሉም ሌላ፡ የሠለጠኑ ወታደሮችም ተልከውለት ነበር። የአጼ ልብነ ድንግል ሠራዊት ግን፡ አልፎ አልፎ ለዐይነት ያህል አንዳንድ ጠመንጃ የያዘ ቢኖርም የአብዛኛው ሠራዊት ትጥቅ ጋሻ ጦርና ሰይፍ ብቻ ነበር። እህመድ ግራኝ በ1519 ዓ.ም. 16,000 ጦር ይዞ ደጋግውን ክፍል ሲወር በየጊዜው በተካሄዱት ጦርነቶች ብዙ ሺህ ሠራዊት ቢያልቅበትም ጠንክሮ ስለተዋጋ በማከታተል ድል እያደረገ ወደፊት ይገፋ ጀመር።

አጼ ልብነ ድንግልን ለመርዳት ብዙ የጦር አዝማች ከሰሜን ኢትዮጵያ ከነሠራዊታቸው መጡ። የአጼ ልብነ ድንግል ሠራዊትና ለእርዳታ የመጣው ሠራዊት ተቀላቅሎ በተጠናከረ ሁኔታ ከወራሪው ከአህመድ ግራኝ ሠራዊት ጋር ወሳኝ የሆነ ውጊያ ሸዋ ውስጥ በዱከምና በዋጆ መካከል በሚገኝ ሽምብራ ኩሬ በሚባለው ሥፍራ መጋቢት 12 ቀን 1521 ዓ.ም. ጋይለኛ ጦርነት ተካሄደ። ምንም እንኳን ከሁለቱም ወገን በርካታ ሠራዊት ቢያልቅም፡ ግራኝ በጦር መሣሪያ ብልጫ ስለነበረው ከልብነ ድንግል በኩል ብዙ ሺህ ሰው አለቀ። በሽምብራ ኩሬው ጦርነት ከንጉሡ ወገን ሆኖ የተዋጋው ሠራዊት የተውጣጣው ከትግራይ፡ ከላሰታ፡ ከበጌምድር፡ ከአገው፡ ከአማራ ሳይንት (ቤተ አምሐራ)፡ ከዳምት፡ ከዳዋሮ፡ ከባሌ፡ ከጉጃምና ከሸዋ ነበር። በጦርነቱ ያለቀውን ሠራዊት ቁጥር በዝርዝር ለማስቀመጥ ቢያስቸግርም፡ ለምሳሌ፡ ያህል በዚሁ ጦርነት ላይ ብቻ ሲዋጉ የወደቁ የትግራይ ወታደሮች ቁጥር ዐሥር ሺህ እንደ ሆነና ከንጉሡ የጦር መሪዎችና አዛዦችም ከሞቱት ከ120 ውስጥ 80 ትግራዎች እንደነበሩ ተመልክቷል። በዚሁ ውጊያ ጉራዴ፡ ጦር፡ ጋሻና አንዳንድ ጠመንጃዎች የያዘው የንጉሡ ጦር ድል እንዲሆን ካደረጉት በርካታ ምክንያቶች ውስጥ አንዱና ዋናው የአህመድ ግራኝ ሠራዊት መድፍና ጠመንጃዎች በታጠቁ የቱርክ፡ ዐረብና የፋርስ ቅጥር ወታደሮች የታገዘ ስለነበር ነው።

ከዚህ በኋላ ቀስ በቀስ የግራኝ ጦር ደቡባዊውን ደጋግ ክፍል በቁጥጥሩ ሥር ሲያደርግ፡ በ1531 ደዋሮና ሸዋ፡ ቀጥሎም ቤተ አምሐራና ላሰታ፡ በ1532 ዓ.ም. የተወሰነ የበጌምድርና የትግራይ ክፍል በግራኝ አህመድ እጅ ወደቁ። ምንም እንኳን ክርስቲያኖቹ ቀስት፡ መጥረቢያና ድንጋይ በመሳሰሉ ጳላቀር መሣሪያዎች ጠንክረው እስከ መጨረሻ ቢዋጉም የእስላሙን ጦር ሊቋቋሙት አልቻሉም። ግራኝና ተከታዮቹ

ድል ስላደረጉ ልብነ ድንግልንና ተከታዮቹን እያሳደዱ ሀገሩን ይጠሩት ጀመር። አብያተ ክርስቲያናትንና ገዳማትን እንዲሁም ብዙ መጻሕፍትንና ንዋዩ ቅድሳትን በእባት አቃጠሉ። የሀገሪቷን ቅርስ ደመሰሱ። በየተዋጉበት ቦታ ካህናትንና ክርስቲያኖችን ፈጁ። ንጉሡና ቤተሰቡ እንዲሁም ሠራዊቱ እየተሰደደ ወደ ሰሜን ኢትዮጵያ ክፍል ከዘለቀ በኋላ የአያቶቹ ሀገር ወደሆነውና የሚስቱ የንግሥት ሰብለወንጌል የትውልድ ሥፍራ ወደሆነው ወደ ትግራይ ሔዶ ደብረ ዳሞ ገዳም ገባ። ወራሪውም ጦር ንጉሡን እያሳደደ ሲሔድ በመንገዱ የጋጠሙትን አብያተ ክርስቲያናትንና ገዳማትን አቃጠለ። ሕዝብ ክርስቲያንንም ፈጀ። የእስላሙ ሠራዊት በያዛቸው ሥፍራዎች የሚኖረው ሕዝብ ክርስቲያን የነበረው ምርጫ መስለም ወይም ደግሞ ለሰይፍ መዳረግ ብቻ ነበር። ከዚህም የተነሣ ብዙ ሕዝብ ሰለመ። በተለይም የወሎ ሕዝብ በግድ እንዲሰልም ተደረገ።

አጼ ልብነ ድንግል የአህመድ ግራኝን ሠራዊት መግታት ስለተሳነው በ1532 ዓ.ም. ቤርሙዳዝ የተባለውን የፖርቱጋል ተወላጅ እርዳታ እንዲጠይቅ ወደ ፖርቱጋል ላከው። ነገር ግን፡ የመልእክቱን መልስ ሳያገኝ እየተዋጋ እያረገገ ከመሐል አገር ወደ ሰሜን መሰደድ ግድ ሆነበት። ሲሰደድ የቆየ ንጉሡ ነገሥት የሀገሩን ነፃ መውጣት ለማየት ሳይታደል ቀርቶ በ1532 ዓ.ም. ደብረ ዳሞ ገዳም ውስጥ እንዳለ ዐረፈ። ዙፋኑንም የዐሥራ ስምንት ዓመት ወጣት የነበረው ልጁ ገላውዴዎስ (1532-1551) ከወረሰው በኋላ ከናቱ ከንግሥት ሰብለ ወንጌል ጋር በመሆን የፖርቱጋልን ንጉሥ እርዳታ እየጠየቀ በቆራጥነት ትግሉን ቀጠለ። ይህም ዘመን በኢትዮጵያ ታሪክ ውስጥ ካለፉት ዘመናት የከፋ ዕልቂት የደረሰበት ዘመን ነበር። በጦርነቱ ምክንያት ብዙ ሕዝብ በመሞቱ የሀገሪቱ ሕዝብ ቁጥር በጣም ተቀነሰ። እርሻዎችም ሳይታረሱ በመቅረታቸው ረጋብና ድህነት ሰፈነ። አብያተ ክርስቲያናት፡ ንዋዩ ቅድሳት፡ ታላላቅ የብራና መጻሕፍትና ልዩ ልዩ ንብረቶች ወደሙ። ባጠቃላይ ምጣኔ ሀብት፡ ባህላዊና፡ ታሪካዊ ሁኔታዎች እንዳልነበሩ ሆኑ። ይህ በእንዲህ እንዳለም ከአብዛኛው የትግራይ፡ የኤርትራና የጉንደር ክፍሎች በስተቀር ይበልጡን የኢትዮጵያ ግዛት በግራኝ እጅ ወድቆ ነበር።

ለረዥም ጊዜ ሲጠበቅ የቆየው የፖርቱጋል የእርዳታ ሰጪ ጋይል

ቱርኮች ብዙ ጠመንጃና ጥይት ከመቀበሉም ሌላ፡ የሠለጠነ ወታደሮችም ተልከውለት ነበር። የአጼ ልብነ ድንግል ሠራዊት ግን፡ አልፎ አልፎ ለዐይነት ያህል እንዳንድ ጠመንጃ የያዘ ቢኖርም የአብዛኛው ሠራዊት ትጥቅ ጋሻ ጦርና ሰይፍ ብቻ ነበር። እህመድ ግራኝ በ1519 ዓ.ም. 16,000 ጦር ይዞ ደጋግውን ክፍል ሲወር በየጊዜው በተካሄዱት ጦርነቶች ብዙ ሺህ ሠራዊት ቢያልቅበትም ጠንክሮ ስለተዋጋ በማከታተል ድል እያደረገ ወደፊት ይገፋ ጀመር።

አጼ ልብነ ድንግልን ለመርዳት ብዙ የጦር አዝማች ከሰሜን ኢትዮጵያ ከነሠራዊታቸው መጡ። የአጼ ልብነ ድንግል ሠራዊትና ለእርዳታ የመጣው ሠራዊት ተቀላቅሎ በተጠናከረ ሁኔታ ከወራሪው ከአህመድ ግራኝ ሠራዊት ጋር ወሳኝ የሆነ ውጊያ ሸዋ ውስጥ በዱክምና በምጆ መካከል በሚገኝ ሽምብራ ኩሬ በሚባለው ሥፍራ መጋቢት 12 ቀን 1521 ዓ.ም. ኃይለኛ ጦርነት ተካሄደ። ምንም እንኳን ከሁለቱም ወገን በርካታ ሠራዊት ቢያልቅም፡ ግራኝ በጦር መሣሪያ ብልጫ ስለነበረው ከልብነ ድንግል በኩል ብዙ ሺህ ሰው አለቀ። በሽምብራ ኩሬው ጦርነት ከንጉሡ ወገን ሆኖ የተዋጋው ሠራዊት የተውጣጣው ከትግራይ፡ ከላስታ፡ ከበጌምድር፡ ከአገው፡ ከአማራ ሳይንት (ቤተ አምሐራ)፡ ከዳዋት፡ ከዳዋሮ፡ ከባሌ፡ ከጉጃምና ከሸዋ ነበር። በጦርነቱ ያለቀውን ሠራዊት ቁጥር በዝርዝር ለማስቀመጥ ቢያስቸግርም፡ ለምሳሌ፡ ያህል በዚሁ ጦርነት ላይ ብቻ ሲዋጉ የወደቁ የትግራይ ወታደሮች ቁጥር ዐሥር ሺህ እንደ ሆነና ከንጉሡ የጦር መሪዎችና አዛዦችም ከሞቱት ከ120 ውስጥ 80 ትግራዎች እንደነበሩ ተመልክቷል። በዚሁ ውጊያ ጉራዴ፡ ጦር፡ ጋሻና አንዳንድ ጠመንጃዎች የያዘው የንጉሡ ጦር ድል እንዲሆን ካደረጉት በርካታ ምክንያቶች ውስጥ አንዱና ዋናው የአህመድ ግራኝ ሠራዊት መድፍና ጠመንጃዎች በታጠቁ የቱርክ፡ ዐረብና የፋርስ ቅጥር ወታደሮች የታገዘ ስለነበር ነው።

ከዚህ በኋላ ቀስ በቀስ የግራኝ ጦር ደቡባዊውን ደጋማ ክፍል በቁጥጥሩ ሥር ሲያደርግ፡ በ1531 ደዋሮና ሸዋ፡ ቀጥሎም ቤተ አምሐራና ላስታ፡ በ1532 ዓ.ም. የተወሰነ የበጌምድርና የትግራይ ክፍል በግራኝ አህመድ እጅ ወደቁ። ምንም እንኳን ክርስቲያኖች ቀስት፡ መጥረቢያና ድንጋይ በመሳሰሉ ኋላቀር መሣሪያዎች ጠንክረው እስከ መጨረሻ ቢዋጉም የእስላሙን ጦር ሊቋቋሙት አልቻሉም። ግራኝና ተከታዮቹ

ድል ስላደረጉ ልብነ ድንግልንና ተከታዮቹን እያሳደዱ ሀገሩን ይወሩት ጀመር። አብያተ ክርስቲያናትንና ገዳማትን እንዲሁም ብዙ መጻሕፍትንና ንዋዩ ቅድሳትን በእሳት አቃጠሉ። የሀገሪቷን ቅርስ ጸመሱ። በየተዋጉበት ቦታ ካህናትንና ክርስቲያኖችን ፈጁ። ንጉሡና ቤተሰቡ እንዲሁም ሠራዊቱ እየተሰደደ ወደ ሰሜን ኢትዮጵያ ክፍል ከዘለቀ በኋላ የአያቶቹ ሀገር ወደሆነውና የሚስቱ የንግሥት ሰብለወንጌል የትውልድ ሥፍራ ወደሆነው ወደ ትግራይ ሔዱ ደብረደዱ ገዳም ገባ። ወራሪውም ጦር ንጉሡን እያሳደደ ሲሔድ በመንገዱ የጋጠሙትን አብያተ ክርስቲያናትንና ገዳማትን አቃጠለ። ሕዝቡ ክርስቲያኑንም ፈጀ። የእስላሙ ሠራዊት በያዛቸው ሥፍራዎች የሚኖረው ሕዝብ ክርስቲያን የነበረውም ምርጫ መስለም ወይም ደግሞ ለሰይፍ መዳረግ ብቻ ነበር። ከዚህም የተነሣ ብዙ ሕዝብ ሰለመ። በተለይም የወሎ ሕዝብ በግድ እንዲሰልም ተደረገ።

አጼ ልብነ ድንግል የአህመድ ግራኝን ሠራዊት መግታት ስለተሳነው በ1532 ዓ.ም. ቤርሙዳዝ የተባለውን የፖርቱጋል ተወላጅ እርዳታ እንዲጠይቅ ወደ ፖርቱጋል ላከው። ነገር ግን፡ የመልእክቱን መልስ ሳያገኝ እየተዋጋ እያፈገፈገ ከመሐል አገር ወደ ሰሜን መሰደድ ግድ ሆነበት። ሲሰደድ የቆየ ንጉሡ ነገሥት የሀገሩን ነፃ መውጣት ለጭያት ሳይታደል ቀርቶ በ1532 ዓ.ም. ደብረደዱ ገዳም ውስጥ እንዳለ ዐረፈ። ዙፋኑንም የዐሥራ ስምንት ዓመት ወጣት የነበረው ልጁ ገላውዴዎስ (1532-1551) ከወረሰው በኋላ ከናቱ ከንግሥት ሰብለ ወንጌል ጋር በመሆን የፖርቱጋልን ንጉሥ እርዳታ እየጠየቀ በቆራጥነት ትግሉን ቀጠለ። ይህም ዘመን በኢትዮጵያ ታሪክ ውስጥ ካለፉት ዘመናት የከፋ ፅልቂት የደረሰበት ዘመን ነበር። በጦርነቱ ምክንያት ብዙ ሕዝብ በመሞቱ የሀገሪቱ ሕዝብ ቁጥር በጣም ተቀነሰ። እርሻዎችም ሳይታረሱ በመቅረታቸው ረጋብና ድህነት ሰፈነ። አብያተ ክርስቲያናት፡ ንዋዩ ቅድሳት፡ ታላላቅ የብራና መጻሕፍትና ልዩ ልዩ ንብረቶች ወደሙ። ባጠቃላይ ምጣኔ ሀብት፡ ባህላዊና፡ ታሪካዊ ሁኔታዎች እንዳልነበሩ ሆኑ። ይህ በእንዲህ እንዳለም ከአብዛኛው የትግራይ፡ የኤርትራና የጉንደር ክፍሎች በስተቀር ይበልጡን የኢትዮጵያ ግዛት በግራኝ እጅ ወድቆ ነበር።

ለረዥም ጊዜ ሲጠበቅ የቆየው የፖርቱጋል የእርዳታ ሰጪ ኃይል

ከበድሰት ዓመት በኋላ በ1532 ዓ.ም. ሐምሌ ወር ምጽዋ ደረሰ = እዚያም በደረሰ ጊዜ የአጼ ገላውዴዎስ ወኪል ባሕረ ነጋሽ ይስሐቅ ሁለት መቶ ወታደሮችን አስከትሎ በመሔድ ከተቀበላቸው በኋላ፡ እየመራ ንግሥት ሰብላ ወንጌል ወዳሰችበት ወደ ደባርዋ አደረሳቸው ። በዚህም ጊዜ ከንግሥት ሰብላ ወንጌል ሠራዊት ጋር ተቀላቀሉ ። የፖርቱጋሎች ጦር ቁጥር አራት መቶ ልዩ ልዩ አዳዲስ መሣሪያ የያዙ ሲሆኑ፡ የሚመሩትም በዝነኛው ሀገር አሳሽ በቫስኮ ዳጋማ ልጅ በክርስቶፈር ዳጋማ ነበር ። ወቅቱም ገና የክረምቱ ወራት መግባቱ ስለነበረ፡ በጉም የተሸፈነው መንገድና በውሃ የተሞሉት ወንዞች ለጉዞ አስቸጋሪዎች ሆነው ነበር ። ቀስ እያሉም በመጓዝ በ1533 ዓ.ም ጥር ወር መጀመሪያ አጋመው ስጥ ሲሰፍሩ የትግራይ ሕዝብ ንግሥቷቷና ፖርቱጋሎች ወደ ሠፈሩበት ሠፈር ይጉርፍ ጀመር ። የአካባቢው ሕዝብም በደስታ ተቀብሎ የሚያስፈልገውን መስተንግዶና ዕርዳታ ሁሉ አደረገላቸው ። ለጦርነቱም ዝግጁ መሆኑን በወኔ ገለጸላቸው ።

ግራኝ አህመድ፡ ይህ ጦር ከገላውዴዎስ ሠራዊት ጋር እንዳይገናኝ ቢጥርም በፖርቱጋሎችና የንግሥቷቷ ሠራዊት በአድዋ አውራጃ በአምባ ስንዶቲ በተደረገው ጦርነት ተሸንፎ በመቁሰሉ በወሳኝ ሆኖ ወደ ዘቡል ሸሽቶ ስለሔደ ዓላማው ሳይሰምርለት ቀረ ። ግራኝም ይህን ባየ ጊዜ በአፋጣኝ ከቱርኮች እርዳታ ጠይቆ 900 የቱርክና የዕረብ ወታደሮች እንዲሁም ብዙ ተጨማሪ መሣሪያና ዐሥር መድፎች ተላክለት ። ግራኝ በዚህ መልክ ኃይሉን ካጠናከረ በኋላ፡ በ1533 ዓ.ም. አሸንጌ ሐይቅ አጠገብ ወፍላ በተባለ ሥፍራ ላይ ለእርዳታ የመጣው የአራት መቶ የፖርቱጋል ወታደርና የንግሥቷቱን ሠራዊት ድል አደረገ ። በዚህ ጦርነት ከፖርቱጋሎቹ ወታደሮች ውስጥ ገሚሶቹና መሪያቸውን ክርስቶፈር ዳጋማ ተማረኩ ። ብዙዎቹም በጦርነቱ ወደቁ ። ክርስቶፈር ዳጋማም በምርኮ ላይ እንደ ተገደለ ተረጋገጠ ። እርሱ ቢሞትም ከንጉሡ እናት ከአቴጌ ሰብላ ወንጌል ጋር የቀሩት ኢትዮጵያውያንና ፖርቱጋሎች ወደ ሰሜን ተጉዘው ከገላውዴዎስ ጋር ለመገናኘት በቁ ። ይህ የእስልምና ሃይማኖት ተከታዮች የተቀዳጁት ድል በንጉሡ ላይ ከፍተኛ ጉዳትና ሰቀቀን አስከተለ ። ቢሆንም ገላውዴዎስ በከፍተኛ አስተዋይነትና ቆራጭነት ቀሪዎቹን ሁለት መቶ የሚሆኑ የፖርቱጋል ወታደሮች እንዲሁም በአብዛኛው ከትግራይና ከሐማሴን እንዲሁም ከበጌምድር ከጉጃ

ምና ከሸዋ የሰበሰባቸውን በጠቅላላ ስምንት ሺህ አግረዋችንና እምስት መቶ ፈረሰኛ ወታደሮችን ይዞ ጣና ሐይቅ አጠገብ ሠፈረ ። የልብ ልብ የተሰማው ግራኝም፡ ይህን ጦር ለመግጠም ዘምቶ በ1535 ዓ.ም. በጣና ሐይቅ አጠገብ ወይና ደጋ ላይ ዐሥራ ሦስት ሺህ የሚሆነውን ጦር ይዞ ወሳኝ የሆነውን ጦርነት ሁለቱም ተፋላሚዎች ገጠሙ ። በዚህ ውጊያ ግራኝ ሲሞት፡ የእስልምና ሃይማኖት ተከታይ ሠራዊቶቹ ቅስጣቸው ስለተሰበረ ብዙዎቹ በጦሩ ሜዳ ላይ እንደቅጠል ረገፉ ። ጥቂቶቹ ብቻ ሸሽተው አመለሱ ። ግራኝና ሠራዊቱ በክርስቲያን ሃይማኖት ተከታዮችና በአብያተ ክርስቲያናት ላይ ያካሄዱት ዘረፋና ጭፍጨፋ አከተመ ። ይኸውም የአቶማን ቱርኮች አሚሮችን በማስታጠቅ ሥልጣን ይዘው በነበሩት በአጼ ገላውዴዎስና በተከታዮቻቸው መካከል ያስረዳል ። አጼ ገላውዴዎስም በአባቱ ዙፋን ላይ ተተክቶ መንግሥቱን በሙሉ ከያዘ በኋላ የተቃጠሉትን አብያተ ክርስቲያናት ማሳነፅና የተዘረፉትን መጻሕፍት ከያሉበት እየፈለገና እያስፈለገ በርከት ባለ ቁጥር እንደገና እንዲጻፉ ከማድረጉም ሌላ እራሱም የተማረና የድርሰት ስጦታም ስለነበረው ከሊቃውንቱ ጋር ሆኖ እያሌ መጻሕፍትን ጽፏል ።

አጼ ገላውዴዎስ ጽኑ ክርስቲያን በመሆኑ በመላ ግዛቱ ክርስትና እንዲሰፍን ጥረት ያደርግ ነበር ። በአህመድ ግራኝ ከፈረሱትና ከተቃጠሉት ታላላቅ አብያተ ክርስቲያናት ውስጥ አብዛኛዎቹን መልሶ አሳድሷቸዋል ። አዳዲሶቹንም አሠርቷል ። በአጼ ገላውዴዎስ ዘመን መንግሥት የካቶሊክን እምነት ለመስበክ “ኢየሱሳውያን” በመባል የሚታወቁ ሚሲዮናውያን ስለመጡ የሮማው ጳጳስ አንድ አጡን ወደ ኢትዮጵያ ልከው ነበር ።

ከዚህ በላይ የአውሮፓ ሊቃውንት የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተ ክርስቲያን የምትመራበትን መሠረት እምነት ለማወቅ ስለፈለጉ ተጽፎ እንዲላክላቸው የጥያቄ መልእክት ወደ አጼ ገላውዴዎስ በጽሑፍ ላኩ ። ንጉሡ ግን፡ ወደ ኢትዮጵያ የመጡትን ሚሲዮናውያን ሳይገብሩና ሳይጉሳቅሉ በመልካም ሁኔታ ተቀብሎ አስቀመጣቸው ። ይሁን እንጂ ንጉሡም ሆነ የኦርቶዶክስ ሃይማኖት ተከታይ ሕዝብ የሚሰፍናውያን መሠረተ እምነት (ዶክትሪን) ተቃዋሚ ቢሆንም ቅሉ፡ ንጉሡ የኢትዮጵያ ትዋህዶ ቤተክርስቲያን የምትመራበትን መሠረተ እምነት (ዶክትሪን) ዝርዝር በጽሑፍ ላከላቸው ። በዚሁም በደረሰው ጽሑፍ የኢትዮጵያ

እርቶዶክስ ቤተክርስቲያንን እምነት እያሞገሰ ጽፏል። ይህንን በማድረግ ተመስግኗል። ታላቅ ደራሲም አሰኝቶታል።

እርሞች ለከብቶቻቸው ግጦሽ ፍለጋ ሲሉ ከደቡብ ኢትዮጵያ ከቦረና አካባቢ ተነሥተው ጥቂት በጥቂት እየፈለሱ ወደ ደቡብ መሐል መምጣት በጀመሩበት ጊዜ በክርስቲያን ሃይማኖት ተከታዮችና በእስልምና ሃይማኖት ተከታዮች መካከል ለዐሥራ አምስት ዓመታት የተካሄደው ውጊያ በፈጠረው መመሳቀል በመጠቀምና አገሪቱ እንደ ተዳከመችና እንደ ተጉላቆለች በማየት በ16ኛው ክፍለ ዘመን መጨረሻ ላይ ከዚህ ቀደም ባልታየ መልክ በብዛት በመጉረፍ አብዛኛውን የኢትዮጵያን ደቡብ ምሥራቅ፣ ማዕከላዊ ደቡብና ወደ ምዕራብ ደጋማ ክፍል ዘልቀው ሰፋፊ የሆኑትን ቦታዎች ያዙ። እዚህ ገላውዴዎስ በግራኝ የተመራ የእስላሞችን ጦር ድል ከነሣ በኋላ፣ ገና እፎይ ሳይል የእርሞ በብዛት መምጣትና ወረራ ወደ አሠጋው ወደ ደቡብ ኢትዮጵያ ፈቱን በማዞር በበለጠ አገሪቱን እንዳያጥለቀልቋት ከነሱም ጋር ውጊያ በማድረግ እንዳይገቡ አገዳቸው። ቀደም ሲል ገብተው የሠፈሩትን ግን፣ ለመንግሥቱ ተገዥዎች ሆነው እንደ ማንኛውም ኢትዮጵያዊ የመንግሥት አሥራት እየከፈሉ በሰላም እንዲኖሩ አደረገ።

ግራኝ አህመድ ቢሞትም፣ ከሞት የተረፉት ጥቂቶች ተከታዮቹና የእህቱ ልጅ የሆነው አሚር ኑር ባለቤቱ ድልወንበራን ይዘው ወደ አፋር ክልል ሸሽተው ገቡ። ከዚያም በግራኝ ሚስት ቀስቃሽነት እስላሞቹ እንደገና በ1551 ዓ.ም. ስለተነሡ፣ እዚህ ገላውዴዎስ እነኝህን ዓመፀኞች ለመደምሰስ በተለያዩ ወቅቶች የጦር አለቆችን እየላከ ድል እያደረገ አባረራቸው። ከዚህም በኋላ በ1552 ዓ.ም. ኑር ሞጃሒድ የሚባል የግራኝ አሕመድ የእህት ልጅ የሐረር አሚር ሆነ (1534-1559) በዚህም ጊዜ የሐረርን (የጀገልን) ግንብ በሰላሠራ በእስላሞች ዘንድ ለሙ ገና ነበር። ግንቡንም ያሠራው በከተማው ውስጥ የሚኖረውን ሕዝብ ከአካባቢው ሊደርስ የሚችለውን ጥቃት ለመከላከል ሲባል ነው። እስላሞችም እንደ ግራኝ ይሆናል ብለው በብዛት ተከተሉት። ኑር ሞጃሒድ የግራኝ ሚስት የነበረችውን ድል ወንበራን ለሚስትነት ጠየቃት። እሷም “የሚቸን የባሌን የግራኝ አሕመድን ደም ተበቅለህ የአዲስ ገላውዴዎስን ራስ ቆርጠህ ታመጣልኝ እንደሆነ ማልልኝና ላግባህ” አለችው። እሱም ይወዳት ስለነበረ ማለፍ አገባት። እሷም በበኩሏ ባላባቶችን ሁሉ በሰ

ሥር ሆነው ለዚህ ጦርነት እንዲተባበሩ እየመከረች ኑርን አደፋፈረችው። ኑር፣ እዚህ ገላውዴዎስን ለመውጋት ታላቅ ዝግጅት አድርጎ ሸዋን ሊወር ስለመጣ ከንጉሡ እንደራሴ ጋር ጦርነት ገጥሞ ተሸንፎ ተመለሰ። ሆኖም ከአምስት ዓመት በኋላ የበለጠ ዝግጅት አድርጎ ሚስቱን ድል ወንበራን አስከትሎ መጥቶ ሸዋን ቆረረ። አዲስ ገላውዴዎስም ጉጃም ሆነው ይህን ወራ በሰሙ ጊዜ ጥቂት ሠራዊት ይዘው በቂጣና በንዴት ተነሣሥተው ወደ ሸዋ መጥተው ከኑርና ከሠራዊቱ ጋር ግንባር ለግንባር ተሰለፉ። መኳንንቶቻቸው ግን “ወቅቱ ዓቢይ ጾም የሚጸምበት ጊዜ በመሆኑና የተከተለንም ሠራዊት ጥቂት ስለሆነ ከፋሲካ በዓል በኋላ ተጨማሪ ሠራዊት አስባስበን ብንዋጋ ይሻላል” ብለው በብዙ ለመኖቸው። እዚህ ገላውዴዎስ ግን “ፋሲካን በሰማይ ከጌታዬ ከኢየሱስ ክርስቶስ ጋር ለመዋል እሻለሁ” ብለው የመኳንንቱን ምክርና ልመና ሳይቀበሉ በመቅረታቸው፣ ዓርብ የሰቅለት ዕለት ጦርነት ገጠመና ከጦርነቱ መሐል ገብተው ሲያዋጉ በመጀመሪያው ቀን በጥይት ተመትተው ሞቱ። እስላሞችም የንጉሡን መሞት ካረጋገጡ በኋላ ራሳቸውን ቆርጠው ወደ ሐረር ወስደው ሰው እንዲያየው ሰቀሉት። ራሳቸውን ግን የንጉሡ አሽከርካሪ ፈልገው ስላገኙት ራሳቸው ወደአሠሩት ወደ ወሎ ተደባበ ማርያም ቤተክርስቲያን ወስደው በክብር ቀበሯቸው። እዚህ ገላውዴዎስ ኢትዮጵያን ለ19 ዓመታት ገዝተው የተወረረችውን ሀገራቸውን መልሰው አቋቁመው ብዙ አብያተ ክርስቲያናትን አሳንፀውና አሳድሰው በተወለዱ በ37 ዓመታቸው ዐረፉ።

አዲስ ክርስቶስ፣ (1599—1624) ዓ.ም. በዘመኑ ሃይማኖታዊ ውዝግብ እንደ ተነሣ ይታወቃል። ይኸውም የእስፓኝ ተወላጅ በሆነው በአቡነ አልፎንሱ መንደዝ የሚመሩ ኢየሱሳውያን በመጡ ጊዜ ንጉሡ በመልካም ሁኔታ ተቀብሎ ዓድዋ አጠገብ ፍሬሞና የተባለውን ቦታ ሰጥቶ አስቀመጣቸው። ንጉሡም የካቶሊክ ሃይማኖት ተከታይ እንዲሆንና በሮም ቤተክርስቲያን ሥር እንዲመራ አሳመኑት። ወደ ካቶሊክነት ከመለወጡም ባሻገር የኦርቶዶክስ ሃይማኖትን እንዲያፈርስና ሕዝቡም እንደገና እንዲጠመቅ ካህናቱም እንደገና ሥርዓተ ቅስና እንዲፈጽሙ እንዲያዝገ ገፋፋት። አዲስ ክርስቶስ የኢትዮጵያ ሕዝብ በሙሉ የካቶሊክን ሃይማኖት እንዲቀበል ለማድረግ በዓዋጅ ባስታወቀ ጊዜ በሕዝቡ በኩል ከፍተኛ ተቃውሞ ገጠመው። ይህ እዲስ የሃይማኖት ሥርዓት ሕዝቡ

የፋሲል ቤተ መንግሥት

እንዲቀበለው በመታወጁ ምክንያት ሕዝቡ በሁለት ወገን ተከፍሎ አዲሱን ሃይማኖት አንቀበልም ያሉት የእርቶዶክስ እምነት ተከታዮች ተሰደዱ ። ብዙዎቹም ተጨፈጨፉ ። ንጉሡም የተቀሰቀሰው ዓመፅ ከተቀጣጠለ አዲሱን እምነት ይቃወም የነበረውን ልጁን ፋሲልን በቀላሉ እንደማይመልሰውና እንደ ማይሆንለት በለዐወቀ የፊተኛውን ዓዋጁን አፍርሶ “ፋሲል ይንገሥ ሃይማኖት ይመለስ” ብሎ እንዲያውጅ ተገደደ ። የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤተክርስቲያን እምነትም ቀድሞ ወደነበረው ክብርና ደረጃ እንዲመለስ በማድረግ ሕዝቡም የቆየውን የአባቶቹን ሃይማኖት እንዲከተልና በዚያ ጸንቶ እንዲኖር መፍቀዱን የሚያበሥር ዓዋጅ አስነገረ ። አጼ ፋሲልም መንግሥቱን ወርሶ እንደ አባቱ በአክሱም ጽዮን ዘውድ ከሚነ በኋላ ከ1624—1659 ድረስ ነግሦዋል ። አጼ ፋሲል የተቀሰቀሰው የእርስ በርስ ጦርነት እንዳይባባስ በመሥጋቱ የካቶሊክ ሚሲዮናውያንን በሙሉ ከኢትዮጵያ አስወጥቶ ለረዥም ጊዜ ጸንቶ የቆየውን መንግሥትና ሃይማኖት ወደ ቀድሞ ሥፍራው እንዲመለስ አደረገ ።

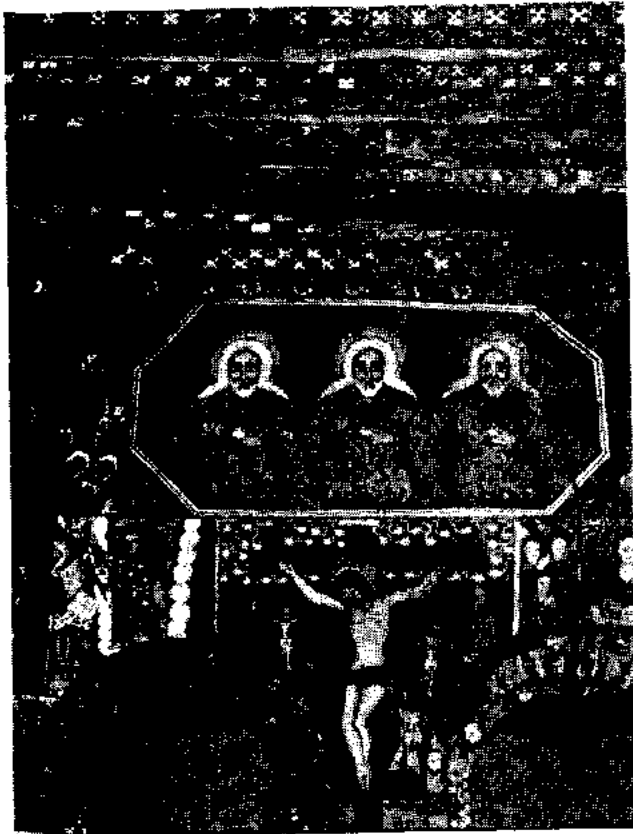
አጼ ፋሲል ወይም ፋሲለደስ በ1627 ዓ.ም. የጉንደርን ከተማ ከቆረቆረ በኋላ በጣም ድንቅ የሆነውን ቤተ መንግሥት አሠርቷል ። በግራኝ የወደመችውን የአክሱም ጽዮን ማርያም ቤተክርስቲያንን እንደ ገና አሳንጿል ። ጉንደር ከሁለት ክፍለ ዘመናት በላይ የኢትዮጵያ መናገሻና የንግድ መናኸሪያ ከተማ ሆና ቆይታለች ።

የጉንደር ከተማ በመቆርቆሩ አጼ ፋሲል በ700 ዓመታት ውስጥ ቋሚ መናገሻ ከተማ የነበረው የመጀመሪያው የኢትዮጵያ ንጉሥ ሆነ ። አጼ ፋሲል ጉንደር ውስጥ ባለ ሦስት ደርብ በጣም ውብና የቀደሙት አባቶች ጥበብ የሚንጸባረቅበት ግንብ አሠርቷል ። በንጉሠ ነገሥቱ ቅጽር ግቢ ውስጥ ከሚገኙት ሕንፃዎች ትልቁና ጉልቶ የሚታየው በስሙ የሚጠራው ግንብ ነው ። በየማዕዘኑ ክብ የግንብ ማማዎችና እንዲሁም በጣሪያውም ላይ አካባቢውን ሀገር ሁሉ የሚያሳይ ትልቅ የግምብ ማማ ይገኛል ። በቀሃ ሸለቆም የአጼ ፋሲል መታጠቢያ (መዋኛ) የሚባለውን ሕንፃ አሻግሮ ለመመልከት የሚያስችል ባለ ሁለት ደርብ ሕንፃ አሠር ቷል ። ከመታጠቢያው አጠገብ ዜቡል የተባለ የንጉሡ ፈረስ መካነ መቃበር ፍርስራሽ ይታያል ።

ከአጼ ፋሲል በኋላ በተከታታይ የነገሡት ነገሥታት የእርሱን አርአያ ተከትለው በዚሁ ቤተመንግሥት ቅጽር ግቢ ውስጥ አነስ አነስ ያሉ ሕንፃዎችን አሠርተዋል ። እነሱም ቀዳማዊ ዮሐንስ (1659—1674)፣ ቀዳማዊ ኢያሱ (1674—1698)፣ ሣልሳዊ ዳዊት (1708—1713)፣ በካፋ (1713—1723)፣ ዳግማዊ ኢያሱ (1723—1747) እና እቴጌ ምንትዋብ በ1742 ናቸው ።

የጉንደሩ የደብረ ብርሃን ሥላሴ ቤተክርስቲያን የተሠራው በቀዳ ግዊ ኢያሱ ዘመነ መንግሥት ነው ። የፊት ለፊቱ ክፍል የውስጥ ግድግዳዎች የሐዲስና የብሉይ ኪዳን ታሪኮች በሚያሳዩ ቅብ ሥዕሎች የተጌጠ ነው ። አጼ ኢያሱ የግብርን አከፋፈል በማሻሻሉና እንዲሁም በዘልማድ በእምባ ወህኒ ታስረው የሚኖሩትን የመሳፍንት ልጆች የኑር ውኔታ በመሻሻሉ “ታላቁ” የሚል መጠሪያ ተሰጥቶታል ። የመሳፍንት ልጆች በተራራ ላይ በሚገኝ እስር/ቤት የሚቀመጡት የሥልጣን ሽኩቻ እንዳይኖር ለማድረግ ነበር ።

በአጼ ኢዮአስ ፡ ዘመነ መንግሥት (1748—1762 ዓ.ም) ራስ የማርያም ባርያው የተባለ የቤጌምድር ገዥ የነበረው በንጉሡ ላይ ዓመፀ ። ንጉሥ ኢዮአስም ጦርነት ለማድረግ ስላለበት የትግራይ ትግርኝንና የስሜን

የጉንደር ደብረ ብርሃን ሥላሴ ቤተክርስቲያን የውስጥ ሥዕል

ገዥ የነበረው ራስ ስሑል ሚካኤልን አብሮት እንዲዘምት ጠራው ። ራስ ስሑል ሚካኤልም ከንጉሡ ጋር ዘምቶ ተዋጋና ራስ የማርያም ባርያው ድል ሆኖ በራስ ስሑል ሚካኤል አሸከሮች እጅ ተማረከ ። ይሁን እንጂ ራስ ስሑል ሚካኤል ንጉሡ ራስ የማርያም ባርያውን እንዲምረው ለመነው ። ነገር ግን ንጉሡ ሳይፈቅድ ቀረና ቆዳውን እየገፈፈ በማሰቃየት እንዲገደል ስላደረገ ራስ ስሑል ሚካኤል በንጉሡ ላይ ተቀየመ ። ንጉሡም የራስ ስሑል ሚካኤል ቂም መያዝ ስላሳሰበው ወደ ግዛቱ ወደ ትግራይ እንዲሔድ አሰናበተው ። ራስ ስሑል ሚካኤል ግን ፡ ትዕዛዙን

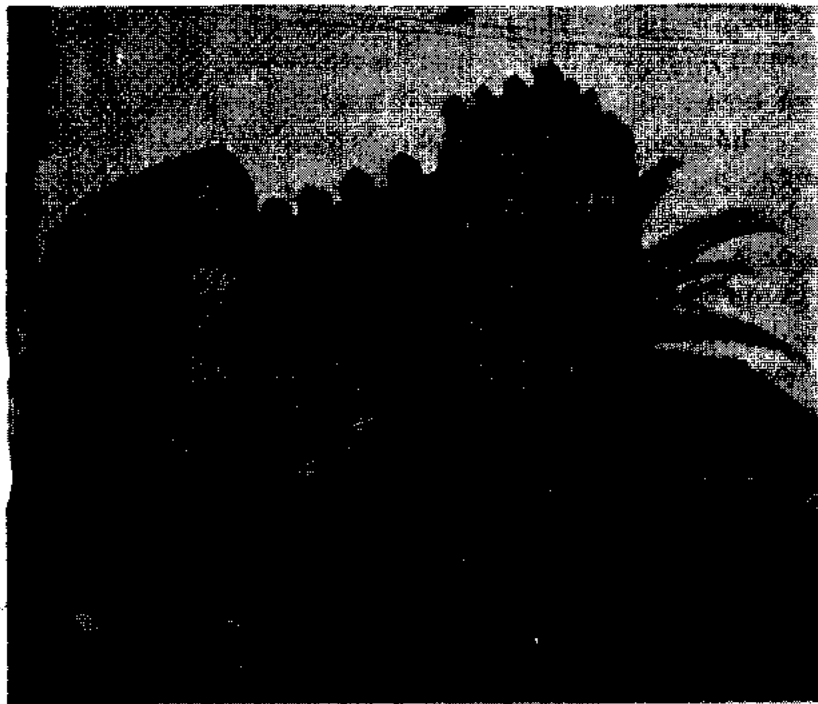
በመጣስ አብሮት ወደ ጉንደር ሔደና “ራስ አዳራሽ” በተባለው ቤቱ ተቀመጠ ። በዚህም ምክንያት ንጉሡና ራስ ሚካኤል ስለ ተቀያየሙ ፡ በመኳንንቱና በመሳፍንቱ መካከል ሰላም የሚነሣ ጉርምርምታ ስላስከተለ ከጥቂት ጊዜ በኋላ ሽማግሌዎች አስታረጁቸው ።

ከዕለታት አንድ ቀን ራስ ስሑል ሚካኤል በሰገነት ተቀምጦ ካንዱ ወዳጁ ጋር ገበጣ በመጫወት ላይ እያለ ንጉሡ ቂሙን አምቆ ኖሮ አጋጣሚው ሲያመች ንጉሡ በርሙጥ በሚባለው ጠመንጃ አስተኮሰበትና አብሮት ይጫወት የነበረውን መኩንን ሲገድል ፡ ራስ ስሑል ሚካኤልን ግን ሳተው ። በዚህም ምክንያት ራስ ሚካኤል ተቆጣና ሠራዊቱን አስከትቶ ከንጉሡ ጋር ይዋጋ ጀመር ። በኋላም የንጉሡ ሠራዊት ምሽግ ይዘው ስላልተበገሩ ፡ ድል ያደረገን እንደሆነ በኋላ ቤተመንግሥቱን ልንሠራው የምንችል ስለሆነ አሁን አቃጥሉት በግለት ትእዛዝ አስተላለፈ ። በዚህ ጊዜ ወታደሮቹ ሲወጡ ጦርነቱን መቀጠል ነው ብሎ ራስ ሚካኤል ለወታደሮቹ ትእዛዝ ስለሰጣቸው ወዲያው ትእዛዙን ተግባራዊ አደረጉት ። የንጉሡ ወታደሮችም ባንድ ፊት እሳት ባንድ ፊት ጦር ስለከበባቸው ድል ሆኑ ። የቀሩት መኳንንቱና ዘመዶቹ የንጉሡን ድል ሕሆን በሰሙ ጊዜ ከያሉበት ጦራቸውን አስከትለው መጡ ። ድሉ ግን አሁንም ለራስ ስሑል ሚካኤል ሆነና ንጉሡ ተግርኮ ታሠረ ። በዚህ ጊዜ የጉንደር ነገሥታት ማዕረግ ተገፈፈ ።

ከዚያ በኋላ ራስ ስሑል ሚካኤል የነገሥታቱ ልጆች አንድ ላይ ወደሚታሠሩበት አምባ ወህኒ ሔዶ የትልቁ ኢያሱን ልጅ አቤቶ ዮሐንስን መርጦ በማምጣት ዮሐንስ 2ኛ አሰኝቶ በኢየሱስ ፋንታ በጉንደር አነገሠው ።

በዚያም ጊዜ ፡ አዲሱ ንጉሥ እስረኛው አጼ ኢየሱስ እንዲፈታው ራስ ስሑል ሚካኤልን ለመነው ። ራስ ሚካኤል ግን አዲሱ ንጉሥ ዮሐንስ 2ኛ በተገኘበት መኳንንቱንና ሊቃውንቱን ሰብስቦ አጼ ኢየሱስ ያደረጉትን ስለምታውቁ ምን ማድረግ እንደሚገባ ፍረዱን ብሎ ስለ ጠየቃቸው ፡ እነሱም ባንድ ድምፅ “ሞት ይገባቸዋል” ብለው ፈረዱባቸው ። በዚህ መሠረት ራስ ስሑል ሚካኤል በ1762 ዓ.ም አጼ ኢየሱስን (በሻሽ አሳንቆ) አስገደለው ።

በንጉሥ ሿሚና ሻሪነቱ የሚታወቀው ኃያሉ ራስ ስሑል ሚካኤል

ራስ ስሐል ሚካኤል ግምብ ጉንደር

ባለሙሉ ሥልጣን በመሆን ለእርሱ አገዛዝ የሚመቹትን ነገሥታት ብቻ እየመረጠ በየጊዜው አንግሞቸዋል ። ራስ ስሐል ሚካኤል በጉንደር ቤተ መንግሥትና በመላ ኢትዮጵያ ባለሙሉ ሥልጣን ስለነበረ በጉንደር ከተማ ሌሎችን የቤተ መንግሥት ሕንፃዎች የሚመስል ያሠራው ውብ ሕንፃ ታድሶ በቤተ መንግሥትነት ያገለግላል ። እሱም ከሌሎቹ የጉንደር ቤተ መንግሥት ራቅ ብሎ የተሠራ ነው ። ራስ ግምብም ተብሎ ይጠራል ።

የስኮትላንዱ ተወላጅ ጀምስ ብሩስ በ1761 ዓ.ም. የአባይን ምንጭ ለመፈለግ ወደ ኢትዮጵያ በመጣ ጊዜ ራስ ስሐል ሚካኤል በቤተ መንግሥቱ ውስጥ ተቀብሎ ካነጋገረው በኋላ የሚያስፈልገውን ሁሉ እርዳታ አድርጎ ጉልታል ። ጀምስ ብሩስ በምጽዋ በኩል ኢትዮጵያ ገብቶ ለሦስት ዓመታት ጉንደር ከተማ ተቀምጧል በዚህም ጊዜ በወቅቱ ስለነበረው ስለ

ኢትዮጵያ ሁኔታና ታሪክ ስለ ራስ ስሐል ሚካኤል ኃይልነትና ሌላም ብዙ ጽኑል ። ወደ ሀገሩ ሲመለስም መዝሙረ ዳዊትን ፣ ክብረ ነገሥትንና ጥንታዊ የሆነውን የሂናክን መጻሕፍት ሰብስቦ ወስዷል ።

በመጨረሻም ራስ ስሐል ሚካኤል ዕድሜያቸው እየገፋና ኃይላቸው እየተቀነሰ ስሕራደ በአቤቶ ወንድወሰን ድል ሆኑ ። ከዚህ በኋላ ቤጌምድር ወደሚባለው የጉንደር ክፍለ ግዛት ሔደው ተቀመጡ ። በኋላም ወደ ዓድዋ ተመልሰው እንዲሔዱ ተፈቅዶላቸው ጠቅላላ የግዛት ዘመናቸውም ትግራይ ትግርኛን 40 ዓመት ፣ መላ ኢትዮጵያን ደግሞ 40 ዓመት በድምሩ 80 ዓመት ገዝተው የዕድሜ ባለጸጋ ከነበሩት ኢትዮጵያውያን አንዱ ስለነበሩ በ130 ዓመታቸው ከዚህ ዓለም በሞት ተለይተዋል ።

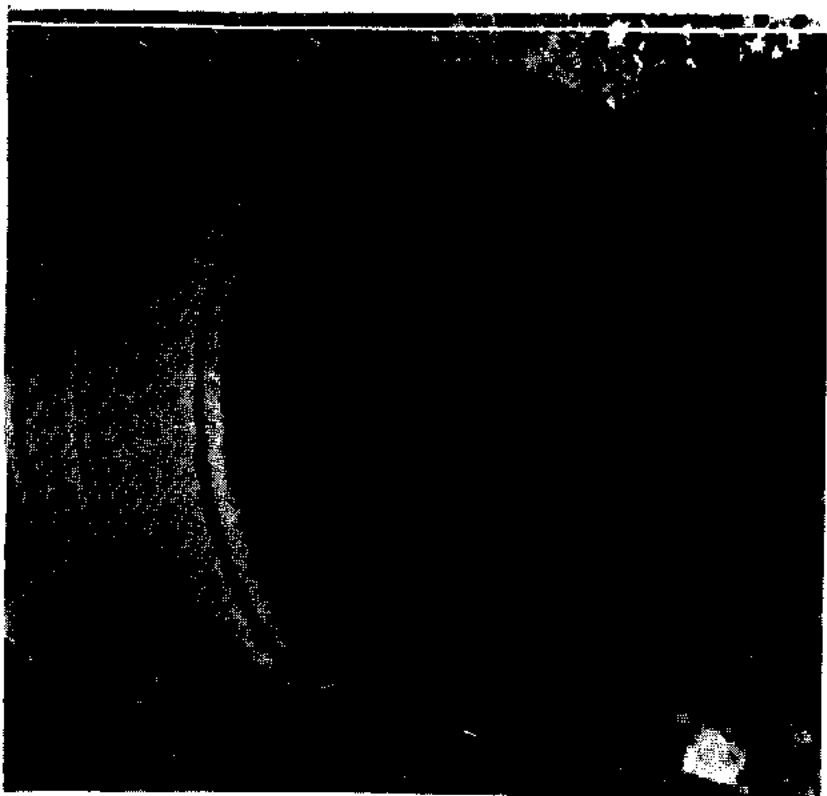
በመጨረሻው በአጼ ተክለጊዮርጊስ ዘመን መንግሥት (1772—1777) ተዳክሞ የነበረው የነገሥታቱ ሥልጣን ፈጽሞ ወደቀ ። መኳንንቱም እንገዛም ብለው ስለከዱት አጼ ተክለጊዮርጊስ መንግሥቱን ለቆ በምንኩስና አክሱም ውስጥ ፈጣሪውን ሲያገለግል ከቆየ በኋላ በዚያው ዐረፈ ። ከዚህ በኋላ ዘመን ነገሥታት ተፈጸመና ዘመን መሳፍንት ቀጠለ ። መሳፍንቱ በዙፋን ለመቀመጥና ዘውድ ለመቀዳጀት የማይገባቸው ሕዝቡም የማይቀበላቸው ስለሆኑ ፣ የነገሥታቱን ታሪክና ክብር ለመጠበቅ በሥልጣናቸው ውስጥ የሚታዘዙ ንጉሦች በየጊዜው አነገሡ ። ሆኖም በዝቅተኛ ንጉሦችና መሳፍንት መካከል በሚደረግ የሥልጣን ሽሚያ ለተከታይ 80 (ሰማንያ) ዓመታት ያህል የተካሄደው ብጥብጥ የተጀመረበት ጊዜ ነበር ። አብዛኛዎቹ ንጉሦች የስም ሥልጣን ብቻ የነበራቸውና ደካማዎች ሲሆኑ ፣ እውነተኛ ገዥዎቹ ግን መሳፍንቱ የሆኑበት ይህ ከራስ ስሐል ሚካኤል እስከ ትንሹ ራስ አሊ ድረስ ያለው ጊዜ (1762—1845) ዘመን መሳፍንት በመባል ይታወቃል ። ይህ የተባለበትም ምክንያት በብሉይ ኪዳን እንደ ተጻፈው ። “በዚያን ዘመን በአሥራሔል ንጉሥ አልነበረም ። ሁሉም ሰው የፈቀደውን ያደርግ ነበር ። (መሳፍንት 21 ፣ 25) የሚለውን ስለሚያስታውስ ነው ።

የነገሥታቱ ዘመን አክትሞ የመሳፍንት ዘመን ከተተካ በኋላ በተከታታይ በርከት ያሉ በስም እንጂ በተግባር ግን ቀድሞ ከነገሡት ነገሥታት ጋር መሳፍንቱ የሚወዳደሩ አልነበሩም ። ይልቁንም በተለያዩ ክፍለ ሀገሮች ሙሉ ሥልጣንና ኃይል የነበራቸው መሳፍንት ብቻ ነበሩ ። ጠንካራ ማዕከላዊ መንግሥትም አልነበረም ። እንደ ምሳሌም ደጃዝማች

ጉሹ ጉጃም ፡ ለመጨረሻ ጊዜ በጉንደር መሳፍንት የሆኑትም ራስ ማርድና ራስ አሊ (1789—1845) በተከታታይ ጉንደርን ይገዙ ነበር ። ትግራይ ትግርኝም ይገዙ የነበሩ ራስ ወልደሥላሴ ፡ (1781—1808) ቀጥለውም ደጃዝማች ሰባጋዲስ (1808—1823) እና ደጃዝማች ውቤ (1823—1845 የተባሉ መሳፍንት ነበሩ ። ወሰን ሰገድ ፡ ንጉሥ ማህለሥላሴ (1806—1839) እንዲሁም ኃይለ መለኮት የተባሉት ሸዋን በተከታታይነት ገዝተዋል ። እነኚህ ሦስቱ የሸዋ መሳፍንት መንዝ ላይ የቀረው የአጼ ልብነ ድንግል ልጅ የአቤቱ ያዕቆብ ልጆች ዘር ናቸው ።

በዚህ የመሳፍንቱ ዘመን መካከል ጉንደር ውስጥ ደምቢያ ከምትባል ትንሽ ወረዳ ከምትገኝ ቋራ በምትባል ሥፍራ ከጸቅተኛው ቤተሰብ የተወለደው ካሣ ኃይሉ ተነሣ ። ቋረኛው ካሣ በነበረው የጦር ታክቲክ ብስለት የተነሣ ባጭር ጊዜ ውስጥ ሊጠናከር ቻለ። ወዲያውም የጉጃሙን ደጃዝማች ጉሹን ፡ የጉንደሩን ራስ አሊን ፡ የሰሜንና የትግራይ ትግራኝን ደጃች ውቤንና የሸዋን ንጉሥ ኃይለመለኮትን ተራ በተራ ድል አደረጋቸው ። ቴዎድሮስ ጀግና ንጉሥ ስለነበረ በዚህ የተነሣ (ከ1845—1860 ዓ.ም.) በነበረው የ15 ዓመት መንግሥት ኢትዮጵያን እንደጥንቱ በአንድ ኃያል ንጉሠ ነገሥት ሥር ተጠቃልላ ለመተዳደር አበቃት ። ካሣ ዘውድ የሚኑት ዳግማዊ ቴዎድሮስ በሚል ስመ ንግሥ ነበር ። ይህም የሆነበት ዋናው ምክንያት “ቴዎድሮስ” የተሰኘ ታላቅ ንጉሥ ነግሦ በሀገሩ ሰላምን ያስፋፋል ፡ ፍርድን ያስተካከላል የሚለው ትንቢት በእርሳቸው ይፈጸማል የሚል እምነት ስለነበር ነው ።

አጼ ቴዎድሮስ ፡ ኢትዮጵያን በዘመናዊ አስተዳደር ለመምራት የጋለ ሐሳብ ነበራቸው ። አንዳንድ አስቸኳይና ጠቃሚ ነገሮች እንደ መንገድ ትየሳና የጦር መሣሪያ ማሠራት ተያይዘውት ስለነበር በመጀመሪያ ጊዜ ሰባስቶፓል በሚባል ስም የሚታወቀውን መድፍ አሠሩ ። ወታደሮቻቸውም በደመወዝ እንዲተዳደሩ የቤተ ክርስቲያን ማደሪያ እንዲቀነስ የማድረግ ሐሳብ አደረባቸው ። አጼ ቴዎድሮስ በ1854 ለእንግሊዝ ንግሥት ቪክቶሪያ ደብዳቤ ቢጽፉም በውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር በተፈጠረው ስሕተት የተነሣ ከንግሥቲቱ መልስ ሳይደርሳቸው ቀረ ። በዚህም የተነሣ አጼ ቴዎድሮስ እንግሊዞች የጠላቶቻቸውን የቱርኮችንና የግብጾችን የመስፋፋት ዓላማ የሚደግፉ ስለመሰላቸው ተቆጥተው ለመበቀል በሀገሪቱ የሚገኘውን የእንግሊዝ ቆንሲልና ሌሎችም አውሮፓውያን

02 ቴዎድሮስ ያወሩት ሰባስቶፓል የሚባለው መድፍ

ካሠሩ በኋላ ፡ ሰድሳ ያህሉን ወደ መቅደላ አመጧቸው። በ1856 ቤተ መንግሥታቸውን መጀመሪያ ከጉንደር ወደ ደብረ ታቦር በመጨረሻም ወደ መቅደላ ምሽግ አዞሩ ። የእንግሊዝ መንግሥትም አውሮፓውያኑን እስረኞቹን ለማስፈታት ከሠላላ ሺህ የሚበልጥ ጦር ከዘመናዊ ትጥቅና ዝግጅት ጋር በመላኩ የአጼ ቴዎድሮስ ኢትዮጵያን አንድ አድርጎ ፡ ሥልጣኔ የማስፋፋት የተቀደሰ ዓላማ ከንቱ ሊሆን ቻለ ። በሚያዝያ ወር መጀመሪያ ላይ በ1860 ዓ.ም ድል ከሆኑ በኋላ በጀኔራል ሮበርት ናፒየር አዝማችነት ለሚመራው የእንግሊዝ ጦር እጃቸውን ከመስጠት ይልቅ ሞትን ስለመረጡ በገዛ እጃቸው የሽጉጣቸውን ጥይት ጠጥተው መቅደላ

ላይ ዐረፉ ፡ እንግሊዞችም ሞተው አገኙዋቸው ።

ቀጥሎም ከ1860—1863 ዓ.ም የላስታው ዋግ ሹም ጉበዜ ፡ ሂሳ አጼ ተክለጊዮርጊስ ተብለው ለሦስት ዓመት ነገሡ ። በንጉሥነታቸውም የሸዋ ፡ የጉጃም ፡ የወሎና የቤጌምድር ገዢዎች አሜን ብለው ሲቀበሉ የትግራይ ገዥ የነበሩት ደጃዝማች ካሣ ምርጫ ግን ፡ ንግሥናቸውን ሳይቀበሉና ሳይበገሩላቸው ቀሩ ። አጼ ተክለ ጊዮርጊስ የደጃዝማች ካሣ እህት የእቴጌ ድንቅነሽ ምርጫ ባል በመሆናቸው ፡ በእማችነታቸው ተኩራርተውና ይገብርልኛል ፡ ንግሥናዬንም ይቀበልልኛል ብለው ነበር ያሰቡት ። ነገር ግን አለመሳካቱን ሲያውቁ አማቻቸው ከሆኑት የቅግራይ ገዥ ደጃዝማች በዝብዝ ካሣ ጋር ዓድዋ ላይ ተዋግተው ሐምሌ-5 ቀን 1863 አጼ ተክለጊዮርጊስ ድል ሆነው ከተማረኩ በኋላ ፡ ብአምባ ሰላማ ዕድሜ ልካቸውን በግዞት መልክ በክብር እንዲቀመጡ ተደረጉ ። ደጃዝማች ካሣ ንጉሥ ተክለ ጊዮርጊስን ድል ካደረጉ በኋላ ፡ “አራተኛ ዮሐንስ” በሚል ስመ መንግሥት ሐምሌ 7 ቀን 1863 ዓድዋ ሥላሴ ላይ ዘውድ ጫኑ ። ከዚህ በኋላ በጥንቱ ሥርዓት መሠረት አክሱም ጽዮን ላይ ንጉሠ ጽዮን ተባሉ ። ቤተመንግሥታቸውም በትግራይ መቀሌ ከተማ ፡ በቤጌምድር ደብረታቦር ከተማ አሠርተው በመኖር መላ ኢትዮጵያን እየቸዘዋወሩ የአገራቸውን ጠረፍ ከውጭ ጠላት አስከብረው ከ1863—1881 ዓ.ም. ነገሡ ። አጼ ዮሐንስ እጅግ መንፈሳዊና እንዲሁም ጀግና ተዋጊ ስለነበሩ “ጦረኛው የቄስ ንጉሥ” ይባሉ ነበር ።

የቱርኮችንና የግብጾችን የተባበረውን ጥቃት በጉንደት ጎዳር 7ቀን 1867 እና በጉራፅ ጥር 30 ቀን 1868 ድል አድርገው ደምስሰውታል ። በተለይም ለሁለተኛው ጊዜ በግብጽ ንጉሥ ልጅ በልዑል ሐሰን የበላይ መሪነት ለወረራ መጥቶ የነበረውን ሐያ ሺህ የግብጽ ጦር ሠራዊት አብዛኛውን ደምስሰው ቀረውን ግን ከልዑል ጋር ማረኩት ። ምርኮኞቹን ምረው ከባሕር አሻገረው ሲያባርሩም “የግብጽ ሠራዊት በጫማውና በእግሩ የሀገሪን መሬት (አፈር) ይዞብኝ እንዳይሒድ ጫማውን አስወልቃ ችሁ እግሩንም እያጠባችሁ ባሕሩን አሻግራችሁ አባሩት” ብለው ለሠራዊታቸው ዓዋጅ በመናገር ዓዋጁ ተግባራዊ እንዲሆን አድርገዋል ።

ዝነኛው ቱርክ ባሻ የጦር መሪያቸውና መረብ ምላሽ (አሁን ኤርትራ) ገዥ የነበሩት የጦር ስልት ዐዋቂና ጀግናው ራስ አሉላ አባ ነጋም መሐዲስቶችን በኩፊት ከሰላ መስከረም 1877 እና ጣሊያኖችን ከምፅዋ

የዐፄ ዮሐንስ 4ኛ ቤተ መንግሥት (መቀለ)

20 ኪ.ሜ በስተደቡብ በምትገኘው ዶጋሊ ላይ ፡ በ1879 ድል አድርገዋቸዋል ።

አጼ ዮሐንስ አራተኛ ፡ እንደ አያቶቻቸው እንደ ራስ ስሑል ሚካኤል ጀግና ተዋጊ ሲሆኑ በተለያዩ ወቅቶች እንዲህ ብለው ነበር ። “ድንበራችን ከቀይ ባሕርና ከዚያም ባሻገር እንደሆነ በመላው ዓለም የታወቀ ነው ። እነሆም እንኝህ ግዛቶችም ሁሌ በኛ ሥር ናቸው ።” እንዲሁም መሬት ለጥተው በሰላም እንዲኖሩ እንግሊዞችና ኢጣሊያኖች ቢጠይቁቸው “ወገኖቼ ካስረከቡኝ የሀገሪን ምድር ቆርሶ ለመስጠት ፍላጎቱም ሆነ መብት የለኝም” ብለው መለሱላቸው ። በሌላም ጊዜ “ጠላትን ከሩቅ የምንመለከተው መሬት ስለሚቀማ ብቻ አይደለም ። በሀገሪ እምነትና ባህልም ላይ ዲቃላ ባህል እንዳይፈጥር ጭምር ነው ። ሀገራችን የምንላት ከምጽዋ እስከ አትባራ ፡ ከበርበራ እስከ ገዳሪፍ ፡ ከጋምቤላ እስከ ከሰላ ያለችውን ኢትዮጵያን ነው ። እንደ ዳዊት በዓይነ ሕሊናዬ እያገላበጥሁ የምደግማት ኢትዮጵያን ሲነኩብኝ ደሜ ይፈላል ።

የሚገዙትን መረት ብቻ ኢትዮጵያ ብለው የሚጠሩ የሀገሪ መኳንንት ከጠባብ ሐሳባቸው ወጥተው እንዲት ታላቅ ኢትዮጵያ መኖሯን ማወቅ አለባቸው” ብለዋል ። በዚህም መሠረት ለአጼ ምኒልክ ከጸፋቸው ደብዳቤዎች ውስጥ አንዱ “ሐረርንና ሌሎችንም ከፍላጎት ሀገሮች እንዲያ ሰባስቡ” የሚል እንደነበር ሐቅ ነው ።

አጼ ዮሐንስ በነገሡበት ዘመን ፣ የሰዊዝ ካናል የተከፈተበትና ለውጭያውያንም አፍሪካን እንደ ቅርጫ ሥጋ የተካፈሉበት ዘመን ስለነበረ ፣ በኢትዮጵያ አንዳንድ የልማት ሥራዎች ከመሥራት ይልቅ ከወራሪዎች መከላከልና የሰላም አየር እንዲተነፍስ የሀገሩን ዳሮችም በር እንዲያስከብር ፣ ምን ጊዜም ቢሆን ከራሱ ማንነት ለሀገሩ ጽህፈት ቅድሚያን እንዲሰጥ ከማንኛውም የሀገር ጠላት እንዲከላከል በዓዋጅ ከማስነገር ባሻገር ለተግባራዊነቱ በግምባር ቀደምትነት በባርካታ የጦር ግንባሮች ራሳቸው እየዘመቱ የጠላትን ቅስም በመሰበር በመጣበት እግሩ እንዲመለስ አደረጉ ። ከራሱንም ለኢትዮጵያ ሲላይ ዳረጉት ፣ ይኸውም ከግብጾች ፣ ከቱርኮች ፣ ከጣሊያኖች ከደርቡሽ ወራሪዎች ጋር ሲተናክ ያለበረኩት 18 ዓመት ሙሉ ሲዋጉ ለተወሰነ አጭር ጊዜ እንኳን እርዳታ ብለው ያረፉበት ጊዜ አልነበረም ። እንደ ጧፍ እየነደዱ የኢትዮጵያ ውስጣዊ ብርሃን እንዳይጨልም በቆራጥነት ተዋግተው ድንበሯን አስከብረዋል ። ቀደም ብለው ከተገለጹት የአጼ ዮሐንስ ምርጥ ንግግሮች በተጨማሪ በመጨረሻ የሚከተሉትን ወርቃማ ሐረጎች ተናግረዋል ።

“ኢትዮጵያ እናትህ ናት ውደዳት

ኢትዮጵያ አገሪህ ናት ጠብቃት

ኢትዮጵያ ሁለመናህ ናት ሙትላት”

አጼ ዮሐንስና የጦር መሪዎቹ ጀግናው ራስ አሉላ ፣ “የኢትዮጵያ የተፈጥሮ ድንበር ቀይ ባሕር ነው” ሲሉ አረገግጠዋል ። የአላት ነበልባሉ አሉላ አባነጋ “ጣሊያን ሰሐጤን የሚገዛው እኔ የርም ገዥ ሆኜ ሰሐድ ነው ፣ ከንዴን አንዴ አቅምሻችዋለሁ ፤ ተመልሰው የመጡ እንደሆነም እደግማችዋለሁ” ማለታቸው ይነገራል ።

በመጋቢት 1 ቀን 1881 አጼ ዮሐንስ መተማ ላይ ከደርቡሾች ጋር ጦርነት እንደገጠመ የጠላት ጦር ተሸንፎ መሸሸ ሲጀምር ድሉ የኢትዮጵያውያን መሆኑ በማያሻማ መልክ ሲለይ በአንድ ውስጠ ዐዋቂ ሰላይ

ጥይት ተመትተው ወደቁ ። በነጋታው መጋቢት 2 ዐረፉ ። ታላቁ መሪዎቹ ተመትተው መውደቃቸውን የተመለከተው የኢትዮጵያ ጀግና ሠራዊት ተደናገጠ ። ድርቡሾችም የአጼ ዮሐንስን መውደቅና መሞት ካረጋገጡ በኋላ ፣ በተደናገጠው ሠራዊት ላይ ጥቃት ለማድረስ የልብ ልብ ተሰማቸው ። ሲባንን የነበረው የደርቡሾ ማህዲስት ሞታቸውን ለማረጋገጥ እንዲችል የአጼ ዮሐንስን አንገት ቆርጠው ወሰዱለት ። አጼ ዮሐንስ ከአረፉ በኋላ ፣ ኢጣሊያኖች ወደ ሐማሲን ደጋማ ቦታ በድፍረት አምርተው አካባቢውንና ዋና ከተማዋን አሥመራንም ጨምሮ ያለተሥዋሚና ጦርነት ለመያዝ ችሉ ። ንጉሥ ምኒልክ ኢጣሊያ ኖች ከመረብ ምላሽ የያዙትንና ኤርትራ ብለው የሠየሙትን ዘፍል በማወቅ ሚያዝያ 25 ቀን 1881 ውጫሌ ላይ ስምምነት ቢፈራረሙም በዚህ ላይረኩ መላ ኢትዮጵያን ለመያዝ የነበራቸውን ሕልም ተጨባጭ ለማድረግ ሚራቸውን በስፋት ቀጠሉ ። ውሉን ውስጠ መርዝ አድርጎ ያዘጋጀው ለረጅም ዓመታት አዲስ አበባ የኖረው አንቶኒሊ ነበር ። ዳግማዊ ምኒልክ ፣ ከ1882—1906 የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ሆኑ ። በዚህም ጊዜ ኢጣሊያኖች ፣ ኢትዮጵያ የኢጣልያ ጥገኛ ሆናለች በማለት መላ አፍሪካን ለመከፋፈል ባደረጉት በበርሊን ጉባዔ መመሪያ መሠረት ለአውሮፓውያን ኃያላን መንግሥታት ማሳሰቢያ አሳለፉ ። ይህንንም ሁኔታ የሚገልጽ ግብጽ የነበረ አንድ የኤርትራ ተወላጅ የሆነው አቶ ገብረ እግዚአብሔር የሚባለው ሀገር ወዳድ ሰው ከጋዚጣ አይቶ ለአጼ ምኒልክ ገለጸላቸው ። የኢጣልያንኛው ቅጅ በተለይ አንቀጽ 17 ላይ ኢትዮጵያ በኢጣልያ የበላይነት የምትተዳደር የሚል እንደሆነ ስለተረጋገጠ እጼ ምኒልክ ስምምነቱን አፍርሰው እንዳልተቀበሉትም ለአውሮፓ መንግሥታት አስገንዘቡ ። በዚህም የተነሳ የካቲት 23 ቀን 1888 ዓ.ም. ከአክሱም 20 ኪ.ሜ. በስተምሥራቅ በሚገኘው ዓድዋ ላይ ዘመናዊ መሣሪያ የታጠቀውን የኢጣሊያን ወራሪ ጦር የኢትዮጵያ ሠራዊት ድል አድርጎ መልሶታል ።

ኢጣልያም መረብ ምላሽን (ኤርትራን) ብቻ ይዛ ለ40 ዓመታት ስትዘጋጅ ቆይታ በ1928 ዓ.ም. ኢትዮጵያን ወግታ ኤርትራንና የኢጣልያ ሰማሊያን እንደ መሸጋገሪያ ተጠቅማ እስከ 1933 ዓ.ም. ለአምስት ዓመታት የኢትዮጵያን ዋና ዋና ከተሞች ለመያዝ ችላ ነበር ።

በዓድዋ ጦርነት ባለቤታቸው እቴጌ ጣይቱ ጀግንነታቸውን ስላስመ

ሰከሩ ከጦርነቱ በኋላ ፡ “ጣይቱ የዓድዋ አርበኛ” የሚል መጠሪያ አግኝተው ነበር ። ዳግማዊ ምኒልክና እቴጌ ጣይቱ የኢትዮጵያ መናገሻ አዲስ አበባ እንድትሆን መርጠው በከተማነት ከቆረቆሯት በኋላ አዲስ አበባ የሚለውን ስም የሰጧት እቴጌ ጣይቱ እንደሆኑ የተረጋገጠ ነው ። ዳግማዊ ምኒልክ በዘመናዊ መሣሪያና በሠለጠነ ወታደር ተጠናክሮ የመጣውን የጣሊያን ጦር በአውሮፓውያን መንግሥታት ባልተጠበቀ መንገድ ድል አድርገውና አሳፍረው መልሰውታል ። ይሁን እንጂ ፡ ለዚህ ታላቅ ድል ታላቁ የጦር መሪ ራስ አሉላ አባነጋ የተሟወቱት ሚና ከፍተኛ ድርሻ አለው ።

በምኒልክ ዘመን መንግሥት የሥልጣኔ ጦራ የሚፈነጥቁ አዳዲስ የአሠራር ሥልቶችና የልማት ሥራዎች በአዲስ አበባ የተጀመረበት ዘመን ነው ። ከነኝህም ውስጥ የፖለቲካ ቴምብር ፡ ቴሌፎን ቴሌግራፍ እገልግሎት ፡ የባንክ አግልግሎት ፡ የገንዘብ ማውጣት ፡ ዘመናዊ ትምህርት ቤትና ሆስፒታል እንዲሁም ከአዲስ አበባ — ጅቡቲ የምድር ባቡር መስመር መከፈት ይገኙበታል ።

ከቀዳማዊ ምኒልክ እስከ ዳግማዊ ምኒልክ ያለው ጊዜ የሦስት ሺህ ዓመታት የዘመን ርቀት ሲኖረው ፡ በዚህም ጊዜ ውስጥ በተከታታይ ባይሆንም የተያያዘ የትውልድ ሐረግ ያላቸው ነገሥታት 233 በኢትዮጵያ ላይ ነግሠዋል ። ከነዚህም በቀር ልጅ ኢያሱ በ(1906—1909) ንግሥት ዘውዲቱ (1909—1922) እንዲሁም እጸ ኃይለ ሥላሴን (1923—1966) ጨምሮ ቁጥራቸው 236 ይደርሳል ። ኢትዮጵያ ነፃ ከሆኑት ሀገሮች ቀደምት የመሆኗን ያህል ይህ ሥርወ መንግሥትም ከብዙ ዘመናት በፊት ሲወርድ ሲዋረድ በመምጣቱ ፡ በዓለም ውስጥ የሚወዳደሯት ሀገሮች በጣም ጥቂት ናቸው ። ታሪካችን በሦስት ሺህ ዓመታት የተወሰነ አይደለም ። ከአምስት ሺህ በላይ እንደሚሆን አንዳንድ የታሪክ መረጃዎች ይጠቁማሉ ። ኢትዮጵያ ከንግሥተ ሳባ ጀምሮ አንድነቷን ጠብቃ ነጻነቷን አስከብራ የቆየች ሲሆን ፡ ጥንታዊው የአክሱም መንግሥት ሥልጣኔ ለዛሬው እድገት መሠረት ሆኖ እያገለገለ ይገኛል ። ይህም በየጊዜው በኢትዮጵያ ዜና በተደጋጋሚ የሚነገርላት ከሦስት ሺህ ዓመታት በላይ በአንድ መንግሥት ጥላ ሥር የቆየችና ከፍተኛ ሥልጣኔ የነበራት ሀገር መሆኗን ነው ።

ኢትዮጵያዊው ፈላስፋ ዘርዓ ያዕቆብ

የኢትዮጵያ ሥልጣኔ መሠረት የተጣለው በአክሱም ዘመን መንግሥት ነው ። ፊደላት ፡ ቅርጾችና ባርካታ የሥነ ጥበብ ሥራዎች ሁሉ የአክሱም ሥልጣኔ ውጤቶች ናቸው ። በቀዳማዊ ምኒልክ ዘመን የአሪት እምነት (የአይሁድ ሃይማኖት እምነት) ሰፍኖ የቆየ ሲሆን ፡ የክርስትና ሃይማኖት እምነት የተሰፋፋው በአብርሃ ወለጽብሐ ዘመን መንግሥት በአራተኛው ክፍለ ዘመን ነው ። አክሱም የተለያዩ የኢትዮጵያ ነገሥታት ገንዘቦቻቸው ፡ እንዲሁም ሐውልቶችንና ታሪካዊ የሥነ ጥበብ ሥራዎቻቸውን የሚያካትቱ መለያ ምልክቶቻቸውን ትተው ያልፋባት ታሪካዊት የኢትዮጵያ መናገሻ ከተማ ናት ። አክሱም በብሉይ ኪዳንና በሐዲስ ኪዳን ተቀድሳ የኖረች የኢትዮጵያ ነገሥታት ታላላቅ የሥራ ውጤቶች የተከናወኑት ነዋሪ ታሪክ ያላት ከተማ ናት ።

የአክሱም መንግሥት ቋንቋ ፡ የንግግርና የሥነ ጽሑፍ ቋንቋ ስለነበረ በከፍተኛ የሥነ ጥበብ ውጤቱ በተራቀቀው ሥነ ጽሑፍ ፡ በሃይማኖቱ በሀብቱ ፡ በትምህርቱና በገናና ሥልጣኔው የተነሣ ዝነኛ ነበር ። አክሱም “ሕግ ይወጽዕ እም ጽዮን” “ሕግ ከጽዮን ይወጣል” እንደ ተባለው ሕግ አውጭዎች ፡ የሥነ ጽሑፍ ሰዎች ፡ ሠዓሊዎች ፡ የሥነ—ሕንፃ ጠቢባን ፡ ፈላስፋዎች ፡ እንዲሁም ጀግና መርከበኞችና ተዋጊዎች በብዛት የፈለቁባት ከተማ ነበረች ። በዘመኑ ገናና ከነበሩት አራት ኃያላን መንግሥታት መካከል ፡ ማለትም ከፋርስ ፡ ከሮምና ከቻይና እኩል ትቆጠር ነበር ። ነገር ግን ፡ የዚህን ሥልጣኔ ዝርዝር የጠቢባኑንና የፈላስፋዊንም ሥራ የሚገልጽ የጽሑፍ ቅርስ በተለያዩ ወረራዎችና ጦርነቶች ስለወደመ የጽሑፍ ቅርስ ለማግኘት አልተቻለም ። በጽሑፍ የሠፈሩት ዝርዝር ሁኔታዎችና የሥነ ጽሑፍ ሥራዎች አብዛኛውን ጊዜ የሚቀመጡት በአድባራትና በገዳማት ውስጥ ነበር ። ስለሆነም ጦርነትና ሁከት በሚነሣበት ጊዜ አብዛኞቹ መጻሕፍት በክብር ከተቀመጡበት ሥፍራ ተመዝብረውና ተቃጥለው ጠፍተዋል ። ሀገሪቱን በየጊዜው ባናወጧት ጦርነቶችና ሁከቶች የተነሣ ከሺህ ዓመታት በፊት የተፈጸሙትን ዝርዝር ሁኔታዎች ማግኘት ቀርቶ ከቅርብ ዓመታት ወዲህ ያሉት

እንኳ በቅደም ተከተል ተመዝግበው ሰላልተቀመጡ የተሟላ የታሪክ ማስታወሻ ለማግኘት ያዳግታል ።

ከፍ ብሎ እንደ ተጠቀሰው በኢትዮጵያ ውስጥ ጠቢባንና ፈላስፎች ቢኖሩም ፍልስፍናቸውን የሚገልጽ ጽሑፍ አልተገኘም ። ይሁን እንጂ ከብዙዎቹ ጠቢባንና ፈላስፎች መካከል ዘርዓ ያዕቆብ የተባለው አክሱ ማዊ ፈላስፋ ውጤት ፍልስፍናው በጽሑፍ ሠፍሮ በመገኘቱ ለተመራማሪዎች መልካም በር እንደ ከፈተ የተረጋገጠ ነው ። የዚህን ፈላስፋ የፍልስፍና ሥራ በመጠኑም ቢሆን ቀንጨብ አድርጌ አቅርቧል።

ይኸውም የፍልስፍና መጽሐፍ በራሱ በዘርዓ ያዕቆብ እጅ በግዕዝ ቋንቋ የተጻፈው ነው ። በዚህ ጽሑፍ መሠረት ኢትዮጵያዊው ፈላስፋ ነሐሴ 25 ቀን 1592 ዓ/ም በአክሱም ከተማ ተወለደ ። ዘርዓ ያዕቆብ የክርስትና ስሙ ሲሆን ፣ የዓለም መጠሪያ ስሙ ግን ወርቀ ነበር። ወላጆቹ ከካህናት ወገን ቢሆኑም በግብርና የሚተዳደሩ ነበሩ ። ዕድሜው ለትምህርት እንደ ደረሰ ወርቀ በዘመኑ ልማድ መሠረት ወደ ቤተክህነት ትምህርት ቤት ተልኮ ከፈደል እስከ ዳዊት ያለውን ትምህርት አጠናቅቆ የዚህ ትምህርቱን ጀመረ ። ነገር ግን ድምፁ ለዚህ የሚሰማሚ ስላልነበር በዚሁ ቀበሳጭቶ የቅዱስ መጽሐፍ ትርጓሜን ለማጥናት ወደ ሌላ ትምህርት ቤት ሔደ ። በዚሁም ሥፍራ ሰዋሰው ፣ ቅኔና የቅዱሳት መጽሐፍትን ትርጓሜ በማጥናትና በመመራመር በሥር ዓመታት ቆየ ። ለማጥናት የተነሣበትን በቅደም ተከተል ተመራምሮ ካጠናቀቀ በኋላ የመመራመር ፍላጎቱ እየቀጠለ በመሔዱ ሌት ተቀን ከምርምር ጓዳ ሳይወጣ መፈላሰፉን ቀጠለ ።

ከትትሉና ምርምሩ አእምሮውን እየሳለ የጥበብንና የፍልስፍናን መንገድ እንዲከተል ገፋፋው ። ከዚያም ዘርዓ ያዕቆብ ትርጓሜ መጻሕፍትን ያስተምር ጀመር ። አራት ዓመታት ያህል ዕውቀቱን ሲያካፍል ቆየ። ይሁን እንጂ ዘመኑ በካቶሊኮችና በእርቶዶክሶች መካከል የሃይማኖት ክርክር የተነሣበት ወቅት ስለነበረ ፣ የእርቶዶክስ ሃይማኖት አማኞች በካቶሊክ ሃይማኖት ተከታዮች ይጨፈጩ ስለነበር የትውልድ ሀገራቸውን ጥለው ይሰደዱ ጀመር ። ይህም ሊሆን የቻለው የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት የነበሩት አጼ ሱስንዮስ ከእርቶዶክስ ሃይማኖት አማኝነት ወደ ካቶሊክ ሃይማኖት አማኝነት ስለተለወጡና ካቶሊኮችም ከንጉሡ ጋር ወግነው የእርቶዶክስ ሃይማኖት ተከታዮችን ያሳድዱ ስለነበር ነው ።

በዚህ ወቅት ዘርዓ ያዕቆብ ከሁለቱም ወገን ሳይሆን የክርስትናን ሃይማኖት ማስተማሩን ቀጠለ ። ድርጊቱ ግን ከድጋፍ ይልቅ የሌሎች መምህራን ተቃውሞን አስነሣበት ። ፈላስፋው ብልህና የጥበብ ሰው ከመሆኑም በላይ አስተሳሰቡ የላቀና የጠለቀ ስለነበር ወዳጆቹም ሳይቀሩ በቅናት ተነሡበት ። በንጉሥ ሱስንዮስ ዘንድ ተደማጭነት የነበረው ወልደ ዮሐንስ የተባለ ሰው ዘርዓ ያዕቆብን የካቶሊክ እምነት ጠላት ነው በማለት ከሰሰው ። በዚህም የተነሣ ዘርዓ ያዕቆብ ከተወለደበት ፣ ካደገበትና ካስተማረበት መንደርና አካባቢ ተሰዶ ከቦታ ቦታ እየተንከራ ተተ የሥቃይ ኑሮ ይኖር ጀመር ። ሊቃውንቱ በቅናትና በምቀኝነት ያሳድዱት ጀመር ። “ነቢይ በሀገሩ አይከበርም” እንደሚባለው ፣ ይህ ታላቅ ፈላስፋ ሥቃይና መከራ ሲበዛበት ተከዜ ወንዝ አጠገብ በሚገኝ ዋሻ ጥቂት ቀናት ከቆየ በኋላ ወደ ሸዋ ለመሔድ አቅዶ ሌት ተቀን ሲጓዝ ሰው የሌለበት ጭው ያለ በረሃ ደረሰ ። በዚህ ሥፍራ ከአንድ ገደል በታች ጥሩ ዋሻ ስለአገኘ ሁለት ዓመታት ሙሉ ተፈጥሮ የለገሰችውን እየተመገበ ተገልሎ በጽሞና ፍልስፍናውን በጥልቀትና በስፋት ሲመራምር ቆየ ። ከዚያም በጊዜው በሥነ ጽሑፍ ቋንቋ ፍልስፍናውን በጽሑፍ አሠፈረ ። ፍልስፍናውም ከዚህ በታች በሠፈሩት ዋና ዋና ነጥቦች ላይ የተመሠረተ ነበር ።

1. አንድ አምላክ እንዳለና ይህም አምላክ ሁሉን ነገር እንደ ፈጠረ።
2. የአንድ ሀገር ልጆች የአንድ እናት ልጆች በሃይማኖት መከፋፈልና አንዱ ሌላውን ማውገዝ ፣ ማሳደድ ፣ ማጥላላት አስፈላጊ እንዳልሆነ ፣
3. ማንኛውም ሰው እኩል እንደ ተፈጠረ በእግዚአብሔር ፈትም እኩል እንደሆነ ፤
4. የሰው ዘር በዚህ ዓለም በሰላምና በአንድነት ለመኖር ደንቦችና ሥርዓቶች እንደሚያስፈልጉት ፤
5. የሰው ልጅ የሚያስብበት አዕምሮ ስላለው ፣ ሁሉንም ነገር እንደተገኘ መቀበል ሳይሆን በግሉ እውነቱን መርምሮ ማግኘት እንዳለበት።
6. ዘርዓ ያዕቆብ የሰው ልጅ ዘር እንዳይጠፋ ወንድና ሴት በጋብቻ ተጣምረው መኖራቸውን አጥብቆ የሚያምን በመሆኑ የድንግልናን ኑሮ ያወግዝ ነበር ። ሴቶች በወንዶች መጨቆናቸውንም እንዲሁ ይቃወም ነበር ።

በሃይማኖት የተነሣ ይፈጸም የነበረው ማሳደድ ቀንስ ሲል ዘርዓ ያዕቆብም ከተደበቀበት ዋሻ ወጥቶ ኑሮውን የሚመሠርትበት ቦታ ለመፈለግ እሰበና በመጀመሪያ ወደ አምሐራ ሀገር ሔዶ ቀጥሎም ወደ ቤጊምድር ጉንደር ውስጥ እንፍራዝ ወደ ተባለው ሥፍራ ሔዶ በዚያ አቶ ሀብቱ የተባለ ባለጸጋ ሰው ዘንድ ተቀጠረ ። አቶ ሀብቱ የዘርዓ ያዕቆብ ተሰጥዎና የጽሑፍ ችሎታ ሰፊና ጥልቅ ዕውቀት በመመልከት እየተደነቀ እንደ ማንኛውም ተራ ተቀጣሪ ሠራተኛ ሳያንጓጥጠውና ሳያስቀይመው አስጠግቶ በእንክብካቤ ያኖረው ጀመር ። ዘርዓ ያዕቆብ መዝሙረ ዳዊትን ከጸፈለት አቶ ሀብቱ ተገቢውን ዋጋ ሊከፍል እንደሚችል ጠይቁው ። ዘርዓ ያዕቆብም በነገሩ ተስማማ ። በዚህ ዐይነትኛ ምክንያት በሁለቱ ሰዎች መካከል በሕይወት ዘመናቸው ሁሉ ጸንቶ የሚኖር ወዳጅነት ተመሠረተ ። ከዚህ በኋላ የአቶ ሀብቱን ልጆች ማስተማር ጀመረ ። የአቶ ሀብቱንም ልጆች በማስተማር ከሚያገኘው ገንዘብ ሌላ ማለሰቦች መዝሙረ ዳዊትን በመጻፍ ገንዘብ ያጠራቅም ነበር ። በዚህ ዓይነት መንገድ መጠነኛ ሀብት ካከማቸ በኋላ ሚስት አግብቶ ቤተሰብ ለመመሥረት ቆረጠ ። ፈላጊው ሚስትን ፍለጋ ሩት ቦታ ሳይሔድ ምግቡን የምታቀርብለትን ሂሩት የተባለች የአቶ ሀብቱን አገልጋይ ለማግባት ወሰነ ። ሂሩት ቆንጆ ባትሆንም ብልህነትና ምግባረ ሠናይን የታደለች ልጅ ነበረች ። ዘርዓ ያዕቆብም ከዕለታት አንድ ቀን ወደ አቶ ሀብቱ ዘንድ ቀርቦ “እስከ ዛሬ ድረስ እንደ መነኩሴ ሆኜ ለመኖር ብገደድም አሁን የጭንቀቱ ጊዜ በማለፉ ትዳር ለመመሥረት አስቤአለሁና መልካም ፈቃድም ሆኖ አገልጋይዎን ሂሩትን ለሚስትነት ይሰጡኝ” ብሎ ያለም ንም ፍርሃት ጠየቀው ። አቶ ሀብቱም በጥያቄው ምንም ቅር ሳይሰኝ ከአሁን ጀምሮ የኔ ሳትሆን ያንተ ባርያ ናት በማለት መስማማቱን ገለጸለት ። ዘርዓ ያዕቆብም እሷም ባርያ እሱም ጌታዋ እንደሆነ በመናገሩ ስላልተደሰተ “ወንድም ሆነ ሴት እኩል ስለተፈጠሩ ፣ በጋብቻም በሥጋም በመንፈስም በንብረትም በመተሳሰራቸው እንዲሁ በእኩልነት መኖር እንዳለባቸው አብራርቶ ጌታና ባርያ ልንላቸው አይገባንም” ብሎ ገለጸለት ። በአነጋገሩ የባርነትና የሴቶች ጭቆናን ተቃዋሚ መሆኑን በግልጽ አስመሰከረ ።

አገልጋይዋም አቶ ሀብቱና ዘርዓ ያዕቆብ ወዳሉበት ተጠርታ ከመጣች በኋላ ፣ ዘርዓ ያዕቆብን ልታገባው ፈቃደኛ እንደሆነች ተጠየ

ቀች ። እሷም በበኩሏ ይህ የአሳዳሪዋ ፈቃድ እንደሆነ ገለጸች ። አቶ ሀብቱ በአዎንታ በመለሰላት ጊዜ “ከአንተ የተሻለ ሰው ከወዴት አገኛለሁ” በማለት መስማማቷን ገለጸች ። ከዚያም ዘርዓ ያዕቆብ ለአቶ ሀብቱ “አባታችን ሆይ ባርከን” አለው ። አቶ ሀብቱም “እግዚአብሔር ይባርካችሁ ፣ እግዚአብሔር ይጠብቃችሁ ፣ ረጅም ዕድሜና ጤና ፣ ደስታና ብልጽግና ይስጣችሁ ። ከዚህ ዓለም ጥሪት ጋር ልጆች ይሰጣችሁ” ብሎ መርቆ እንዲጋቡ ፈቀደላቸው ።

ከተጋቡ በኋላ ሂሩት ደስታዋ እጅግ የበዛ ሆነ ። ዘርዓ ያዕቆብንም ከልቧ ታፈቅረው ጀመር ። በጌታዋ ቤት በንቀት የምትታይና ተራ አገልጋይ ነበረች ። ፍቅር ሰጥታ ፍቅር የምታገኝ አይመስላትም ነበር ። አሁን ግን ፣ ለባሏ ሙሉ ፍቅሯን ሰጠችው ። እሱም ለፍቅሯ አጸፋውን በመስጠት በተቻለው ሁሉ ሊያስደስታት ይጥር ነበር ። በፍቅር ላይ ከተመሠረተ ትዳር የበለጠ ነገር እንደሌለ ሁልጊዜ በማሰብ ኑሮአቸው ሰላምና ደስታ የሰፈነበት ሆነ ።

ዘርዓ ያዕቆብ ትዳርን ከመሠረተ በኋላ ቀድሞ በተሰደደ ጊዜ ይዞት ከነበረው ሦስት ወቄት ወርቅ የተረፈውንና በማስተማርና መዝሙረ ዳዊትን በመጻፍ ባገኘው ገንዘብ የገዛቸውን ከብቶች ይዞ ከአቶ ሀብቱ ቤት አቅራቢያ የራሱን ጉጂ ሠራ ።

ከዚያም ከሚስቱ ጋር በፍቅር ይኖር ጀመር ። እሱ የተለመደውን የማስተማርና የጽሕፈት ሥራውን እየሠራ ሲኖር ፣ እሷም ትፈትል ነበር ። ሕይወታቸውን በሰላምና በደስታ ሲመሩ እራት ዓመት ሙሉ ከቆዩ በኋላ ፣ ጥቅምት 11 ቀን 1661 ዓ/ም ሂሩት ወንድ ልጅ ወለደችለትና ደስታው ከመጠን ያለፈ ሆነ ። ልጇንም በአያቱ ስም በጸጋ ሲል ጠራው ። ከሦስት ዓመታት በኋላ ለሃይማኖቱ ጠብ መንሥኤና ቆስቋሽ የነበረው ሮማዊ ቄስ አባ አልፎንሱስ ማንዴዝ ከሀገር ሲባረር የሱ ወገንና ተከታዮች የነበሩትም በቀል እንዳይፈጸምባቸው ፈርተው ሽሽት ጀመሩ ። ቀደም ሲል በካቶሊክ እምነት ተከታዮች ይጨፈጩና አገር ጥለው ቁርባን ጠቅልለው ይሰደዱ የነበሩት ከየስፍራው ሲጠሩና ፣ የኦርቶዶክስ እምነት ተከታዮች ከተወለዱበትና ካደጉበት ለቁም ነገር ከደረሱበት አካባቢ እየለቀቁ መምህራንም ከያሉበት በሻማ ይፈለጉ ጀመር ። የዘርዓ ያዕቆብ ዘመዶችም ተሰዶ ወደሚኖርበት ሥፍራ ወጥተው ያሳድዱት የነበሩት ጠላቶቹ እንደ ወደቁና ሥልጣንን የያዙት ወዳጆቹ መሆናቸውን

በመግለጽ ወደ አክሱም እንዲመለስና መጻሕፍት የማስተማር ሥራውን እንዲቀጥል ለመኑት ፡ ዘርዓ ያዕቆብ ግን ፡ አቶ ሀብቱን ፡ ሚስቱንና ልጆቹን ትቶ ለመሔድ እንደማይፈልግና ወዳጅም ሆነ ጠላት እንደሌለው ገለጸላቸው ፡ ዘመዶቹ ሰላምን አየተመኘላቸው በሐሳቡ የጸና መሆኑንና እንደማይመለስም ገለጸላቸው።

ብዙም ሳይቆይ ፡ ድሮ የካቶሊክ እምነት ተከታይና የካቶሊኮች ወገን ሆኖ ዘርዓ ያዕቆብን ለስደት ያበቃው ወልደ ዮሐንስ የተባለ ሰው እንደነበር ቀደም ሲል ተገልጿል ፡ ሥልጣኑ በእርቶዶክስ ሃይማኖት ተከታዮች ላይ መሆኑን ሲያውቅ ደግሞ ወዲያውኑ ሐሳቡን በመቀየር “የእርቶዶክስ ሃይማኖት ተከታይ ሆኛለሁ ፡ ለእርቶዶክስ ሃይማኖት መስፋፋት ቆሟልሁ” በማለት መሥመሩን አስተካከለ ፡ ይህ ወላዊና ለጥቅም ራሱን የሸጠ ግለሰብ ዘርዓ ያዕቆብ በሰላም እንደሚኖር ሰምቶ መጀመሪያ ለእንፍራዙ ገዢ ዘርዓ ያዕቆብ የካቶሊኮችን እምነት ያስተምራል በማለት ነገረው ፡ ቀጥሎም ለንጉሡ ለአጼ ፋሲል አመለከተ። ዘርዓ ያዕቆብም ይህ ስብቀት በሱ ላይ እንደ ተነገረ ሰምቶ በጣም አዝና ወደ እግዚአብሔር ይጸልይ ጀመር ፡ አሳባቂው ወልደ ዮሐንስ ባስመሳይ ባሕርይው እንደምንም ተሽሎክልኮ ወደ አጼ ፋሲል ለመቅረብ በመቻሉ የተነሣ በጉንደር ውስጥ ደምቢያ ለሚገኙ አብያተ ክርስቲያናት ሹምና አለቃ ለመሆን በቅቶ ነበር ፡ ነገር ግን ፡ ሕዝቡ የተንኮል ሥራውን ያውቅ ስለነበር በአጭር ጊዜ ውስጥ ገዳዮቹ ሳይታወቁ እቤቱ ውስጥ ተገድሎ ተገኘ ፡ በዚህ በረከስ ሕይወቱ ሌሎችን ለመጣል ያጠመደው ወጥመድ ሳይዝለት ተዋርዶና ገዳዩ ሳይታወቅ ደሙ ደመ ክልብ ሆኖ ቀረ ፡

ዘርዓ ያዕቆብ ፍልስፍናውን በደቀመዝሙሩ በወልደ ሕይወት ልብ ካሳደረ በኋላ በዘጠና ሦስት ዓመቱ በ1685 ዓ/ም ከዚህ ዓለም ብሞት ተለየ።

ወልደ ሕይወት ከአቶ ሀብቱ ልጆች መካከል አንዱ ነበር ፡ የመጠሪያ ስሙ (ዓለማዊ ስሙ) ምትኩ ሲሆን ፡ ወልደ ሕይወት የክርስትና ስሙ ነበር። ከሕፃንነቱ ጀምሮ ሰዋስው ፡ ቅኔና የመጻሕፍትን ትርጓሜ ከዘርዓ ያዕቆብ ያጠና ሲሆን ፡ የፈላስፋውን ሙሉ ዕውቀት ለአምሳ ዘጠኝ ዓመታት ሲከታተል የኖረ ነበር ፡ ወልደ ሕይወት ትምህርትን የመቀበል አእምሮና ብሩህ ልቦና ስለነበረው የመምህሩን ፈለግ በመከተል ብልህ ተማራማሪ ሆነ ፡

ወልደ ሕይወት ያደገበትን አካባቢና ቀዬ ለመልቀቅ እንደ ተገደ ደው እንደ ዘርዓ ያዕቆብ ሳይሆን ፡ በትውልድ ሥፍራው በእንፍራዝ በሰላምና በተረጋጋ መንፈስ ፍልስፍናውን ሊያዳብር ቻለ ፡ የወልደ ሕይወት ምርምር ያተኮረው በሥነ ምግባርና በሃይማኖት ጉዳዮች ሲሆን ፡ ሕግና ፍርድ የተፈጥሮ ምንነትን መመራመር ፡ ወላጆችን ማክበርና የዘርዓ ያዕቆብን ፍልስፍና ማስተማርን ያካተተ ነበር ፡ ይህ የዘርዓ ያዕቆብ ደቀመዝሙር የብዙ ዘመን ተግባሩን አጠናቆ በሽምግልና ሞተ ፡

የዘርዓ ያዕቆብ ፍልስፍናና የወልደ ሕይወት ጥልቅ ምርምር በዓለም ደምቀው ከሚታዩትና በየጊዜውም ከተነሡት ታላላቅ ፈላስፋዎች ዓምድ ውስጥ መግባት የሚገባቸው ናቸው ፡ የእነዚህ ሊቃውንት የሥራ ውጤት በዚህ በተቀነሰበ አገላለጽ የሚካተት አይደለም ፡ ለተማራማሪዎች ፍንጭ ለመስጠትና ጥልቅ ምርምርና ጥናት በማድረግ ሥራዎቻቸው በጽሑፍ እንዲሰፍሩ ለማነሣሣት ይረዳ ይሆናል በሚል ከቅን ልቦና የመነሳሳት አስተሳሰብ ነበር ፡ የተዳፈነ እሳት ገለጥ ፡ ገለጥ ተደርጎ ማቀጣጠያ ከተጨመረበት መያያዙ ግልጽ ስለሆነ ከፍተኛ ችሎታና በቂ ዕውቀት ያላቸው ምሁራንም በአእምሮአቸው የታመቀውን ዕውቀት አውጥተው በጽሑፍ ለዘመኑና ለተከታዩ ትውልድ እንዲያስተላልፉ ለመጋበዝ ያህል የቀረበ አጭር ጥናት መሆኑን ለመገለጽ እወዳለሁ ፡ ከዚች አጭር ጽሑፍ በተለይም ከፈላስፋው ዘርዓ ያዕቆብ የምናገኘው ትምህርት እኛ ኢትዮጵያውያን ለግል ጥቅም ስንል ሰብቅንና ተንኮልን ፡ ምቀኝነትንና ራስ መውደድን ፡ በሃይማኖት ተለያይቶ መራከትን ትተን ለጋራ ጥቅም በአንድነት መሥራት እንዳለብን ነው ፡

ከአክሱማውያን የተወረሰ ሥልጣኔ

የአክሱም መንግሥት እየተዳከመ ሔዶ በመጨረሻም አከተመ ። ቢሆንም ቅሉ የዚህ ሥልጣኔ ቅርሶች በዛሬይቷ ኢትዮጵያ ከትውልድ ወደ ትውልድ እየተላለፉ ናቸው ። አብዛኛዎቹ የኢትዮጵያውያን የዕለት ተዕለት ተግባሮች መሠረታቸው የተገኘው ከአክሱማውያን ሥልጣኔ ነው። ከአክሱም ሥልጣኔ ከተወረሱት መካከል ጥቂቶቹን ለመጥቀስ እወዳለሁ ። እነሱም ብረት መቀጥቀጥ፣ ድንጋይ ማለዝብ፣ ወርቅና ብርን ማቅለጥ ሌሎች ማዕድኖችን ማንጠር፣ ሽመና፣ የእርሻ ሥራ፣ የሸክላ ሥራ፣ የስፊት ሥራ የመሳሰሉትን ሁሉ፣ በቤተክህነት ትምህርትም፣ ዜማና ጽሕፈት በጠቅላላው፣ የቤተክህነትና የቤተ መንግሥት ሥርዓት ጉልተው የሚታዩ ናቸው ።

አክሱማውያን በየጊዜው ከአካባቢው እየተነሡ በመካከለኛው ደቡብና ምዕራብ ደጋማ የኢትዮጵያ ክፍሎች ይበልጥ እየዘለቁ ሠፈሩ ። በዚያን ጊዜ በአካባቢው ይኖሩ ለነበሩት ሕዝቦች ማገበራዊ መዋቅራቸውን፣ ሃይማኖታቸውን፣ ልምዶቻቸውንና የግዕዝ ቋንቋን እስተዋወቁ ። የግዕዝ ፊደል ከላባውያን የተገኘ ሲሆን፣ በዘመናት ሒደት ያለማቋረጥ እየተሻሻለ በመጨረሻ ይህን የአሁኑን ፊደል እስገኘ ። ግዕዝ እስከ 19ኛው ክፍለ ዘመን ድረስ ሕዝባዊ ቋንቋና የሥነ ጽሑፍ ቋንቋ በመሆን አገልግሏል ። ግዕዝ ከሴማውያን ቋንቋዎች መካከል አንዱ ሲሆን ሴማውያን ቋንቋዎች በመባል የሚታወቁትም ግዕዝ፣ ትግረ፣ ትግራይኛ፣ አማርኛ፣ ጉራጌኛ፣ አደርኛ፣ ጋፋትኛና አርጐብኛ ናቸው ። የኢትዮጵያ ጥንታዊ ሥነ ጽሑፍ ባጠቃላይ የተጻፈው በግዕዝ ሲሆን፣ በአሁኑም ወቅት የኢትዮጵያ አርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያንና የኢትዮጵያውያን ካቶሊካውያን መንፈሳዊ መገልገያ ቋንቋ በመሆኑ ጨርሰው እንደጠፉት እንደ ጋፋትኛና እንደ አርጐብኛ ደብዛው አልጠፋም ። ምክንያቱም ኢትዮጵያ በመጀመሪያ ብሉይ ኪዳንን በኋላም አዲስ ኪዳንን ተቀብላለች ። ብሉይ ኪዳንን ከአብራሃም፣ ሐዲስ ኪዳንን ከግሪክ ቋንቋዎች ወደ ግዕዝ እየተረጎሙት ስለ ተጠቀሙባቸው፣ ግዕዝ ሕዝባዊ ቋንቋ ብቻ

ሳይሆን የሥነ ጽሑፍ ቋንቋነቱም ለብዙ ጊዜ በውል የተረጋገጠበት ወቅት ነበር ። ይህም ኢትዮጵያን በራሷ ቋንቋ ቅዱስ መጽሐፍን ከጻፉት የመጀመሪያዎቹ የዓለም ሀገሮች መካከል እንደኛዋ፣ ከአፍሪካም የመጀመሪያዋ አድርጓታል ። በተጨማሪም ይህን የቅዱስ መጽሐፍ ትርጓሜ በምታስፋፋበት ጊዜ ከብዙ አህጉሮች ላይ የጠፋውን መጽሐፈ ሄኖክን ጽፋ ያስቀመጠች በመሆኗና ለዓለም ሕዝብ የተሟላውን ቅዱስ መጽሐፍ ልታበረክት ችላለች ።

እጅግ በጣም በርካታ ከሆኑት የአክሱማውያን የሥልጣኔ ዘርፍ አንዱና ዋነኛው የጽሑፍ ቋንቋ ሲሆን፣ ይህም ከሰሐራ በታች ካሉት ሀገሮች ውስጥ ኢትዮጵያ የራሷ የሆነ ጽሑፍ ያላትና በራሷ ጽሑፍ ተጠቃሚ እንድትሆን አድርጓታል ። ይህ የጽሑፍ ቋንቋ በአክሱም ሕዝቦች ተቀናባብሮ በተግባር ላይ ከዋለ በኋላ ቀስ በቀስ ወደ ላስታ፣ ጐንደር፣ ጐጃምና ሸዋ በመዳረሱ በመጨረሻም የተማረው የኢትዮጵያ ሕዝብ ሲጠቀምበት ቆይቷል ። በአሁኑ ጊዜ የሥነ ጽሑፍ ቋንቋዎች ናቸው ለሚባሉት ለትግርኛውና ለአማርኛው ቋንቋ ፊደላት ዋናው መሠረቱ የግዕዝ ፊደላት ናቸው ። ለማንኛውም ቋንቋ መሠረቱ ፊደል ስለሆነ፣ ፊደል ያልተቀረጸለት ቋንቋ የንግግር ብቻ እንጂ የሥነ ጽሑፍ ቋንቋ ሲሆን አይችልም ። ስለዚህ አንድ ቋንቋ ታሪኩን በትክክል ለተከታዩ ትውልድ ለማስተላለፍ የሚችለው ፊደል ተቀርጾለት የጽሑፍ መሠረት ሲኖረው ነው ። አክሱማውያን ለኢትዮጵያ የታሪክ ምንጭ ከመሆናቸውም በላይ ፊደል ቀርጸውና መልክ ሰጥተው የኢትዮጵያ ሕዝብ እንዲጠቀምበት አድርገዋል። የመጀመሪያዎቹ የግዕዝ ፊደላት ከህ እስከ ፐ 26 ብቻ ሲሆኑ፣ አናባቢዎች ሲጨመሩ ግን፣ እያንዳንዱ ፊደል 7 ይሆናል ። አሁንም የፊደላቱ ጠቅላላ ቁጥር እንደ መጀመሪያው ክፍል 26 ሲሆን፣ 7 ድምፅ ሰጪ ነጥቦች እየተቀረሱላቸው የተፈለገውን ዓይነት ድምፅና ንባብ በመስጠት ያገለግላል ። በተጨማሪም ሌሎች ለአማርኛ ቋንቋ አገልግሎትን የሚሰጡ ዲቃላዎች እየተባሉ የሚጠሩት 7 ፊደላት አሉ ። እነሱም፡ ሸ፣ ቸ፣ ኘ፣ ኸ፣ ዠ፣ ጀ፣ ጪ፣ ሲሆኑ እንደ መጀመሪያው ክፍል በድምፅ ሰጪ ነጥቦች አማካይነት 7 የተለያዩ ድምፅ በመስጠት ይሠራባቸዋል ።

የግዕዝ ፊደል ከተቀረጸበትና በተግባር መዋል ከጀመረበት ጊዜ

እስከ እሁን ድረስ በቤተክህነት ፡ በልዩ ልዩ መካነ ጥናቶችና ቤተ መዘከሮች ዛሬም በጋዜጦች ፡ በመጻሕፍት የሚሠራባቸው የግዕዝ አጋዞች አብረው ተቀርቦዋል ።

እነሱም ፡— ፩ ፪ ፫ ፬ ፭ ፮ ፯ ፰ ፱ ፲

፳ ፴ ፵ ፶ ፷ ፸ ፹ ፻ ፡ እልፍ ፡ አእላፋት ፡ ምእላፍ ፡ ምእልፊት ወዘተ ...

ኢትዮጵያ የራሷ የሆነና ከአውሮፓውያን ለየት ያለ የዓመታት ፡ የወራት የቀናትና የሰዓታት አቆጣጠር አላት ። ይኸውም በዘመነ ዮሐንስ 366 ቀናት ፡ በዘመነ ማቴዎስ ፡ ማርቆስና ሉቃስ 365 ቀናት ፡ ሲኖሩ በአንድ ዓመት 12 ወራትና እያንዳንዱ ወር 30 ቀን አለው ። በየዓመቱ አምስት ወይም በድስት ቀናት ትርፍ ይኖራሉ ። እነዚህ 5 ወይም 6 ቀናት ጳጉሜን በመባል ይታወቃሉ ። ስለዚህም ነው “ኢትዮጵያ 13 ወራት ፀሐይ የሚወጣባት ሀገር ናት” ተብሎ የሚነገርላት ።

በሰዓት አቆጣጠርም ልዩነት አለው ። በኢትዮጵያ ከጥዋቱ 1:00 ሰዓት ሲባል ፡ በአውሮፓውያን የሰዓት አቆጣጠር ከጥዋቱ 7:00 ሰዓት ነው ። በአውሮፓውያን ከቀኑ 12:00 ሰዓት በኢትዮጵያውያን የሰዓት አቆጣጠር ከቀኑ 6:00 ሰዓት ነው ።

ምንም እንኳን የጽሑፍ ቅርሳችን በየምክንያቱ ቢጠፋና ቢወድ ምም ፡ ኢትዮጵያውያን የጽሑፍ ጽንጽ በነበረው በግዕዝ በመጠቀም እጅግ ጥንታውያን የሆኑትን የታሪክ መሠረቶች ፡ ቅርሶችንና ታላላቅ መጻሕፍትን በሚገባ ጠብቀው ከትውልድ እስከ ትውልድ ለማስተላለፍ ችለዋል ።

በተጨማሪም በዚህኛው የአፍሪካ ክፍል ከጥንት ጊዜ ጀምሮ በበራ ማረሰን የጀመሩት ኢትዮጵያውያን ሲሆኑ ፡ ይህ የአስተራረስ ዘዴ በዛሬው ጊዜ በኢትዮጵያና በሌላውም የአፍሪካ ክፍል ይሠራበታል ። ቀይ ሽንኩርት ፡ ነጭ ሽንኩርት ፡ ባቂላ ፡ አተር ፡ ጥጥ ፡ ስንዴ ፡ ገብስ ፡ ማሽላ ፡ ጳጉሳና ጤፍን ለመጀመሪያ ጊዜ ሥርዓት ባለው መንገድ የዘሩት ፡ የተከሉትና ማምረት የጀመሩት ኢትዮጵያውያን እንደሆኑ ይነገራል ። ጤፍን ዘርቶ ማብቀልና ማምረት የተጀመረው ፡ በአክሱምና በአካባቢዋ ሲሆን ፡ ቀጥሎም በመላዋ ኢትዮጵያ ተስፋፍቶ እነሆ እስከ ዛሬ ድረስ የኢትዮጵያውያን ዋና ምግብ ሆኖ ይገኛል ። በዚህ ዐይነተኛ ምክንያት

ኢትዮጵያ ለአያሌ ዘመናት ብቸኛ የጤፍ አምራችና ተመጋቢ ሆኖ ቆይታለች ። ከቅርብ ጊዜ ወዲህ ግን አንዳንድ ኢትዮጵያውያን በአንዳንድ የአሜሪካ ክፍለ ግዛቶች ለመከራ ያህል ጤፍ እንዲዘራና እንዲመረት በማድረግ ላይ ስለሆኑ ፡ ወደ ሌሎች አገሮችም ሊስፋፋ ይችላል የሚል ግምት አለ።

አክሱማውያን የፈጠራ ችሎታቸውን በመጠቀም ስንዴን በአምባሻ ምግብነት ተጠቅመው ለሌሎች ክፍለ ሀገራትም አርአያ ሆነዋል ። አክሱማውያን ከእህል ጠላን ፡ ከማር ጠጅን ፈልሰፈው የመጀመሪያ ተጠቃሚዎች የነበሩ እነርሱ ናቸው ። ጠጅ መጣል የተጀመረው ከምስት ሺህ ዓመታት በፊት በንግሥተ ሰባ ዘመነ መንግሥት እንደሆነ ይታመናል ። ማር ፡ የአንዳንድ ዕፅዋት ቅጠላቅጠልና ስራስር እየቀመሙ በመድኃኒትነት ይጠቀሙበት እንደነበረም ተጽፎ ይገኛል ። ይህ ጥበብ ከትውልድ ወደ ትውልድ እየተላለፈ ስለመጣ ከትትል ያደረጉና ከወላጆቻቸው ትምህርቱን ያገኙ የዘመኑ መድኃኒት ዐዋቂዎች ሥር ምስው ቅጠል በጥሰው ከአንዳንድ ነገር ጋር ተምመው ለተለያዩ በሽታዎች መፈወሻ የሚሆን መድኃኒት ቀምመው ለታማሚው ግለሰብ ይሰጣሉ ።

ከፍተኛ የእድገት ደረጃ ደርሶ እንደነበር ቆመው የሚገኙት ሐውልቶችና በአክሱም ጽዮን ማርያም ግምጃ ቤት የሚገኙት ቅርሶች ዐይነተኛ ምስክሮች ናቸው ። ከእጅ ሥራ ውጤቶቻቸው መካከል እጅግ አስገራሚዎችና ምሥጢራዊ የሆኑት ግዙፍ ከሆነው ከአንድ ወጥ አለት በውቅር ተፈልፍለው የተሠሩ ሕንፃዎች ሲሆኑ ፡ እነኝህም ከዓለም አስደናቂ ሰው ሠራሽ ነገሮች አንዱ ናቸው ። ታላላቅ ቢተመንግሥቶችን አንፀዋል ፡ የግድብና የመስኖ ሥራዎችን አስፋፍተዋል ። የእነኝህ ጠቢባንና የእጅ ሥራ ዐዋቂዎች ልጆችና የልጅ ልጆች በኋለኛው ጊዜ በሥነ ሕንፃ አሠራር ላይ ትልቅ አርአያነት ነበራቸው ። ለዚህም የላሊበላዎቹ የውቅርና የፍልፍል አብያተ ክርስቲያናት በቂ ምስክር ናቸው ። አሠራራቸውም ከአክሱሞች ሥነ ሕንፃና ንድፍ ጋር ይመሳሰላል ። በትግራይ ከሚገኙት 200 ከድንጋይ የውቅርና የፍልፍል አብያተ ክርስቲያናት ጋርም ተመሳሳይነት አላቸው ። የአክሱም ሐውልት፣ የላሊበላ ሕንፃ ቤተክርስቲያን ፡ የፋሲል ግምብና ሌሎችም የዓለም ቅርስ በመሆን በየኢስኮ ተመዝግበዋል ። የዓለም ንብረተሰብ ንብረት ሊሆኑ የበቁትም አስደናቂ አሠራራቸው ከፍተኛ ጥበብ የሚንጸባረቅበት ከመሆኑ

ነም በላይ ለዓለም ታሪክ ለሰው ልጅ የሥልጣኔ እድገት የሚያበረክቱት የጥበብ አስተዋጽኦ ከፍተኛ ጠቃሚነት ያለው መሆኑ ስለተረጋገጠ ነው።

ንግድን ለማመቻቸት የመገበያያያዝ የመናኸሪያ ማዕከሎች በማዘጋጀት በኩል አክሱምች የተካኑበት ጉዳይ ነበር። ለዚህም የወርቅ፣ የብር፣ የነሐስና የመዳብ ገንዘቦች ሠርተው አውጥተው ተገበያይተውባቸዋል። መርከቦቻቸውም እስከ ሩቅ ምሥራቅ ድረስ እየተጓዙ የሀገር ውስጥና የውጭ ሀገር ዕቃዎችን ያመላልሱ ነበር። እስላላጊም ሲሆን ሲመርኩት ይሠለፉ ነበር።

ከነኚህ ጠቢባን መካከል ሸማኔዎች፣ አናጢዎች፣ ሸክላ ሠሪዎች፣ ወርቅና ብር ሠሪዎች፣ ብረት ቀጥቃሬዎች፣ ቀንድና ቆዳ ሠሪዎች እና ሌሎችም የእጅ ሥራ ዐዋቂዎች ነበሩ። የነኚህ ሊቃውንትና ጠቢባን አባቶች ጥበብ ከትውልድ ወደ ትውልድ ሲተላለፍ ቆይቷል። ምንም እንኳን በተለያዩ አያሌ ምክንያቶች እድገት ሳያሳይ ቢቆይም፣ ጨርሶ ደብዛው ስላልጠፋ ወደ ዛሬው የኢትዮጵያ የእደ ጥበብ ተሸጋግሯል። በዛሬው ጊዜም ቢሆን በሀገራችን የሥነ ጥበብ ሥራዎችን በማፍለቅና የተዋቡ የወርቅና የብር ጌማጊጦችን በመሥራት የአክሱም ጥበቦችን የሚወዳደር የለም። በአዲስ አበባ፣ በአሥመራ፣ በጉንደርና በሌሎችም የኢትዮጵያ ከተሞች የመጀመሪያዎቹ የብርና የወርቅ ሥራን ያስተማሩት የአክሱም ጥበቦች ናቸው።

የክርስትና ሃይማኖት በኢትዮጵያ ሊስፋፋ የቻለው፣ የአክሱም ካህናትና ሊቃውንት መምህራን በየክፍላተ ሀገሩ እየዘሩ በማስተማራቸው ነው። አክሱም ላይ የሚገኘው የአክሱም ጽዮን ቤተ ክርስቲያን የቀድሞው ሕንፃ ባይሆንም በቅዱስ ሥፍራነቱ ትልቅ ክብር የሚሰጠው ነው። ይህ ጥንታዊ ቤተክርስቲያን በኢትዮጵያ ለሚገኙት አብያተ ክርስቲያናት ሁሉ መንፈሳዊ ቁንጮ ነው። በተጨማሪም ያሬድን ያህል ከፍተኛ ሊቅ ለማፍራት የቻለች ቅድስት ሥፍራ በመሆኗ በመንፈሳዊ ቁንጮነት ልትታይ ከሚያበቃት አያሌ የታሪክ ምንጮች ውስጥ ሊካተት የሚገባው ነው። ይህ ሊቅ ብቅ ሊል የቻለው አክሱማውያን አባቶች ከነበራቸው ብቃትና ባህላዊ እድገት ተኩትኩቶና ተምሮ በማደጉ እንደሆነ የተረጋገጠ ነው።

ኢትዮጵያ ነፃነቷን ጠብቃ ለብዙ ሺህ ዓመታት መኖሯ በዓለም

የታወቀ ቢሆንም አልፎ አልፎ ሁከትና ልልመረጋጋት እንደነበረ አሌ ሲባል አይቻልም። ምክንያቱም ከአውሮፓውያን እንደ ፖርቱጋል፣ ፈረንሳይ፣ አንግሊክና ጣሊያን፣ ከእስልምና ሃይማኖት ተከታይ አገሮች እንደ ኦቶማን ቱርኮች፣ ግብጾች ዐረቦችና ደርቡቾች ከሰላሳው የውጭ ወራሪዎች ራሷን መከላከል ስለነበረባት ነው። ይሁን እንጂ ገፍተው የመጡባትን ጠላቶች በመርነት ድል እያደረገች ወደ መጡበት ትመልሳቸው ነበር። ሀገሪቱ ለአያሌ ዘመናት በመርነት ላይ ስለነበረች ብዙ ንብረት ወድሞባታል። የነበራትን ሥልጣኔ አጥታ ወደ ጌላ ተርታለች። በዚህ ዐይነተኛ ምክንያት በአፍሪካ ውስጥ ነፃነቷን አስከብራ የናረች ብቸኛ ሀገር ኢትዮጵያ ናት። ይህም ሊሆን የቻለው በዕድልና በአጋጣሚ ሳይሆን በእግዚአብሔር ኃይል፣ በልጆቿ ጀግንነትና መሥዋዕትነት ነው። በዚህም ለአፍሪካ ሀገሮችና ለሌሎችም በትኝ ገዢዎች ሥር ወድተው ለነበሩት ሀገሮች የነፃነት ፋና ሆኖ ቆይታለች።

ከልጆቿ ጀግንነትና መሥዋዕትነት ባሻገር የኢትዮጵያ የተፈጥሮ ተራራዎች፣ ሸንተረሮች፣ ኮረብታዎችና ጥልቅ ሸለቆዎች ሀገሪቷን ከጥቃት ለመከላከል ትልቅ ሚና እንደ ተጫወቱ እዚህ ላይ ሊጠቀስ ይገባል። በእርግጥም በሀገሪቱ ነፃነት ታሪክ ውስጥ ከቶ ሊዘነጋ የማይገባ ድርሻ እንዳላቸው አሙን ነው። ይኸውም አንድ የእንገሊዝ ወታደር በ1860 ዓ.ም. በጄኔራል ናፒየር ዘማች ጦር ውስጥ የነበረ የሀገሪቱን አቀማመጥ ከተመለከተ በኋላ፣ “የኢትዮጵያ መልክዓ ምድር ተፈጥሮ እንደ ጠረጴዛ የመሰለ ምድር ነው ብለው ነግረውን ነበር። ነገር ግን ይህ አነጋገር ትክክል ሆኖ አላገኘነውም። ይልቅንም በተዘዋዋሪ መንገድ ጠረጴዛው ሲገለበጥ ያለው ሥርጥጥጣም ትርጽ ለመግለጽ የተፈለገ ይመስላል” በማለት አስቸጋሪነቱንና ፈታኝነቱን በመግለጽ የተዳሚ ምስክርነት ቃሉን አረጋግጧል። አቀባቢነትና ቁልቁለቱን፣ ሸንተረሩን ሸለቆውን፣ ተረተሩንና ዳገቱን መውጣት መውረድ ምን ያህል አስቸጋሪ እንደነበር በምሬት ቃል ተናግሯል። ከዚህ መሠረታዊ ሐቅ ስንነግ ኢትዮጵያ ሕዝቧ ብቻ ሳይሆን መሬቷም ራሷ ለጠላት ምቹ አለመሆኗን እንገነዘባለን። ለዚህም ነው የኢትዮጵያ ተራሮች ሸለቆዎችና ሸንተረሮች ከወራሪ ጠላት ጋር በሚደረገው ትንቅንቅ ከፍተኛ አስተዋጽኦ አላቸው የሚባሉት።

ቅርቦቻችን

የኢትዮጵያ የሽክለ ሥራዎች

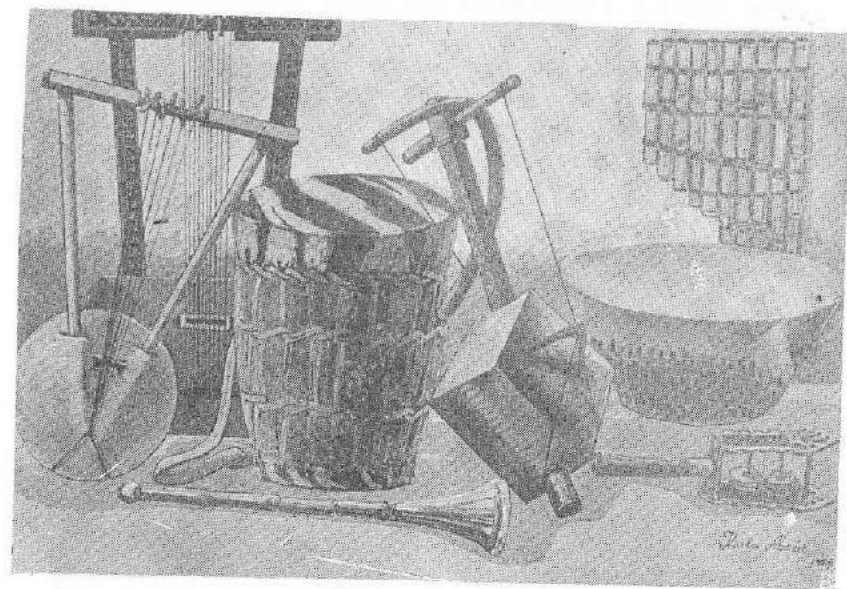

የኢትዮጵያ በፈት ሥራዎች

ቅርቦቻችን

የኢትዮጵያ የእንጨት ሥራዎች

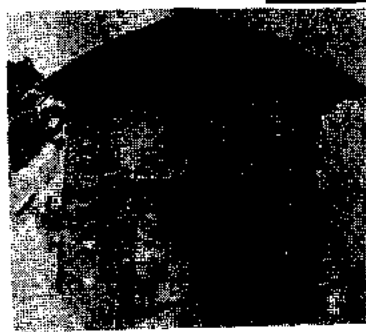

የኢትዮጵያ የሙዚቃ መሳሪያዎች

የቢ. ሙዚካት

የቶ አክሱም አክሱም፣ በሊና ሊት፣ በርሊን 1914
 ሊንግዌስቲክ ስርዓት በፓቶር ጊዮርጊስ ሐርት ለገደብ ብራዘርስ 1953
 ለገደብ ሊት፣ በፓቶር ጊዮርጊስ ሐርት ለገደብ ብራዘርስ 1953
 ከግሪክ፣ 1983 ፡
 ቶርክ ሊንግዌስቲክ ሊት፣ በፓቶር ጊዮርጊስ ሐርት ለገደብ ብራዘርስ 1953
 ሊት፣ በፓቶር ጊዮርጊስ ሐርት ለገደብ ብራዘርስ 1953 ፡
 ለገደብ ሊት፣ በፓቶር ጊዮርጊስ ሐርት ለገደብ ብራዘርስ 1953
 1972 ፡
 የፓቶር ጊዮርጊስ ሐርት ለገደብ ብራዘርስ 1953 ፡
 ሊት፣ በፓቶር ጊዮርጊስ ሐርት ለገደብ ብራዘርስ 1953
 ሊት፣ በፓቶር ጊዮርጊስ ሐርት ለገደብ ብራዘርስ 1953 ፡
 ጀርመን ሊት፣ በፓቶር ጊዮርጊስ ሐርት ለገደብ ብራዘርስ 1953 ፡
 ሊት፣ በፓቶር ጊዮርጊስ ሐርት ለገደብ ብራዘርስ 1953 ፡
 ከፓቶር ጊዮርጊስ ሐርት ለገደብ ብራዘርስ 1953 ፡
 ሊት፣ በፓቶር ጊዮርጊስ ሐርት ለገደብ ብራዘርስ 1953 ፡
 ሊት፣ በፓቶር ጊዮርጊስ ሐርት ለገደብ ብራዘርስ 1953 ፡
 የፓቶር ጊዮርጊስ ሐርት ለገደብ ብራዘርስ 1953 ፡
 በፓቶር ጊዮርጊስ ሐርት ለገደብ ብራዘርስ 1953 ፡
 ሊት፣ በፓቶር ጊዮርጊስ ሐርት ለገደብ ብራዘርስ 1953 ፡
 የፓቶር ጊዮርጊስ ሐርት ለገደብ ብራዘርስ 1953 ፡
 ሊት፣ በፓቶር ጊዮርጊስ ሐርት ለገደብ ብራዘርስ 1953 ፡
 የፓቶር ጊዮርጊስ ሐርት ለገደብ ብራዘርስ 1953 ፡
 ሊት፣ በፓቶር ጊዮርጊስ ሐርት ለገደብ ብራዘርስ 1953 ፡

የኢትዮጵያ ቤቶች

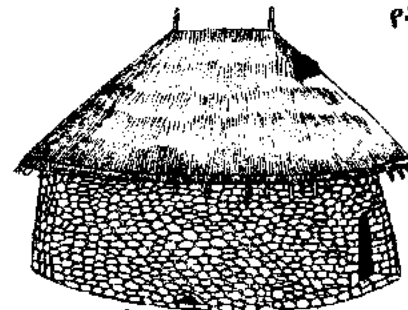
የትግራይ ሽጉ ቤት

የአሮሞ ቤት

የትግራይ ገበሬ ቤት

የአማራ ቤት

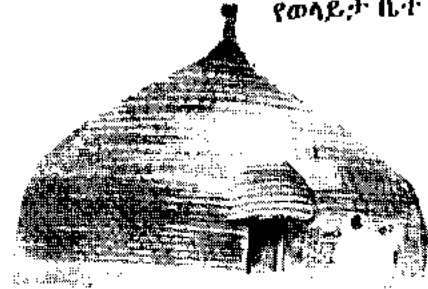
የተራሮ ቤት

የአፋር ቤት

የትግራይ ተራ ቤት

የወላይታ ቤት

የሲዳማ ቤት